STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 00060

ALE VERK FUN AVRAHAM REYZEN

Abraham Reisen

Permanent preservation of this book was made possible by
Ray & Marty Shapero
in honor of
the Gantse Mishpokhe

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק
פון
אַברהם רייזען.
אין 12 בענדער.

יובילעאום אויסגאַבע.

אברהם רייזען.

צווייטער באַנד:

אמאָליגע מענשען.

ארויסגעגעבען פון פערלאג „אידיש“
1917 ניו-יאָרק, תרע"ז.

Copyright, 1916
by
YIDDISH

אַמאָלינע מענשען.

אמאליגע מענשען

דער אלטער זרח איז כל ימיו געוועזן א קרעמער. זיין קראם איז געוועזן זעהר א קליינע און ענגע. זי האט זיך אבער געפונען אין א ווינקעל פון די רייהען פון די מארק־קראמען און דערפאר איז זי ווערט געוועזן א מטמון מיט געלד. עס איז א סברא אז ווען ער זאל זי וועלען פערקויפען וואלט ער געקראגען איבער פינף הונדערט רובעל, אין דער צייט וואס א קראם, וועלכע געפינט זיך אין מיטען דער רייהע איז נישט ווערט קיין העלפט דערפון, — מעג זי זיין אפילו צעהן מאהל גרעסער.

אין אמת'ען איז טאקי זרח'ס קראם געוועזן א געלדענע ווינש־פינגערעל. נישט קוקענדיג וואס זי איז, ווי געזאגט, געוועזן זעהר קליין, האט זי אבער פערמעגט א סך פערשיעדענע סחורות. ווי ווייט די קראם האט געטראגען פרנסה קען דיענען דער פאקט, וואס דער אלטער זרח האט געהאלטען א "ביילעט" אויף טאבאק און עס האט איהם געלויהנט. אבער מיט'ן טאבאק אליין איז ער נים יוצא געוועזן. די קראם האט נאך פערמאגט א סך אנדערע סחורות, וואס האבען זיך מיט טאבאק זעהר שלעכט געגראמט, אבער פרנסה האט עס דוקא געגעבען. אזוי למשל האט זרח אויך געהאלטען בלעכענע קווארטען, רייב אייזענס און הילצערנע לעפעל. און טאמער האט א שוסטער געברויכט א שטיקעל דראטווע האט ער אויך געוואוסט, אז דאס וועט ער קריגען ביי זרח'ן אין קראם. אויך די שטעדטילשע פיע־

דעל־שפּילער סיי די אידישע, סיי די גוי'אישע האבען געוואוסט אז דער איינציגער פּלאַץ, וואו צו קריגען א גוט שטיקעל "קאַליפאניע" אנצושמירען די "סמיקעס", זיי זאלען בעסער נעהמען די סטרונעס, איז טאקי ווידער ביי זרח'ן...

זרח האט ניט געוואוסט פון דער היינטיגער מעטאדע צו זיין מיט קונדען וואס פריינדליכער און צוגעלאזטער. בעהאַנדעלט האט ער זיינע קונדען דוקא גאַנץ שטרענג און יעדען אבגע'פּטר'ט מיט איין ווארט; א ווארט איז ביי איהם געווען טהייערער ווי די סחורה. דינגען זיך האט מען מיט זרח'ן ניט געטארט. אלטע קונדען האבען עס שוין געוואוסט און נייע פלעגען טאקי האבען פון איהם אויסצושטעהן זידלעריי:

— געהט אייך געזונטערהייט! פלעגט ער שלעפּענדיג צוריק דאס שטיקעל סחורה, טרייבען דעם קונד וואס האט זיך זיך געפּרופט דינגען.

איז דאס געווען א פּרוי פון דארף, אדער א שטעדטיל'שער בעל־הגוף פלעגט ער שוין האבען אן אנדער נוסח.

— סטופאי ק'טשארטו, אי אטצעפּיעס. מיט א שליאכטיטש פלעגט ער זיין העפליכער און פלעגט צו איהם רעדען געלאסענער, שטיקענדיג אין זיך זיין כעס:

— ניעת פּאַן יעדזיע...

דאס האט געהייסען: זאל דער פריצ'ל פאהרען געזונטערהייט...

צום פדיון האט אבער די שטרענגקייט איהם ניט נאר ניט געשאדט, נאר פערקעהרט — געהאלפען. דוקא האבען די קונדען געוואלט האבען צו טהאָן מיט איהם און ניט מיט זיין ווייב. די אלטע דינקע וואס האט שוין אין געגענזאַץ צו איהר מאַן, געהאט א מויל ווי אויף שרויפען און פלעגט שוין ליעב האבען אויסבעטען פאר א זאך פינף מאהל אזוי פיעל. ביז זרח פלעגט בייז ווערען, ארויסרייסען דאס שטיקעל סחורה פון איהרע הענד און אנבייזערען זיך אויף איהר:

— בעט ניט טייערער...

און נאכדעם ווי דער קונד פלעגט אוועקגעהן, פלעגט זרח ווידער מורמלען:

— נאר בלייבט נאר און מקח בלייבט מקח...

נאטירליך פלעגט די אלטע פאר דעם דאזיגען אפאריזם זיך בעליידיגען און זי פלעגט צוריק מורמלען מיט א שפריך־ווארט, שוין דוקא אויף גויאיש:

— דורען דאיע א אומני בערע...

— און עס פלעגט דויערען עטליכע מינוט ביז דאס אלטע פאר פאלק פלעגט אבגעהן פון כעס און צורעדען זיך פריינדלי־כער:

— וועסט אפשר, זרח, געהן אהיים עפים עסען...

אבער זרח וואס האט פון עסען נישט שטארק געהאלטען, פלעגט דארויף א מורמעל טהאָן:

— איך וויל ניט עסען... לאז מיר בעסער זאגען א פאר קאפיטלעך תהילים.

קעגען דעם תהילים האט די אלטע דינקע גאר נישט גע־קענט האבען; זי אליין איז געווען ניט קיין געלערנטע און דער־פאר האט זי גרויס דרך ארץ געהאט פאר זרח'ן, וואס איז נאך איהר מיינונג געווען א גרויסער למדן און קען דעם גאנצען תהילים הין און צוריק אויף אויסענווייניג...

אבער אין הארצען פלעגט עס איהר אפטמאל פערדריסען וואס זרח שאנעוועט זיך ניט און דאס עסען איז ביי איהם גאר א ביי זאך. זי אליין, למשל, איז אויך ניט קיין פרעסערין, פון דעסטוועגען, זאל איהר גאט ניט שטראפען, האט זי שוין אי־בערגעכאפט דאס הארץ צוויי מאל מיט א פאר קאלטע קאר־טאפעל, וואס זי האט געבראכט פון שטוב. און ער — שוין צוויי א זייגער און ער האט נאך ניט אנגעביסען.

און ווירקליך האט זרח פון עסען זיך מדחה געווען. געגע־סען ווי אן אמת'ער מענש האט ער בלויז פרייטאג צו נאכט

און שבת. אין מיטען וואָך אָבער איז ער אָבגעקומען מיט שהי־פּהי.

אַלע וואָס האָבען איהם געקענט האָבען איהם געהאַלטען פאַר אַ קאַרגען. זיין הוצאה האָט זיך בּעגרענעצט מיט דריי רו־בּעל אַ וואָך, שוין אַריינגערעכענט צדקה, וואָס ער האָט געגע־בען פון צייט צו צייט און אַמאָל אַן עליה אין בּית המדרש. די קראָם אַליין האָט איהם צייטענווייז געטראָגען בּיז איבער זיע־בּען רובּעל אַ וואָך.

און אַזוי ווי שוין לאַנגע יאָהר, אַז ער איז געבּליע־בּען דזיעד־דאַ־בּאַבּא, האָט ער די איבּעריגע געלד, וואָס איהם איז געבּליעבּען, געזאַמעלט און דער פאַר איז ער געווען פער־רעכענט פאַר אַ גביר.

אָבער ווי פיעל זרח האָט פערמאָגט האָט קיינער ניט גע־וואוסט. עס זיינען געווען מיינונגען, אַז דער אַלטער קאַרגער פערמאָגט שווערע טויזענדער. זרח פלעגט אָבער עס קיינמאָל ניט אָפּלייקענען און קיינמאָל ניט מודה זיין. איבערהויפּט האָט ער מיט זייטיגע מענשען ווייניג געהאַט צו טהאָן און ווייניג געקומען מיט זיי אין בּעריהרונג.

יעדער אָבער האָט מודה געווען, אַז זרח איז אַן עהרלי־כער איד. אי וואָס ער איז אַזוי קאַרג, איז דאָס בּיי איהם אַזאַ חולנית, ניט פאַר קיין אידען געדראַכט; און די אָרימערע קרע־מער און סתם אידען האָבען אויפגעוויזען מיט אותיות און מופתים, אַז קאַרגשאַפט איז פונקט אַזאַ קראַנקהייט, ווי אַלע אַנדערע קראַנקהייטען, נישט מעהר עס איז דערצו קיין מיטעל ניטאָ, ווי צו שכּרות, להבדיל.

פערשליסען אין אָבענד די קראָם, פלעגט די אַלטע דינקע. זרח אַליין פלעגט ווי נאָר עס פלעגט קומען מנחה צייט אוועק־געהן אין בּית המדרש. נאָך מנחה פלעגט ער הערען אַ פּרק משניות אָדער אַ שטיקעל עין־יעקב און נאָכדעם דאַווענען מעריב.

נאך מעריב פלעגט ער נאך בלייבען ביי א שעה אין בית המדרש ביי א ספר האלב אויף לשון־קודש און האלב אויף עברי־טייטש, און ניט רעדענדיג מיט קיינעם קיין ווארט, פלעגט ער שטיל ארויסגעהן פון בית־המדרש א קוש טהוענדיג די מזוזה און זיך לאזען.

געהענדיג פון בית־המדרש פלעגט ער צוגעהן צום קראם, א טאפ טהון דאס שלאס, פרובירען די טירלעך צו זיינען זיי הארט פערמאכט, ארייגקוקען דורך א שפאלט אינעווייניג, צו האט די אלטע חלילה וחס קיין פייער ניט איבערגעלאזט, און זעהענדיג אז אלץ איז אין דער בעסטער ארדענונג פלעגט ער זיך לאזען אין דער פינסטערער גאס, צו זיין שטיבעלע, וואו דינקע האט שוין אויף איהם געווארט מיט דער וועטשערע.

אין שטיבעלע האט זרח תמיד געניצט א קליין לעמפעלע, וואס האט קוים בעלויכטען דאס טישעל וואו דאס לעמפעלע איז געשטאנען, אזוי אז, צוקומענדיג צום טיש האט זרח געפונען פאר נויטיג דאס קנויטעל ארייגדרעהען. דינקע, וואס האט זיך געפארעט אין א ווינקעל צו דערלאנגען דאס עסען האט זיך גוטמוטיג צובייזערט:

— זרח, מאך ליכטיגער, איך זעה גאר נישט...

— גאזע איז געווארען טהייערער...

— טא שטעל מיר אוועק דאס לעמפעלע אט דא... איך זעה גאר נישט — פלעגט זיך דינקע בעטען.

און זרח פלעגט מוזען נעהמען דאס לעמפעלע אין איין האנד, מיט דער אנדער האנד פארשטעלען דאס קליין פייער־רעל עס זאל זיך ביי א ליאדע אטהעם טהון ניט פערלעשען און געהן צולייכטען דינקען.

דערזעהענדיג די מאכלים, וואס דינקע האט צוגעגרייט פלעגט ער ווערען בייז:

—למאי דארף מען דאס... וואס קאסט היינט אן אוגער־קע?

ביז דינקע בערוהיגט איהם, אז זי האט געקויפט א צעהנד־ליג אוגערקעליך פאר פיער גראשען, וועט זי גיין מיט א האלב אם ירצה השם איינזאלצען און א האלבען וועט מען היינט עסען מיט א ביסעל סמעטענע.

דערהערט דער אלטער זרח סמעטענע לאזט ער שיעור נישט אראב דאס לעמפעל:

— שוין גאר סמעטענע... אין מיטען מיטוואך סמעטענע!

און ער שווערט, אז די סעמטענע וועט ער ניט פערזוכען...

מוז דינקע איהם מתיר שבועה מאכען און צוריק בעווייזען אז די סמעטענע קאסט איהר א שיבוש. ביי איהר האט זיך אנ־געזאמעלט פאר דריי וואכען שאלאכטס פון קארטאפעלס האט זי געקראגען דערפאר ביי לאה דער מילכיגערין א קווארט מילך, האט זי דאס אוועקגעשטעלט אין "פאהרעב" און עס איז גע־ווארען א ביסעל סמעטענע און אונטען זויערמילך.

— וועסטו מיר טאקע געבען די זויער־מילך... מאכט זרח א פשרה און דערפרעהט זיך, וואס ער וועט ניט עסען אזא טייערען מאכל ווי סמעטענע.

אבער די אלטע דינקע, וואס וויל אז זרח זאל זיך אביסעל פאפראווען (איינגעדארט איז ער נעביך!...) און וואס ווייס וויעדער, אז קיין סמעטענע וועט דער עקשן בשום אופן ניט פערגינען זיך צו עסען, שלאגט פאר א נייע פשרה:

— וועל איך צומישען די זויערמילך מיט די סמעטענע אין איינעם. אביסעל פאדסמעטענע מעגסטו זיך דאך פערגיי־נען, אלטער נאר דו... ווערט זי צום סוף בייז, וואס ער איז שוין צו פיעל קארג.

דערויף געהט שוין דער אלטער ענדליך איין, האטש שטארק צופריעדען איז ער ניט. עס איז פארט א צו גוטער מאכל, און ער מורמעלט ביי זיך:

— אוגערקעס מיט פאדסמעטענע... קאזאטשינא!...

די אלטע דינע איז אבער צופריעדען. זי זעהט בעשיינפער־

ליך, אז ער וועט שוין עסן, און א גליקליכע גרייט זי צום טיש און זרח געהט זיך אין פינסטערען ווינקעל וואשען צום עסען...

נאך'ן עסען בענשט זרח הויך אויפ'ן קול. דינקע וואס האט זיך א דאנק די לאנג־יעהריגע פּראקטיק, אויסגעלערענט בענ־שען, זאגט איהם נאך יעדעס ווארט אין דער שטיל. אז עס קומט "הוא יברך את אשתי", — זאגט זי אויך דאס זעלבע נאך און דער אלטער זרח וואס איז איהר מוחל די ברכה, וויל איהר אפילו ניט פערדריכטען. כאטש ווייסען וויים ער, נישט קוקענ־דיג, וואס ער איז נישט קיין למדן, אז זי אלס נקבה, דארף זא־גען את בעלי... ער שמייכעלט קוים־קוים, וואס דאס פּאסירט מיט איהם זעהר זעלטען און זאגט ווייטער, אננעהמענדיג צור־ריק אנ'ערנסט אוסדרוק...

אז די אלטע דינקע ליעגט שוין אין בעט איבערגעדעקט סיי זומער, סיי ווינטער מיט א דיקער פּערענע, זיצט נאך זרח ביי א ספר אויף עברי טייטש, אמאל ביי'ן קו הישר, אמאל ביי'ן מנורת המאור. אויפ'ן הארצען ווערט איהם שטארק טרוי־עריג. די בילדער פון גהינם שטעלען זיך איהם פאר ווי לעבע־דיג, אבער טיעף אין הארצען שפּירט ער, אז איהם וועט מען אזוינע יסורים נישט אנטהון, ווארים אויב קיין צדיק איז ער ניט, איז ער זיכער אז ער איז ניט קיין רשע און פון עולם הזה ווי די אמת'ע רשעים האט ער קיינמאל ניט געהאלטען.

אז די אלטע שלאפט שוין, עפענט זרח אויף דעם מיטעלס־טען שיפלאד, וואו עס ליגען די נויטיגע פּאפּירען און קוקט זיי דורך...

לעזען קען ער ניט, אבער לויט דעם אויסזעהן פון יעדען שטיקעל פּאפּיער דערקענט ער די סומע וואס עס איז ווערט. סך הכל האט ער אזעלכע זעקס פּאארלעך. דער לאנגער איז א שטר חוב אויף פיער הונדערט רובעל, דער מיטעלסטער אויף

צוויי הונדערט, די איבעריגע אויף קלענערע סומען און דער קליינער איז אויף פופציג, דאס איז זיין גאנצער פעמעגען. די דאזיגע סומען ליגען בעהאלטען ביי גרונם דעם סוחר.

— עס איז רעעל ווי גאלד ! מורמעלט ער שטענדיג ארויס ביי'ן אנטאפען זיי... און ער בעהאלט זיי צוריק.

איינמאל, אז דער אלטער זרח האט זיך שוין געקליבען שלאפען געהן און האט שוין אויסגעטהאן דעם רעכטען שטי־וועל און זיך גענומען אויסטהון דעם לינקען, ווי דער דין איז, האט ער פלוצים דערהערט א קלינגען פון די קלויסטער־גלאקען.

ער האט גלייך צוריק ארויפגעצויגען אויף זיך דעם שטי־וועל און ארויס אויף'ן גאס.

פון דער ווייטען האט זיך געהויבען א דיקער וואלקען רויך, געמישט מיט פייער־דיגע צונגען.

באלד איז געווארען אין גאס א געלויף: אידען, עס ברענט!...

— אן ערך וואו קען עס כאפען ? האט זרח דערשראקען אנגעכאפט לייבע דעם שוסטער, וואס איז געווען אויף א פריי־וויליגער פייערלעשער...

אבער לייבע האט געהאלטען אין אזא צייט נידריגער פון זיין ווירדע אריינצולאזען זיך אין א שמועס מיט דעם אלטען זרח...

זרח האט אבגעשטעלט א צווייטען, א דריטען, ביז ער איז דערגאנגען דעם ריכטיגען אמת :

— האט נישט קיין מורא, עס איז ווייט... האט איהם איי־נער וואס איז שוין געוואהר געווארען — בערוהיגט.

— וואו ? ביי וועמען ?

— ביי גרונם דעם סוחר... מען זאגט יאק־בי...

— וואס... יאק־בי... האט זרח צוטומעלט געפרעגט...

— וויים איך וואס... מאלע וואס מענשען רעדען... שלעכ־

טע געשעפטען... מיין באבעס דאגות..

זרח האט מיט א שטילע טריט אוועקגעשלעפט זיך צום פּלאַץ, וואו עס האט געברענט. אז ער איז אנגעקומען איז שוין געווען דער פייער אין רעכטען ברען.... ראטעווען איז שוין ניט געווען וואס... ער האט געזעהן פון וויטען שטעהט גרונם מיט'ן דיקען בויך און מיט'ן שעהנעם הדרת־פּנים אנגעטהון אין א פיין־פוטערעל, ער זאל זיך חלילה נישט צוקיהלען און טיעף אין עפּים אריינגעטראגט.

זרח האט גערעכענט, אז איצט איז ניט קיין שטייגער צו־צוגעהן. א מענש איז אין א גרויסען צער...

ער איז אוועקגעגאנגען צוריק אהיים און לכתחילה גע־מיינט זיין אלטע ניט וועקען. אבער נישט קענענדיג אליין פער־טראגען אזא גרויסע פאסירונג, האט ער איהר דאך געוועקט:

— דינקע...

— וואס איז זרח?... שלאפסט נאך ניט... וואס איז די מעשה...

— גאר נישט.. שרעק זיך ניט... עס איז געווען א שרפה.. איינגעלאשען, גאט צו דאנקען...

— ביי וועמען? האט געפרעגט דינקע דערשראקען.

ביי גרונם דעם סוהר... האט זרח קאלט ארויסגעמורמעלט..

— ביי גרונם'ן... האט די אלטע געפּרובט זיך עפּים דער־מאנען — דאכט מיר אז דו האסט ביי איהם אביסעל געלד גע־האט...

— איך ביי גרונם'ן? נארישע אידענע! שוין לאנג אב־גענומען — האט זרח געלאכט. —

— נו, טא געה לעג זיך שלאפען... האט דינקע איהם גוט־מוטיג געבעטען... מען דארף מארגען עפענען פריה די קראם...

און לעגענדיג זיך אין בעט האט זרח געדאנקט גאט, וואס די אלטע ווייס ניט, אז דאס געלד ליעגט ביי גרונם'ן... זי וואלט נעביך געהאט שברי־לב...

דעם זיידענס לעמטערן

ווי נאר עס איז אוועק דער סוכות, און עס האבען זיך אנ־
גערוקט די אסיענדיגע קליינע גרויע טעג מיט די לאנגע אבענ־
דען, האט אנגעהויבען פערנעהמען א וויכטיגען פלאץ אין זיי־
דענס לעבען — די לאמטערן.

מיין זיידע איז געווען א איד ניט קיין עושר. אבער אן
איינגעפונדעוועטער בעל הבית איז ער יא געווען. דאס הייזעל
זיינס, וואס האט זיך געפונען אין עק שטעדטעל, איז שוין,
אמת, געווען אן אלטס, אבער פאר "איינפאלען" האט קיינער
פון אונז און אפילו דער זיידע אליין, קיין מורא ניט געהאט.
דער זיידע האט זי שטענדיג געפונדעוועט, דא מיט סלופעס,
דא מיט "פריזבעס" און דא מיט נייע ברעטער אויפ'ן אלטען
מיט מאך בעוואקסענעם דאך. אינוועניג אין שטוב איז דאס
הייזעל געווען געטינקעוועט מיט לעהם און "קינעלעך", אזוי
אז דאס אלטע שטיבעל האט געקענט אין שטארקייט קאנקורי־
רען מיט די סאמע פעסטע מויערען אין די גרויסע שטעדט.

און אזוי ווי דאס הייזעל האט דער זיידע אבגעהיט, אזוי
האט ער געהיט זיין לאמטערן. מיר האט זיך שטענדיג געדאכט,
אז די לאמטערן איז דעם זיידענס צווייטע הייזעל. זי איז טאַ־
קי געווען געבויט ווי א שטוב, די לאמטערן האט געהאט דריי
פענסטער, א טהיר, און אויבען, איהר שפיץ, האט אויסגעזעהן,

ווי א דעכיל מיט א קליין קוימענדעל, פון וואנען עס איז ארוים דער רויך פון דער חלב'נע ליכט, וואס האט אין דער לאמטער־נע געברענט.

די לאמטערנע אבער איז מיר געווען מעהר געפעלען, ווי א שטוב, ווייל זי איז, נאטירליך, געווען קלענער ווי דעם זיידען'ס שטיבעל, און דערצו האט זיך די טהיר פון דער לאמטערנע גע־עפענט, נים ווי א געווערנליכע טהיר, נאר מיט א קונץ פון אונ־טען ארויף. עס הייסט, אז דאס טהירעל איז געווען אריינגע־זעצט אין די צוויי שפאלטען, וואס די פערטע "וואנד" האט איןביידע זייטען פערמאגט...

אבער נים צו שפיעלען זיך אין "שטיבעלעך" איז די לאמ־טערנע געווען. א שפיעלכעל איז זי בלויז ביי מיר געווען. דער זיידע אבער, א הויכער, מאגערער איד, מיט א לאנגער ברייטער בארד, מיט קלאהרע גרויסע אימער ערנסטע אבער גוטמוטיגע אויגען — פלעגט די לאמטערנע נוצען אין זעהר ערנסטע מא־מענטען, סיי צו וואכעדיגע און סיי צו היילינע זאכען. מיט דער לאמטערן פלעגט ער אראבגעהן אין שפייכלער, וואו עס האט זיך געפונען די תבואה, מיט וועלכע ער האט געהאנדעלט, מיט דער לאמטערנע פלעגט ער געהן אין שטאהל געוואהר ווע־רען צו דער קוה, צו עסט זי, צו שלאפט זי און צו האט זי גע־נוג שטרוי אונטער'ן זייט. מיט דער לאמטערן פלעגט ער אראבגעהן אין קעלער, זעהן צו איז נאך דא קארטאפליעס און צו פוילען זיי נים...

אבער מיט דער זעלביגער לאמטערן פלעגט ער געהן אין אבענד אין בית־המדרש לערנען א פרק משניות, אדער אזוי זיצען ביי א ספר און אנגרייטען זיך אויף יענער וועלט...

דעם זיידע'ס שטיבעל איז געווען אין עק גאס. דער גאנצער "עק" גאס איז געווען בעוואוינט מיט גוים. יעדער גויאיש הויף פעל האט געהאט א הונד. די בייזערע זיינען געווען אנגעבונדען אויף קייטען, די רוהיגערע, וואס פלעגען בלויז בילען, אבער נים

ביישען, פלעגען ליגען ביי די הויפלעך און שלאפען. דער שוואַ־בער שיין פון זיידען'ס לאמטערן, וואס האט בעגאסען און גע־צייכענט דעם זיידען'ס וועג, פלעגט די דאזיגע הינט אויפוועקען. די הינד אויף די קייטען פלעגען זיך אנהויבען רייסען און יאמערן. די ליגענדע הינט ביי די הויפען פלעגען אזוי זיך צו־בילען, אבער דער זיידע איז מיט דער לאמטערן געגאנגען רו־היג און זיכער זיין וועג, ביז ער איז אריין אין דעם אידישען תחום, וואו עס זיינען שוין קיין הינט ניט געווען...

קומענדיג אין בית המדרש פלעגט דער. זיידע דאס ליכ־טעל אויסלעשען, די לאמטערן אוועקשטעלען אין א ווינקעל און זיך נעהמען צו א ספר. צום ספר האט ער שוין גענוצט א בית־מדרש־ליכט, וואס דער אונטער שמש פלעגט איהם אונ־טערטראגען מיט א סבר פנים יפות... אז דאס דאזיגע שטיקעל ליכט איז געווען גרויס, פלעגט דער זיידע נאָכ'ן לערנען דאס רעשטיל צוריקגעבען דעם אונטער־שמש.

אין זעלטענע פעלע, פלעגט דער אונטער־שמש ערלויבען דעם זיידען זיך בענוצען מיט א שטיקעל ליכט פון בית־מדרש פאר זיין לאמטערן. אזא פריווילעגיע האט דער זיידע געהאַט אויך צוליעב זיין לאמטערן, וועלכע איז ביי דעם אונטער־שמש שטארק חשוב געווען. ניט איינמאל פלעגט דער דאזיגער פער־בּמורעטער אונטער־שמש די דאזיגע לאמטערן בעטראכטען, עפענען און פערמאכען דאס טירעל און שמוצערן מיט די ליפּען פאר גרויס התפעלות, ווי אזוי די לאמטערן איז קונציג גע־בויט.

— אן אמת'ע שטוב ! — פלעגט דער אונטער־שמש זי ריהמען פאר'ן זיידען.

און דער זיידע, א צוגעלאזטער איד, פלעגט איהם דער־צעהלען די ביאגראפיע פון דער דאזיגער לאמטערן, אז בעש־טעלט האט ער זי נאך ביי חנן דעם גלעזער, עליו השלום, און אז דער "פלאן" פון דער לאמטערן איז זיינער, דעם זיידען'ס,

הייסט עס, אַן אייגענער... איבערהױפּט האָט זיך דער זיידע אָפּגעשטעלט אויף דער טהיר.

— די טהיר — האָט ער מסביר געווען — איז מיינע אַן אייגענע המצאה...

און דער זיידע האָט זיין לאָמטערן טייערער געהאַלטען מעהר פון אַנדערע חפצים. זי איז ביי איהם געווען אַפילו חשובער פאַר די שפּאָקולען, וועלכע ער האָט געברויכט סיי זומער, סיי ווינטער. אין דער לאָמטערן האָט זיך אויסגעדריקט דעם זיידען'ס ליעבע צו שעהנקייט, צו שפּיעלעריי. מיר אייניקלעך, האָבען בעשיינפּערלעך געזעהן, אַז דער זיידע האָט די לאָמטערן מעהר ליעב צוליעב איהר שעהנהייט ,איידער צוליעב די נוצליכקייט...

און מיר האָבען ליעב געהאַט דעם זיידען מיט זיין לאָמטערן.

איינמאַל איז דער זיידע שטאַרק קראַנק געוואָרען, עס איז געווען אַן אַסיענדיגע נאַכט. מיר אַלע, זיינע דערוואַקסענע זיהן, טעכטער און אייניקלעך, זיינען זיך צוזאַמענגעקומען אין זיין שטיבעל, און זיינען אַלע מינוט צוגעגאַנגען צום בעטעל, זעהן וואָס ער מאַכט. ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און האָט מיט זיי געקוקט ערגיץ וויַיט. מיר האָט זיך געדאַכט, אַז דער זיידע זעהט עפּיס איצטער מעהר און ווייטער ווי מיר אַלע.. דאָס קינדערשע האַרץ מיינס, האָט זיך געשראָקען און איז אין איין צייט שטאַרק נייגעריג געווען.

ענדליך האָט זיך מיין טאַטע אַנגערופען:

— לאָז עמיצער געהן רופען אַ דאָקטאָר...

דער זיידע האָט פון דאָקטוירים ניט געהאַלטען און ער האָט שוואַך אויסגערעדט:

— גאָט איז אַ דאָקטאָר!

אָבער אַז מיין טאַטע און נאָך איהם די איבעריגע קינ־

דער האבען זיך איינגעשפארט, האט דער זיידע מסכים געווען.

מיין עלטערער ברודער האט זיך אויסגערופען צו געהן.

— עס איז אין דרויסען פינסטער... האט דער זיידע שוואך גערעדט — נעהם מיין קינד מיין לאמטערן, נאר פאמעליך, צו־ברעך זי ניט...

אין דעם לאמטערן איז געלעגען א פיצעל ליכטעל... דאס איינציקעל האט זי בעטראכט, ער האט משער געווען, אז זי וועט ניט זיין גענוג צו ברענען דעם גאנצען וועג. ער האט אבער ניט געוואלט מאכען איצט קיין גערייד. ער האט אנגעצונדען דאס פיצעלע ליכט און אין לאמטערן איז ליכטיג געווארען...

דער זיידע האט געווארפען א בליק צו דער אנגעצונדע־נער לאמטערן און האט זיך מיט וועהטיג צעשמייכעלט...

דער דאקטאר האט דעם אלטען זיידען ניט געהאלפען. פארטאג איז ער אויסגעגאנגען.

גערעכענט האט מען די לויה מאכען ביי טאג, אבער אזוי ווי די חברה קדישא האט זיך עפעס איינגעשפארט, און דער טאג איז געווען פון די סאמע קורצע ווינטער־טעג, האט עס אריינגעצויגען ביז אבענד. אויפן גאס איז געווען שטארק פינס־טער און עס האט זיך גערוכט אז דאס האט דער טויט אנגע־טהאן א פעך שווארצען מאנטעל און געהט מיט...

איינער פון דער משפחה האט מיר צוגערופען איידער די לויה האט זיך גערירט פון ארט און מיר געזאגט:

— געה, נעהם די לאמטערנע...

איך בין מיט פרייד און שרעק געמישט, אריינגעלאפען צוריק אין זיידען'ס שטיבעל... דאס לעדיגע בעט האט מיך גע־שראקען, אבער איך האב מיך געשטארקט, א חאפ געטהון די לאמטערן און געפינענדיג א שטיקעל פערשמאלצען ליכט אויפ'ן קוימען, האב איך עס אנגעצונדען און אריינגעשטעלט אין דער לאמטערן, און האב זי ברענענדיג ארויסגעטראגען צום טאטען

אין דרויסען.

די לויה האט זיך געריהרט... די עדה אידען, וואס איז נאכגעגאנגען, האט נאכגעזאגט די שבחים פון מיין זיידען. די לאמטערן האט שטיל און טרויעריג געברענט און האט בעלויכטען די שווארצע מטה, וואו דער זיידע איז געלעגען מיט אויסגעשטארטע פיס און האט ווי פון אונטער'ן שווארצען געוואנט ארויסגעקוקט צו זיין לאמטערן.

און מיר האט זיך געדאכט, אז דעם זיידען טהוט ניט באנג ניט דאס שטיבעל וואס ער פערלאזט, ניט זיינע קינדער און אייניקלעך, און קיין זאך ניט — א שאד איז איהם בלויז די לאמטערן... די שעהנע לאמטערן, וועלכע ער האט אזוי ליעב געהאט און קאן זי איצט ניט מיטנעהמען אין קבר...

און מיין קינדיש הארץ האט אין דעם פייעריל, וואס האט געצאנקט אינווענינ אין דער לאמטערן, געזעהן דעם זיידען'ס נשמה...

דער בוים

עס איז געווען א לאנגע גאס, ווענינגסטענס אין דעם אידישען קליין־שטעדטיל האט זי זיך גערעכענט פאר די לענגסטע. זי האט פערמאגט פערציג הייזלעך, אויסער די "חורבה", אין וועלכע קיינער האט שוין זייט צעהן יאהר ניט געוואהנט. די איינוואהנער פון דער גאס זיינען געווען דורכאוים אידען, דער איינציגער גוי, וואס איז געווען אין גאס, איז אויך געווען א האלבער איד: גערעדט אידיש, געהאלטען פון א סך אידישע מנהגים, וואס זענען א סגולה צום געזונד, און ער האט געוואהנט אין א אידיש שטיבעל, וואו ביי דער טהיר איז געווען צו געשלאגען א מזוזה. אזוי, אז די אידישע "ארימע־לייט", געהענדיג איבער די הייזער, פלעגען זיין שטיבעל אויך ניט דורך לאזען און פלעגען א מאל כאפען ביי איהם — ניט אין א יקרות־יאהר — א צוויי, דריי קארטאפעל...

די דאזיגע גאס האט געהאט צוויי ברונימס, איינער מיט איין "אצאפ" און דער צווייטער מיט א ראד, (דער ברונים מיט'ן ראד איז געווען א שטיקעל נייעס אין גאס און די עלטערע אידען האבען די ערשטע צייט אויף איהם "מתרעם" געווען, נאכדעם זיינען זיי אבער געוואהנט געווארען), אויך האט די גאס געהאט איין "ערוב", צוויי גריבער, וואו די קינדער פלעגען זיך אין זאמד שפיעלען און צוויי גאנץ טיעפליכע רינשטאקען ביי די זייטען פון דער גאס.

עס פערשטעהט זיך, אז די לאַנגע גאַס, וואס איז געווען בעזעצט מיט אידען, איז ניט געווען איינגעטונקט אין בוימער. די גאַסיגע אידען, וואס האבען אַלע גוט "לערנען" געקענט, האַבען געוואוסט, אז אַמאָל, אין ארץ־ישראל, איז יעדער איד געזעסען אונטער זיין "וויינשטאָק" און "פייגענבוים"; אויך האַבען זיי געוואוסט פון די צעדער־בוימער אין וואַלד לבנון און פון נאך אנדערע בוימער, וואס ווערען אויסגערעכענט אין פסוק... דאַ אבער, אין חוץ־לארץ, האבען זיי פון בוימער ווייניג געוואוסט; ניט קלאָר פערשטאַנען, ווי אזוי וואַקסט עס אויס אַ בוים. צווישען די חדר־אינגלעך נאר איז "אומגעגאנגען" אַ "סוד", אז אויב מען זאָל פערזייען די קערענדליך פון אן עפּעל אין דער ערד, קען אין אַ צייט אַרום אויסוואקסען אַ בוים, נאָר עס איז מעהר ניט געווען ווי אַ קלער, קיין אמת'ע אמונה האַבען די חדר־אינגלעך דערין ניט געהאט און האבען זיך אפילו געפוילט צו מאַכען אַ פּרוב איינצוזייען אזעלכע קערענדליך.

און די לאַנגע גאַס האָט טאקי נאר איין איינציגען בוים געהאַט, און יעדערען איז געווען אַ וואונדער, ווי אזוי קומט דער בוים אהער!

דער בעל־הבית פון דעם בוים, חיים יאַנקעל דער שניידער, האט אויך ניט קלאָר געוואוסט ווער האט דעם בוים פערפלאַנצט, און ווי אזוי ער איז אויסגעוואַקסען. זיין טאטע האט עס געוויס ניט געטהון, ווייל אז חיים יאנקעל איז נאך געווען אַ אינגעל, איז שוין דער בוים געווען אזוי גרויס און דיק, ווי איצטער. חיים יאַנקעל'ס "נחלה" איז איהם איבערגעגאַנגען בירושה אודאי פון אַ זעקסטען דור, אפשר האט די נחלה געהערט אַמאָל צו אַ גוי און דער גוי האט איהם פערפלאַנצט?

נאר ווי די געשיכטע זאָל ניט זיין, אזוי צו אנדערש—די "לאנגע" גאַס האט געהאט אַ בוים און דער בוים איז געווען חיים יאַנקעל דעם שניידערס. געוואקסען האט דער בוים נעבען שטיבעל, האַרט ביים פענסטער, וואס האט צום גאַס אַרויס־

געקוקט און חיים יאנקעל פלעגט בשעת דער ארבייט קענען קו־קען אויף זיין בוים, וועלכען ער האט ליעבער געהאט ווי אלעס אין דער וועלט.

הערבסט־צייט, ווען דער ווינד פלעגט בלאזען, פלעגען דע־מאלט די צווייגען זיך שאקלען און רוישען טרויעריג אין פענס־טער אריין, ווי זיי וואלטען עפעס איין אומעטיגע לאנגאנגעדיי־גע מעשה וועלען חיים יאנקלען פערצעהלען, און דעמאלט פלעגט חיים יאנקעל אומעטיג ווערען, די נאדעל פלעגט ווי וועלען ארויסשפרינגען פון די פינגער, ביז ער פלעגט זי אין גאנצען פון האנד ארויסלאזען, אנלעהנען זיך צום פענסטער און פער־טראכטערהייד אונטערברומען: מיט א האלב־צובראכענעם קול:

אז בהלך ירמיהו,
על קברי אבות !...

און אין שטיבעל פלעגען זיך דעמאלט הערען, ווי שטילע טריט פון מתים...

זומער אבער פלעגט דער בוים מעהר רושם מאכען אויף חיים יאנקלען: "מלאכה" איז געווען ווייניג, צייט צו פאנטא־זירען — מעהר, און ער פלעגט אין דער לעדיגער צייט ליעגען אונטער'ן בוים. די צווייגען פלעגען שטיל, פארזיכטיג רוישען, א פויגעל פלעגט זיך א מאל פער'גנב'נען אויף זיי און טשי־ריקען, און חיים יאנקעל פלעגט דעמאלט צומאכען די אויגען און קלערען און טראכטען פון עפים העכערס, ווי שעה און איי־זען...

אין זומערדיגע שבתים, אז עס פלעגט הייס זיין, פלעגען א מאל קומען נאהענטע שכנים אויסרוהען אונטערן בוים נאכ'ן טשאלענט.

דאמאלט פלעגט חיים יאנקעל האבען א גרויסען כבוד. עס פלעגט אויך קומען טוביה דער גמרא־מלמד, א הויכער דא־רער איד מיט איינגעפאלענע באקען, טוביה פלעגט רעדען זעהר שטיל, בנעימות'דיג און חיים יאנקעל האט איהם זעהר געשעצט.

— ווערן מיר א ביסעלע אברוהען אונטער אייער בוים, ר׳ חיים יעקב ! פלעגט טוביה שטיל ארוים ריידען, אויסציהענ־דיג זיך מיט א מידען שמייכעל אונטער׳ן בוים און ניט קוקען חיים יאנקלען אין פנים בשעת ריידען.

— אה, מיט׳ן גרעסטען כבוד, ר׳ טוביה ! — פלעגט חיים יאנקעל כמעט, ווי אויסשרייען — מיט׳ן גרעסטען כבוד ! רוהט אייך אב, מהיכא־תיתי !

— כי האדם עץ השדה — פלעגט טוביה ארייקומען אין א שטימונג, ליגענדיג אונטער׳ן בוים — א בוים, ר׳ חיים יעקב איז געגליכען צו א מענשען.

און ר׳ חיים יאנקעל פלעגט אויפהויבען די אויגען, בע־טראכטען די צווייגען פון בוים, דעם שטאם, ווי ער וואלט גע־זוכט איין עהנליכקייט צווישען א מענשען מיט א בוים. קיין גרויסע עהנליכקייט פלעגט ער ניט געפינען. דאך פלעגט ער ענטפערען :

— אודאי, וואס דען ר׳ טוביה !

— א בוים לעבט אבער לענגער, ווי א מענש ! פלעגט ר׳ טוביה באלד סותר זיין זיינע ווערטער און פלעגט זיך פאנאנ־דער הוסטען.

געהוסט האט ר׳ טוביה לאנג און שווער און יעדער הוסט האט חיים יאנקלען אבגעקלונגען, ווי א שטימע וואס רעדט :

— ר׳ טוביה וועט באלד שטארבען, ער האט די שווינד־זוכט און דער בוים וועט אונז אלעמען איבערלעבען... אויך פלעגט איין אנדער שבת קומען אברוהען אונטער׳ן בוים זרח ברייזעס, דער "נגיד" פון גאס. נעהען בגדים פלעגט זרח ביי א צווייטען שניידער, נאר חיים יאנקעל פלעגט זיך ניט נוקם זיין אין איהם, זיך ניט בענוצט מיט זיין שטארקייט, וואס ער קען איהם פון זיין בוים אוועק טרייבען; אדרבא, ער פלעגט איהם זעהר שעהן אויפנעהמען, ווי ער וואלט וועלען דעם נגיד בעוויי־זען, אז ער בעשטעהט ניט אן זיין מלאכה...

— א וואוילער בוים! פלעגט ר׳ זרח ליבען, בעטראכטענ־דיג דעם שטאם — אזא בוים, מען זאל צוהאקען קען קלעקען אויף א ווינטער הייצען... מיר איז א חדוש, וואס דו צוהאקסט איהם ניט, חיים יאנקעל?

חיים יאנקעל פלעגט ווערען אנגעצונדען פון אזא פארלייגונג: „א חזיר" וואלט אלץ וועלען אויפעסען! פלעגט ער אין הארצען טראכטען, נאר ר׳ זרח׳ן פלעגט ער ענטפערען איידעלער:

— מען טאר נישט האקען, ר׳ זרח! מען טאר נישט! עס איז אפילו א זינד צו זאגען אזוינס. א בוים, זאגט ר׳ טוביה, איז ווי א מענש...

— כי האדם עץ השדה! פלעגט טוביה אונטערזאגען ווי פון שלאף.

— עט נארישקייט, עס איז נאר א משל!... פלעגט דער „נגיד" א מאך טהון מיט דער האנד... נו, מען דארף א דריי־מעל טהון, ועסט מיר „א וועק" טהון אזייגער דריי, וועל איך מיר געהן טרינקען א גלעזעל „ווארעמס"...

איין חסרון האט אבער דער בוים געהאט: עס האט אויף איהם „פירות" געוואקסען און דאס האט איהם און חיים יאנקלען געשאדט.

וואלטען האטש די „פירות" געווען געראטענע, וואלט דאס אונגליק אפשר ניט אזוי גרויס געווען. חיים יאנקעל וואלט זיך „מרבה הוצאה" געווען און וואלט געזעהן, אז דער בוים זאל ניט שטעהן אין א „רשות הרבים" ער וואלט איהם ארום גע־צאמט, צו ער וואלט איהם פערדונגען זעליג דעם „סאדאווניק", און יענער וואלט זיך שוין איין עצה געגעבען, ווי אזוי צו פער־היטען איהם פון שלעכטע הענד.

האבען אבער אויפ׳ן בוים געוואקסען נאר ווילדע עפעלעך. עסען האט מען זיי ערשט געקענט שפעט אין ווינטער, ווען זיי

ווערען, ליגענדיג אויפ'ן בוידעם, שטארק איבערגעפרוירען. דאמאלט איז אויך אויף שונאים געזאגט זייער טעם, וואס זיי האבען. די גאנצע מעלה פון די עפּעלעך, וואס זיי זיינען א רפואה צו "טשאד" און פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, פלעגט טאקי מיט די דאזיגע עפּעלעך אבראטעווען דאס גאנצע געזינד, ווען מען פלעגט ווינטער־צייט פון די אנגעברענטע פּרעסלעך די קעפּ פערטשאדען...

די גאס־אינגלעך אבער האבען נישט געקוקט, וואס די עפּעלעך זיינען ווילדע, זייערע געלד זיינען זיי ווערטה געוועז... ווארטען ביז די עפּעלעך וועלען איבערפריהרען אויפן בוידעם, זיינען זיי דארויף צו היציג געוועזן, פאר "טשאד" האבען זיי קיין מורא ניט געהאט, און דעריבער, ווי עס פלעגט קומען אנ־הויב אלול און די עפּעלעך פלעגען בעקומען א געהעריגע צורה, פלעגען זיי יעדען "נאכמיטאג", יעדען "בין מנחה למעריב" בעלעגערען דעם בוים, ווארפען אויף די שפּיצען צווייגען, וואו די עפּעלעך האבען געדיכט געוואקסען, מיט העלצער, שטיינער און מיט גערויש און געפּילדער פלעגען זיי אנלעגען פולע קעשענעס מיט "רויב".

דערזעהענדיג די מחנה קינדער ביים בוים פלעגט חיים יאנקלען אנהויבען ציטערן הענד און פיס, ער פלעגט ווי איין אבגעבריהטער ארויסלויפען פון שטוב, אראבווארפענדיג די שטיקעל ארבייט פון דער הענד אויף דער ערד, און פלעגט ברומען:

— שקצים, וואס ווילט איהר פון דעם בוים, איך וועל אייך ממית זיין!

די גאס־אינגלעך פלעגען זיך לכתחילה דערשרעקען און מיט א געפּילדערייי און פייפעריי זיך לאזען אנטלויפען, אין א ווייל'ע ארום, און זיי פלעגען בעמערקען, אז חיים יאנקעל איז צוריק אין שטוב אריין, פלעגען זיי זיך ווידער צוזאמען קומען און מיט מעהר פרישקייט זיך נעהמען צום בוים...

און דאמאלט פלעגט זיך אנהויבען א מלחמה אויף לעבען און טויט. חיים יאנקעל פלעגט שוין אנהויבען געברויכען "כלי זין" און מיט א שטעקען פלעגט ער זיך לאזען לויפען ווי א ווילדער טיגער נאך דער מחנה אינגלעך; די אינגלעך פלעגען מיט א געלעכטער און "הורא" זיך לאזען אנטלויפען, און ווי־דער קומען צו לויפען...

אמאל פלעגט חיים יאנקלען די געדולד פלאצען און ער פלעגט זיך לאזען לויפען ווייט, ווייט נאך די אינגלעך. דאמאלט פלעגט ווערען אין גאס א טומעל, אידען מיט בערד, ווייבער און קינדער פלעגען ארויסלויפען פון די הייזער, און דערשראַ־קענדערהייט איינער דעם אנדערען פרעגען:

— וואס איז דאס? הא?...

באלד אבער פלעגט זיך דער טומעל ערקלערען און איינער פלעגט דעם אנדערען בערוהיגען:

— גאר נישט, גאר נישט, חיים יאנקעל דער שניידערוק יאגט זיך נאך די אינגלעך... א שניידורע א ביסעל! פרעג, וואס זשאלעוועט ער זיי די עפעלעך? מעהר ווי בויכוועהטאג האט מען פון זיי נים.

דערזעהענדיג אזא מיאוסע מיינונג וועגען זיינע עפעלעך, פלעגט חיים יאנקעל נאך מעהר צורייצט ווערען און פאר בעס פלעגט ער כאפען א אינגעל און איהם געבען א קלאפ.

— אוי — אוי —! פלעגט זיך דאס אינגעל הויב צוא־וויינען — פאר וואס שלאגט ער מיך? איך האב גאר נים גע־ריסען...

— בתיה! מען האט אייער אינגעל געהרג'עט: פלעגט א שכנה אנזאגען פאר גוטע פריינדשאפט וועגען דער אינגעלס מו־טער.

— זאל אייך א דונער איינשלאגען! פלעגט זיך די מו־טער אננעהמען פאר איהר קינד — וואס שלאגט איהר עפעס מיין קינד. איהר גיט איהם עסען? זאלען אייך ווערים עסען!

העז־אביסעל ? ער האט א שטיקעל בוים מיט סם־המות׳דיגע עפּעלעך — קאכט די גאס !...

און אויף חיים יאנקלען פלעגט די גאנצע גאס אנפאלען און יעדער פלעגט איהם זידלען און מאכען צו גלייך מיט דער בלאטע. "געזעצטע" "בעלי־בתים" אבער פלעגען איהם נאר זאגען ווייכען מוסר :

— זאגט אליין, ווי שעמט זיך דאס ניט א איד מיט א בארד, צו האבען אין זינען אזעלכע נארישקייט: בוים, שמוים! דאס פּאסט פאר א גוי, ניט פאר א אידען... קינדער — זיי רייסען, זאלען זיי רייסען ! עס האט עפּעס א ווערדע די עפּעלעך ? פּע, חלשות !

— מיר ארט ניט די עפּעלעך —פלעגט חיים יאנקעל ענטפערען ווי מיט א וויינענדען קול — דעם בוים קאלעטשען זיי מיר, די צווייגען צוברעכען זיי...

— צווייגען — שמייגען ! — פלעגען די געזעצטע בעלי־בתים ווייטער אנהויבען מוסר׳ן, — נו, זאגט אליין, זייט איהר ניט ערגער פאר די קינדער ? א געשעפט האט איהר ! אט געהט אהיים און נעהמט זיך צו דער ארבייט ! פּע, חלשות ! א איד מיט א בארד !...

און חיים יאנקעל פלעגט זיך נאך אזא מוסר פיהלען, ווי א קינד נאך אן אבגעטהאנענער נארישקייט. ער פלעגט פערשעהמט א קוק טהאן אויף דעם "מוסר־זאגער", דערנאך אויף דער אייגענער בארד, נאריש א שמייכעל טהאן און זיך לאזען צוריק אהיים געהן.

צוקומענדיג נאך אזא מעשה צום שטיבעל פלעגט זיך חיים יאנקעל שטעלען ביין בוים. אויף דער ערד נעבען בוים פלעגען זיך וואלגערען שטיקלעך אפּגעבראכענע צווייגלעך, אין דער הויך, אויפ׳ן שפּיץ בוים, זיינען א פאר צווייגען געהאנגען איבערגעבראכענע און האבען אויסגעזעהן ווי הרוגים. חיים יאנקעל פלעגט קוקען אויף די צובראכענע־צווייגעלך אויף דער

ערד, אויפן בוים; קוקען, זיפצען און מיט א געקלעמטען האר־צען אריין געהן אין שטוב...

אזוי פלעגט יעדער אלול ביז א שטיק אין הערבסט רוי־שען די גאס און דער איינציגער בוים האט אין גאס א סך לע־בען געבראכט...

* * *

עס זיינען אזוי איבערגעלאפען א צעהנדליג יאהרען.

און די צעהן יאהר האבען א פאר סמנים געלאזען אין דער גאס: די "חורבה" איז צולעגט געווארען, לויט דעם בעפעהל פון א נייעם פריסטאוו, וואס האט געזאגט, אז אזוינע חרבות טאָ־רען "פא זאקאנו" ניט שטעהן; טוביה דער גמרא־מלמד האט זיך איינמאל שטארק פונאנדער געהוסט, ניט געקענט האפען דעם אטהעם און איז אוועקגעשטארבען; זרח דער נגיד האט גע־וואלט ווערען א גביר, האט געקויפט דריי הונדערט פוד טרוקע־נע יאגדעס און האט עס געהאלטען אויף "ספעקולאציע", האט צוגעלעגט זיין אייגענס און האט נאך פערנומען א 25־גער פרעמדע געלד און איז אן ארימאן געווארען.

און דער בוים אין גאס איז נאך אליץ געשטאנען און אין הערבסט, ווען דער ווינד פלעגט בלאזען און די צווייגען פלע־גען טרויעריג רוישען, פלעגט חיים יאנקעל אליץ אונטערברומען דעם זעלטען ניגון מיט די זעלביגע ווערטער פון "קינות":

אז בהלך ירמיהו
על קברי אבות

זומער אין א לעדיגער צייט פלעט ער נאך אליץ ליעגען אונטער'ן בוים און טראכטען וועגען עפעס העבערס פון שער און אייזען... אלול־צייט פלעגט ער אליץ האבען צו טהון מיט די הדר־אינגלעך, וואס פלעגען קומען בעלעגערען דעם בוים און די גאס פלעגט אליץ רוישען און קאכען: עפעלעך, בוים, חיים יאנ־קעל !...

* * *

עס זיינען אוועק נאך עטליכע יאהר.

אויף טוביה דעם מלמד'ס מצבה זיינען שוין א פאר ווער־טער אבגעמעקט געווארען; זרח דער גביר איז שוין אין גאנצען אן אביון געווארען. פריידע, חיים יאנקעל'ס ווייב, איז גע־שטארבען, חיים יאנקעל איז שוין וויים געווארען און דער בוים איז נאך אלץ געשטאנען...

דער בוים איז שוין אבער אויך ניט דער זעלבער געוועז.

— עפעס וויים איך ניט וואס מיט'ן בוים איז געווארען ?

— פלעגט זיך חיים יאנקעל וועלען אמאל אויסרעדען דאס הארץ פאר אימעצען. — עפעס איז ער ווי איינגעבויגענער גע־ווארען, שיטערער די צווייגען און איז גאר ניט דער, וואס א מאל.

נאר קיינער פלעגט איהם ניט ענטפערען: — א נארישער שניידער ! — האט אלץ איין עסק מיט'ן בוים, ער שמעקט ראכט זיך שוין מיט "קברות־בלעטלעך", ער וואלט בעסער תהלים זאגען, עפים אנגרייטען פאר "דארטען" !...

און חיים יאנקעל האט מיט זיינע מאטע אויגען, מיט א געקלעמט הארץ געקוקט, ווי דער איינציגער בוים אין גאס שטארבט אב צוזאמען מיט איהם...

— די קינדער האבען איהם אוועקגעהרג'עט ! פלעגט ער וויינען אין דער שטיל — דער בוים דארט, ער שטארבט אב...

און חיים יאנקעל האט זיך דערמאהנט אן טוביה עליו־השלום'ס ווערטער: כי האדם עץ השדה...

— א למדן א איד געוועזן; א שאד, וואס ער איז געשטאר־בען... פלעגט חיים יאנקעל זיפצען אין אזוינע מינוטען, פלעגט זיך אנלעהנען אן פענסטער, צוהערען זיך, ווי דער בוים רוישט קוים מיט זיינע עטליכע איבערגעבליעבענע צווייגען, און חיים יאנקעל פלעגט ארייבפאלען אין א שווערער מרה־שחורה...

יאזעפ אין דער אידישער גאס

דער אידישער גוי אין אונזער גאס איז געווען יאזעפ. איך הער, ווי איהר ווילט מיר פעררינכטען א פעהלער און לייענען ״יאזעפ״, נאר האלט זיך איין, ליעבע אידען, האטש דאס מאל און ווייזט ניט ארוים אין אלץ אייער חריפות — איך ווייס איהם און געדענק איהם נאר מיט דעם נאמען ״יאזעפ״ און נאר דער נאמען איז מיר טהייער און אז איך דערמאן זיך איצט אן איהם ווילט זיך מיר זאגען: זכרונו לברכה אדער וועניגסטענס עליו השלום... זייט עס מיר מוחל, ליעבע אידען..

ווען דער דאזיגער יאזעפ וואלט געבוירען געווארען ביי רייכע עלטערן, וואלט ענדיגען אן אוניווערזיטעט און א געלעהרענטער געווארען, וואלט ער זיך זיכער ביי אונז גערעכענט ״מחסידי אומות העולם״ און ניט ווייניג אידישע שרייבער וואלטען פאהרען צו איהם, האבען איין ״אינטערוויו״ מיט איהם, אויסהערען זיינע הומאנע דעות וועגען אידען און איבערנעהמען און ניט ווייניג פובליציסטען וואלטען ניט ווייניג ארטיקלען איבער איהם געשריעבען: יאזעפ און זיינע בעציהונגען צו אידען, און ווער ווייסט ווי ווייט זיין נאמען וואלט געקלונגען ביי אונז...

אז ער איז אבער נאר א אידישער גוי געווען, א חוטב עצים ושואב מים און איין ארבייטער פון אנדערע ארבייט ביי איר־דען, ווי עס וועט זיך ווייטער דערצעהלען, איז ער נאר געווען בעקאנט אין אונזער אידישער גאס און נאר דארט האבען זיי־נע דעות וועגען אידען געקלונגען, קיינער אבער האט ביי אונז ניט געהאט די העזה צו צולעגען יאזעפ׳ן עפעס א טיטול, וואס זאל אבשפיעגלען זיינע געדאנקען וועגען אידען. בלויז מיין פעט־טער, ר׳ בער, א איד א גרויסער למדן און א גרויסער פחדון, וואס דערזעהענדיג, אז א גוי געהט אין איין זייט גאס פלעגט ער איבערגעהן אויף דער צווייטער זייט, — בלויז דער פעט־טער פלעגט האבען א כח צו זאגען אויף יאזעפ׳ן, אז ער איז איין אוהב ישראל און אז דער פעטער איז געווען בעזונדערס אויפ־געלעגט און יאזעפ׳ס גוטע פריינדשאפט צו אידען פלעגט איהם בעזונדערס ריהרען, פלעגט ער נאך צולעגען:

— ווער ווייסט ? עס קאן זיין, אז יאזעפ וועט האבען עולם הבא...

און מיינט ניט, אז מיין פעטער ר׳ בער איז געווען אזא ותרן, איין אויסברענגער, וואס זאל טהיילען א ליאדען גוי עולם הבא. מיין פעטער האט גאר ניט געהאט אזא ברייטע הארץ, וואס איז געווען אפילו נוגע אין עולם הזה, בפרט אין עולם הבא, וואס ער האט עס געהאלטען פאר אמת׳ע צדיקים.

דערפון קאן מען זיך שוין פארשטעלען, ווי ווייט יאזעפ האט ליעב געהאט אידען און עס וועט שוין קיין וואונדער ניט זיין, וואס נאך זיין טויט וויל איך איהם שענקען א בלעטעל אין דער געשיכטע פון דעם אידישען פאלק. קנייטשט זיך ניט, ליעבע אידען; גלויבט מיר, יאזעפ איז עס ווערט. אויסער זיי־נע גוטע פריינדשאפט צו אידען, וואס דאס האט ער מיט גע־נוג ווארימע ווערטער ארויסגעוויזען, האט ער אונזער גאס פיעל געדיענט, פיעל נוצען געבראכט, ער האט אונז זיינע בעסטע כחות אוועקגעגעבען...

אמת טאקי, אונזער גאס האט איהם געצאהלט פאר זיין "דיענען" אונז. יאזעפ האט געפיהרט זיין גאנצע הוצאה פון אונז און האט געלעבט גאנץ בעלי־בתיש. ער איז קיין מאל ניט זשעדנע געווען אין א שטיקעל ווייצענס, אפילו אין דער וואכען און האט געהאט א מזומענע קאפיקע אויך, אבער זיין גוטע פריינדשאפט צו אידען האט ניט דערפון, חלילה, גע־שטאמט און מיר וואלטען שטארק געזינדיגט, ווען מען וואלט איהם דערין חושד געווען... יאזעפ איז ניט געווען קיין מאטער־יאליסט, ווארום אז ער וואלט וועלען גליקען זוכען, וואלט ער געפינען ניט ביי אונז אין גאס... ער איז געווען א געזונדער גוי, געהאט צוויי גרויסע גראבע הענד, וואס קיין ארבייט איז פאר זיי ניט שווער געווען, האט ניט "געטרונקען", אויסער אמאל פסח צייט אביסעל ויין, וואס די גאס פלעגט איהם גע־בען אויף מארגען נאכ'ן סדר... אזא גוי קריגט אויף זיך אלע מאל א בעלן, און די ארומיגע פריצים האבען טאקי אויף איהם אויגען געווארפען און ניט איינמאל געוואלט איהם אבריידען פון אונז און צונעהמען איהם צו זיך פאר א פאראבעק. נאר יאזעפ האט געשפייט דערויף, ער האט אונזער גאס ניט גע־וואלט און ניט געקענט פערלאזען און פלעגט ענטפערען, אז ער האט זיין אויסקומעניש ביי די אידען, ניט צו פערזינדי־גען....

אין וואס איז בעשטאנען יאזעפ'ס ארבייט פאר דער גאס?

יאזעפ איז געווען א מושלם אין אלץ: ער האט האלץ גע־האקט, וואסער געטראגען, קיה און ציגען אום שבת געמאל־קען, די אויבענס געהייצט, די לייכטער אראבגענומען און פאר בעני'ן דער איינציגער "ריסטאקראט" אין גאס, וואס האט געהאט א פאר טויזענד רובעל אייגענס און א גרויס שטעדטיש ווייב, האט ער אויך שבת דעם סאמאוואר אנגעשטעלט און

פלעגט די ערשטע גלאז טהעע אויסטרינקען. לכתחלה פלעגט ער זיך בעריהמען מיט דעם כבוד, וואס ער האט ביי בעני.

— אן ערלעכער איד! — פלעגט ער איהם לויבען נאכדעם אין גאס — ער לאזט מיך ניט אוועקגעהן, ביז איך זאל ניט אויסטרינקען א גלאז טהעע. זאל פריהער ר' בעני טרינקען, זאג איך, — ניין! ניין! זאגט ער, טרינק דו פריהער, ניט אנדערש, יאזעפ!... אן ערלעכער איד...

שפעטער איז אבער יאזעפ געוואהר געווארען, אז ניט פון ערלעכקייט גיט מען איהם ביי בענין די ערשטע גלאז, נאר צו־ליעב א דין (מיין פעטער בער דער למדן, דאכט זיך, האט דאס איהם דערקלערט) און ער איז אביסעל ברוגז'ליך געווארען. מיינט ניט, חלילה, אז געשאלטען, גערופען זשיד, מאשעניק. ווי מען זידעלט א אידען אין אזעלכע פעלע. ניין, דערויף איז יאזעפ ניט געווען פעהיג, ער האט נאר געמאכט א הערה, אז דער דין געפעלט איהם ניט, נאך זיין מיינונג קומט עס אוים: אבגענארט גאט... עס פערשטעהט זיך, אז זיין הערה האט קיין ווערט ניט געהאט און האט קיין שום שלעכטע ווירקונג ניט געקאנט מאכען אויפ'ן שלחן ערוך'ס אויטאריטעט, דען זיין הערה האט געשמעקט אביסעל מיט עהרגייץ! דאס דארף אבער ניט ווארפען קיין שאטען אויף יאזעפ'ס בעציהונ־גע צו אידען. ער איז דאך פארט נאר א אידישער גוי געווען, די טיפקייט פון א אידישען דין האט זיין נשמה פארט ניט געקאנט בענעהמען...

און אלע ארבייט פאר דער גאס האט ער ערפילט עהרליך און יושר'דיג, און האט קיינמאל אונזער גאס ניט בעריסען, ווייל קיין מאטעריאליסט, ווי מיר האבען שוין געזאגט, איז ער ניט געווען, ער האט ליעב געהאט די ארבייט אליין און דערהויפט די, פאר וועמען ער האט געארבייט.

פאר א וואגען האלץ צוהאקען אויף דינע שייטלעך פלעגט ער נעהמען א פעקעלע מאחארקע פאר צוויי קאפיקעס, דאכט

זיך נימ טהייער ?... נאר קיין עקספּלאָטאַציאָן קאָן עס אויך נימ הייסען, ווייל דערין האט מען זיך אין אונזער גאס נימ אזוי שטארק געגייטהיגט אדער ווי די עקאָנאָמיקער דריקען זיך אוים אויף זייער לשון: "דאס איז נימ געווען קיין אונ־מיטעלבארע בעדערפעניש... יעדער בעל־הבית אין אונזער גאס האט געהאט א האק, צו בירושה, צו אליין געקויפט, און יעדערער וואלט ווי עס איז אליין שפּאלטען די האלץ. אבער אז יאזעפ פלעגט פערביי געהן און דערזעהן, ווי א בעל־הבית שטעהט אויפ'ן הויף און שפּאלט האלץ און דאס שייטעל טאנצט און שפּרינגט אונטער זיינע הענד און וויל זיך בשום אופן נימ אונטערגעבען, פלעגט ער זיך אבשטעלען, גוטהערציג צולאכען זיך און אין ריין אידישען לשון, וואס ער האט גערעדט ווי זיין מוטערשפּראך, פלעגט ער זאגען:

— עי, ר' חיים, ר' חיים! געה בעסער אין בית־המדרש אריין און זעץ זיך ביין משניות און שפּאלטען לאז מיך. צו אזוי שפּאלט מען האלץ? גיעב אהער די האק.

— אבער נימ טהייער, יאזעפ.

— א קליין פעקעלע מאחארקע...

— נו, נו...

און יאזעפ פלעגט נעהמען די האק, בעשפּייען די הענד, וואס ער האט עס געהאלטען פאר א גרויסע סגולה און דער וואגען האלץ פלעגט זיך פערוואנדלען כהרף עין אין דינע שייטעלעך און די בעל־הבית'טעס פלעגען הייצענדיג יאזעפ'ן בענשען און בענשען...

נאר דאס וואס ער פלעגט פאר א וואגען האלץ צוהאַקען נימ בערייסען, קאן מען טאקי זאגען, עס איז נימ געווען קיין נויט: מילא האבען די גאסיגע בעלי־בתים נימ געקאנט, ווי ער, קונציג האקען, אבער דאך קען מען זיך מיט האלץ ווי עס איז איין עצה געבען: העלפט אונטער דאס ווייב, איין על־טער בחור'ל — איינער האלט די האק מיט דער שארפער זייט

אויפ'ן שייט האלץ, דער צווייטער קלאפט מיט נאך א שייט האלץ אויף דער טעמפער זייט האק און פריהער, צו שפעטער, די שייט האלץ האט דאך אויך איהר עדעלקייט, אז צוויי אי־דישע נפשות מאטערן זיך איבער איהר א האלבע שעה, מוז זי זיך צושפאלטען.

וואס וואלטען אבער די גאסיגע אידען געטהאן, ווען יא־זעף וואלט אום שבת געהעכערט די פרייזען, וואלט ניט וועלען אויסהייצען שבת די אויבען אונטער א צעהנערל, פאר לייכ־טער אראבנעהמען — א זעקסער און פאר יעדע קליינע ארבייט אום שבת געריסען די הויט? שבת איז דאך שוין אלץ א נויט, אליין קאן מען עס ניט טהאן און ער איז איינער אין גאס, די איבעריגע פאר גוים אין גאס זיינען געווען רייכע בעלי־גופים, האבען געהאט אייגענע ערד און חאטש א שטיקעל ווייסע חלה האבען זיי אויך ליעב געהאט, וואלט זיי דאך אבער דער הא־נאר און די שנאה צו אידען ניט ערלויבט צו ארבייטען פאר אידען, ווער רעדט נאך מעלקען א קוה, צי א ציעג און היי־צען אין אויוועז.

אט אין וואס יאזעפ'ס "פערדיענסט" בעשטעהט. יאזעפ האט אפילו פאר שבת'דיגע ארבייט ניט געשטעלט קיין הויכע פרייזען, זיך קיינמאל ניט געבונטעוועט, ניט געמאכט קיין חלוק, צו האט איינער אכט לייכטער צי צוויי—אלץ איינס: פאר לייכטער אראבנעהמען א קאפיקע מזומן מיט א שטיקעל חלה. מעגסט האבען טויזענד לייכטער און מעגסט האבען איינעם, דאס איז ניט מיין זאך, דאס איז א גאטס־זאך. פערקעהרט ביי נחום דעם שוסטער, וואס האט געהאט א קראנקע ווייב און פיער הונגעריגע קינדער, פלעגט יאזעפ קיין בארע געלד גאר ניט נעהמען, ער פלעגט ביי איהם אבנעהמען זיינע שכירות אסיען־צייט מיט צוויי גרויסע לאטעס אויף די שטיוועל און פלעגט נאך נחום'ן דאנקען און דאנקען, ווי ער וואלט איהם א נדבה געשענקט, האטש ער האט די פאר לאטעס כשר פער־

דיענט ביי איהם.

און אז די קראנקע שוסטערקע פלעגט איהם אמאל שבת וועלען אבשניידען א שטיקעל חלה פון דער ארימער קליין־חלה, וואס איז געלעגען אויפ'ן טיש, פלעגט יאזעפ אויך דעם נסיון ביישטעהן. ער פלעגט קוקען אויף דער חלה און קוקען, דרעהען די וואנסען, ווי ער וואלט זיך געהאלטען מיט זיי איין עצה און פלעגט צום סוף א מאך טהאָן מיט דער האנד:

— ניין, חיענע, בעהאלט דאס פאר די קינדער...

* * *

כדי דער כאראקטער פון אונזער יאזעפ'ן זאל נאך ליב־טיגער ארויס, כדי זיינע טהאטען, וואס ער האט געצייגט הער אידישער גאס זאל א היסטארישען ווערט בעקומען מוזען מיר זיך בעקענען מיט זיין פלונית'טע מרת יאזעפיכע...

ניט קוקענדיג, וואס יאזעפ איז געוועזען א פראסטער, ניט קיין געלעהרענטער און האט דעריבער ניט פערדיענט דעם טי־טעל "מחסידי אומות העולם", האט ער דאך אבער איין עהנ־ליכקייט צו איינעם מחסידי אומות העולם יא געהאט, נעמליך צו סאקראטען. זיין ווייב איז געווען א מין גלגול פון סקראט'ס ארורה, וואס האט נעבעך זיין לעבען פערביטערט, ווי די היס־טאריע דערצעהלט אונז.

די יאזעפיכע איז געוועזען דער היפוך פון איהם. זי איז גע־וועזען איין אמת'ע אנטיסעמיטיכע, מיט אלע אנטיסעמיטישע איבערצייגונגען און פאראורטהיילען... זי האט שטענדיג גע־שריען אין איין קול, אז די אידען פון דער גאס האבען אריינ־גענומען איהר מאן צו זיך, ארבייט פאר זיי, ווי איין אקס, קענען זיך אהן איהם נישט בעגעהן אין זייער שבת און פון אלע ארבייטען האט ער אפילו קיין "וולאקע" ערד נישט גע־קאנט קויפען, ווי די איבעריגע פויערן פערמאגען... און זי, יאזעפיכע מוז קויפען קארטאפעל אויפ'ן מארק, גלייך מיט אלע זשידאוועקעס.

אט האט איהר איך דע סועלבען געשריי פון די אמת'ע אנטיסעמיטען וועגען דער אידישער עקספלאאטאציאן און דוקא פון א פראסטער, ניט געלעהרענטער גויה, וואס האט קיין גאזעט אפילו אין די אויגען ניט אנגעזעהן.

„ערקלעהרען פון וואנען האט געשטאמט יאזעפיכעס אנטי־סעמיטיזמוס איז שווער. מיר מוזען עס ערקלעהרען מיט דער הילף פון דער וויסענשאפט ,אז עס איז א ירושה... ווארשיינ־ליך זיינען איהרע עלטערן שונאי־ישראל געווען און אין איהר האט געפלאסען זייער בלוט... אנדערש שיקט זיך עס נישט. ווייל יאזעפ, דער אמת'ער אוהב ישראל, מיט וועלכען זי האט אבגעלעבט א לעבען, האט אויף איהר בשום אופ'ן ניט געקאנט ווירקען, זי זאל איבערבייטען איהרע "מיינונגען''... ער פלעגט נישט זשאלעווען קיין ווערטער, ריידען גוטס פאר איהר וועגען אידען, און אז ווערטער פלעגען צו איהר ניט צושטעהן, פלעגט ער אונטערהאלטען זיין פערטהיידיגונג מיט פאקטען. דהיינו, ער פלעגט איהר אנווייזען אויף די המוציא'ס חלה, וואס פלעגט זיך שטענדיג געפינען ביי זיי אויפ'ן טיש און פלעגט זאגען, האלטענדיג איין המוציא אין האנד:

— זעהסט! חלה הייסט דאס, דאס באקען נאר אידען און דאס האבען מיר זיי צו פערדאנקען, ווען ניט זיי וואלטען מיר קיינמאל א שטיקעל חלה ניט פערזוכט, וואלסט שטענ־דיג געקייט דאס ברויט מיט די מעקענע, וואס דו קאנסט עד היום ניט באקען. היינט וואס ווילסטו פון די אידען? הלואי זאל מיר גאט געבען געזונד און איך זאל שטענדיג פאר זיי קע־נען ארבייטען, נישקשה, זיי האבען עס פערדיענט ביי מיר...

נאר ניט קיין ווערטער און ניט קיין פאקטען האבען גע־האלפען. יאזעפיכע איז געבליעבען ביי איהרע איבערצייגונ־גען, אז די זשידעס זיינען א מיאוס פאלק, זי האט זיי פיינד, זיי נארען אוים איהר יאזעפ'ן און פלעגט זיך שטענדיג קריי־גען מיט איהם, אז ער זאל זיי, די זשידעס הייסט עס, די

צייהנער אויסרייסען: פאר יעדער לייכטער אראבגעהמען — א רובעל... נישקשה זיי האבען געגוג געלד, די זשידעס...

— אוי נאר, פלעגט יאזעפ לאכען, אז די אידען וואלטען האבען אזוי פיעל געלד, ווי דו מיינסט, וואלטען זיי מיך גאר ניט בעדארפען, רייכע זיינען ניט אזוי פרום, ווי ארימע...

ווי איהר זעהט איז יאזעפ קיין נאר אויך ניט געוועהן.. נאר ניט זיין חכמה וויל איך בעשרייבען, דערום קעהר איך זיך אום צוריק צו זיין פלונית'טע.

די אידען פון דער גאס האבען געוואוסט יאזעפיכעס בעציהונגען צו זיי און מען האט איהר דערפאר געגעבען א שעמען טיטול: "מכשפה". יאזעפ האט פון דעם טיטול געוואוסט און פלעגט גוט־הערציג שמייכלען.

נאר מיט דעם טיטול אליין האבען זיך נאך די אידען ניט בענוגענט: צו טיעף איז געוועזן זייער שנאה צו יאזעפיכען, און זיי פלעגען זיך בעמיהען אנמאכען א בייז־לעבען צווישען יאזעפ'ן מיט איהר :

— גט זי אב ! האבען איהם די גאסיגע ווייבער אמאל איין עצה געגעבען.

נאר יאזעפ האט זיי ערקלעהרט, אז ביי "זיי" גט'ן זיך איז ניט ווי ביי אידען "להבדיל" (דער להבדיל געהערט טאקי צו איהם)...

— ביי איך, למשל, האט ער ערקלערט, אז יאסקע בייז־נושעם האט ניט געוואלט לעבען מיט דער ווייב, זיינען זיי זיך אוועק צום היעגען רב, א טייבעל האט איהר אין שטעדטעל און פאר צעהן גילדען האט זיי דער רב גט געגעבען... אייער רב איז א טהייערער איד... איך ווייס. איצטער האט יאסקע גענומען א נייע ווייב — ציפה'ן, א טהייער ווייבעל, זי גיט מיר שבת א האלבע חלה אוועק און לעגט מיר אן א טעלער צימעס, אז איך קאן ניט אויפעסען. איך מיין ניט דעם צימעס, איך מיין נאר איהר טבע... ביי אונז אבער, להבדיל,

דאַרף מען מיט אַ גט פאָהרען אַזש צום פּאַבסט, ער וואוינט ערגעץ ווייט, איך האָב פערגעסען, ווי די שטאָדט הייסט און דער פּאַבסט איז אַ גרויסער יקרן, ניט ווי אייער רב... מיינט די הוצאות! — עס איז שווער צו גט'ן זיך!

און די אידען פון אונזער גאַס, וואָס האָבען נעהאַט אַ טבע צו צוזאַמענלעגען זיך און אויסהעלפען אַ מענשען אין אַן אונגליק, האָבען לכתחלה געמאַכט אַ שמועס, מען זאָל אויפ־מאַכען געלד פאַר יאָזעפ'ן ער זאָל זיך קענען פאָהרען גט'ן. עס איז אָבער דערפון גאָר נישט געוואָרען. חיים־יוסף, דער איינציגער אין גאַס, וואָס האָט געלייענט דעם "המליץ" האָט געזאָגט, אַז דער פּאַבסט וואוינט אין רוים און אין רוים פאָהרען דאַרף קאָסטען איבער 300 רובעל באַהן־געלד.. פאַר אַזאַ סומע האָט זיך דער עולם דערשראָקען. זאָל זיין אפילו אַז חיים יוסף, איז ווי דער שטייגער פון אַ גאַזעטניק, מגזם אויף אַ העלפט, נאָר 150 רובעל אפילו, איז דאָך אויך ניט נאָך די כחות. און דער עולם האָט אויפגעהערט זוכען מיטלען און צו חלום'ן וועגען אָבגט'ען יאָזעפ'ן מיט יאָזעפּיכען.

— האָב קיין מורא נישט! — האָט יאָזעף, געריהרט פון אידישע גוטע פריינדשאַפט, געזאָגט, — זי וועט אייך קיין בייז ניט טהאָן און איך וועל זיך ניט לאָזען איבעררעדען פון איהר, איך בין אייערער. עס איז ניט נייטהיג קיין גט!...

אַז יאָזעפּיכע האָט זיך דערוואוסט, וואָס די אידען האָבען איהר געוואָלט אָנמאַכען, איז זי געוואָרען אויפגערייצט ווי אַ ווילדע חיה, זי איז אַרוים מיט אַ זידלערייי און געשריי אויפ'ן גאַס און האָט זיך געכאַפּט שלאָגען מיט יעדען אידען:

— זשידעס, איהר וועט מיר מיין מאַן אָבריידען פון מיר! ניט "קיין־געצלמ'טע"! הינט! וואַרט, וואַרט! אַ קרענק וועל איך אייך איהם שוין לאָזען געהן צו אייך שבת בע־דיענען.

און דעם קומענדען שבת נאָך דער מעשה איז טאַקי יאַ־

זעפּ געקומען מיט צוויי שעה שפּעטער. ער האט דערצעהלט אז זי איז ארוים, האט פערשפּארט די טהיר פון דרויסען און האט איהם געשריען דורך דער פענסטער:

— חאטש איך וועל ניט אריין, אבער דיר וועל איך ניט עפענען די טהיר, וועסט א גאנצען טאג אין שטוב זיצען —

— איך אבער — האט יאזעפּ ווייטער מיט שטראהלענדע אויגען דערצעהלט — האב ארויסגענומען א האלבע פענסטער און האב זיך צו אייך ארויסגע׳גנב׳עט...

און דעם שבת האט יאזעפּ מיט מעהר ענערגיע געארבייט, ווי אלע מאהל: די לייכטער האט ער א כאפּ געטהאן פון יעדען טיש, ווי ער וואלט זיך געשפּיעלט מיט א זאך וואס איז איהם זעהר טהייער. עס איז געווען קענטיג, אז ער האט די צוויי שעה, וואס ער איז געווען פערשפּארט, שטארק געליטען פון דעם געדאנק, אז ער וועט דעם שבת ניט קענען טהאן זיינע ליעבע ארבייט...

איך האב דעם פאקט דאָ געבראכט כדי יאזעפּ׳ס אנדערקען זאל אויף לענגער ביי אונז בלייבען, וויסענדיג ווי שווער עס איז איהם אויסצוקומען צו קעמפּפען, בדי צו בלייבען טריי זיין הומאנער אידעע, צו בעהילפיג זיין דער אידישער גאס און צו פערטהיידיגען זי פון זיין ווייבס שלעכטע אנטיסעמיטישע מיינונגען...

ספרים

נאטע שייקעס, א שעהנער בעל־הבית אין שטעדטיל, וואס ציהט די חיונה אביסעל פון פראצענט און א ביסעל פון שניט־קראם, וואס זיין ווייב האלט, איז געקומען פון בית־המדרש א צופריעדענער און א פרעהליכער.

ער האט מיט׳ן רב געהאט א שטיקעל פלפול נאכ׳ן דאוו־נען: דער רב האט זיך געהאלטען שטאל און אייזען ביי זיינס, נאר ער, נאטע שייקעס, איז אויך ניט פון די וואס לאזען זיך איבערעדען און אויסגעפיהרט האט טאקע ער, נאטע שייקעס — ער האט איהם געוויזען א בפירוש׳ן דין אין דער גמרא...

דערצעהלען עס פאר׳ן ווייב, פאר זלאטען, קאן ער נישט; וואס וויים, ערשטענס א אידענע אין אזעלעב זאכען, און צוויי־טענס, איז זי איצט פארטהאָן מיט שבת מאכען, עס איז היינט פרייטאג, דער פדיון פון שניט איז ניט איבעריגס — דאס גע־דונגענע מיידעל וועט אויך קענען לייזען.

— אזוי שפעט ? ווענדעט זיך צו איהם זלאטע.

— עט... גיט ער א מאך מיט דער האנד.

— נו, גרייט צום טיש, גאלדע, ווענדעט זיך די מוטער צו דער עלטערער טאכטער, וואס שטעהט אביסעל אנגעבויגען און שיילט קארטאפעל אויף טשאלענט. זינט זלאטע איז בעל־טע ״רוקט״ זי אויף טשאלענט קארטאפעל.

גאָלדע גרייט צום טיש, לעגט אוועק א ווייסליכע בולקע און טאַטע געהט זיך וואַשען.

ער מאַכט א המוציא און געהט צו צום גרויסען אלמער ספרים, נעהמט ארויס א ספר'ל "ידיו אמונה", זעצט זיך צוריק אוועק, קייט די בולקע און קוקט אריין אין ספר.

אזא טבע האט טאַטע: ער מוז, קייענדיג, אין עפּעס א ספר אריינקוקען, ווען ניט האט ער קיין הנאה ניט פון עסען.

איבערבלעטענדיג א פּאר בלעטער, בעמערקט ער, אז ער־טערוויילע זיינען די גרויסע אותיות בעדעקט מיט שטויב און עס הערט זיך א טוכלער ריח.

— שוין לאנג ניט געלופטערט די ספרים ! — מאַכט ער זיך פאַרוואורף — היינט איז א שענער טאג — טראַכט ער ווייטער — א ווינטעל איז אויך דא מען דאַרף זיי טאַקי באַלד ארויסטראגען לופטערען.

נאכ'ן פריהשטיק מעלדעט ער זיין בעשלום אין שטוב :

— קינדער ! — שרייט ער אוים פרעהליך — העלפט מיר לופטערען די ספרים !

— לופטערען די ספרים ! לופטערען די ספרים ! קלינגט עס איבערן שטוב, און עס ווערט א גערודער ווי אין א קאַזאַרמע, ווען מען דערגעהט פלוצלונג, אז דער דיוויזיאנער־דאַקטאר וועט געהן בעקוקען די קאַזאַרמעס, נאר א מעהר פרעהליכער, א מעהר אינטעסיווער...

— טאַטע ! — שרייט פאר נחת דאס אינגסטער אינגעל, אהרן, — מען דאַרף דאָך ארויסטראגען אויפ'ן הויף א באַנק, וואו די ספרים אוועקצולעגען, הא ?

— אודאי, אודאי ! שטימט איין דער טאַטע און גלעט די שפּיצען פון בארד.

— הייענע ! ווענדעט זיך ארעלע מיט קאָמאַנדירענדען טאָן צו זיין קליין שוועסטעריל, —העלף מיר נעהמען די באַנק, דער טאַטע דאַרף לופטערען די ספרים.

און די צוויי קינדער שלעפּען מיט אימפּעט די באַנק. שלעפּענדיג, פאַרטשעפּען זיי די הויבע קרומע קאַטשערע, און עס פאַלט זלאַטען גלייך אין פּוס. נאָר זלאַטע איז ניט אין כעס. איהר הארץ איז אנגעפילט מיט כבוד און עהרפורכט צו דער הייליגער פּראָצעסיאָן... זי האָט קיין העזה אויסצורעדען א וואָרט...

דער טאַטע געהט זיי נאָך, ווייזט זיי וואו אוועקצושטעלען און שיקט זיי אין שטוב אריין צוריק, טראָגען ספרים.

די קינדער הייבען אָן טראָגען מיט ביידע הענד דעם גרויסען ש"ס געבונדען אין לייווענד.

— צו ביסלעך טראָגט — עצה'ט זיי דער טאַטע — איהר וועט זיך דאָך פערמאַטערען.

— נישקשה ! — שרייט לוסטיג אויס אהרן — קום, חייענע נאָך.

נאַטע לעגט די ספרים אויס אויף דער לאַנגער באַנק אַזוי, אַז דער ווינד זאָל זיי קענען לופטערען. דער ווינד כאַפּט זיך צו צו דער מצוה מיט קוראַזש, עס קעהרט די גרויסע בלעטער הין און צוריק, עס דאַכט זיך, אַז דער ווינד איז א גרויסער למדן, אט האַלט ער ביים אנהויב "המביא את הכד" און באַלד איז ער שוין ביים פּרק "המוכר את הספינה" און פּלוצלונג פאַרגלוסט זיך איהם גאָר דעם גאַנצען ש"ס אויסלערנען מיט אַמאָל און ער קעהרט אַלע בלעטער נאָכאַנאַנד הין און צוריק, אַרויף און אַראָב...

און אהרן מיט חייענעלען טראָגען אַלץ צו נייערע ספרים, דעם שלחן־ערוך, דעם טור, דעם אלשיך, דעם "יערות דבש", און דער ווינד לערנט זיי מיט התמדה, קעהרט איין בלאַט נאָך דעם אנדערען, און נאַטע שטעהט און קוקט צו און איז שטאָלץ...

— נאָך, נאָך ! ווענדעט ער זיך צו די קינדער.

— איך וויים ! צוקאַכט זיך אהרן, וועלכער סאַפּעט שוין פון גרוים ארבייט — פאַרהאַן נאָך א סך, נאָך דריי פּאָליצעס...

קום, חייענע ברענגען נאך א באנק.

און די קינדער ברענגען נאך א באנק און די באנק ווערט ווידער פול מיט קלענערע ספרים, וואס נאטע קויפט זיי ביי דורכפאהרער מוכרי ספרים פאר גילדענס, גריוועגס און אמאל פאר צעהנערלעך...

און דער ווינד בראקירט ניט מיט די קליינע אויך. ער נעהמט זיך אויף צו זיי און בלעטערט זיי געשווינד צוזאמען מיט די גרויסע ספרים, פונקט ווי פאר איהם וואלט אלץ איינס געווען: אלץ איז תורה!...

— לורוללל, לורוללל! לורולל! בלעטערט ער זיי מיט גערויש.

נאטע שטעהט און בעטראכט עס און אז די קינדער קומען מיט א פאר גאר אלטע פערשטויבטע ספרים אהן טאוולען, פרעגט ער:

— שוין, קינדער?

— מעהר ניטא! ציהט אוים אהרן ברייט די הענטעלעך.

— מעהר ניטא! פאדטאקעוועט שעמענדיג חייענעלע.

— נו, געהט אין שטוב אריין! זאגט נאטע גוטמוטהיג.

— אי, טאטע, כ'וועל שטעהן און קוקען, בעט זיך אהרן.

— איך אויך קוקען! בעט זיך חייענעלע.

— נו שטעהט אייך, ערלויבט זיי דער טאטע.

די קינדער שטעהן מיט שטראהלענדע אויגען. נאטע דער־הערט, ווי זלאטע רופט עמיצען.

—אהרעלע, די מאמע רופט דיך, דאכט זיך.

— אהרן! אהרן! דערהערט זיך הויך זלאטעס קול.

—וואס איז? איז אהרן נישט צופרידען פון דער מאמעס רופען. עס ווילט זיך איהם נישט אוועקגעהן פון דעם שענעם שפיעל, ווי אזוי די בלעטער רוישען, לופטערן זיך, קעהרען זיך געשווינד אהער און אהין.

— געה, מיין זוהן, זי דארף דיך עפעס האבען, וועסט

באלד קומען — שיקט איהם דער טאטע.

א ניט־צופרידענער געהט ארעלע אריין אין שטוב.

— וואס דארפסטו מיך, מאמע ?

זלאטע גרייט זיך צו זאגען עפּעס א שווערע זאך.

— נו, זאג שוין ! טרייבט ארעלע.

— געה, מיין זוהן, אין דער פינסטערער קאמער אויפ׳ן טישעל ליגט מיין טייטש־חומש... נעהם איהם אויף אביסעל אויסלופטערען.

— א טייטש־חומש דארף מען ניט ! — שיסט ארעלע אוים מיט איין אויטאריטעטען־קול.

זלאטע ווערט רויט און שמייכעלט מיט וועהטאג :

— נארעלע, א טייטש־חומש איז אויך א ספר.

זי גלויבט אבער ניט אין איהרע אייגענע ווערטער, איהר קול האקט זיך איבער און קוים וואס זי ענדיגט :

— געה, נעהם און טראג איהם ארוים !...

אהרן פאלגט דער מאמען, געהט אריין אין פינסטערען חדר ,נעהמט דעם טייטש־חומש און וויל שוין ארויסגעהן, זלא־מען בעטראכט זיך דאך און פערהאלט איהם :

— מען דארף טאקי ניט...

ארעלע גיט א קוק אויף דער מאמען און ער דערפיהלט, אז די מאמע איז עפּעס אומעטיג געווארען, ער קריעגט אויף איהר רחמנות און זאגט געריהרט :

— ניין ! איך וועל איהם אויסלופטערען.

— נו, טראג ארויס, אז דו ווילסט... ענטפערט זי מיט א ישוב־הדעת׳דיגען טאן.

זלאטע געהט צו צום פענסטער און קוקט ארוים אין הויף. זי הערט זיך צו מיט הארץ־קלאפעניש.

— וואס האסטו וויעדער געבראכט ? — פרעגט נאטע.

— דער מאמעס טייטש־חומש ! שרייט אהרן אוים מיט א געלעכטער...

— אזוי ! — לאכט אויך נאטע גוטמוטהיג — איהרע "ספרים" וויל זי אויך לופטערען — נו, נים קיין עולה — מ'היכא־תיתי...

און זלאטע זעהט, ווי נאטע האלט דעם טייטש־חומש, גיט איהם א בלעטער און לעגט איהם מיט א שמייכעל אוועק צווי־שען די גרויסע, דיקע ספרים...

— פרעג וואס האב איך עס געדארפט? האט שוין זלאטע חרטה, קוקענדיג, ווי דער ווינד קעהרט די בלעטער פון טייטש־חומש און עס פליהען דורך אלע ווילע די "צאצקעס", ווי "רחל פאשעט איהרע שאף" ווי "מרים געהט ארוים מיט'ן פויק" און נאך אזעלכע...

— א מאוס'ע זאך פאר איהם !... טראכט זי — און האט אמת'דיג חרטה, וואס זי האט געטהאן אזא נארישקייט: לופטערען דעם ווייבערשען טייטש־חומש צווישען אזוי פיעל מאנסבילשע ספרים...

דער מאָדערנער אליהו הנביא

עס איז געווען אַ צוויי וואָכען פאַר פּסח. זימעל הענ׳יף׳ס, אַ איד פון אַ יאָהר פופציג, אַ מטופּל מיט קינדער, סיי אויסגע־געבענע און סיי ניט אויסגעגעבענע, וועלכע זיינען אַלע אויף זיין האַלז געהאַנגען — דער דאָזיגער זימעל הענ׳יף׳ס איז אומ־געגאַנגען אויפ׳ן מאַרק און האָט געזוכט.

וואָס האָט זימעל הענ׳יף׳ס געזוכט האָט ער אַליין נישט געוואוסט. פּרנסה געפינען אויפ׳ן מאַרק איז אין דער דאָזי־גער צייט געווען שווער. דער שנעע האָט שוין געשמאָלצען און אַלע וועגען, וואָס האָבען געפיהרט פון די אַרומיגע דער־פער אין שטעדטיל, זיינען קאַליע געוואָרען, די פּויערים האָ־בען נישט געהאַט קיין שום מעגליכקייט צו קומען מיט זייע־ערע תבואות, היהנער, אייער און אַנדערע סחורות. און אפילו ווען זיי וואָלטען יאָ געקענט קומען, וואָלט זימעל הענ׳יף׳ס ניט געהאַט קיין שום מעגליכקייט צו קויפען ביי זיי, ווייל אין מאַרק האָט ער זיך אומגעדרעהט אָהן אַ גראָשען, קיין קרעדיט האָט ער שוין זינט אַ פּאָר יאָהר ביי קיינעם נישט גע־האַט — איז דאָס איינציגע, וואָס ער האָט געזוכט, איז אָדער אַ מציאה, דאָס הייסט עפּעס געפינען אויף דער ערד, אָדער בעגעגענען אליהו הנביא.

דאס צווייטע האט זיך איהם מעהר געגלויבט ווי דאס ערשטע. געפינען עפּעס אויפ׳ן מארק איז אן אונמעגליכקייט, יעדער אין שטעדטיל, וואס האט א פּאר גראשען, האלט עס אזוי בעהאלטען, אז פערליערען וועט ער גיכער דעם קאפּ איי־דער א פּאר גראשען. דערפאר אבער האט זימעל העניך׳ס נאר געגלויבט אין אליהו הנביא. פון אליהו הנביא ווייס ער פון מעשיות, און ניט דוקא יענע מעשיות פון "המבדילס", "איש חסיד היה" און אנדערע תפלות, נאר אויך מעשיות פון זיין איי־גענער פאנטאזיע. שבת־צו־נאכט, אז קיין ליכט אנצינדען אין קלויז האט מען נאך נישט געטארט, איז זימעל העניך׳ס גע־ווען איינער פון די מספרים. פון זיינע מעשיות וועגען אליהו הנביא פלעגט יעדען צוהערער זיך צוגעהן א חיות איבערן גאנ־צען קערפּער. די הערצער פלעגען דערוואַרעמט ווערען, די קעפּ פלעגען אנהויבען טראגען ערגיץ ווייט און זימעל העניך׳ס אליין האט דאן אויסגעזעהן ווי א מענש, וואס קען שאפען אליין וואונדער.

אבער ווי נאר מען פלעגט אין קלויז אנצינדען דאס ער־שטע האלבע ליכטעל ביים עמוד, זיינען אלע געשטאלטען, וואס זימעל העניך׳ס מעשיות האבען ארויסגערופען, גלייך פערשוואונדען. דער אומעטיגער וואכענדיגער ניגון פון והוא רחום האט זיי אלע ווי ארויסגעטריבען פון די אלע לענדער, אונבעוואוסטע, אונבעקאנטע, אבער אזעלכע וואס געפיגען זיך דאך ערגיץ יא.

און זימעל העניך׳ס אליין פלעגט אפילו ביי דעם וואַ־כענדיגען מעריב נאך אלץ טראכטען פון אליהו הנביא און קור־מענדיג אהיים פלעגט ער זינגען די "אליהו׳ס" מיט דער גרעס־טער בעגייסטערונג. אליהו הנביא איז דערפאר געווען ביי זי־מעל העניך׳ס אין שטוב ווי אן אייגענער מענש; פון גרעסטען ביז׳ן קלענסטען קינד האט געוואוסט, אז אזוינער ווי אליהו הנביא איז זיכער דא, און דאס האט זיי אלעמען געלינדערט

דאס שווערע לעבען און געגעבען מוט און כח צו לעבען און האפען און ווארטען אויף אליהו'ן.

און אט אין יענער צייט ווען זימעל העניך'ס איז ארומגעגאנגען איבער'ן מארק און האט פון איין זייט געצופט די בארד, וואו נעהמט מען אויף פסח, וועלבער שטעהט שוין הינטער'ן טיר, האט ער פון דער אנדערער זייט געצופט די בארד און געטראכט:

— אט, ווען איך גיעב איצט א "בעגעגען און" אליהו'ן!...

און שפאצירענדיג אזוי איבער'ן מארק האט ער זיך איינגע'עקשנ'ט, געווענדעט די אויגען אין אלע פיער זייטען פון גרויסען בלאטיגען מארק און כמעט ווי מיט כעס אויסגעשריען:

— אליהו, וואו ביזטו!

איז ווי ער האט אזוי אויסגעשריען איז צו איהם צוגעגאנגען דער לעהרער פון שטעדטיל מיט אן עלטערן מענשען אין א געשוירען בערדעל, אבער מיט גוטע אידישע אויגען, און דער לעהרער האט זיך צו איהם געווענדעט:

— ר' זימעל, אייך טאקי זוך איך...

איז ר' זימעל אין כעס געווארען, וואס אנשטאדט דעם וואס ער האט געוואלט אליהו'ן זעהן, האט זיך גאר געוויזען דער לעהרער, דער אפיקורס, מיט א ווילד-פרעמדען עלטערען אידען מיט א געשוירען בערדעל, וואס זעהט אויס צו זיין פונקט אזא אפיקורס ווי דער לעהרער. איז ער בייז געווארען אויפ'ן לעהרער, אויף אליהו'ן און אויף דער גאנצער וועלט און געמורמעלט, נישט קוקענדיג זיי אין די אויגען:

—אויף וואס דארפט איהר מיך ?... איך האב ניט קיין צייט... עס איז ערב פסח !..

און האט שוין געוואלט אוועקגעהן.

האט איהם דער לעהרער אנגענומען פאר'ן האנד און מיט א שמייכעל געזאגט:

—אויב איהר זוכט אויף פסח, טא קומט מיט מיר און מיט דעם אידען, וועט איהר שוין זיין פערזארגט מיט פסח...

זימעל העניך'ס האט אויפגעהויבען פערדעכטיג זיינע אויגען אויפ'ן פרעמדען, בעטראכט זיין געשוירענעם בערדעל, און איז שוין געווען זיכער, אז אזא ווי דער קען ניט זיין אליהו הנביא.

כאטש די אויגען פון'ם פרעמדען זיינען עפעס ניט ווי ביי אלע, וועלכע ער קען: אזוינע גרויסע און שיפּגעלדיגעם.

איז זימעל שוין געווארען אביסעל מבולבל: צו איז דאס אמאל ניט טאקי אליהו הנביא ?

ער האט דאך אלע מאל א טבע צו פערשטעלען זיך; ער, זימעל אליין, ווייס דערפון צעהנדליגע מעשיות.

האט ער אין שרעק געמישט מיט פרייד זיך אנגערופען :

— וואוהין־זשע זאלען מיר געהן ?

רופט זיך אן דער לעהרער :

אט טאקי צו דעם אידען אויף דער אכסניא.

— און וואס וועל איך דארטען טהאָן ? — האט זימעל חוקר ודורש געווען און נישט אראבגענומען די אויגען פון דעם פרעמדען אידען מיט דעם געשארענעם בערדעל...

האט זיך שוין דער פרעמדער אליין אבגערופען :

— איהר וועט מיר דערצעהלען מעשיות, אידישע מעשיות... פון קדושים, פון גוטע אידען און אליהו הנביא....

— פון אליהו הנביא ? — האט זימעל שיער ניט א שפּרונג געטהאָן פאר שרעק.

— יא, מיין ליעבער איד... — האט דער פרעמדער גוטמוטיג געשמייכעלט, — איך בין אהער עקסטרא געקומען אזש פון פּעטערבורג... מיר דארפען די דאזיגע מעשיות האבען... האב איך זיך געלאזען אין אידישע שטעדטלעך זוכען עלטערע מענשען, וואס ווייסען און געדענקען נאך די דאזיגע אלע וואונדערליכע מעשיות. האט מיר דא ביי אייך אייער לעהרער אנ־

געוויזען אויף אייך. איהר, הייסט עס, קענט דערצעהלען שעה־נע מעשיות... קומט זשע, ר׳ איד, און דערצעהלט זיי מיר און איך וועל אייך בעפרידיגען.

זימעל העניך׳ס האט געשלונגען יעדעס ווארט, וואס איז ארויס פון דעם פרעמדענס מויל, און נאכדעם ווי יענער האט געענדיגט צו רעדען, האט זימעל נים געקענט ריהרען מיט קיין אבר...

ער האט זיך בלויז תמע׳וואטע געקראצט אין דער לינקער פאה און נישט געוואוסט וואס ער זאל דא טהאן.

אבער אז דער פרעמדער האט איהם אנגענומען פאר׳ן האנד און האט מיט זיין פריינדליכער שטים איהם נאכאמאל געבעטען, איז זימעל ווי פער׳כשופט געווארען און איז אוועק מיט איהם אויף דער אכסניא.

און נאך א לאנגען בעטען האט זימעל העניך׳ס גענומען אויסלעגען פאר׳ן פרעמדען א מעשה נאך א מעשה...

דער פרעמדער האט עס אלץ פערשריבען אין פשוט׳ען אידיש, און בשעת ער האט געשריבען האט זיין פנים געלויכ־טען...

„אמאל איז אליהו הנביא געגאנגען" — האט זימעל דערצעהלט...

און דער פרעמדער האט געפיקט מיט דער פעדער די שעהנע קיילעכדיגע אידישע אותיות און נאכ׳ן אנשרייבען אנ־געשטעלט די אויגען און געצויגען ווידער ווערטער פון זימעל העניך׳ס.

ביז זימעל האט זיך פערגעסען אן דער גאנצער וועלט און זיך צולאזט אויף זיין שטייגער. די פאנטאזיע האט בעקומען פליגעל און ער האט זיך געלאזט אויפ׳ן הימעל און פון דאר־טען ערשט האט ער אראבגעבראכט א מעשה פון אליהו׳ן, אז דער פרעמדער האט געגאפט...

ביז וואנען אלע מעשיות האבען זיך געענדיגט.

עס איז שוין געווארען פינסטערליך. דעמאלט האט דער פרעמדער איד זיך אנגערופען :

— איצט ר׳ זימעל, בעדאנק איך אייך פאר אייער טרחה, אט האט איהר פינף און צוואנציג רובעל.

האט ר׳ זימעל בעטראכט די אסיגנאציע און זיינע אויגען נישט געגלויבט. און ער האט ענדליך נישט אויסגעהאלטען און געפרעגט דעם לעהרער :

— זאג מיר, דו שקאָץ, איז דאס טאקע אמת־געלד ?....

דער לעהרער האט זיך, ווי דער שטייגער איז פון אן אויפ־געקלערטען, שטארק צולאכט. אבער דער פרעמדער איד האט זיך גוטמוטהיג אנגערופען :

— זייט רוהיג, ר׳ זימעל, אמת געלד, ווי עס איז אמת אייערע שעהנע מעשיות....

און אז זימעל העניך׳ס איז געקומען אהיים האט זיין פנים מאדנע געלויכטען.

זיין אידענע האט איהם געפרעגט :

— וואס ביזטו אזוי פערשנאשקעט... שוין ווידער א יאהרצייט געהאט אין קלייזעל ?

איז שוין זימעל כמעט ווי בייז געווארען און זיך אנגע־רופען :

— נארישע אידענע, איך האב פינף און צוואנציג רובעל..

און ער האט ארויסגענומען פון קעשענע די אסיגנאציע און א פאך געטהאָן מיט איהר אין דער לופטען.

—וואו האסטו עס געקראגען ... — האט זיך די אידע־נע דערשראקען.

— וואו.... וואו ?... האט זימעל העניך׳ס געשטאמעלט און ניט געוואוסט ווי אזוי צו ערקלעהרען — עס איז שווער צו דערצעהלען... עפעס אן אורח איז אהער עקומען און פער־שריבט מעשה׳לעך, האב איך איהם דערצעהלט א פאר צעהנד־ליג מעשה׳לעך וועגען גוטע אידען און אליהו הנביא, האט ער

מיר דערפאר געגעבען פינף און צוואנציג רובעל....

— ווער־זשע איז ער, דער דאזיגער אורח ? — האט זיך דאס ווייב געח׳דושט און נישט געקענט בעגרייפען.

— איך זאג דאך דיר, א איד פון פעטערבורג, אבער ווער ווייס — האט ענדליך זימעל זיך פערטראכט — ווער ווייס, אפשר איז דאס טאקי געווען אליהו הנביא א פערשטעלטער...

— ביזט א נאר, — האט די אידענע איהם אבגעשלאגען, אליהו הנביא וואלט דיר שוין געגעבען א גרעסערע מטבעה...

— אט דאס טראכט איך אויך... — האט זימעל מיט ספיקות זיך אנגערופען, — און אפשר... ווער ווייס, ווער קען וויסען ?...

די נייע קנעלונג

ווען ניט די קינדער זיינע, וואלט אהרן דער דרדקי־מלמד ניט געהאט די לעצטע צייט מיט וואס א טאג איבערצוקומען. ער זעהט בעשיינפערלעך, אז דאס מלמדות געהט אוים ביי אי־דען. וואס א זמן ווערען תלמידים ווייניגער און אפילו די, וואס ער בעקומט שוין יא, זיינען פסולת, די סאמע ארעמע און צולאזענע — ער האט שוין גאר קיין כח ניט צו האבען צו טהאן מיט זיי.

א גליק, וואס זיינע צוויי זיהן און איין טאכטער זיינען שוין עטליכע יאהר אין אמעריקא.

מען זעהט טאקי בעשיינפערלעך, אז גאט פיהרט די וועלט. לכתחילה האט ער מרעיש עולם געווען. סטייטש, זיינע קינדער זאלען צוגלייך מיט אלע בעלי־מלאכי'ישע קינדער פאהרען ערגיץ העט איבער'ן ים. אבער, אז די קנעלונגען זיינען וואס א זמן שווערער געווארען און די קינדער שיקען טאקי אויף יעדען יום־טוב אריין צו עטליכע רובעל, איז ער צופרי־דען געווען און בענשענדיג די קינדער פון דער ווייט, האט ער געבענשט פאר איין וועג אמעריקא.

— א וואוילע מדינה טאקע !

א קלייניגקייט ! די קינדער שיקען איהם אויף יום־טוב א רובעל פופציג.

ער לאַכט פאַר זײַן ווײַב :
— הערסט אַביסעל, אויף יום־טוב שיקען זײַ אַזאַ מטבע!
זײַ האָבען אפּנים פּערגעסען, אַז יום־טוב, אַפּילו דער טײַערס־טער יום טוב, ווי פּסח, קען מען פאַר אַ צעהנ־רובעלדיגע מאַ־כען כיד המלך !
און ער קומט טאַקי אויס מיט דעם מותר די וואָכענדי־גע טעג.
ער האָט שוין אַפּילו פאַר די געלד, וואָס ער בעקומט אויף יום־טוב, אַ נײַעם טלית געקויפט !
אָבער קײן תכלית איז דאָס נישט. שוין אַזוי פּריה אַנ־וואַרפען זיך אויף די קינדער ! אינגאַנצען איז ער אַ בן־חמישים. ווען ניט די הײַנטיגע צײַט וואָלט ער נאָך געקענט קנעלען און קנעלען.
אַמאָליגע יאָהרען פלעגען מלמדים ביז׳ן קבר אַרײַן אָב־קנעלען.
אמת, די פּרנסה איז אַלעמאָל אַ שווערע געווען. בפרט הײַנט, ווען דאָס ביסעל תלמידים, וואָס ער בעקומט שוין יאָ, זײַנען פּשוט מזיקים ! פאַלגען נישט פון דאַנען אַהין און דאַך טאָר מען הײַנט ניט ״שלאָגען״.
ער געדענקט שוין ניט די צײַט, ווען ער זאָל אַ קינד אָב־שמײַסען...
דאָס גאַנצע קנעלען האָט בכלל בײַ איהם פערלאָרען דעם חן.
עס איז ניט דאָס וואָס אַמאָל !
אײדער אַזוינע קנעלונגען, אײדער האָבען צו טהאָן מיט די הײַנטיגע תלמידים, שוין בעסער...
וואָס בעסער ?...
און אהרן דרדקי מלמד פערטראַכט זיך.
און פאַר וואָס טאַקי ניט ? — זינגט ער אונטער מיט אַ גמרא־נגון... וואָס איז דען אַמעריקאַ ? אַ לאַנד, ווי אַלע לענ־

דער... דריי קינדער האט ער שוין דאַרטען און אייניקלעך אויך, גאט צו דאנקען.

און שוין אַ פּאָר מאל, אז זיי האבען איהם געגעבען אין די בריעף אנצוהערעניש, אז אויב ער וואלט געוואלט, וואלטען זיי פאר איהם מיט דער מאמען געשיקט שיפסקארטען מיט הוצאות...

— בע־בע־בע... לאכט ער אונטער פאר גדולה, — ניש־קשה, זיי האבען ניט פערגעסען דעם טאטען מיט דער מאמען...

און דערפון דרינגט ער, אז אמעריקא איז אַ אידיש לאנד, די מצוה פון כבוד אב ואם איז דאַרטען אבגעהיט מעהר ווי דא...

בלייבט איהם נאר די קשיא:

— וואס וועט ער דאַרטען טהאָן?

— קנעלען מיט קינדער?... ניין, דאס ניט! קנעלען וויל ער מעהר ניט...

אבער ער טרייסט זיך, אז די קינדער וועלען איהם שוין געפינען אַ פּארטיגען געשעפט...

— אפשר טאקי אַ פּעדלער?...

ער האט געהערט, אז אַ פּעדלער זיין איז אַ זעהר גרינגע פּרנסה, און מען מאכט דאַרטען גאלד... ביי אַן אמעריקאנער איז רעכט פאר איין גראשענער שפּילקע צו געבען אַ האלבען דאלאר...

אז געלד איז דאַרטען בלאטע, וואס איז שייך...

און — ניט אזוי גיך, ווי עס בעשרייבט זיך, טהוט זיך עס.

אין אַ ליכטיגען פריהמארגען — עס רעדט זיך בלויז אזוי — עס איז גראד געווען אַ כמארנער טאג — איז אהרן דרדקי מלמד מיט זיין ווייב גרונע ארויסגעפאהרען אין דעם ווייטען, ווייטען לאנד.

אראפּנעהמען זיי פון שיף זיינען געקומען אלע דריי קינ־דער: די צוויי זיהן, אברהמ׳ל, וואס דא האט ער שוין געהייסען אייב, און יענקעל, וואס דא איז שוין זיין נאמען געווען דזשייק, אויף די טאכטער באשקע, וואס דא הייסט זי שוין בעקי.

די שמחה איז פּשוט ניט געווען צו בעשרייבען. צוקושט האט זיך אהרן מיט אברהמ׳לען, ווייל ער איז געווען דער בכור. נאכדעם מיט יענקלען, און ערשט שפּעטער האט ער זיך גע־לאזט קושען פון בעקין, און בשעת מעשה האט ער פאטערליך געטראכט: א חוצפה אביסעל, קושט זיך מיט א טאטען.

נאכדעם האט זיך ערשט אנגעהויבען א קושעריי פון גרונע׳ן מיט די קינדער. אבער די דאזיגע קושעריי איז שוין צוגעגאנגען מיט מוזיק און געזאנג. גרונע האט ליעב געהאט צו וויינען סיי ביי טרויער און סיי ביי שמחות. און ביי אזא מין שמחה, ווי צו טרעפען זיך מיט די קינדער, האט דאס גע־וויין דערגרייכט ביז׳ן זיבעטען הימעל.

נאכדעם האט מען זיך ארייגעזעצט אין א קליין שיפעל און מען איז צוגעפאהרען צום עלעווייטעד, און אהרן דרדקי מלמד איז דערפון שטארק איבערראשט געווארען און ער האט זיך אבגערופען צום בכור:

— הייסט עס, געהט עס גאר אין דער הויך, די דאזיגע באהן...

האט דער בכור א שמייכעל געטהאן און געענטפערט:

— אויב דו ווילסט, טאטע, געהט אויך א באהן אונטער דער ערד, און הייסען הייסט זי — די סאבוויי.

האט זיך דער אינגערער זוהן ארייגעמישט און צוגעגע־בען פון זיין זייט:

און עס איז דא א באהן, וואס געהט קיין נוארק, געהט עס גאר אונטער׳ן וואסער...

דערהערט, אז אונטער׳ן וואסער, האט גרונע פערבראכען

מיט די הענד און גענומען שמוצערען מיט די ליפּען, ווי זי וואלט דערמיט ארויסגעוויזען איהר איבעראשונג און אויך איהר אנערקענונג; אהרן אליין אבער האט שוין דאס רוהיגער אויפגענומען און האט נאר געשאקעלט מיט׳ן קאפּ און זיך אנגערופען.

— א פּנים, זיי האבען גרויסע קעפּ...

״זיי״ — האט ער געמיינט די אמעריקאנער...

און ער איז גלייך געווארען אן אמעריקאנער פּאטריאט.

אבגערוהט פון וועג א חודש צייט, א צוויי וואכען ביים בכור, איבי׳ן. און א צוויי וואכען ביי דזשייקי׳ן (בעקי איז נאך געוועזן א בתולה און געוואוינט טאקי ביי אייבי׳ן) — האבען די קינדער אין אבענד, צונויפקומענדיג זיך אלע פון דער ארבייט, אנגעהויבען צו שמועסען פון תכלית־זאכען.

פערזארגען טאטע־מאמען...

מילא די מאמע — איז דאך ניט שייך — זי וועט שוין זיין אין שטוב, וועט העלפען וואשען, קאכען, מען וועט אויף דעם סמך אריינגעהמען נאך א בארדער — זי וועט שוין איהר ברויט פערדיענען.

אבער וואס טהוט מען מיט׳ן טאטען?

האט מען איבערגעווארפען אלע מיני אידישע פּרנסות, פון מלמדות ביז שמשות — און אהרן האט אלע פערבראקירט.

— קנעלען וויל ער ניט... גענוג געהאט צו טהאָן מיט ״קינדער״...

— נו, א חזן... — לעגט פאר דזשייק, — פלעגסט דאך אין דער היים אמאל דאווענען פאר׳ן עמוד...

האט אהרן איהם דערקלערט, אז דאס פלעגט ער בלויז דאווענען, ווען ער פלעגט האבען יאהר־צייט...

— נו, און פארוואס טאקי ניט א שמש? א לייכטער און שעהנער ״טרייד״...

האט אויך קיין שמש אהרן ניט געוואלט זיין. ער קען ניט חנפ'ענען די בעלי־בתים. ער האט ליעב — זאגט ער — צו זאגען דעם אמת אין די אויגען.

האט מען זיך גענומען צו וועלטליכע בעשעפטיגונגען :

— אפשר טאקי א פעדלער...

האט זיך לכתחלה אהרן אנגעכאפט. צו פעדלעריי האט ער נאך געהאט א נטיה אין דער היים.

ווייזט זיך אבער ארוים, אז פעדלען היינטיגע צייטען מיט א בארד איז סכנות. אלא וואס דען ? ער קען פעדלען צווישען אידען מיט ווין אויף שבת, איז שוין דער דאזיגער טרייד איבערפילט, וועט ער ניט קענען מאכען א לעבען...

מען האט זיך שיער ניט צובראכען די קעפ קלערענדיג...

ביז וואנען בעקי איז ניט אויפגעשטאנען און א פאטש טהאָנדיג זיך אין שטערען האט זי אויסגעשריען :

— איך האב !

— וואס האסטו ?

— איך ווייס !

— וואס ווייסטו?

— איך האב געפונען !

— וואס האסטו געפונען ?

אהרן האט פערשטאנען, אז זיין באשקעלע, וואס דא האט זי געהייסען בעקי, האט געפונען ווירקליך דאס ריכטיגע און ער האט זי שוין געריהמט :

— זי האט שוין איינמאל א קעפעלע !

גרונע אבער, וועלכע האט פון איהר דוקא ווענינער גע־האלטען, האט מיט בטול זיך אנגערופען :

— ווייס איך וואס זי האט געקענט געפינען !

— נו, זאג שוין ! — האבען די צוויי ברידער, דזשייק און אייבי, מיט אונגעדולד געטריבען זי.

און בעקי האט מיט גדולה אויסגעשאסען :

— א קענדי־סטארקע !...

פאר אהרן'ען האט דאס ווארט געקלונגען, ווי א ווארט פון אקדמות... ער האט זיך שוין געוואלט אבשעמען און א פרעג טהאָן פשוט, ס'הייסט, מ'זאל איהם דאס ווארט פערטייטשען אויף אידיש. האט זיך אבער גרונע מקדים געווען, ווי דער שטייגער פון א אידענע, און האט פאר איהם געפרעגט :

— וואס איז דאס פאר א מין געשעפט ?

און בעקי, גליקליך פון איהר ערפינדונג, האט דעם ענין מסביר געווען.

— א קענדי־סטארקע איז א מין קרעמעל, וואו מען פערקויפט צוקערקעס, סאדא־וואסער און אייז־קרים.

איז דאס אהרן'ען ניט געפעלען געווארען.

— וואס הייסט, ער וועט זיך מאכען נאריש מיט צוקערקעס, וואס איז ער, א אינגעל, צו וואס ?

ער איז שוין באלד ברוגז געווארען. האבען אבער די זיהן איינגעפונען, אז דאס איז דוקא א גוטע זאך. א קענדי־סטארקע דארף ניט האבען קיין סך קאפּיטאל. פאר א הונדערט דאלאר קען מען עס מאכען. און פאר'ן טאטען איז עס ווי אנגעמאסטען. ווארום קיין גרויסע קויפען דאס ניט, די "קאסטימער", די קונדען, הייסט עס, זיינען נאר קינדער.

— מילא, פערפאלען ! — טראכט אהרן, — וויבאלד אז די קינדער זאגען אז יא, זאל זיין יא !

וואס דען זאל ער טהאָן ? — א קנעלונג מאכען אין אמעריקא ?...

אין א פאר וואכען ארום איז שוין אהרן דער דרדקי מלמד געזעסען אין דער קליינער סטארקע מיט פערשיעדענע מינים קענדי און האט געשמאקט געלייזט.

צופריעדען אבער איז ער ניט געווען.

אלע קונדען זיינען קינדער, קליינע קינדער.

און אהרן טראכט:

א ניי מין קנעלונג!

ער דארף מיט יעדען אינגעלע אדער מיידעלע איינקנע־, אז די לאנגע שטיקלעך טשאקאלאד, ווי זיי רופען עס אויף זייער לשון, גיט מען פאר א סענט ניט מעהר ווי פינף שטיק־לעך, און אט די קירצערע גיט מען שוין אכט שטיקלעך. — ווילען זיי דוקא אי די לענגערע אי די אכט...

ווידער ערקלערט ער יעדען קינד בעזונדער, אז די "אייז־קרים" זיינען דא צוויי סארטען. איין סארט הייסט סתם אייז־קרים און א שטיקעל קאסט א סענט, דער צווייטער סארט הייסט "טוטי־פרוטי" און דאס איז שוין א טהייערער סארט — אזא שטיקעל קאסט שוין צוויי סענט. בעטען זיי אלע דוקא טוטי־פרוטי און פאר איין סענט...

— קינדערלעך! — בעט ער זיך ביי זיי רחמים — איך קען נישט!

לאכען זיי און פליהען מיט א זינגעריי און הורא ארוים פון קענדי סטארקע.

איז איהם א שאד דער פדיון, שניידט ער די טוטי־פרוטי אויף צוויי חלקים, און דאס געשעפט געהט.

אבער עס איז ווידער א קנעלונג. און אז ער בלייבט אליין פילאזאפירט ער:

— אפנים, אז עס איז בעשערט צו קנעלען מיט קינדער, העלפט ניט קיין חכמות. דארטען האב איך געקנעלט מיט זיי סדור און חומש, און דא — טשאקאלאד און "טוטי־פרוטי".

אבער אז ער צעהלט איבער פאר'ן שלאפען געהן דעם פדיון, ווערט ער בעסער געשטימט און ער מורמעלט:

— עס איז טאקי שווער, אבער עס איז דאך פארט כדאי.

און פאר גרויס צופרידענהייט פערזוכט ער אליין א שטי־קעל "קענדי".

ער שפייט עס אבער גלייך אויס:

— אמת'ער סם, זאל מיר גאט ניט שטראפען...

די פערשפעטיגטע מלוכה

ישראל אברהמ'ס איז א הויכער, שטארק געבוימטער איד, מיט א ברייטער, שטרענגער בארד און וואנסען. וועלכע ער טראגט אין דער זעלבער גרויס זייט מען קען איהם און מען געדענקט איהם, און עס דאכט זיך, אז ישראל אברהמ'ס איז אין דער דאזיגער בארד און וואנסען געבוירען געווארען. אויף זיינע גרויע אויגען זיינען גרויסע און ברייטע און קוקען שטרענג אונטער די בעוואקסענע ברעמען, און אפילו אז ער שמייכעלט, זיינען די אויגען זיינע די זעלבע, בלויז די רויט־ליכע פולע ליפען עפענען זיך עטוואס אויף און ברענגען אין בעוועגונג די וואנסעס.

אין הויז פיהרט ער זיך ווי א שטרענגער הערשער. עס איז אפט פאר א זייטיגען מענשען שווער צו גלויבען, אז דער דאזיגער איד איז דער מאן פון דער קליינוואקסענדער דארער אידענע און דער טאטע פון די עטליכע דערשראָקענע קינדער, וואס זיצען אין די ווינקעלעך און האבען מורא צו שטארק צו בעוועגען זיך, אז דער דאזיגער איד זאל חלילה זיי ניט בע־שטראפען. עס דאכט זיך, אז ער איז דא א פרעמדער. וועלכער איז אריינגעפאלען אהער אונגעריכטערהייד און די הויזיגע טראכטען אן עצה ווי אזוי פטור ווערען פון איהם.

דאס ווייב, וועלכע טראגט דוקא א נאמען פון א שטאל־צער קעניגין — אסתר, פיהלט זיך שטענדיג אונטער די בליקען פון איהר מאן ווי אן ארימע דיענסטמיידעל אין א רייכען הויז. אז ער קומט פון דאוונען גרייט זי צום טיש מיט אמת'ען פחד און ציטערט אלץ זי זאל ניט פערגעסען עפּיס אוועקצו־לייגען אדער אוועקצושטעלען, אז ישראל זאל עס חלילה ניט דארפען אליין דערמאנען. פאר אסתר'ן איז ניטא קיין ערגערס ווי צו הערען ווי ישראל גיט א ברום אויף לשון־קודש: מלח, סכין! צנצנת.. די דאזיגע דריי ווערטער וועלכע ישראל ברויכט נאך'ן וואשען זיך, איידער ער מאכט די המוציא, פערשטעהט אסתר זעהר גוט, מלח הייסט זאלץ, סכין איז א מעסער און צנצנת איז א גלאז וואסער—אבער זי ווערט אזוי צוטומעלט, אז אנשטאט א מעסער ברייננט זי א גאפּעל, אנשטאט זאלץ—פעפער און אנשטאט א גלאז מיט וואסער שטעלט זי אוועק א טעלער... א גליק וואס די אלע זאכען זיינען אייגענטליך אויפ'ן טיש געווען אנגעגרייט און ישראל האט זיי גלייך ניט דער־זעהן, ווען ניט וואלט אסתר געהאט א פערשטערטען טאג. אבער אפילו דאס וואס ער דערזעהט ניט גלייך די דריי נוי־טיגע זאכען ביי זיין עסען איז פאר אסתר'ן אויך אן אונגליק. זיין כעס איז נאך אלץ ניט געשטילט. ער ברומט שוין נאך דעם ווי ער האט גענומען דעם ערשטען ביסען אויף פּראסט אידיש:

— מען זאל אלץ פּעררוקען, אז מען זאל ניט דערזעהן!...

אסתר איז שוין אבער אין קיך און סטארעט זיך צו ברענגען דאס עסען אזוי, אז ער זאל ניט האבען קיין פּתחון פּה...

עסען עסט ישראל אליין, ביחידות. אין שטוב איז דאר־מאלט שטילער ווי געוועהנליך. איז עס אין א ווארעמען טאג רוקען זיך די קינדער ארויס אויפ'ן גאס, אין א קאלטער טאג פּעררוקען זיי זיך אין א ווינקעל און שושקען זיך עפּיס. א קליין מיידעלע, מיט קליינע שווארצע אויגעלעך, וועלכע האט נאך

א ביסעלע לעבענסלוסט, צולאכט זיך און דערשרעקט זיך אליין פאר איהר קלינגענדיגען געלעכטער. זי האט געוואלט לאכען אין זיך, האט עס איהר ניט געלונגען און זי ערווארט דעם טאַ־טען׳ס שטראף.

— ווער לאכט עס דארטען, הא? — קייקעלט זיך פון טיש אראב א פראגע ביז׳ן ווינקעל צו די קינדער.

די קינדער זיינען אבער סאלידאר, מען גיט איינע די אנ־דערע ניט ארויס און מען שווייגט אין שרעק.

די פראגע קייקעלט זיך שטארקער, אויף אן אנדער נוסח:

—ווער האט דאס געלאכט ווי א שיקסע? הא?

ענטפערט ווידער קיינער ניט... מען טוליעט זיך בלויז ווי בלימעליך אין א שטורם, איינע צו די אנדערע און מען גיט ניט ארויס: אחדות!

ערשט דאמאלט פערלאזט ישראל דעם טיש. געהט אליין צו צום ווינקעל און הויבט אן צו פיהרען א שטרענגע אויס־פארשונג.

דאס קליינע מיידעלע קלאפט פאר שרעק א ציינדעל אן א ציינדעל, איהרע אויגעלעך בעדעקען זיך מיט טרעהרען און זי ברעכט אויס מיט א געוויין.

דאס הייסט זי האט זיך מודה געווען מיט׳ן געוויין, אז זי האט געלאכט...

אבער וויינען איז לויט די געזעצען פון ישראל׳ן אויך א פערברעכען. אין ישראל׳ס הויז הערשט א שטרענגער געזעץ: מען טאר נישט לאכען און מען טאר ניט וויינען. שטיל זאל מען זיין...

און דאס אינגסטע מיידעלע בעקומט איהר פערדינטען שטראף. דערפאר האבען די קינדער דעם טאטען ניט ליעב און זייער בעסטע צייט איז ווען ער איז ביים דאווענען און נאכ׳ן עסען אין מארק וועגען געשעפט.

די ערגסטע טעג איז שבת און יום־טוב. ווען מען דאַרף שוין עסען צוזאַמען מיט'ן טאַטען ביים טיש. גליקליך איז דאָס קינד, וואָס איהר אָרט איז ווייט פון טאַטען און פערשטעלט פון זיין שטרענגען קוק. אָבער גליקליכער איז דאָס ווייב און די מאַמע, אסתר, וועלכע איז פּטור אפילו שבת פון צו זיצען ביים טיש. זי קומט בלויז אָב מיט'ן דערלאַנגען אַ געריכט נאָך אַ געריכט און מיט'ן עסען איז זי יוצא דערמיט, וואָס זי פערזוכט ביים אויווען פון יעדע שפּייז און ווערט שוין זאַט. אַן אונגליק נאָר, וואָס בענשען מוז מען שבת ביים טיש צוזאַמען. מאַכט זי עס בקצור און נעהמט זיך צום וואַשען דאָס געפעס...

און אפילו פּסח איז אסתר אויך די זעלבע דיענסט ווי אַימער. זי איז יוצא מיט'ן קידוש הערען און אָפּטונקען פון כוס די מכות... דאָס איבעריגע פּראַוועט זי האַלב אין קיך, האַלבשטעהענדיג אַרום טיש און דערלאַנגענדיג די נויטיגע זאַכען צום סדר און צום עסען.

ישראל אָבער היט אָב דעם סדר לויט אַלע דינים פון שולחן ארוך און לויט זיינע אייגענע געזעצען. פּסח איז ער אַן אמת'ער הערשער על פּי דין... דאָס זיינען שוין גאָר אַנדערע ווערטער!... זיין טראָן, די היסב־בעט איז פון דריי גרויסע קישענס און ער עסט אַליץ אַנגעלעהנטערהייט, ווי אַ מלך.

ישראל איז אַ פרומער איד. ער ווייס, אַז פּסח צו די סדרים איז דאָס ווייב אַ מלכה און ער האָט אַ מאָל שטאַרק מורא פאַר גאָט, וואָס ער לאָזט אסתר'ן ניט קעניגין... אסתר אליין איז אַזוי דערשלאָגען, אַז זי ווייס אפילו ניט פון איהר הויכען ראַנג. ישראל פיהלט עס און עס פּערדריסט איהם. וואָס ער פערלייקענט פון איהר אַזאַ גרויסען כבוד, אָבער ענטדעקען איהר דעם סוד האָט ער מורא. די קינדער די אונטערטאַנען זיינע קענען פערליערען צו איהם דעם רעספּעקט, ווען די מאַמע וועט טיילען מיט איהם די מלוכה... און כאָטש זי אליין וועט שטענדיג בלייבען איהם אונטערטעניג, פון דעסטוועגען

האט ער פארט מורא, זי זאל ניט אויפהויבען דעם קאפ...
און אזוי האט ער איהר לאנגע יאהרען גישט דערמאנט פון איהר מלכה'שאפט.

עס זיינען אזוי פערלאפען א סך יאהרען. אין ישראל'ס בארד און וואנסעם האבען זיך שוין בעוויזען גראהע האר. זייגע אייגען זיינען קלענער געווארען און האבען בעקומען א וויי־כען אויסדריק. ביים סדר איז ער געזעסען מיט די צוויי איינגס־טע קינדער, א מיידעל פון א יאהר צוועלף און א אינגעל פון א יאהר צעהן. די איבעריגע קינדער זענען זיך צופאהרען אין דער גרויסער וועלט. נאך דעם ערשטען כוס האט ער זיך דער־פיהלט ווי בערוישט, ער האט זיך דערמאנט אן די קינדער אין דער פרעמדר און זיין הארץ איז פול געווארען מיט ליעבע צו די איבריגע צוויי און האט דאס מיידעל געגעבען א גלעט איבער'ן קעפעלע, פון וואס זי האט זיך אנפאנגם דערשראקען און נאכדעם א פערשעמטע א שמייכעל געטהאן: דער טאטע האט זי געגלעט.

אסתר, וועלכע איז שוין געווען אין גאנצען געבויגען פון די משא פון עטליכע צעהנדליג יאהר, וואס זי האט גע־טראגען אויף איהר שמאלער פלייצע, האט זיך ארומגעדרעהט פון קיך צום טיש, פון טיש צום קיך און האט געהאוועט ארום סדר ווי אלע יאהר.

פלוצום האט זי דערהערט ווי עמיצער רופט איהר:

— אסתר...

ישראל רופט עס איהר... זי האט זיך פערשעהמט און איז צו צום טיש...

— וואס דרעהסטו זיך ארום ? האט ער וויין, אבער נאך אלץ מיט דער אלטער שטרענגקייט געפרעגט... עס איז דאך היינט פסח... דער סדר, איך בין א מלך און... דו ביסט...

ער האט איהר געוואלט מגלה זיין דעם סוד, אז זי איז

א מלכה, אבער ער האט נאך אלץ ניט געוואלט און האט זיך אבגעהאקט און ווידער אנגעהויבען

— היינט איז פסח... צום סדר איז דער מאן א מלך און די ווייב איז... א...

— די ווייב איז אן אלטע אידענע... — אסתר האט שוין פאר א לאנגע צייט ניט אויסגערעדט אזא לאנגע פראזע מיט ישראל'ן און האט זיך דערפיהלט אונבעקוועהם און זיך גע־לאזט ווידער צום קיך, דערלאנגען די פיש...

ישראל האט זיך פערטראכט, א זיפץ געטהאן און זי גע־רופען.

— אסתר, קום אהער...

זי איז צוגעגאנגען מיט וואקלענדע טריט...

— דו ביסט היינט א מלכה !

— אז אך און וועה איז צו מיר ! — האט אסתר תחינה־דיג אויסגעברומט און זיך גענומען ביים פארטוך...

— יא, אסתר ביזט היינט אבענד א מלכה און מארגען צום צווייטען סדר אויך...

אסתר איז אבער געווען צופיעל דערשלאגען, אז זי זאל וועלען אננעהמען די מלוכה און זי האט זיך אבגעווארפען :

— ניין, ישראל, צו וואס א מלכה... איך בין ניט קיין מלכה...

און האט זיך א וויינענדיגע געלאזען צום קיך ברענגען די פיש...

ישראל האט אידישלעך אפגעזיפצט, ווי עס וואלט איהם אראב א שטיין פון הארץ.

— זי נעהמט עס אן, צו ניט — האט ער געטראכט, אבער איך האב מיין חוב יוצא געווען... איך האב איהר אויס־געזאגט... א אידענע האט ניט געוואוסט דאס גאנצע לעבען פון א מלוכה..

און אז אסתר האט געבראכט די פיש און דערלאנגט

ישראל'ן דעם שעהנעם חלק, האט ער ווידער זיך גענומען איינרעדען איהר:

— זאלסט וויסען, אסתר, אז היינט בייגאכט ביזטו א מלכה...

אסתר, וועלכע האט זיך שוין אין קיך אויסגעוויינט, האט זיך דערפיהלט לייכטער. זי האט גוטמוטהיג א שמייכעל געטהאן און געענטפערט:

— א מלכה ווי א מלכה. מען זאל קיין דיענסט ניט דארפען זיין אויף דער עלטער...

האט ישראל זיך אויפגעהויבען פון זיין טראן, אויסגעצויגען זיין האנד אסתר'ן און מיט קייזערליכער גרויסמוטהיגקייט איהר געגעבען דאס ווארט:

— ניין, אסתר... מעהר וועסטו קיין דיענסט ניט זיין...

און ביים צווייטען כוס האט אסתר זיך אוועקגעזעצט ביים טיש, נעבען ישראל'ן, נאכגעזאגט "הריני מוכן" און גענומען צו די ליפען דעם כוס..

און א בערוישטע פון דעם ביסעל ווייז און פון דער מלוכה וואס זי האט בעקומען אויף דער עלטער האט זי זיך צואוויינט אויפ'ן קול...

ישראל'ן האט אויך דאס הארטע מאנסבילשע און איצט קעניגליכע הארץ פערדריקט. ער האט זיך קוים איינגעהאלטען ניט צו צואוויינען זיך. ער האט גוטמוטיג ארויסגעמורמעלט:

— א אידענע בלייבט א אידענע...

דער עיבור

— באלד דארף מען שוין, דאכט זיך, ארויסנעמען דאס ברויט — האט לאה גערעדט פאר זיך, אויפמאכענדיג די בלעך פון אויווען און בעטראכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט, וואס זיינען געווען אויסגעזעצט אין צוויי ציילען.

זי האט געווארפען עטליכע ליעבע בליקען אויף די לעבליך, אין וועלכע זי האט האט קנעטענדיג, איהר נשמה אריינגעלעגט, זי האט א פרייען זיפץ געטהאָן און פערמאכט צוריק דעם אויוועען מיט דער בלעך.

— נאך א האלב שעה דארף זיצען — האט זי משער געווען, קוקענדיג אויפ׳ן אלטען זייגער מיט׳ן צובראכענעם ציפערבלאט, וואס איז געהאנגען צווישען קוזמאד און טיש.

— מאמע! ביזט איינגעשמוצט אין סאזשע, האט איהר בעמערקט איהר עלטערע טאכטער, חאשקע, וואס האט געוואשען דאס געפעס.

— אויך א זארג! האט די מוטער דערויף א מאך געטהאָן מיט דער האנד — מען ווערט גענוג פערשווארצט ביז וואנען מען באקט אב א געבעק ברויט... דעם טאטען׳ס פרנסות, אז אך און וועה...

און לאה האט זיך דערמאנט, ווי שווער דאס געבעק ברויט איז איהר אנגעקומען. שמעון, דער מאן איהרער, האט שוין פון א חודש קיין קאפיקע ניט פערדיענט, דער מסחור פון

תבואה איז אזוי געפאלען, אז איין גאט זאל נור רחמנות האַ־בען; אויף איין אכטעל האבער, וואס דער פויער פיהרט ארויס, פאלען אן, ווי היישעריקען טויזענדער הענדלער און יעדערער באט אן מעהר ווי פיעל עס איז ווערטה, ביז דער פויער ווערט פון גרויס גליק צוטומעלט און ווייס גאר ניט וואס פאר א גרוי־סען פרייז צו פערלאנגען .אט איז ער פון א פאר וואכען "אויף די דערפער", טאמער וועט גאט איהם דארטען עפעס צושי־קען...

זי וואלט נאך לאנג אזוי געטראכט האט זי זיך אבער דערמאנט, אז די לאפעטע האט זיך צובראכען, בשעת זי האט דאס ברויט אין אויווען געזעצט...

— שוין קיין לאפעטע, ברוך־השם, אויך ניט דא — האט זי אויף דאס ניי אנגעהויבען מאכען א הספד אויף דער לאפעטע, וועלכע זי האט שוין געזוג אין דער פריה בעקלאגט — מען דארף שוין געהן ווידער לייהען.

און מיט א זיפץ איז לאה ארויסגעגאנגען קעגען איבער צו א גוטער שכנה, דוואשע, לייהען א לאפעטע.

לאה'ס אויפפיהרונג, ווען זי קומט ערגעץ עפעס לייהען, איז ניט ארויסצוזאגען גלייך איהר בקשה, נאר מאכען זיך, ווי זי איז כלומרשט אריין מיט א "וויזיט", אביסעל פערברייי־גען און נאכדעם ערשט ווענדען זיך פערביי־געהענדיג: "איך האב געוואלט ביי אייך לייהען דאס און דאס".

אויך יעצט איז זי צוגעגאנגען און אויס עדעלקייט געגור־מען איין אנטהייל אין שמועס.

דאס מאל איז אבער דער שמועס אליין אין שטאנד גע־ווען צו פערהאלטען לאה'ן און זי האט זיך אזוי שטארק פער־אינטערעסירט, אז זי האט זיך פערגעסען וועגען וואס זי איז געקומען.

דער שמועס איז געגאנגען וועגען עיבור־יאהר.

— נאך א סך האבען מיר צו "ואדר" ? פרעגט איין שכנה.

— היינטיגען שבת, אז גאט וועט געבען געזונד בענשט מען שוין ואדר — ענטפֿערט דוואשע מיט לומדישע גדלות.

— ווען האבען מיר ראש־חדש ? פרעגט די צווייטע שכנה.

—· ראש־חדש האבען מיר אזוי גרוים ווי...

און דוואשע פערקנייטשט, ווי א געלערנטע, דעם שטערן און זאגט מיט שטאלץ ארוים: אט וועל איך אייך באלד אויס־רעכענען: ראש־חדש אדר איז געוועזען מיטוואך און דאנער־שטאג, וועט זיין איצטער פרייטאג און שבת..

— ווען ניט דער "עיבור", וואלט שוין געוועזען נאך פורים — האט די ערשטע שכנה בעמערקט.

—אקוראט א וואך נאך פורים — ווייזט אוים דוואשע ווידער איהר לומדות.

און לאה שטעהט און הערט מיט אינטערעס: דער "עיבור" לאזט איהר שוין לאנג ניט שלאפען און זי זאגט ארוים מיט א זיפץ איהרע געדאנקען וועגען איהם :

— זאל מיר דער אויבערשטער ניט שטראפען פאר די רייד —הויבט זי אן מיט א תחינה־ניגון — דער עיבור ליגט אויף מיר אזוי ווי א בארג — פאר א יאהרען אין דער צייט איז שוין ווארים געוועזען, היינטיגעם יאהר, ווען ניט דער עיבור, וואלט שוין אויך מסתמא ווארעם געוועזן. איך האב שוין א ברעקיל האלץ ניט.

— וואס רעדט איהר, גאט איז מיט אייך ! האט דוואשע מיט א ליבען שמייכעל זיך געווענדעט צו לאה'ן. דער אויבערשטער מיט זיין גרוים גענאד שענקט אונז אומזיסט א חדש לעבען און איהר זייט נאך ניט צופריעדען און זינדיגט...

— וואס איז שייך — ער שענקט — אוודאי שענקט ער

— האט לאה געענטפערט, ווי דערשראקען — אלץ שענקט ער, דאס גאנצע לעבען שענקט ער.

— אי זאלט איהר געזונד זיין ! האט דוואשע גוט־הער־

ציג געשמייכעלט אויף לאה׳ס "ניט געלהרענטקייט" — ווע־גען דעם שמועסט מען דאך ניט — אלץ טאקי שענקט ער, וואס דען? פון דעסטוועגען פיהרט זיך ביי "איהם" ביכער, פונקט, ווי דעם זינדיגען מענשען וואלט אלץ געקומען... יע־דער טאג, יעדער חדש, יעדעס יאהר געהט דארט אין חשבון, פערשרייבט זיך אין בוך; ואדר אבער רעכענט ער ניט אריין אין חשבון, ואדר שענקט ער דעם זינדיגען מענשען במתנה, אזוי ווי למשל, א צולאג.... אויף אלע דריי יאהר — א צולאג א חודש!

פאר לאה׳ן איז דאס געווען איין אונערווארטעטע ענט־דעקונג. ביז אהער האט זי וועגען עיבור געהאט נור א בע־גריף, ווי א צוגעטשעפעטער חודש צום לאנגען שווערען ווינ־טער. ווי אזוי דער חודש געהט דארט אין רעכנונג האט זי גאר ניט געקלערט — איצט האט זי וועגען עיבור געקריעגען א לויטערע פארשטעלונג: דאס שענקט גאט דעם מענשען איין אומזיסטען חודש לעבען.

און גאט האט זיך איהר אצינד פארגעשטעלט פאר א מיל־דען, ווייכהערציגען.... ער שטעהט מיט א גוטען שמייכעל ביי א וואג־שאל... לעגט אהין יאהרען, חדשים טעג און ער רעדט ליעבליך ארויס:

— א חדש איבריג... א צולאג! לאה׳ן א צולאג... א רחמנות אויף איהר, איהרע יאהרען זיינען אזוי אויך נעביך געצעהלט, אזוי ווייניג... זי איז שוין אזוי שוואך און קראנק...

און לאה׳ס פנים שטראהלט פון דאנקבארקייט, פאר ליעבשאפט צום גוטען גאט און אזוי ווי פערשעמט ווענדעט זי זיך צו דוואשען:

—איך וועל אייך זאגען דעם אמת — איך האב דערפון גאר ניט געוואוסט — עס איז גאר א חרפה צו זאגען.

— וואס איז די חרפה? האט דוואשע גוטהערציג גע־שמייכעלט — איך האב דאס אין א ספר אויף עברי טייטש

געלייענט, מיין "אלטער" זאגט, אז אין די לשון־קדש׳דיגע ספרים שטעהט דאס אויך.

און די אנדערע צוויי שכנות זיינען אויך דערויף בע־שטאנען, זיי האבען דאס שוין לאנג געוואוסט.

—וואס דען—א מענשען׳ס גאב איז דען א גאב ? האט דוואשע אנגעהויבען אריינצולאזען זיך אין חקירה — אז ער שענקט איז געשענקט, וואס קען אומשטיינס געזאגט א מענש דעם אנדערען מענשען שענקען — א מענש האט גאר ניט — אלע איז זיינע !

און די ווייבער האבען זיך געלאזען טיעף ארומרעדען גאטס מעשים, זיינע חסדים וואס ער טהוט מיט די זינדיגע מענשען און לאה האט גערעדט מעהר פאר אלעמען : דער צו־געקומענער אומזיסטער חדש, וועלכער וועט איהר אין חשבון ניט אריינגערעכענט ווערען, האט זי רעדענדיג געמאכט און גערעדט האט זי מיט פייער, מיט אויפלעבונג; עפיס האט זיך איהר געדאכט, אז פון היינט אן איז איהר קורצעם לעבען לענ־גער געווארען...

— א שאד, וואס דער עבור קומט אוים אלע מאל ווינ־טער — האט זי ענדליך געפונען אויסצוזעצען א שטיקעל חסרון אין גאט׳ס מתנה — דער עבור, האט גאט געדארפט מאכען זאל אויסקומען זומער — זומער איז עפיס פרעהליכער אויפ׳ן הארצען, ווארים — מען דארף קיין האלץ ניט.

זי האט זיך אבער באלד געכאפט, אז מיט אזוינע רייד זינדיגט זי און זי האט זיך צוריק פערכאפט :

— סא׳דאגה, זאל זיין ווינטער — א חדש לעבען ווילט זיך ווינטער אויך..

— לעבען ווילט זיך אלע מאהל... האט א שכנה מיט א זיפץ מיטגעזאגט.

— יא, יא ! האט לאה ווידער גערעדט — לעבען איז

א גוטע זאך.... א טהייערע זאך, עס איז טהייערער פאר פרנסה. ..

און פלוצום האט איהר עפּעס אין קאפּ א קלאפּ געטהאָן. דאס ווארט פרנסה האט איהר דערמאנט אן דאס געבעק ברויט אין אויווען. זי האט באלד א שפּרונג געגעבען און, פערברע־בענדיג די הענד האט זי ווי צומישט אויסגעשריען :

— דוואשינקע... דאס ברויט אין אויווען... גיכער לייהט מיר אייער לאפּעטע... אוי וועה איז מיר... פערערדט זיך, פער־ברענט געווארען...

אריינלויפענדיג מיט דער לאפּעטע ווי א ווילדע חיה אין שטוב צו זיך האט לאה מיט אימפּעט א כאפּ געטהאָן דאס בלעך פון אויווען ,א ווארף געטהאָן אויף דער ערד און ארוים־נעהמענדיג די לעבליך ברויט און דערזעהענדיג דעם אויבער־שטען שווארצליכען גלאנץ פון זיי, האט זי פון אנפאנג ניט געוואוסט וואס צו טהאָן און האט פערצווייפעלט די הענד גע־בראכען. אז די ערשטע שרעקליכע סעקונדען זיינען אריבער און דאס אונגליק איז איהר דייטליכער געווארען, האט זי זיך צויאמערט : — וועה איז מיר ווינד איז מיר: א געבעקס ברויט געפּטרט... אויף קויהל... ביז וואנען איך האב עס צו־נויפגעשלאגען... וואס טהוט מען איצטער, וואס טהוט מען ?...

די קליינע קינדער האבען זיך פאר שרעק בעהאלטען אין די ווינקלען, נאר די עלטערע טאכטער האט זי אנגעהויבען צו בערוהיגען :

— שא נישקשה, מען וועט אויפעסען...

— ווערים זאלען דיך עסען, רבונו של עולם, האט לאה פערביטערט געשאלטען — דו האסט מיך ניט געקענט א רוף טהאן ?... פערערדט זיך דארטען, פרעג וואס ?... עיבור — שמיבער — מיין דאגה...

און בעטראַכטענדיג די זעקס לעבליך ברויט מיט זייער אויבערשטען שוואַרצליכען גלאַנץ האָט זי זיך צוכליפּעט מיט אַ וויינענדיגען תחינה־ניגון:

— אוי, רבונו של עולם — גוטער גאָט, האָסט דאָך רחמנות אויף אַלע דיינע בעשעפּעניש, האָב שוין רחמנות אויף מיר אויך און נעהם מיך שוין צו פון דער פינסטערער וועלט...

פלאקס

אראבגעגאנגען פון קעסט, האט זלמן ארויסגענומען די צוויי הונדערט רובעל נדן, וואס זיינען געווען איינגעלייגט ביין גביר פון שטעדטיל און האט זיך גענומען צו מסחור.

זלמן איז געווען א יונגער מאן א משכיל, האט געהאל־טען מיט אכט שותפים דעם "המליץ", געלעזען איבער דעם המליץ האט ער אליין, יענע שותפים, בעלי־בתישע יונגע לייט, זיינען געווען שותפים בלויז פון גדלות וועגען. וואס אין "המליץ" טהוט זיך האט געוואוסט בלויז זלמן. זיצענדיג אויף קעסט האט ער געלעזען דאס "בלאט" פון אנהויב ביז'ן סוף און ניט נאר די פאליטיק, וואס איז איבריגענס געווען גע־שריעבען אין א שווערען סטיל, האט ער געלייענט — ער האט אפילו געשטודירט די פרייזען פון די תבואות, וואס איז געווען געדרוקט מיט קליינע אותיות'לעך גאר צום סוף פון בלאט.

אז ער האט אנגעהויבען צו האנדלען האט ער זיך מיט דער דאזיגער אבטהיילונג שטארק גערעכענט. ארויסגעהענדיג זונטאג פריה אין מארק, האט ער פריהער גוט דורכגעקוקט די פרייזען, ווי זיי זיינען געדרוקט אין בלאט און כאטש ער האט געוואוסט, אז די גרויסע סוחרים זיינען אידען עם הארצים און הויבען ניט אן צו וויסען פון א בלאט, האט ער דאך דע־רויף ניט געקוקט. ער האט געצאהלט פרייזען לויט'ן "המליץ". פערקויפענדיג ענדע וואך דאס ביסעל תבואה דעם גרוי־

סען סוחר פלעגט ניט איין מאל אויסקומען א מחלוקת:

— סטייטש! פלעגט זלמן טענה'ן — דער המליץ שרייבט שווארץ אויף ווייס, אז שעורים, גערשטען, הייסט עס איז חזק, פעסט, הייסט עס, און איהר קומט און גיט מיר ווע־ניגער ווי פאר אכטאגען, ווען דער המליץ האט געשריעבען דוקא פערקעהרט, אז שיעורים איז רפה...

פלעגט דער סוחר רוהיג שמייכלען און ענטפערען:

— ווער הייסט דיר, זלמן, זיין א געלערענטער, דו האנ־דעל ווי מיר, אהן דקדוק, וועסטו מעהר פערדיענען.

אבער זלמן האט זיך געהאלטען פעסט, אז וויבאלד דער המליץ שרייבט, איז ראיעל ווי גאלד און ער האט דאס פעקעל תבואה געהאלטען נאך א פאר וואכען, אבי דעם סוחר ניט צו פערנארען. ביז ער האט זיך דערוואוסט, אז דער המליץ אליין האט געשריעבען—רפה, געפאלען, הייסט עס.. דעמאלט פלעגט ער ווידער רופען דעם גרויסען סוחר, בעווייזען איהם די אנגעקויפטע סחורה און זיך אנרופען:

— וואס וועט איהר אויף טשיקאווועס איצט געבען?

און ווי אויף צו להכעיס פלעגט דער סוחר ענטפערען:

—זעהסטו, זלמן, היינט בעקומסטו מיט צוויי קאפיקעס טהייערער אויפ'ן פוד... עס האט זיך אביסעל געהויבען...

זלמן האט שיער ניט אויסגעשריען: געפאלען! ער האט אבער ניט געוואלט פערלירען די צוויי קאפיקעס אויפ'ן פוד און האט אין הארצען געטראכט:

— געהט ער צום טייוועל — א איד א גראבער יונג און הויבט ניט אן צו וויסען פון עכטע פרייזען, לויט'ן קורס.

ענדליך האט זלמן אנגעהויבען צו האנדלען אהן דער פער־מיטלונג פון דער צייטונג. ער האט איינגעזעהן, אז אויב ער וועט צאהלען פרייזען נאכ'ן המליץ, וועט ער דעם לעצטען הונדערטער, וואס איז איהם געבליבען, אין גיכען פערליערען.

און יעדען שבת צו־נאכט, פלעגט ער ארייגעהן צום

גרויסען סוחר, וואו עס זיינען געווען פערזאמעלט פיעלע קליי־
נע הענדלער און פלעגט פרעגען ווי שטעהט דער פרייז.

— אט אזוי! אט אזוי — פלעגט דער סוחר, חיים אי־
טשעס, א גוטמוטיגער איד, אבער א גרויסער עקשן אין מסחור
— זלמן'ען קלאפען איבער'ן פלייצע — הויבסט אן ווערען א
מענש! קוקסט שוין ניט וואס די בלעטער שרייבען דארט...
פרעג זיי בחרם, די בלעטער — פלעגט חיים איטשעס חוזק
מאכען. און קלאפענדיג מיט'ן פינגער אין ברוסט, פלעגט
ער מיט גדלות ענדיגען:

— איך בין דאס בלאט!

און פלעגט זיך צולאכען מיט א ברייטען געלעכטער און
צופריעדען אויסרופען:

— אמת, זלמן!...

אז זלמן פלעגט פון סוחר ארוים פלעגט ער זיך פיהלען
ווי א קינד, וואס אן עלטערער איד האט איהם נאר וואס אב־
געשמיסען. ער פלעגט דעמאלט טרויעריג טראכטען, אז השכלה
מיט מסחור זיינען ניט קיין פאר קליידער און אויב מען וויל
באמת ווערען א סוחר, מוז מען זיך די בלעטער ארויסשלאגען
פון קאפ.

קומענדיג אהיים פלעגט ער דאך זיך נעהמען צו דער
צייטונג, איינקוקען זיך אין דער אבטהיילונג פון די פרייזען
אויף די תבואות און געפינענדיג, אז עס איז פונקט קאפויר
ווי דער סוחר האט איהם ערשט געזאגט, האט ער די צייטונג
פערשטעקט ערגעץ אין א ווינקעל און געמורמעלט

— היינט געה זיי אן אויפגעקלערטער, אז דו האסט צו
טהאן מיט אזוינע גראבע יונגען!..

אבער האנדלען גלייך מיט אלע קליינע הענדלער פון
מארק האט זלמן ביי זיך ניט געקענט פועל'ן, אויב ניט האנד־
לען נאכ'ן קורס פון "המליץ", וואס דאס וואלט איהם העכער

געמאכט אין די אויגען פון זיינע "קאלעגען", מוז ער האנד־לען מיט אזא מין סחורה, וואס שטעהט העכער ווי די איבע־ריגע סחורות און איבערהויפט צו וועלכע עס פאדערט זיך מבינות.

אמת, אויף תבואות דארף מען אויך זיין א מבין. דער ווייץ, דארף זיין א ביסעל רויטליך, דער האבער לאנגליך און טרוקען. דער גערשטען פול און רונד, דער "זוימען" דארף זיין ריין פון פסולת און נאך אזעלכע כללים. אבער דאס ווייס יע־דער הענדלעריל, קיין חכמות איז דערביי ניטא.

א מבין דארף מען שוין זיין צו "חזיר־האר" ! דאס איז אבער א סחורה וואס קאסט געלד. אמת'ע חזיר האר איז זיך ניט אויסצוצאהלען. מען דארף האבען דערצו גרויסע קאפיטא־לען. און די סחורה אליין דארף מען זוכען ! אז עס מאכט זיך איהם אמאל קויפען א בינטעלע חזיר האר פאר א האלב קערביל קויפט ער. עס איז אבער ניט מעשה סוחר. עס שמעקט מעהר מיט קבצנות! און די עצם סחורה געפעהלט איהם אויך ניט. חזיר האר איז זלמן'ען ניט צום הארצען. עס איז פארט סחורה פון א חזיר! אמת, דער גרויסער סוחר פון די "חזיר־האר", האט אן אייגענע פאבריק און ארבייט עס אויס אין די וואנאנעס. אזוינס לוינט זיך שוין! אבער כאפען פון א בינטע־לע א פאר צעהנערלעך לוינט זיך ניט מיאוס מאכען.. און דער־צו ציהט איהם ניט דערצו. צו חזיר־האר האט ער ניט קיין כשרון, קיין טאלאנט הייסט עס...

זייט זלמן איז געווארען א הענדלער ציהט איהם צו פלאקס.. ער פיהלט, אז זיין מזל ליעגט אין פלאקס. די סחורה איז א שעהנע, א מהודר'דיגע און עס פאדערט זיך דערצו שאר־פע מבינות. און זלמן האלט, אז אן אמת'ער מבין איז ער בלויז אויף פלאקס...

פלאקס איז אבער א ריזיקאלע סחורה. מעהר ווי איין גרויסער סוחר אין שטעדטיל וועמען צו פערקויפען איז עס

ניטא. און דער דאזיגער סוחר, מאטע שפינער איז א איד א גזלן! ער צאהלט פרייזען לויט'ן קאפריז. זלמן האט שוין א מאל געקויפט א צוויי פוד פלאקס פאר וועלכע ער האט אליין בעצאהלט זעקס רובעל, ער האט עס אוועקגעפיהרט צו מאטע שפינער אין גרויסען שפייכלער און מיט א קלאפענדיגען הארצען געווארט אויף יענעמס אורטהייל.

מאטע שפינער איז ביי א פיערטעל שעה צייט געשטאנען און געקוקט, ווי די מענשען זיינע לעגען איבער פלאקס פון איין ווינקעל אין צווייטען, בינדען איבער אין שטריק און וועגען עס, און אין זלמן'ס זייט האט ער אפילו קיין קוק ניט געגעבען. אבער אז זלמן'ען האט ענדליך געפלאצט דאס גערולד און ער האט שוואך געזאגט:

— ר' מרדכי, איך האב איך געבראכט אביסעל סחורה, איהר זאלט עס אנקוקען.... האט מאטע שפינער אויפגעהויבען זיינע אויגען אויף זלמן'ען, ווי ער וואלט איהם גאר ניט געקענט, נאכדעם האט ער א בליק געווארפען אויפ'ן פעקעלע פלאקס און זיך מיט א שמייכעלע אנגערופען:

— דו האסט זיך שוין גענומען צו פלאקס?...

און א טאפ טהאנדיג איין בינטעל פון די צוויי וואס זיינען געלעגען ווי דערשראקענע אויפ'ן שוועל פון גרויסען שפייכלער, האט ער א גענעץ טהאנדיג געפרעגט:

— וואס ס'טו בעצאהלט?

— זעקס רובעל! — האט זלמן אבגעענטפערט דערשראקען ווי ביי'ן עקזאמען...

— ביזט א שוטה! האט מאטע שפינער זיך גוטמוטהיג אנגערופען...

און אנקוקענדיג זלמן'ען מיט א מאדנעם אויסדריק אין די אויגען האט ער צו געגעבען:

—ביזט א מלמד...

און ניט ערווארטענדיג זיך פון דעם דערשראקענעם

זלמן'ען קיין וויעדער־שטאנד ,האט ער ווידער א טאפּ געטהאָן א בינטעל, זיך צולאכט און גלייך צוריק ערנסט געווארען:

— נעהם דאס צוריק!

זלמן איז געשטאנען ווי ניט טוידט, ניט לעבעדיג און האט זיך ניט בעוועגט.

מאטע שפינער האט די צווייי בינטלעך וויעדער א טאפּ געטהאָן און אנקוקענדיג זלמן'ען ווי מיט רחמנות האט ער ארויסגעמורמעלט:

— פינף רובעל קריגסטו... א רובעל איז דיר ווערט רבי געלד...

— נעהמט, ר' מרדכי! — האט זיך זלמן ווי דערפרעהט, וואס דאס ערשטע מאל האט ער אבגעשניטען בלויז מיט איין רובל היזק און האט זיך שוין געטרייסט, אז ער איז יא א מבין — נעהמט צו, נאר איך האב צו אייך א בקשה...

— א בקשה? האט שוין מאטע שפינער ווי א שטרענגער טאטע געפרעגט — לאמיר הערען...

— וואס פאר א חסרון געפינט איהר אין די פלאקס?

— א חסרון? הם.. א חסרון... צו קורץ, ניט גלאנציג... שוואך.. זעהסט.. עס רייסט זיך.. און מאטע שפינער האט גע־נומען א לאק פון בינטעל און איבערגעריסען, ווי שמשון הגבור די שטריק פון די פלשתים...

— חי — חי — חי! האט זלמן אנגעקוואלען... הייסט עס ,אז עס דארף זיין לאנג, שטארק און גלאנציג...

— ביזט א מלמד... האט איהם מאטע שפינער גוטמוט־היג געמוסר'ט — ווילסטו ווערען גלייך א מבין... וועסט אבי־סעל פערליערען וועסטו זיך אויסלעהרנען...

בעקומענדיג די פינף רובעל האט זלמן מיט א שיינענדי־גען פנים, ווי דאס וואלט געווען כלו ריוח, אריינגעשטעקט זיי אין קעשענע און איז ארוים מיט דער האפנונג אוועקצו־ווארפען אלע מסחרים און זיך נעהמען צו פלאקס...

מיט גרינשעצונג און מיט פעראכטונג האט זלמן אנגע־הויבען קוקען אויף די אלע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך ארומדרעהט אין די מארקס־טעג אויפ'ן גרויסען זומפיגען מארק און געהאנדעלט וואס עס האט זיך געמאכט...

מעהר פאר אלע האט איהם אבגעשטויסען חיים דא־מעצקעס, א איד אין א וואטאווען קאפטען, ארומגעגארטעלט מיט א שטריק, ארום איהם זיינע דריי בנים שלמה, יאשקע און פיישע, וועלכע האבען געוואלט איינגעהמען דעם גאנצען מארק. געהאנדעלט האבען זיי וואס עס האט זיך נאר גע־לאזט און וואס ס'האט ניט געשטעקט קיין ריזיקע: מיט אייער, קרענץ ציבעלע, היהנער און טאמער האט זיך געמאכט ביליג א קאלב איז א קאלב אויך געווען א סחורה און ניט זעל־טען פלעגט דער טאטע מיט דער קאלב אויפ'ן פלייצע, ניט האבענדיג קיין צייט אוועקטראגען זי אין שפייכלער, ארומגעהן איבער'ן מארק צווישען די וועגענער, בעגלייט פון זיינע דריי בנים און האט געמאכט געשעפט. דאס קאלב האט דערביי אויסגעצויגען איהר האלז און וויינענדיג געבלעקט.

— איהר קויפט אלץ! — פלעגט אמאל זלמן מיט א חוזק־טאן זיי אבשטעלען..

— יא, זלמן, מיר קויפען אלץ... נאר ניט קיין פלאקס... דאס לאזען מיר פאר אייך!...

און די בנים האבען אויסגעשאסען מיט א געלעכטער, אז דאס קאלב און די היהנער וואס זיי האבען מיט זיך געטראגען האבען זיך דערשראקען און זיך צושריען יעדער אויף זיינע קולות...

— גראבע יונגען! פלעגט זלמן טראכטען — מאכען פון אלץ געלד! אלץ איז ביי זיי סחורה..

און ער פלעגט צוגעהן צו א וואגען פלאקס, בעטראכט איהם לכתחילה צו גלאנצט ער ווי גאלד... נאכדעם פלעגט ער

מעסטען די לענג, נאכדעם פלעגט ער פרואווען א פאר לאַ־קענס איבערדרייסען אויף די פינגער...

— טשאהא טי "זשיד", רוויעש... דאס הייסט: — איד, וואס רייסט דו ?

פלעגט זלמן זיך אנרופען מעשה־סוחר :

—יא ניע רוואו — יא פראבויו... ס'הייסט איך רייס ניט, איך פרוביר...

— און אז דו וועסט ניט קויפען, ווער וועט מיר בע־צאהלען פאר די פעדעם וואס דו האסט צוריסען — פלעגט דער גוי בייזער ווערען.

דא פלעגט זלמן ענטפערען :

— אויב דו וועסט ניט זיין קיין "הארטער" מענש וועל איך אודאי קויפען....

און זעלטען פלעגט זלמן ניט מושוה ווערען, סיידען דער פלאקס פלעגט איהם ניט געפעהלען. קוים אבער איז דער פלאקס געווען לויט די כללים פון מרדכי שפינער: לאנג, גלאַנ־ציג און שטארק איז קיין פרייז ניט געווען צו פיעל...

זלמן האט, א שעהנעם פעקעל פלאקס ליעב געהאט און וואלט ער נור געלד געהאט וואלט ער דעם גאנצען פלאקס פון אלע גוים אבגעקויפט.

די ערשטע צייט פלעגט ער לאנג ביי זיך ניט האלטען דאס אנגעקויפטע. זיין קליינער קאפיטאל האט איהם ניט ערלויבט לאנג די סחורה צו האלטען. אויף מארגען נאכ'ן מארקס־טאג פלעג ער ארויפלעגען די געקויפטע בינטלעך פלאקס אויף א וועגעלע און אוועקפיהרען עס צו מאטע שפינער.

מאטע שפינער האט זיך נאך אלץ בעצויגען צו איהם, ווי צו אן אנפאנגער, האט איהם אלץ גערופען מיט א שמייר־בעלע "שוטה", "מלמד" און נאך אנדערע נעמען, וואס זלמן פלעגט עס אננעהמען פאר ליעב, אבי נאר דער גרויסער סוחר

זאל איהם ניט באטען א מקח, וואס זאל שמעקען מיט סך אנוועהר...

ענדליך האט מאטע שפינער גענומען אנערקענען זלמן'ען אלס א מבין אויף פלאקס און איינמאל אין דער אנוועזענהייט פון א פאר קליינע סוחרים'לעך, וואס האבען זיך אין שפייכלער געפונען, האט מאטע שפינער, קלאפענדיג זלמן'ען אין פלייצע, מיט גרויס ערנסט געזאגט :

— אט זעהט איהר, דער יונגערמאן פערשטעהט שוין יא אביסעל וואס פלאקס איז...

— עס קאסט רבי־געלד, ר' מרדכי ! — האט זלמן דערמאלט מיט א שמייכלע זיך אבגערופען און האט צופרידען געגלעט דאס בערדעל.

דער אייגענער קאפיטאל האט זיך ביי זלמן'ען ענדליך אויסגעלאזט, אבער אזוי ווי ער איז שוין געווען א טאטע פון דערוואקסענע קינדער און אין זיין בערדעל האבען זיך שוין בעוויזען גרויע פאסען, איז ער געווען א בטוח און האט געהאנדעלט מיט פרעמד געלד...

געהאנדעלט האט ער נאך אלץ מיט פלאקס און דער מסחור איז פון יאהר צו יאהר איהם טהייערער געווארען. גאנצע טעג פלעגט ער אבליגען אין שפייכלער, וואו עס איז געלעגען אנגעווארפען בינטלעך פלאקס און ער אליין צווישען זיי אויסגעשמירט אין א בלאנדע פלאקס־לאקענס האט אויסגעזעהן, ווי א שטיק פלאקס.

ארויסעגהענדיג פון דעם שפייכלער און קומענדיג אהיים, פלעגט איהם דאס ווייב, וועלכע איז מיט זיין מסחור ניט צופריעדען געווען, אנהויבען יאדען :

— זעה וואס דו האסט געמאכט פון א בגד. ער איז דאך דורכאויס אין פלאקס...

— איז וואס, נארעלע, פלעגט ער מיט א שמייכעל ענט־

פערען — פלאקס איז א ריינע זאך...

און אנטהוענדיג צוריק דאס בגד צו געהן דאוונען, פלעגט דאס ווייב זיך בעטען:

— ווארט! איך וועל דיר אבריינגען דאס בגד!

זלמן אבער פלעגט זיך ניט לאזען:

— וואס שאדט עס?... פערקעהרט...

און געהענדיג אין גאס פלעגט ער מיט שטאלץ קוקען אראב אויפ'ן בגד און טראכטען:

— וואס הייסט... פלאקס איז ניט מאוס... עס איז דאך ניט קיין פעדערען...

וואלט אלץ גוט געווען ווען ניט דאס פרעמדע געלד.

זלמן האט ענדליך איינגעזעהן, אז צו פלאקס מוז מען האבען א סך כחות... מאטע שפינער איז א איד אן אדיר, ער קען האלטען, שפעקולירען, ער האט געלד, אייגען געלד, ער ברויך ניט צו צאהלען פראצענט און דערצו איז ער איינער אין סביבה. ער קויפט אויף אלע פלאקסען און וואס פאר א פרייז ער גיט מוז מען נעהמען.

זלמן האט זיך געכאפט, אז ער איז אויף פלאקס מעהר מבין ווי מאטע שפינער אליין. אבער וואס העלפט זיין מבינות, אז ער האט ניט דעם כח! אט האט ער איצט א הונ־דערט פוד פלאקס... א בעל חוב איז ער וויפיעל האר אויפ'ן קאפ.... וואס וועט ער טהאן, אז מאטע שפינער וועט איהם "באטען" א מקח, וואס ער וועט שטעהן אנצוווערען...

און זלמן פלעגט אלע טאג געהן אין זיין שפייכלער, בעד קוקט דאס פלאקס, געווען זיכער, אז ער האט בלויז "קרוין", ווי עס הייסט אויפ'ן סוחר'שען לשון און זיך דאך געשראקען, אז מאטע שפינער וועט איהם דאס מאהל בעגראבען....

ענדליך האט ער בעשלאסען, א טייל פון'ם פעקעל פלאקס אוועקפיהרען צום סוחר, ער זאל איהם אנקוקען.

וואס עס וועט זיין וועט זיין!

גערונגען האצקעל בעל עגלה מיט דעם פערד און וואגען האט ער גענומען ארויסטראגען דאס פלאקס אויפ'ן וואגען, יעדעס בינטעל איבערגעטאפט, געגלעט, געפוצט און געמור־מעלט:

— פיינע סחורה!

און זיך ניט געקענט איינהאלטען און זיך געווענדעט צום בעל־העגלה:

— וואס זאגט איהר ר' האצקעל אויף די סחורה? קרוין!

האצקעל בעל העגלה, א שטיל־דערשלאגען אידעל האט געקוקט אויף דאס פלאקס און ניט דרייסט געענטפערט:

— ווי קום איך דערצו?... איך וויים, איך בין אמאל געווען א אינגעל... אבגעריכט פורים שפיעל, פלעג איך אנ־טהאן א פלאקסענע בארד... ווייטער פרעגט מיך בחרם..

פון דאזיגען בעל העגלה'ס ענטפער איז זלמן געפאלענער געווארען און זיך אנגערופען:

—עט, ר' האצקעל... פון דעם פלאקס מאכט מען ניט קיין בערד... דער פלאקס וועט געהן אזש קיין קעניגסבערג...

— טע־טע־טע! האט זיך דער בעל־העגלה גע'חדוש'ט

— אזש קיין קעניגסבערג, מיט דעם באהן הייסט עס... טע־טע־טע.

און אז דער וואגען איז שוין געווען פול מיט פלאקס אנ־געלעגט, האט זלמן זיך אנגערופען:

— מיר פאהרען, ר' האצקעל! צו מאטע שפינער.

און האט א זיפץ געטהאן.

מאטע שפינער איז געשטאנען אין זיין גרויסען שפייכ־לער און געשמועסט מיט א סוחר'ל.

זלמן האט א הוסט געטהאן!

— א, זלמן ! — האט זיך מאטע שפינער אומגעקוקט צו איהם, — וואס ווערסטו זאגען ?

— איך האב געבראכט סחורה ! עס איז בלויז א טייל...

— נו, טראג ארויף, וועלען מיר אנקוקען ! — האט דער סוחר קאלט געזאגט.

זלמן מיט'ן בעל העגלה האבען גענומען אויספאקען די סחורה פון וואגען און ארויפטראגען אין שפייכלער אריין.

דער סוחר האט יעדעס פעקעל בעקוקט און ווי גערדרעהט מיט'ן קאפ אויף ניין...

זלמן האט זיך געמאכט ווי ער זעהט עס ניט, דאס הארץ אבער האט איהם געקלאפט און געהענדיג מיט די פעק אויף די טרעפלעך צום שפייכלער האט ער געפיהלט, ווי ער פאלט באלד אום :

— ער וועט דיך בעגראבען! האט איהם ווי עמיצער אין די אויערען געקלונגען.

— וואו האסטו עס געקויפט אזוינע מציאות ? — האט דער סוחר זיך לוסטיג געמאכט.

זלמן האט פאר שרעק אויסגעגלאצט די אויגען און אויס־געשריען :

— ר' מרדכי ,וואס רעדט איהר ? עס איז דאך קרוין !

— קרוין ? האט מאטע שפינער געשמייכעלט, טא מהו דאס אן אויפ'ן קאפ וועסטו ווערען א קייסער...

— וואס הייסט, איך בין שוין גאר קיין מבין ניט ? הא? גאר ניט ? ! האט זלמן ווי געסטראשעט און געבעטען זיך צוזאמען...

—ביזט דער גרעסטער מבין אויף דער וועלט... האט מא־טע שפינער גערעדט האלב אין ערנסט און האלב אין שפאס— אבער מיר געפעהלט ניט דאס היינטיגע ביסעל פלאקס...

און א גלעט טהוענדיג עטליכע פעקלעך האט ער קאלט געפרעגט :

— וואס וועסטו זיך הייסען געבען פאר א פוד, למשל ?
— איך מיין, וואס איז שייך ?... האט זלמן גענור־מען שטאמלען, מורא האבענדיג צו זאגען א פרייז... מיר אליין קאסט עס, אויסער פראצענט־געלה, ביי א פיער רובעל א פוד... דא איז נאר א פראבע, א דרייסיג פוד...

מאטע שפינער איז קיין גרויסער מנגן ניט געווען, נאר ביי אזוינע פעלע פלעגט ער ליעב האבען אונטערצוזינגען.

זלמן האט דאס ניגון'דעל פערשטאנען און עס האט איהם גערירט ביז טרעהרען :

— הייסט עס ? —האט זלמן קורץ, סוחר'יש געפרעגט...
—הייסט עס, אז דו וועסט די סחורה צוריק פיהרען...
— ווייל איהר זיינט איין איינציגער סוחר, ווילט איהר קוילען ?... איז זלמן ניט לויט זיין שטייגער העזה'דיג גע־ווארען.

— ביזט א שוטה ! האט מאטע שפינער קורץ אבגע־האקט.

— ר' האצקעל נעהמט די סחורה אויפ'ן וואגען ! האט זלמן זיך געהאלטען פעסט.

אין א פיערטעל שעה ארום איז שוין דאס פלאקס צו־ריק אין זלמן'ס שפייכלערעל געלעגען אנגעווארפען אין אונ־ארדנונג.

ער איז געשטאנען צווישען די בינטלעך איינגעוויקעלט אין פעדים פון קאפ ביז די פיס און האט אויסגעזעהן ווי א לעבעדיגער שטיק פלאקס.

אינווענינ אין קאפ אבער איז איהם לויטער געווארען.

פאר זיינע אויגען האבען זיך געטראגען די געזיכטער פון די עטליכע פראצענטניקעס, וועמען ער האט פערשפראכען די וואך אבצוצאהלען. בולט'ער פאר אלע פנים'ער האט זיך איהם געמאלט דאס פנים פון לייבע דעם וואכערניק, וועלכער האט אויף איהם א וועקסעל אויף פיער הונדערט רובעל פאר 50 רו־

בעל...

דאס פלאקס וועט דער דאזיגער לייבע אבנעהמען ! האט זלמן'ען אימיצער איינגעשושקעט.

אז ער איז געקומען א היים, האט ער געטראפען דארט צוויי אידען, ביי וועמען ער האט לעצטע וואך געכאפט צו "גמילות חסדים" אויף צוויי טעג.

זיי זיינען געזעסען ווי פערשעהמטע און האבען געווארט ביז זלמן וועט עפּיס זאגען.

— נאך נישט פערקויפט... האט ער געמורמעלט.

האבען זיי בעקומען לשון און איינער האט זיך אויפגע־שטעלט און שטרענג געזאגט :

— וואס־זשע? איהר מוזט דוקא האנדלען מיט פלאקס?

און דער צווייטער, א הויכער מאגערער איד, טאקי זלמן'ס א שטיקעל קרוב, האט זיך אויפגעשטעלט, געגעבען א זעץ מיט'ן פויסט איבער'ן טיש און אויסגעשריען, אז דאס שיסעלע וואס איז אויפ'ן טיש געשטאנען האט זיך אנגעהויבען, ווי א לעבע־דיגע, צו בעוועגען:

— און מיט עייער ביזטו א חולה צו האנדלען ?... ער וויל זיין א סוחר מיט פרעמדע געלד... פלאקס גאר ווילט זיך איהם !...

און די צוויי אידען האבען איהם מתרה געווען, יעדער אויף זיין נוסח, אז באם ער וועט זיי ביז איבערמארגען נים אריינטראגען דאס געלד וועט ער מיאוס אבשניידען.

זלמן האט גוטמוטהיג געשמייכעלט, דערביי געצופּט די גראהע האר וואס זיין שווארץ בערדעל האט פערמאגט און גע־מורמעלט :

— מיט גאט'ס הילף, אידען ! מיט גאט'ס הילף !

זלמן האט דאך מיט די בעלי־חובות זיך איין עצה געגע־בען. ער האט זיך אבגעבעטען אויף נאך א פּאר וואכען. ער

האט אזוי גע'טענה'ט:

— מאטע שפינער, איז א איד א גזלן! עס איז אבער פאראן א סוחר אין גאראדייע איז יענער דוקא אן עהרליכער מענש. ער האט שוין יענעם געשריעבען א בריעף, האט ער נאך נים געהאט קיין ענטפער. אויב ער וועט ביז מארגען פריה נים האבען קיין ענטפער וועט ער קלאפען א דעפעש... עס וועט קאסטען נים טהייער: בלויז 5 ווערטער: דער אדרעס איז: גא־ראדיי, א. מרגליות... אזוי הייסט דער סוחר. פריעזשאיטע, טא־וואר... און מיין נאמען. איהר פערשטעהט? ער וועט זיכער קו־מען!

די עטליכע פראצענטניקעס און די פאאר אידען פון די גמלת חסדים האבען איינגעזעהן, אז עס קען טאקי זיין, אז זלמן האט רעכט. אן עהרליכער מאן איז ער דאך.. מעגליך, אז דער גאראדיי'ער סוחר איז נים אזא גזלן, ווי דער היעגער.... און זיי האבען וויעדער געווארט...

אבער די דעפעשע וואס זלמן האט געשיקט האט אויך נים געהאלפען. דער סוחר איז זיך רוהיג געזעסען אין "גארא־דייע", און נים געוואלט וויסען פון די הונדערט פוד פלאקס, וואס איינער א זלמן ערגיץ וויל פערקויפען, ווייל עס שפארט איהם די אויגען פון קאפ..

די פראצענטניקעס מיט די צוויי בעלי־טובות, וואס הא־בען געבארגט די גמלת חסדים, זיינען ווידער געקומען.

זיי האבען זיך נאך אלץ געהאלטען ווי אידען:

— הייסט עס, זלמן, וואס וועט איהר איצטען טהאן?.. אפשר א סברא טאקי מאטע שפינער'ן פערקויפען.

— אודאי מאטע שפינער'ן... — האט לייבע פראצענט־ניק געהייסען — וואס דען? דער פראצענט וועט דאך אויפ־עסען דעם קרן, וואס וועט איהר אויסשפעקולירען, אז איהר וועט לענגער האלטען? א קלייניגקייט!...

— און גלאט, וואס איז דאס פאר א האלטען סחורה?..

דערצו נאך פלאקס ! — האט דער בעל גמלת־חסד, וואס איז געווען א שיטקעל קרוב — גע'טענה'ט.

— אודאי, פלאקס טהאר מען דען לאנג האלטען ?... — האט נאך א מלוה געווארענט — איין פונק, חלילה, און עס ברענט.

— הא... וואס זאגט איהר ? — האט זיך זלמן ווי פון א חלום אויפגעכאפט — איין פונק און עס ברענט... רעדט ניט קיין נארישקייטען. פאר וואס זאל עס ברענען ?

און די מלוה'ס זיינען וויעדער אוועק, אנזאגענדיג איהם מיט'ן הארבען ווארט, אז באם ער וועט ניט זעהן זיי צו בע־צאהלען וועט זיך טהאן מעשים.

— מיט גאט'ס הילף ! מיט גאט'ס הילף ! — האט זלמן געמורמעלט און האט זיך געשמייכעלט.

עס איז געווען קענטיג, אז ער האט שוין א פארטיגען פלאן...

יענעם טאג איז ער פרעהליכער געווארען און האט זיך געשמייכעלט צו יעדערן, וואס האט איהם בעגעגענט...

ער איז אריין אין שפייכלער, ווי יעדען מאל, מיט דער כונה צו סארטירען דעם פלאקס. דאס מאל אבער האט ער סאר־טירט מיט מעהר ליעבע, ווי אלע מאל... די שעהנערע בינטלעך, וועלכע זיינען לכל הדעות געוועזען קרוין, האט ער אין די הענד גענומען, געשפיעלט זיך מיט זייערע לאנגע, בלאנדע לאקען און געגלעט זיי איבער די פערבונדענע קעפ.

נאכדע האט ער גענומען וויקלען א פאפיראס...

— וואס הייסט? האט ער געטראכט — מען טאר דען ניט רויכערען א פאפיראס ?...

מען דארף בלויז פארזיכטיג זיין מיט דער שוועבעלע...

ער וועט זיכער זיין פארזיכטיג... דער פלאקס איז ניט פערסטראכירט... ער וועט חלילה, אונגליקליך ווערען, אז עס

ברענט אב...

און פאר זיינע אויגן האבן זיך געטראגן די פּנים'ער פון די בעלי־חובות, און מעהר פון אלע, דער פּנים פון מאטע שפּינער, וועלכער האט געוואלט אזא פּעקעל "קרוין" אויסנאַרען ביי איהם!

אי וועט ער פּלאצען, אז ער וועט דערהערען, אז דאס דאַזיגע פלאקס איז פערברענט געווארען...

זיי וועלען אלע פּלאצען!

און מיט א רוהיגקייט פון א מענשען, וואס געהט טהאן א זאך, וואס וועט איהם זיכער געלינגען, האט ער אנגעריבען א שוועבעלע, צוגעטראגען צום מויל, פעררויכערט דעם פּאפּיראס און דאס שוועבעלע א ווארף געטהאָן אויף'ן פלאקס.

אין שפּייכלער איז באלד ליכטיג געווארען...

זלמן איז רוהיג ארויס, פערמאכט די טהיר, פערשלאסען מיט'ן שלאס און איז אוועק אין גאס...

ער האט בעגעגענט א פּאאר בעקאנטע הענדלער. ער האט יעדען בעגריסט, געפרעגט עפּיס און איז זיך אזוי געגאנגען רוהיג זיין וועג.

באלד אבער האט ער בעמערקט א געלאף פון מענשען און א געשריי: "עס ברענט!"

— וואו ברענט? — האט ער דערשראקען געפרעגט...

— מען וויים נאך ניט... — האט א שטימע געיאמערט, מען זאגט, אז עס ברענט ערגיץ פלאקס...

— פלאקס!? וועה איז מיר! פלאקס! — האט זלמן גענומען ברעכען מיט די הענד און האט זיך געלאזען צוריק, מורא האבענדיג, אז מען זאל ניט איינלעשען דעם פייער.

צוקומענדיג צום שפּייכלער אבער איז ער רוהיג געווארען.

פון פלאקס איז שוין קיין זכר ניט געוועזן, אויסער א בארג אש, וואס האט ארויסגעקוקט פון די פייער־אויפגעפרעסענע ווענט...

צווישען דעם אנגעזאמעלטען עולם און די עטליכע בעלי־בית'שע פייער־לעשער האט זלמן בעמערקט קלמן דעם מאגע־רען און לייבע דעם וואכערניק... זיי האבען ביידע געגאסען וואסער אויפ'ן העלישען פייער.

זלמן האט זיך מיט גרוים מיה איינגעהאלטען ניט צו שמייכלען..

די קליאַטשע

1.

דער ראַקאָווער דרדקי־מלמד האָט געהאַט אין זיין חדר ניט ווייניג תלמידים, ווייל ער האָט געהאַט אַ נאָמען פאַר אַ בעל־מדקדק און איז געווען דער איינציגער מלמד אין שטעדטיל, וואָס האָט געטראָגען אַ געפּרעסטע העמד מיט אַ קראַגען, באַטש אָהן אַ שניפּס. און אַזוי ווי דאָס שטעדטיל האָט זיך אין יענער צייט אָנגעהויבען רעפאָרמירען, האָט דער האָרטער קראַגען אַ סך מיטגעווירקט, אַז בעלי־בתים, וואָס זיינען מעהר גענייגט צו "בילדונג", זאָלען איהם אָבגעבען זייערע קינדער צו לערנען עברי און אָנפאַנג חומש.

און דאָך איז איהם דאָס קנעלען אַליין ווייניג געווען צום לעבען. ווייל דער ראַקאָווער מלמד, אויסער די ביסעל דקדוק זיינע און אויסער דעם געפּרעסטען העמד מיט'ן קראַגען, האָט זיך געפיהרט ווי אַ מענש אויך אין הויז. ער איז געווען דער איינציגער מלמד, וואָס האָט פערמעגט אַ סאַמאָוואַר און געטרונקען פּאַפּאָוו'ס טיי — אַזוינס, וואָס ניט יעדער בעל־הבית, אַפילו פון העכערען גראַד, האָט זיך עס ערלויבט. צו קענען לעבען ווי אַ מענש איז קנעלען אַליין ווייניג געווען און דער ראַקאָווער מלמד האָט זיך נאָך פערנומען מיט אַרויסגעבען מעשה־ביכלעך אויף פּראַקאַט: ער האָט אין אויבערשטען שופלאַד פון זיין קאָמאָד געהאַט אַ זעכציג, זיבעציג אַזוינע ביכלעך אויף עברי־טייטש פאַר די שטעדטישע מיידלעך, וואָס האָבען ביי איהם גענומען יעדען פרייטאָג אַ ביכעל אויף שבת.

צווישען די פיעל לעזערינס־מיידלעך איז געווען דער איינציגער לעזער־איינגעל — איך אַליין. איך ווייס ניט פון וואַנען

עס האט זיך ביי מיר גענומען די דאזיגע תשוקה, נאר א לע־זער בין איך געווען א מתמיד. ווען איך וואלט אזוי פיעל גע־וואלט לערנען, ווי לעזען די מעשה־ביכלעך, וואלט איך געווים אויסגעוואקסען דער גרעסטער רב און ווער ווייסט, צו וואלט טאקי פאר מיר בעסער ניט געווען... ניט דאס בין איך אויס־סען...

באטש איך האב געהאט צייט א גאנצע וואך און ניט דוקא ווי די אידישע טעכטער — נור שבת אליין, דאך פלעג איך פרייטאג נאך האלבען טאג אויך קומען נאך א ביכעל אויף שבת און פלעג שיער ניט בטל בשישים ווערען צווישען די מיידלעך, וואס האבען אנגעפילט דאס חדר פון ראקאווער מלמד.

די דאזיגע מיידלעך האבען מיר שוין גוט געקענט און באטש איך בין דעמאלט געווען א בחור'ל פון א יאהר 12־13 האב איך שוין געוואוסט וואס איז אזוינס ליעבע — ער־שטענס טאקי די ראמאנען, וואס איך האב געלעזען פון עלפ־טען יאהר אן און, צווייטענס, מיין אייגענער כח הדמיון... אט צווישען די מיידלעך־לעזערינס האב איך געהאט א צוויי־דריי, אין וועלכע איך בין געווען שטארק פערליעבט. אין וועלכער שטארקער — האב איך אליין ניט געקאנט אונטערשיעדען.

ביי די דאזיגע מיידלעך בין איך געווען דער וועג־ווייזער, באטש זיי זיינען אליין אויך געווען גענוג בעהאווענט אין דער דאמאלסדיגער ליטעראטור, אבער צו מיר האבען זיי זיך ניט געקאנט גלייכען. עס זיינען געווען אזוינע מעשה־ביכלעך, וואס איך האב דורכגעלעזען צו עטליכע מאל, אזוי אז איך האב די גאנצע געשיכטע געקאנט איבערדערצעהלען.

דערפאר פלעגען זיך אייניגע פון די דאזיגע מיידלעך ווענ־דען צו מיר מיט עצות.

— וואס זאגסטו, זאל איך נעהמען דעם "בלינדען בעט־לער" ?

איך פלעג נעהמען דאס ביכעל אין דער האנד, בעטראכ־טען און, מורא האבענדיג פאר'ן ראקאווער מלמד, פלעג איך איהר אנטרעטען בגנבה אויפ'ן פוס, דאס האט געהייסען: נעהם אן אנדערס.

און מיט א פריינדליכען שטומען שמייכעלע האט מיר דאס מיידעל אבגעדאנקט און דער דאזיגער שמייכעל האט מיך געוואַרימט דעם גאנצען שבת.

.2

אויב איך האב געהאט פערגעניגען פרייטאג, האבענדיג עסקים מיט די מיידלעך ביי די ביכלעך נעהמען, פלעג איך דערפאר געגוג אויסשטעהן צרות פאר די זעלבע ביכלעך אין דער היים.

מיין טאטע, א איד,, וואס האט געזוכט א תכלית, האט ניט געלאזט מיר די ביכלעך לעזען און כאפענדיג מיך ביי א מעשה־ביכעל, פלעגט ער זיך ווארפען צו מיר:

— דו לייענסט ווידער די נארישקייטען! איך וועל דיר זיי צורייסען אויף פיצלעך.

און די מאמע פלעגט אונטערהעלפען:

— עס קאסט דאך איהם יעדעס ביכעל דריי קאפיקעס פראקאט.

—איך בין איהם מוחל די דריי קאפיקעס... פלעגט דער טאַ־טע ווערען ברייט — דער עיקר, ער טהוט גארנישט... אריינ־געטהאַן זיך אין די נארישקייטען, און גאר! וואלט ער כאטש געלייענט אויף לשון־קודש, איז עפעס אנדערש. קומט איהם צו כאטש טייטש ווערטער, קען ער דעם לשון.. קאן ער עפעס האבען א נוץ דערפון, אבער דאס — גאר נישט, — מעשה־

און אריינקומענדיג אין צארן, פלעגט ער א כאפ טהאַן ביכלעך אויף עברי־טייטש...

דאס ביכעל און בעהאלטען עס.

— אוים מעשה־ביכלעך...

דאס ביכעל פלעגט ער מיר אין א פאר טעג ארום אבגעבען, ביין אבגעבען — אליין א בלעטער טהין דאס ביכעל, א לעז טהאָן פאר זיך דוקא דאס סאמע געדיכטע, וואו ראזע קושט זיך מיט אדאלפ'ן, רויט ווערען און ווי א פערשעמטער מיר אבגעבען דאס ביכעל מיט די דאזיגע ווערטער:

—געה שוין טראג אוועק את די נבול־פה און מהיום והלאה זאלסטו ניט וואגען די אשפה צו ברייגגען אין שטוב.

3.

מאכט זיך אין א האלב יאהר ארום א מעשה, אז דער ראַקאווער מלמד ווערט עפעס ברוסט־ליידענד און פאהרט אוועק אין דער גובערני אריין צו א מומחה א דאקטאר און כדי אויס־שלאגען די הוצאות האט ער דארט געקויפט א ניי פעקעל ביכער פאר א רובעל צוואנציג.

קומענדיג צוריק פון דער גובערניע, זאגט ער מיך גלייך אן די שמחה. איך, וואס האב שוין ניט געהאט ביי איהם וואס צו לייענען באמת און וואס פלעג אריינגעהן נור פרייטאג צו־ליעב מיינע דריי געליעבטע, ראטהען זיי וואס צו נעהמען, — איך בין מלא שמחה און בעט איהם, ער זאל אזוי גוט זיין מיר ווייזען די נייע.

— דאס זיינען אבער גאר אנדערע מינים ביכלעך. פאר דריי קאפיקעס פראקאט קאן איך זיי ניט געבען, — זאגט דער ראקאווער מיט א מינע פון א סוחר, וואס האלט, אז זיין סחורה איז אויסער קאנקורענץ און דער קונד וועט מוזען צו איהם אנ־קומען.

— מילא, מיר וועלען זיך ניט דינגען — פערזיכער איך איהם און ביי מיר ווערט שוין געבוירען א פלאן, ווי אזוי צו קריעגען א מטבעה אין שטוב..

דער ראקאווער מלמד האט אבער צוזאמען מיט די ביכ־

לעך געבראכט א גזרה:

— פאר די ביכלעך מוז מען געבען זאָלאָג... און איז גלייך מוסיף:

— איך האב געבראכט איין ביכעל, וואס זאָלאָג אליין פאר איהם דארף מען לאזען פינף קערבלאך!

— פינף קערבלאך! שפּרינג איך אונטער.

— דאס איז א ביכעל, וואס מען זוכט, פערשטעהסטו מיך, — קוקט מיך אן דער ראקאווער מלמד מיט א זיעגער־שמייכעל... דאס איז א ביכעל, וואס מען צאהלט פאר איהם א האלב קערביל פאר איבערלייענען אליין... דאס איז, פער־שטעהסטו מיך, די "קליאטשע" פון אבראמאוויטש...

— די "קליאטשע", וואס איז דאס אזוינס? אויך א ראָ־מאן? — פרעג איך תמ'עוואטע...

— ביזט נאך א אינגעל —לאכט פון מיר דער ראקא־ווער מלמד... אבראמאוויטש מאכט ניט קיין ראמאנען... דו גיעב א פרעג טאקי דיין טאטען, וועט ער דיר זאגען.

— דער טאטע? פערוואונדער איך זיך... דער טאטע לאזט מיך אפילו ניט לעזען — בין איך מודה פאר פערווירונג און האב גלייך חרטה...

— א מעשה־ביכעל ניט און די "קליאטשע" יא... פון דער "קליאטשע" ווייסט דיין טאטע... דיין טאטע האט געלערנט אמאל אין וואלאזשין? — גיט ער מיך פּלוצלונג א פרעג.

כאטש איך פערשטעה ניט צו וואס ער פרעגט מיר, נאר אזוי ווי איך ווייס, אז מיין טאטע האט יא געלערנט אין וואָ־לאזשין ענטפער איך: יא!

—אויב יא, ווייס ער פון דער "קליאטשע", און זאג איהם טאקי, אז די "קליאטשע" האב איך געבראכט פאר אזוינע מענ־שען ווי דיין טאטע... זאל ער אריינגעהן, וועלען מיר מושוה ווערען..

איך קען ניט פערשטעהן, פון וואנען איז ער אזוי זיכער

מיט מיין טאטען, וואס איז אזוי אנגעשטויסען אויף ביכלאך, נאר דער זיכערער טאן פון ראקאווער מלמד ווירקט אזוי אויף מיר, אז איך קום אהיים און שיט גלייך אוים :

— טאטע, דער ראקאווער מלמד האט געזאגט, אז ער האט פאר דיר געבראכט די ״קליאטשע״....

אין שטוב לאכען זיך אלע פארנאנדער אויסערן טאטען.

די מאמע רופט אוים :

— דער בחור איז משוגע געווארען פון די מעשה־ביכלאך.

נאר דער טאטע פערשטעהט עפעס יא און ניט און ווענדעט זיך צו מיר געלאסען :

— קום אהער, דערצעהל פאוואלי...

איך בלייב דערשראקען צוליעב דער פערקאכטער קאשע און פון שרעק פרעג איך איבער דעם ראקאווער׳ס שאלה :

— דו האסט דאך געלערנט אין וואלאזשין ?...

— ביזט משוגע, צו חסר דעה — לאכט דער טאטע און שטעהט צו, איך זאל ריידען קלארע דבורים.

איך בערוהיג זיך אביסעל און דערצעהל די מעשה שוין פינקטליכער.

— דער ראקאווער מלמד האט געבראכט א ניי ביכעל די ״קליאטשע״... ער זאגט, אז דו ביזט א מבין אויף אזוינע זאכען...

— אהא... פערטיעפט זיך דער טאטע, ווערט ערנסט, אבער גוטמוטהיג און רופט זיך אן :

— די ״קליאטשע״ האט ער געבראכט.. ווי אזוי האט ער זי געקראגען, אז שוין א יאהר צעהן ווי מען זעהט זי ניט... זעה אקארשט — ווענדעט ער זיך צו מיר ניט מעשה טאטע נאר מעשה חבר.

— ער האט געזאגט ״די קליאטשע״ פון אבראמאוויטש... ענטפער איך, גערירט פון טאטען׳ס ווייבקייט...

— דאס איז אן ענין —רופט זיך אן דער טאטע און איך זעה, ווי זיינע אויגען לייכטען איהם — איך האב זי אפילו גע־לייענט, רעדט ער ווי פאר זיך, אבער איך וואלט געוועז א בעלן זי נאך אמאל זעהן..

—ער וועט זי דיר געבען פאר א האלבען רובעל... דער־דערקלער איך.

— מעהר פעהלט ניט, פטר'ן א האלבען רובעל אויף נאַ־רישקייטען, מישט זיך אריין די מאמע, פארענדיג זיך ארום א טעפעל.

- קיין נארישקייטען איז דאס דוקא ניט — רופט זיך אן דער טאטע... די "קליאטשע" איז שוין דוקא ניט קיין נאַ־רישקייט, נאר א האלבער רובעל איז א סך... א פערטעלע, זאג איהם... נור אויף איבער שבת.

איך פליה ארוים הענדום־פענדום צום ראקאווער מלמד און גיב איהם איבער בסוד, אז מיין טאטע אליין בעט די "קליאטשע", נאר ער גיט ניט מעהר ווי א פערטעלע... נור ביז זונטאג.

דער ראקאווער מלמד קווינקעלט זיך אביסעל, זאגט אבער, אז צוליעב דעם טאטען טהוט ער דאס און גיט אפילו אהן זאלאג.

— נור היטען דאס ווי דאס אויג אין קאפ.

איך זאג איהם צו, אז איך וועל אב־ברייננגען נאך נייער ווי זי איז...

און כאפ זיך ארוים אויף דער גיך, ווייל מיר דאכט זיך, אז דער ראקאווער קען נאך חרטה האבען.

אריינקומענדיג מיט'ן ביכעל אין שטוב אריין, זעה איך, ווי דער טאטע וויל זיין גלייכגילטיג, אבער ער קען ניט. ער געהט מיר אנטקעגען צו דער טהיר, כאפט כמעט ארוים דאס ביכעל, עפענט אויף און לעזט דעם שער:

"די קליאטשע".

און א שמייכעל צוגיסט זיך אויף זיין פנים און באלד הער איך ווי ער מורמעלט ווייטער :

"געדרוקט בהשתדלות מענדעלי מוכר ספרים".

און דער שמייכעל ווערט נאך ברייטער און פרייער. קיינ־מאל האב איך דעם טאטען ניט געזעהן שמייכלענדיג.

— עס איז טאקי א גוט ביכעל ? — ווער איך מוטהיג און פרעג דעם טאטען.

— א גוט ביכעל פרעגסטו ? — פערגעסט זיך דער טאַ־טע, אז ער רעדט דאס מיט זיין אייגענעם אינגעל און דער־קלעהרט מיר, אז דאס איז ניט קיין מעשה־ביכעל. "נאר א משל, פערשטעהסט, א משל"...

ער עפענט אויף ווידער און לעזט די קליינע ווערטערלעך פון דער מאטא :

"לסוסתי ברכבי פרעה דמתיך, רעיתי".

און גיט שמייכלענדיג צו :

"די קליאטשע האב איך געלייענט אין וואלאזשין טאקע...

איך קריעג פאר דאס ביכעל גרויס דרך־ארץ און בע־שלים, אז ווי נאר דער טאטע לעגט זיך שלאפען, וועל איך דאס אליין איבערלעזען ביז אין דער פריה. ווייזט זיך ארויס אז איך האב מיך טועה געווען. ווי עס האט געהאלטען ביי ליכט־צינדען און די מאמע האט זיך שוין אנגעטהאָן לכבוד שבת און דאס שמייכעל פון ליכט־בענשען איז שוין געווען אויסגעגאסען אויף איהר פנים, רופט זיך אן דער טאטע, אנ־בויגענדיג זיך צו דער לאמפּ, וואס איז געשטאנען אויפ'ן טיש צווישען די לייכטער :

— גיס אריין נאך אביסעל "נאזע" אין לאמפּ.

דאס האט בעדייט, אז דער טאטע וועט היינט זיצען שפּעט און לייענען די "קליאטשע".

און אזוי איז טאקי געווען.

אז דער קנויט אין לאמפּ האט שוין ניט געהאט קיין יניקה און דאס פייעריל האט קוים, קוים בעלויכטען דאס טישעל, איז דער טאטע נאך אלץ געזעסען געבויגען און געלייענט די "קליאטשע".

דאס טייכעל

די סאמע פאטריאטען פון שטעדטיל האבען געמוזט מיט א וועהטאג אין הארצען מודה זיין, אז קיין טייך האט טאקי דאס שטעדטיל נישט ! און אז דאס טייכעל וואס זי פערמאגט בלומרשט יא איז קיין טייך נישט ! מיט א גרויסען בדוחק האט מען מתיר געווען צו נוצען איהם צו א גט. ווייל דאס ביסעל וואסער, וואס עס האט פון צייט צו צייט יא פערמאגט איז גע־ווען א געהענדיגעס. א טייל שטעדטיל־שע פאטריאטען האבען געוואלט אויפווייזען על פי הגעאגראפיע, אז דאס טייכעל זאל דוקא שטאמען פון א גוואלדיגען מקור, ס'איז מעגליך אז דאס טייכעל איז אן "אדער" אזש פון "ניעמאן". ווער דער ניעמען איז האט מען שוין געוואוסט. דער ניעמען האט ביי אונז גע־שם'ט פאר א וועלט־טייך. א קלייניגקייט — דער ניעמען ! עס איז א סברא אז דער ניעמען איז אן אדער אזש פון ים הגדול אליין.

אבער קיינער האט ניט געגלויבט אין דעם יחוס פון אונ־זער טייכעל, אז עס זאל שטאמען פון דעם ניעמען. און עס האט זיך טאקי נישט געלאזט גלויבען. דאס וואסער איז געווען אזוי פלאך, אז קינדער דריי יעהריגע פלעגען עס זומער צייט איבער־געהן און די פארזיכטיגסטע מוטער האט אפילו ניט געפונען פאר נויטהיג צו ווארענען : פאמעליך, דו וועסט זיך דערטרינ־קען, חלילה. פערקעהרט, אין טייכעל איז דאס קינד זיכערער געווען ווי אויף דער יבשה. די יבשה איז אין שטעדטיל געווען

דוקא א גרוביגע און קליינע קינדער פלעגען אלע ווײלע פאלען צוליעב דעם.

דעם בריק וואס דאס טייבעל האט יא פערמאגט איז גע־ווען בלויז ווי פון גדלות ווענען. דער בריק אליין האט שוין דוקא אויסגעזעהן לייטיש, האט פערמאגט אפילו צוויי פארענ־צען, א בריק ווי אויף א ריכטיגען טייך. מיט אלע קליפערליך.

פלעגט מען טאקי לאכען: צו וואס איז דער בריק, אז דער טייך איז קיין טייך ניט...

און פערשעמט איז דאס טייכיל געווען א גאנץ יאהר, פערשעמט און אויסגעלאכט. שטעדטילשע לצנים האבען איהם געגעבען א צונאמען און איהם גערופען "ים־אוקינוס".

אפילו ראש השנה צו תשליך פלעגען זיך אויף געפינען אידען, וואס פלעגען ליעב האבען צו מאכען א וויץ אויפ'ן טייביל'ס חשבון:

—וואו וועט עס הין טהאן אזוי פיעל חטאים?

פלעגט א צווייטער ענטפערען:

—דער טייך איז קיין טייך ניט און די חטאים זיינען קיין חטאים ניט...

און דאס טייכיל אליין האט דאכט זיך געפיהלט זיין קליי־ניגקייט און נישטיגקייט, דאס ביסעלע וואסער אין א שטילען לאנגען פאס, וואס עס האט שוין יא פערמאגט איז אזוי שטיל געפלאסען, אז מען האט בשום אופן ניט געקענט הערען קיין שום גערויש, קיין שום שארך האט עס ניט געגעבען. עס איז טיילמאל באמת א צער געווען צו קוקען אויף דעם, און עס האט זיך א מאל געדאכט, אז איידער אזוי לעבען איז שוין בעסער דער טויט, שוין בעסער איינגאנצען אויסגעטרוקענט צו ווערען.

און עס זיינען טאקי געווען צייטען, ווען דאס טייכיל איז אין א העלען תמוז־טאג, נאך א פאר וואכען גרויסע היצען, אינ־גאנצען אויסגעטריקענט און אפילו פון זיך קיין זכר ניט גע־לאזט; דאמאלס האט באמת דאס הארץ געדריקט ביי טייל איה־

רע פריינד, איבערהויפט די חדר־אינגלעך, און דער בריק האט אויסגעזעהן ווי אן אמת'ע מצבה אויף איהר קבר...

אמת, נאך דעם, ווי א פאר טעג פלעגט רעגענען, פלעגט עס ווידער אויפשטעהן תחית־המתים, אבער אלץ קליין און שמאל און דאס וואסער — מוטנע און שטיל.

קיין "פארע" האט מען פון איהם ניט געהערט!

* * *

עס זיינען אבער געווען טעג אין יאהר, וואס דאס קליינע טייכעלע איז אויפגעריכט געווארען, געווארען איז עס ברייט, ווייט און טיעף און נאך וואס מעהר וואונדער: שטאלץ און רוישיג, ליארעמדיג און שרייענדיג.

אין די דאזיגע טעג איז באמת דעם טייך ווערט געווען אנ־צוקוקען, איבערהויפט פאר די וואס האבען עס גוט געקענט פון א גאנץ יאהר.

זיי האבען מיט גרויס פערוואונדערונג עס אנגעקוקט און ניט געגלויבט זייערע אויגען: אט דאס איז דאס קליינע טייכע־לע, וואס מען רופט בלשון סגיא נהור "ים אוקינוס", און וואס האט קיינמאל קיין קול ניט אויפגעהויבען!

און מען איז עס געלאפען אנקוקען אויף וואונדער.

עס איז געווען איינע פון די שעהנסטע טעג אין לעבען פון דעם טייכעלע און פון די שטעדטילשע אידען.

דאס זיינען געווען די שעהנע פסח־טעג. פערזארגט אויף אכט טעג מיט מצות און אלע גוטע שפייז, האט זיי טאקי מעהר ניט געפעהלט ווי אביסעלע אונטערהאלטונג.

ווארום פסח זיינען שוין די טעג גרויס און קיין ספעציע־לע "זאגעכץ" איז פסח ניטא. א איד וועט זיך אום פסח נאך ווארעמס ניט אוועקזעצען תהילים זאגען! די יונגע זון רופט איהם ארויס אויפ'ן גאס.

לאזט מען זיך צום טייך.

עס האט אויסגעזעהן, ווי דאס טייכיל האט אויסגעקליע־

בען בכיון צו ווייזען איהרע וואונדער אום פסח...

ווארום אויב עס איז א וואונדער, וואס דער ים האט זיך פאר די אידען געשפאלטען און זיי זיינען איהם אריבער בחרבה, אין דער טריקעניש, ווי עס ווערט דערצעהלט אין חומש — איז נאך מעהר וואונדער, אפשר, וואס דאס שטעד־טיל־שע טייכיל, וואס איז א גאנץ יאהר בחרבה געווען זאל מיט אמאל זיך אין א ים פערוואנדלען!

—אן אמת'ער ים! — אזוי האבען אידען זיך גע'חדוש'ט, אנקוקענדיג ווי דאס וואסער ווארפט און גיעסט זיך און שפריצט פון אלע זייטען און דערגרייכט שוין באלד דאס שטי־בעלע פון אהרן לייב דעם שמיעד...

— ער וועט נאך די שטוב אוועקטראגען! — זאגט איי־נער מיט שרעק, אבער אויך מיט גרוים הכנעה פאר'ן טייך.

אבער דעם אמת מוז מען מודה זיין, אזוינס האבען נאך די שטאדטישע אידען ניט זוכה געווען. איין יאהר בלויז, ווען דאס טייכיל האט זיך שטארק צושפיעלט, האט עס דערגרייכט בלויז ביז'ן פונדאמענט פון שטיבעל.

און פיעלע האבען אזוי געוואלט, אז דער טייך זאל דאס שטיבעל איינגאנצען פערטרינקען... אמת טאקי — צו אהרן לייב דעם שמיעד האט קיינער גאר נישט געהאט, אבער מען וואלט איהם דען חלילה זיך לאזען טרינקען? מען וואלט איהם ארויסגעראטעוועט מיט ווייב און קינדער; ער מעג זיך שוין פערלאזען אויף זיי!...

נאר ווי געזאגט, אזוינס האט נאך קיינמאל ניט פאסירט, און אין דער שטיל האט מען עס בעדויערט...

— וואלט דאס טייכיל עפים ארויסגעווארפען א מאל א ווילד שטיק, אן אכזריות! און עס איז געווען איינמאל א פרעהליכער פסח: דער טייך האט דעם בריק אראבגעטראגען און דער בריק איז געשוואומען אויף דעם טייך'ס רוקען ווי א שפענדעל...

דאמאלס איז דאס גאנצע שטעדטיל אנגעלאפען, קינד און קייט — אלע זיינען געקומען:

דא האט מען זיך שוין פאר'ן טייך אויף אן אמת דער־שראקען:

—דאס שמעקט שוין מיט סכנות! עס בונטעוועט!

דאמאלט איז דער רב אליין, וואס געהט קיינמאל נישט ארויס מפתח בית, חוץ'ן בית־מדרש, געקומען אנצוקוקען דעם גרויסען וואונדער.

געקומען איז ער ניט אליין נאטירליך, עס האבען איהם בעגלייט דער גבאי, דער שמש און זיין איידים.

— מאכט א ווארע, דער רב געהט! — האט דער שמש זיך געבייזערט.

עס איז גלייך געווארען א וועג, דער רב האט זיך מיט, "געשטרויכעלטע קנעכליך", דורכגעשלייכט און האט זיך אב־געשטעלט א שטיק וועג פון טייך.

—ווייטער איז סכנות! — האט ער געזאגט מיט שרעק.

דער איידעם, וואס איז געווען אינגער האט אפילו געהאט חשק צוצוגעהן טאקי גאר נאהענט, הארט צום טייך, נאר אזוי ווי ער איז געזעסען אויף קעסט, האט עס איהם ניט געפאסט.

— וואס איז דער שכל, וואס היי־יאהר האט ער אזוי צו־לאזט זיך? האט דער רב לסוף, אז ער האט זיך שוין אביסעל בערוהיגט פון דעם ערשטען רושם — געפרעגט — וואס איז דער שכל?

— דער שכל איז גאר א פשוט'ער — האט דער גבאי גע־ענטפערט — היי־יאהר האט שטארק געשנעעט...

—,אזוי... געשנעעט.... האט דער רב טיעפזיניג געשאָ־קעלט מיט'ן קאפ — הייסט,עס, ווייל עס האט שטארק גע־שנעעט... אהא... טע, טע, טע... אזא מין געוויסער...

—רבי, קומט נעהענטער! האט איהם א שענער בעל הבית'איינגעלאדען.

— ניין, ס'איז גענוג, ס'איז גענוג ! — האט זיך דער רב אבגעשאקעלט...

און אנקוקענדיג ווי אזוי'דאס וואסער גיעסט זיך מיט קראפט פון אלע זייטען, האט ער פרום אויסגעברומט :

— מה גדלו מעשיך ד' !

און האט זיך געלאזט געהן צוריק.

שפעטער א ווײַלע איז געקומען נאטשאלסטווא, להבדיל, דער פריסטאוו, בעגלייט מיט'ן אוראדניק און צוויי סאטסקים אין א מיטען וואך וואלט דער עולם גלייך' צוגאנגען זיך: מיט נאטשאלסטווא איז בעסער פון ווייטען... אבער היינט, פסח, נאכדעם ווי יעדער פיהלט זיך בגילופין איז מען געבליע־בען שטעהן.

אייניגע אידען פאלען אויף א'שכל און נעהמען אראב די היטלען...

און דער פריסטאוו האט זיין איידעלקייט, ענטפערט צו־ריק און' זאגט פריינדליך :

— פאזשאלויסטא, גאספאדא, דאיטע דאראגו.

ס'הייסט: האט רבותי, קיין פאריבעל ניט — לאזט דורך געהן....

און ווי באלד, אז דער פריסטאוו איז איידעל איז שוין דער אוראדניק, וועלכער ריכט זיך צו בעקומען מצות פון די אידען —אודאי און אודאי איידעל, רופט ער זיך נאך פריינד־ליכער אן :

— נו, גאלובטשיקי, דאוואייטע יעווא וויסאקא־באלא־הראדיו גאספאדינו פריסטאבו, דאראגו.

ס'הייסט: לאזט, אידעלעך, דורכגעהן דעם אדון הגדול אליין.

און די אידען זיינען טשיקאווע צו וויסען, וואס וועט' דער פריסטאוו דא פארנעהמען.

און א מעהר בעל־העזה'ניק געהט צו צום פריסטאוו, האל־

טענדיג דאס היטעל אין האנד, און ווענדט זיך :

— פלאחא דיעלא, מאסט אוליעטיעוו.

דאס זאל הייסען : א ביטערער עסק, דער בריק איז אוועק־געפלויגען.

דעם דאזיגען בעל־העזה, דער פריסטאוו ענטפערען.

און זיי נויגען אן די אויערען און זיי הערען ווי דער פריס־טאוו, געבענדיג דעם בעל־העזה א קלאפ אין פלייצע, זאגט זעהר פריינדליך :

— ווסיא איספראווים...

און אידען פערטייטשען עס :

— עס וועט אלץ אין ארדנונג זיין — און אין שטעדטיל איז חדוה... דאס טייכעל האט זיך צושפיעלט ! געווארען א ים !

דער ווייטער יאריד

געווידמעט דעם אנדענקען פון "שלום-עליכם"

אינגאנצען האט לייבע פּערעל'ס געברויכט צו האבען אום צו מפרנס זיין זיין ווייב און קינד, א פינף קערבלעך א וואך, שוין מיט שבת. האט'ער דערויף געהאט פופציג מערק־טעג און דעם אייגענעם שטעדטיל און ביי א זיעבען־אכט גרעסערע און קלענערע יארידען — און דאך איז נאך איהם אלץ ווייניג גע־ווען און ער האט ניט דורכגעלאזט קיינמאל יענע גרויסע מערק און יארידען, וואס זיינען פארגעקומען אין די ארומיגע שטעדט־לעך.

א מארק־טאג וואס איז פארגעקומען אין שטעדטיל יעדען דאנערשטאג האט פאר לייבען קיין שום ווערט ניט געהאט. טאמער קומען אין שטעדטיל ביי א פּאר טויזענד פּויערים איז דאס פאר איהם'א צו קליינע צאהל, אז ער זאל בעגייסטערט ווערען און זאל קענען ארויסווייזען זיינע הענדלערישע פעהיג־קייטען. און אפילו דער יאריד אין דער אייגענער שטעדטיל, אויף וועלכען עס פאהרען זיך אן טויזענדער פּוערים איז פאר לייבען אויך א צו־קנאפּער־בעטרעף. ער וויים שוין די גליקען פון די דאזיגע היימישע יארידען. מען לויפט זיך אן, מען טומעלט זיך אן און אז מען מאכט אויף מארגען דעם חשבון קומט אוים, אז מען וועט נאך דארפען היזק האָ־בען ביי א צוויי דריי גילדען... אנדערש איז אבער א יאריד

אין א פרעמד־שטעדטיל. ערשטענס זיינען טאקי די יארידען אליין דארטען פיעל גרעסער און טומעלדיגער, וואס דאס אליין האט פאר לייבען א גוואלדיגע צוציהונג. ווייל לייבע האט שטארק ליעב דעם טומעל פון יאריד מעהר ווי דעם יאריד אליין... ער האט זיך, קען מען זאגען, אין דעם דאזיגען טומעל אויפגעהאדעוועט... צווייטענס איז אויף א פרעמדען יאריד טאקי מעהר בנמצא "מציאות"... און דער עיקר, אויף א פרעמדען יאריד לאזט זיך האפען; עס דאכט זיך כאטש, אז מען וועט נתעשר ווערען און דאס פאהרען צום יאריד אליין איז א גרויסער נחת־רוח..

א דאנק דער דאזיגער ליעבע צו יארידען האט לייבע גע־מוזט שטודירען פערשיעדענע "לוחות", וואו עס זיינען געווען אנגעצייכענט אלע גוי'אישע חגאות. א חגא אהן א "שטערענ־דעל" האט פאר לייבען קיין ווערטה ניט געהאט. פון אזא חגא מאכט מען ניט קיין גליקען. חגא אליין איז'נאר א גליק פאר דעם גלח צו וועמען די פויערים קומען אין קלויסטער. דער עיקר איז, אז די חגא איז'בעצייכענט מיט א שטערענדעל און דאס מיינט שוין א יאריד. אויף דעם דאזיגען שטערענדעל קוקט ער מיט ליעבע. אזוינע חגאות זיינען דא ביי'א זיבעצעהן. פון די דאזיגע זיבעצעהן געהט אראב פינף פאר זיין אייגען שטעדטיל און די איבעריגע זיינען'פערטיילט פאר דער סביבה. איין יאריד כאפט זעהר ווייט, אזש ביי א פינף־און־צוואנציג מייל און ווען ער גיט עס נאך א רעכען אויף'וויערסט איז דאס א קימא־לן פון א קרוב צו צוויי הונדערט וויערסט. אט צו דעם דאזיגען יאריד האט לייבען דאס גאנצע לעבען געצויגען און ער האט זיך פארגעשטעלט, אז דארטען וועט ער ערשט בע־גליקט ווערען.

און יעדעס מאל נאך א יאריד סיי אין דער אייגענער שטעדטיל, סיי אין דער פרעמד, האט ער גאכ'ן חשבון מאכען, זיך געקראצט אין קאפ און געמורמעלט:

— עס איז גארנישט מיט גארנישט...

און אונטערציהענדיג דעם חשבון געווי פלעגט ער ארויס־זיפצען בשתיקה:

—מען וועט מוזען צולייגען ווידער א צוויי גילדען !...

פערעל, דאס ווייב זיינס, האט אבער פון די דאזיגע שלעכ־טע יארידען ניט געטארט וויסען, ווייל זי איז בכלל געווען א געגנערין פון א יאריד.

— נאך מיין ווייבערשען שכל —פלעגט זי ביטער שמייכ־לען — קומט אויס, אז פון א געוועהנליכען מארק־טאג אין דער היים מאכט מען בעסער ווי פון די קלאגעדיגע יארידען.

פלעגט לייבע זיך פיהלען ווי בעליידיגט און פלעגט ענט־פערען:

— ביזט א אידענע... א מארק־טאג איז ניט דאס... קיין עשירות וועסטו קיינמאל ניט כאפען... אויף א יאריד, פער־שטעהסטו מיך, קען זיך פארט אמאל עפעס טרעפען...

און גלייך פלעגט פאר איהם זיך פארטראגען יענער יא־ריד וואס קומט פאר איין מאל אין יאהר פאר פינף־און־צוואנ־ציג מייל ווייט, קרוב צו צוויי הונדערט ווייערסט און ווען ער זאל איהם קענען גרייכען איז ער זיכער, אז ער וואלט ערשט געקומען צו זיך...

ער וואלט נתעשר געווארען....

אבער דער דאזיגער ווייטער יאריד קומט צום אונגליק אויס אין רעכטען שבת. אונטערנעהמען זיך אזא ווייטען וועג אין זיינע בגדים איז א גרויסע ריזיקע. אז ער כאפט זיך ארונ־טער אויף א ווינטערדיגען יאריד, וואס געפינט זיך סך הכל א דריי מייל פון שטעדטיל, קומט ער אהיים אויך א דערפרוירע־נער. ער האט שוין א דאנק די ווינטערדיגע יארידען צוויי פינ־גער פון די פיס אבגעפרוירענע: איינער פון דער רעכטער פוס, דער צווייטער פון דער לינקער. דער פעלדשער האט איהם שוין געווארענט, אז מיט איין פינגער איז ניט שטארק פרעהליך...

אבער ער וואלט געקוקט אויף דעם פעלדשער. יענער האט שוין אזא טבע צו מאכען שווער דאס הארץ, כדי מען זאל איהם אן איבריג מאל נוצען און ער זאל כאפען נאך א צעהן גראשען פאר א וויזיט — אן אמת'ער בלוט־זויגער !... בפרט אז די לעצטע צייט פיהלט ער דעם פינגער שוין גאר ניט, איז דאך אודאי קיין סכנה ניט... די איבעריגע פינגער וואלט ער שוין ווי עס איז פערהיט. דער עיקר אבער איז די הוצאות פון דער דאזיגער נסיעה !

די הצאות אהין און צוריק דארפען אנטרעפען א פער מעגען. ער האט שוין א מאל געפרובט רעדען מיט'ן בעל־העגלה הירשעל פעשעס. יענער האט א קראץ געטהאן מיט'ן בייטש־שטעקעלע אין פלייצע און געמאכט דעם חשבון, ווי פאר אן אייגענעם מענשען, ווי פאר א אידען א סוחר, מיט רחמים און יושר און נאך די אלע זאכען איז די ריזיקע געווען צו־גרויס פאר לייבען...

אזוי האט זיך עס געצויגען שעהנע עטליכע יאהר. די יא־רידען, סיי אין דער היים, סיי אין דער נאהענטער סביבה, זיי־נען אלץ שלעכטער געגאנגען. לייבע פערעל'ס האט זיך שוין מיאש געווען, ווען עס איז צו בעגליקט ווערען. אבער דער ווייטער יאריד האט נאך איהם אלץ געלאקט און געשמייכעלט. אז אלע הויזיגע פלעגען שלאפען, פלעגט ער אראבנעהמען פון אלמער, וואו עס זיינען געלעגען די נויטיגע ספרים, דעם "נוצ־ליכען לוח", וועלכער האט איהם געקאסט מיט א צווייער טהיי־ערער פאר די איבעריגע לוחות און האט זיך אבגעשטעלט אויף דעם "שטערענדעל", וואס דייטעט אן יענעם יאריד אין דעם ווייטען שטעדטיל. דאס דאזיגע שטערענדעל האט איהם העל געלויכטען און צוגעוואונקען און ווי פארגעשלאגען :

— פאהר אריבער צום יאריד, לייבע פערעל'ס, דארטען ליעגט דיין גליק.

האט ער שוין פאר איינוועגס אראבגענומען דעם לוח פון די "וועטערונגען" און עס איז איהם געווארען צוריק קאלט אויף דער נשמה. דער לוח פון וועטערונגען האט פאראויסגעזאגט אויף יענעם טאג א גרויסע קעלט און א שטארקען ווינט...

אבער דאס שטערענדעל פון דעם אנדער לוח האט פרעהליך געוואונקען און העל געלויכטען...

און דאס ש ט ע ר ע נ ד ע ל האט געזיעגט!

א טאג מיט א נאכט האט זיך לייבע געשלעפט מיט הירשעל פעשעס פערד און שליטען צום ווייטען יאריד, וואו ער האט געדארפט בעגליקט ווערען.... איינגעוויקעלט אין פערשיעדענע בגדים, וועלכע עס האבען זיך נאר געפונען אין זיין באלעבאטישקייט, מיט דער צוריסענער קאלדרע אויף די פיס, איז ער געזעסען האלב דערפרוירען אין הירשעל פעשעס נידריגען שליטען און האלב־דרעמלענדיג האט ער גע'חלומ'ט פון דעם ווייטען יאריד...

דאס וועטער איז געווען פונקט ווי דער לוח האט געשריעבען, א קאלטער, דער ווינט א שטארקער...

און אויפוואכענדיג פון דרימעל פלעגט לייב זיך ווענדען צום בעל־העגלה, וועלכער איז געזעסען פון פארענט מיט'ן פנים צו די פערד און פלעגט איהם 'מינטערען:

— וואס זאגט איהר, ר' הירש, צום פראסט... איך האב מורא, אז אין אזא פראסט וועט דער יאריד ניט זיין מי יודע ווי גרוים...

— א יאריד איז א יאריד — האט דער בעל העגלה, וואס איז געווען פון דער נאטור א בעל בטחון, לייבען געטרייסט.— דער עיקר, ר' לייב — האט ער מוסיף געווען — איז דער וועג... וויא... וויא...

און געטרייסט פון בעל־העגלה'ס גלויביגען טאן האט לייב זיך איינגעוויקעלט אין די פערשיעדענע מנים בגדים. וואס ער

האט אויף זיך ארויפגעצויגען, און איז ווידער פערזונקען אין גליקליכע חלומות...

עטליכע וויארסט פון שטעדטיל, וואו דער יאריד האט גע־דארפט פארקומען, האט לייבע, שוין אן אויסגעשלאפענער, בעטראכט די אלע פוהרען מיט די פויערים, וואס האבען זיך געצויגען פון אלערליי וועגען און שטעגען אויף דעם גרויסין וועג, וואס פיהרט אין שטעדטיל אריין.

— דאס פאהרט מען צום יאריד, ר' הירש! — האט ער מיט פרייד אויסגערופען.

— א שאלה אביסעל! — האט הירש דער בעל־העגלה זיך פון זיין זייט צוהיצט — עס וועט זיין א געוואלדיגער יא־ריד... דער וועג איז גלאט... וויאָ... וויאָ...!

— ווי שפעט קען זיין, ר' הירש? איך רעכען עס זאל שוין טאגען — האט לייב געפרעגט, אויפהויבענדיג די אויגען צום קאלטען הימעל, אויף וועלכען די שטערען האבען זיך גע־לאשען איינע נאך די אנדערע...

— עס איז שוין טאג — האט דער בעל־עגלה בעשטעטיגט ווי א מומחה א שטערענזעהער, און אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל.

— מיר זאלען כאטש ניט פערשפעטיגען, ר' הירש — האט לייב געווארענט. — א קלייניגקייט, אזא וועג.

— האב ניט קיין מורא — האט דער בעל־עגלה איהם בע־רוהיגט. — געבליעבען נאך א צוויי־דריי וויארסטלעך... אין קיין קרעטשמע וועל איך זיך שוין ניט שטעלען... מיר וועלען שוין פערפאהרען גלייך אין שטעדטיל, ערגעץ אין א קרעטש־מע...

און א שמייץ טהוענדיג דאס פערדעל האט דער בעל־עגלה צוגעברומט:

— עס וועט זיין א געוואלדיגער יאריד!

אבגעשטעלט האט זיך דער בעל־עגלה אין מיטען מארק, וועלכער איז שוין געווען פול מיט פערד און שליטענס. טייל פערד זיינען נאך געווען איינגעשפאנט אין די שליטענס, און האבען געדולדיג געווארט, מען זאל זיי אויסשפאנען. טייל זיינען געווען אויסגעשפאנט און זיינען ווי בעפרייטע פון א שווערען יאך געשטאנען מיט'ן קאפ צום מיטען פון שליטען און האבען געצופט מיט גרויס אפעטיט פון די בינטלעך היי אדער געבראמשקעט פון די זעקלעך האבער, וואס זיינען געווען אנגעטהון קונציג אויף זייערע העלזער

הירש דער בעל־עגלה האט זיין אידישען פערד נים געוואלט אוועקשטעלען צווישען די פויערשע, און ער האט דערפאר אויסגעזוכט א אידישע קרעטשמע, וואו ער האט דאס פערד אויפ'ן היימישען אופן אריינגעפיהרט אין סטאדאלע, דארט איהם אויסגעשפאנט מיט גרויס רחמים, געגלעט איהם איבער'ן האלז און פערשפראכען אויפ'ן בעל־עגלה־לשון צו געבען א פיינעם אנבייסען, טאקי א רעכט ביסעל האבער, וואס ער האט דאס מאל גלייך ערפילט.

— און איהר, ר' לייב, געהט אריין אין קרעטשמע און ווארעמט זיך אן.

די קרעטשמע, וואו לייבע איז אריין, איז געווען געפאקט מיט אידישע סוחרים און מיט א קליינער צאהל רייכערע גוים. צווישען די אלע סוחרים האט לייבע נים געהאט קיין איין בעקאנטען, און ער האט זיך דערפיהלט ווי א פרעמדער און אן איבעריגער.

ביי דער "סטאיקע" איז געשטאנען א דיקע אידענע. ארום איהר איז געווען אנגעווארפען קופעס בולקעס, בייגעל און פערשיעדענע קוכען מיט מאהן און מיט ציבעלע, צווישען די דאזיגע קופעס האט ארויסגעקוקט א זידענדיגער סאמאוואר לייבע האט בעשלאסען, ווי באלד אז ער האט שוין זוכה געווען צו גרייכען דעם דאזיגען ווייטען יאריד, זאל ער דערווייל עפעס

נעהמען אין מויל אריין.

ער האט בעשטעלט א גלאז טהעע, פרעגענדיג נאכדעם דעם מקח. דערהערענדיג ווי טהייער עס קאסט, האט ער שוין חרטה געהאט, האט ער דערפאר קיין קוכען און קיין בולקע ניט גענומען און האט זיך בענוגענט מיט א שטיקעל שווארצען, היימישען ברויט וואס איז נאך איהם געבליעבען אין פעקעל.

דערוואַרעמט פון גלאז טהעע, וועלכע איז געווען א זיסע, וואס צו אזא לוקסוס איז ער ניט געוועהנט געווען, האט ער זיך דערפיהלט אביסעל געהויבענער, און אין דער דאזיגער געהויבענער שטימונג איז ער ארויס אויפ'ן מארק...

ער האט אבגעמאסטען מיט'ן אויג די גרויס פון'ם יאריד און איז געבליעבען צופרידען. מענשען זיינען דא ווי זאמד ביים ים ! אט אויף דעם דאזיגען יאריד האט ער אזוי לאנג געהאפט. איצט וועט ער זעהן וואס איהם שטעהט פאר... ער האט געטאפּט אין דער פערנעהטער קעשענע די עטליכע רובעל וואס ער האט מיטגעבראכט און זיך געלאזט זוכען מציאות.

צוריק איז ער געפאהרען מיט א פולען וואגען מיט פערשיעדענע סחורות. זיין הארץ איז אבער געווען וויסט און לעער. די אלע סחורות, וואס ער האט דא אנגעקויפט, סיי די טרוקענע שוועמלעך, סיי די עטליכע פעלכלעך און סיי דאס ביסעל וואל, און אפילו די בינטלעך חזיר־האר, זיינען לויטער יקרותים. ער האט געצאהלט גרויסע פרייזען און ער וועט געוויס צולעגען א פערמעגען. עס איז רעכט, אז דער דאזיגער יאריד וועט איהם ארויסרייסען פון די פיס.

דערצו איז איהם די אייגענע שפייז, וואס ער האט מיטגענומען, אויסגעגאנגען. ווילענדיג ניט ווילענדיג האט ער געמוזט אין א צוויי רייכערע קרעטשמעס, וואו דער בעל־עגלה האט זיך אויך אבגעשטעלט, עפּעס איבערבייסען. דער יקרות איז דארטען זעהר גרויס געווען. פאר א קליין געפלאכטען ביי־

געל האט מען איהם גערעכענט א זעקסער... א שטיקעל קעז צעהן גראשען, אויסער דעם האט ער זיך געפיהלט זעהר דער־פרוירען און אין קרעטשמע האט ער גענומען א גלעזעל בראנ־פען... דערצו האט איהם שוין צוגערעדט דער בעל־עגלה, און ער האט זיך געלאזט איבעררעדען. אבער דעם גאנצען וועג האט ער זיך עס ניט געקאנט מוחל זיין. אנשטאדט דאס גלעזעל בראנפען וואלט ער בעסער פאר די קינדער א מתנה גע־קויפט. פון יעדען נאהענטען יאריד ברענגט ער זיי עפּעס. אמאל א בייגעל, אמאל א מאהן־קוכען, און פון דעם דאזיגען ווייטען יאריד וועט ער קומען פאר זיי מיט גארנישט...

— א שאד ! א שאד ! — האט ער גענומען מורמלען.

דער בעל־עגלה האט זיך אבגעקעהרט :

— וואס זאגט איהר, ר' לייב ?

— איך האב פערגעסען עפּעס צו קויפען פאר די קינדער — האט ער זיך פערטרויט פאר'ן בעל־עגלה.

און איינגורענדיג זיך אין די פערשיעדענע מינים בגדים, האט ער זיך פערטיעפט אין שווערע געדאנקען און צוגעמאכט די אויגען.

און מיט פערמאכטע אויגען האבען פאר איהם געשוועבט די אלע יארידען, וועלכע ער האט אין זיין גאנצען לעבען דורכ־געמאכט... אין זיינע אויערען האבען געקלונגען פויערשע רייד, האלבען ווערטער, זידלערייען, פער'שיכור'טע ליעדער, און אין דעם דאזיגען הו־הא און מיש־מאש האט זיך פערבייגעטראגען דער לעצטער יאריד, אן אומעטיגער און א פוסטער... בייזע פּנים'ער מיט גרויע, קעצישע אויגען, געלע בארד און שטע־כענדיגע וואנסעס, און צווישען זיי אלע האבען געלויכטען די אויגען פון זיינע ליעבע קינדער, פאר וועלכע ער האט אפילו ניט געקענט ברענגען א שטיקעל מתנה פון דעם דאזיגען ווייטען און טומעלדיגען יאריד...

דער פּרוש.

אין שטעדטעלשען בית־מדרש איז שוין נאָך מעריב. דער קארגער אונטער־שמש, א הויכער, אויסגעדאַרטער איד מיט א שוואַרץ־שפּיציג בערדעל, האָט שוין די לאָמפּען, וואָס האָבען גע־ברענט איבער'ן בימה, אויסגעלאָשען. ער האָט נאָר איבערגע־לאָזען ברענען איין לאָמפּ, אָבער אויך מיט א שטאַרק ארונטער־געדרעהטען קנויט. — נאפט איז טהייער! — האָט ער בייז געמורמעלט לעשענדיג א לאָמפּ נאָך א לאָמפּ...

די עטליכע איבערגעבליבענע, וואָס זיינען געווען תושבים אין בית־מדרש, האָבען אפילו מתרעם געווען אויפ'ן דעספּאָטי־שען אונטער־שמש, וואָס לאָזט זיי זיצען האלב אין דער פינס־טער, אָבער אַזוי ווי לערנען האָבען זיי זיך געפוילט, האָבען זיי קיין העזה ניט געהאט זייער פּראָטעסט הויך אויסצודריקען. אויסער דעם האָבען זיי געוואוסט, אז דער אונטער־שמש טהוט עס ניט אייגענטליך מיט זיין אייגענער מאכט. שפּאָרען די נאפט איז א שטרענגער פּערזאָג פון אויבער־שמש און דער שמש אליין האָט דעם פּערזאָג אוזש פון גבאי.

און צוריק גערעדט איז די האלב־דונקעלע בעלייכטונג זעהר גוט צוגעפּאסט צו די שטימונגען פון די איבערגעבליבענע אין בית־מדרש. עס איז א פּאָר וואָכען נאָך סכות. דרויסען שפּריצט א קאלטער רעגען און די טראָפּענס פאלען אויף די שויבען און קלאפּען מאָנאָטאָן. טריעב און שווערמוטהיג קוקען אראָב די

געזיכטער פון משה ואהרן, וועלכע זיינען אויסגעקריצט פון האַלץ אויפ'ן עמוד. אפילו דער לעמפּערט אין מיטען אויפ'ן זעלבען עמוד, אין וועלכען דער שטעדטעלשער שניצער האָט געוואָלט אריינלעגען וואָס מעהר לעבען און פלינקייט, הויערט אַ מיעדער צווישען משה ואהרן און דאכט זיך, אז ער דרעמעלט און חלומ'ט פון לבנון-וואַלד, פון וואנען ער שטאַמט...

דערצו דער שוואַרצער פּרכות, וואָס די שטעדטעלשע גביר'טע האָט געשענקט, פון אַ שטיק איבערגעבליבענע סחורה פון איהרען אַ קלייד, וועהען אַן אויפ'ן גרויסען אַלטען בית-מדרש אַ טיעפען טרויער און בענקשאַפט, און די שאָטענס אויף די ווענט, וואָס בילדען זיך פון די עטליכע איבערגעבליבענע אין בית-מדרש, קוקען אַזוי ווי אַנגעקומענע מתים פון שטעדטעלשען בית-עולם.

די איבערגעבליבענע אין בית-מדרש בעשטעהען פון פינף מענשען אויסער'ן אונטער-שמש. צוויי פון זיי זיינען ישיבה-בחורים, וואָס לערנען שוין דאָ אַ פּאָר יאָהר און האָבען שוין בדעה אוועקפאָהרען אין אַ רייכערער שטעדטעל, נאָר עס פעהלט זיי די נויטיגע ענערגיע דערצו. איינער פון די צוויי, „דער זעלווער", איז אַ בחור פון אַ יאָהר צוואַנציג מיט אַ לאַנגגען דינעם האַלז, ביין גאַמבע אַ פיעלגאָרענדיגער גאָרגעל, וואָס בעוועגט זיך ריהרעווודיג ביי יעדען וואָרט, וואָס עס געהט ארויס פון זיין ברייטען מויל. דער צווייטער איז דער „דאַלהינעווער", מיט אַ יאָהר אינגער, אָבער זעהן זעהט ער אוים פיעל עלטער פאר'ן זעלווער, ווייל ער האָלט ניט שטאַרק פון וואַשען דאָס פּנים, וועלכעס איז בעוואַקסען ניט נאָך די יאָהרען נאָך, מיט אַ געדיכט בערדעל. ניט קוקענדיג, וואָס זייער אויסזעהן איז גאַנץ פערשיעדען איינער פון צווייטען, לעבט דאָך דער זעלווער מיט'ן דאַלהינעווער בשלום און בארגען זיך אוים צו שטיקלעך צוקער איינער דעם אנדערען, און רויכערען ביידע בשותפות, כאָטש דער זעלווער איז אַ שטאַרקערער רויכערער... דערפאַר אָבער שטימען

זייביידע ניט איין אין זייערע מיינונגען איבער עולם הבא. דער זעלווער זאָגט, אַז עולם הבא איז טאַקע דאָ, אָבער ניט ווי מען שטעלט זיך פֿאָר אַזוי מגושם׳דיג: שור הבר און לויתן זיינען בלויז א משל... עולם הבא איז נאָר, ווי דער רמב״ם וויל האָבען, פֿאַר׳ן גייסט. דער גייסט דערהויבט זיך ביז׳ן זיבעטען הי־מעל.... דער דאַלהינעווער אָבער, וועלכער איז א סך פּראַקטי־שער, האַלט אַז עולם הבא איז אויך פֿאַר׳ן גוף און דער שור הבר און לויתן איז ניט קיין משל, נאָר א ממשות׳דיגע זאַך... אַז דער קאַמפּף וועגען דיעזער פראגע·צוברענט זיך שטאַרק ביי זיי, פערדרויכערען זיי א שותפות׳דיגען פּאַפּיראָס און זיי גלייכען זיך ענדליך אויס.

דער דריטער תושב פון בית־מדרש איז דער פּרוש. ער איז א איד פון א יאָהר עטליכע און פערציג. זיין געדיכטע באָרד איז שוין אין עטליכע ערטער דורכגעפלאָכטען מיט זילבערנע האָר. א פּרוש איז ער געוואָרען ניט פון פרומקייט, נאָר פון פֿרייקייט וועגען. אַזוי האָט ער א מאָל זיך מודה געווען טאַקע פאַר׳ן דאַלהינעווער.

— א מענש — האָט דער פּרוש איהם דאַ־מאָלט געגעבען צו פערשטעהן — דאַרף ניט האָבען קיין יאָך... א מענש דאַרף פֿיהלען יעדע מינוט, אַז ער לעבט, און דאָס קען מען נאָר פֿיהלען, אַז מען איז פריי פון יאָך פון פּרנסה... איך בין צום שכל געקומען צו דרייסיג יאָהר און עס פערדריסט מיר זעהר אויף די עטליכע יאָהר, וואָס איך האָב זיך געמאַכט נאַריש און געהאַלטען א קראָם... ניט נאָר פון מיינע קליידער, נאָר אויך פון מיין גייסט האָט געשמעקט דאַמאָלט מיט הערינג און נאַפט...

דעם דאַלהינעווער איז די דאָזיגע ערקלעהרונג ניט שטאַרק געפעלען געוועזן...—וואָס הייסט,—האָט ער געפרעגט,—אַז די אַלע מענשען וואָלטען אַזוי געוואָלט לעבען פריי, וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט געהאַט...

— נו, איז וואָס... שוטה... — האָט דער פּרוש געלאַכט,—

ווער זאָגט דיר אַז די וועלט דאַרף אַ קיום האָבן?...

ביי דעם ענטפער איז דער דאַלהינעווער שטאַרק אויפגע־בראַכט געוואָרען: וואָס הייסט? סטייטש... די וועלט! עס איז אַזאַ שעהנע וועלט!... — אבער אויס׳טענה׳ן זיך מיט׳ן פּרוש האָט ער קיין מעגליכקייט ניט געהאַט: דער פּרוש איז געווען צו בעהבנ׳ט אין חכמות־חצוניות און ער פלעגט „ברענגען" גאַנצע בלעטער פון אריסטאַ און פּלאַטאָ, פון וועלכע דער דאַלהינעווער האָט קיין השגה ניט געהאַט...

אַזאַ טיעפער שמועס פלעגט דעם דאַלהינעווער קאָסטען אַ פּאַפּיראָס־טאַבאַק, ווייל דער פּרוש, חאָטש ניט קיין שטענדיגער רויכערער, פלעגט אָבער נאָך אַזאַ שאַרפען וכוח מוזען פערויי־כערען....

דער דאַלהינעווער פלעגט דאַמאָלט צורופען דעם זעלווען, ביי וועלכען די טאַבאַק האָט זיך שטענדיג געפונען און פלעגט זאָגען:

— זיי מכבד דעם פּרוש מיט אַ פּאַפּיראָס.

דרעהענדיג דעם פּאַפּיראָס, האָט דער פּרוש גוטמוטיג גע־פילאָזאָפירט:

— די וועלט, זאָגט איהר, וועט קיין קיום ניט האָבען... יאָ, טאַקע אמת... נו, וואָס איז? זאָל זי קיין קיום ניט האָבען!... איהר מיינט, קינדערלעך, אַז דאָס איז די ערשטע וועלט... עס זיינען שוין געווען טויזענדער וועלטען... קוקט אריין אין זייערע ספרים. נישקשה, זיי ווייסען אויך עפּעס... חי־חי־חי — זיי ווייסען מעהר פאַר אונזער רב...

די פרייע גערדאַנקען האָבען די צוויי ישיבה־בחורים גע־שטאָכען אין זיבעטען ריפּ. אָבער פער׳מסר׳ט דעם פּרוש, האָ־בען זיי דאָך קיינמאָל ניט: עפּעס האָבען זיי געפיהלט צו דעם האַלב גרויען פּרוש אַ געפיהל פון רחמנות און פלעגען איהם פון צייט צו צייט מכבד זיין מיט אַ געבאַקטען קאַרטאָפעל, אַ גלעזעל טהעע און מיט אַ פּאַפּיראָס...

דער פיערטער פון די תושבים אין בית־מדרש איז געווען יענקעל דער הונד. דאָס איז געווען א בחור'ל פון א יאָהר אכט־צעהן. וואָס האָט זיך פערוואלגערט אין שטעדטעל שוין עטליכע יאָהר און מען ווייס ניט ווער זיין טאַטע און מאַמע איז און פון וואנען ער קומט. זייענדיג א גרויסער פוילער, געפינט ער זיך שטענדיג אין בית־מדרש, וואו ער האָט אויסגע'פועל'ט די באנק נעבען טהיר צו שלאָפען.

צו די עטליכע תושבים אין בית־מדרש קומען צו א זייגער אכט־ניין אין אבענד נאָך זייטיגע מענשען. עס געהט אריין חיים דער מלמד, וואָס האָט פערלאָרען זיין קנעלונג און קוקט אוים דער יאוש אליין.

אריינקומענדיג שטעלט ער זיך אוועק נעבען בימה, בלייבט שטעהן א ווײלע פערטראַכט. נאָכדעם דערמאָהנט ער זיך עפּעס און געהט צו צום אונטער־שמש און בעט א שמעק־טאַבאַק. דער אונטער־שמש קוקט איהם אָן קרום, אבער דאָך גיט ער איהם. חיים מלמד גיט א שטארקען שמעק, צוניסט זיך און, ערמונ־טערענדיג זיך, געהט ער אוועק ווייטער, אויבען אָן, וואו דער זעלוועד, דאלהינעוועד און דער פרוש זיצען אין א ווינקעל און שמועסען.

א זייגער זיעבען קומט אריין היענע די אלמנה מיט איהר קויש עפּעל... חיענע די אלמנה איז די איינציגע פרוי, וואָס האָט די פּריווילעגיע צו קומען פראנק און פריי אין בית־מדרש מיט איהר סחורה. אריינגעהענדיג בלייבט זי שטעהן פון פאָרענט, בעטראַכט דעם לעערען בית־מדרש און הויבט אָן שמייכלען צו זיך אליין: שטיינס געזאָגט, טראַכט זי, וואָס פאר א גליקען זי קען דאָ כאַפּען. זי געהט צו צום אוווען, גיט איהם א שמיר מיט די הענד און דערפיהלענדיג די קעלט, וואָס וועהעט פון די ווייסע קאַכעל, רוקט זי זיך אָב אָן ענטוישטע און שמייכעלט ווידער:

— מען זאָל זיך אפילו אין בית־מדרש ניט קענען אנוואַ־רעמען...

עס געהט צו דער אונטער־שמש.

— וואָס איז די מעשה וואָס דער אויוועז איז ביי דיר קאַלט? — ווענדעט זי זיך צו איהם פאַמיליאַר.

— אדרבא, — וויצעלט דער אינטער־שמש, — פאַרוואָס זאָלסטו טאַקע ניט שענקען א וואָגען האָלץ... נישקשה, מען זאָגט, אז דו האָסט געלד...

— אודאי האָב איך געלד... וואָס דען? — וויצעלט צוריק די אלמנה....

דער אונטער־שמש, אויך אן אלמן, גיט זיך לוסטיג א קראַץ אין פאַטילניצע און זאָגט:

— דער שוואַרץ יאָהר ווייס דיר... ווען איך ווייס, אז יאָ— וואָלט איך זיך צו דיר גע'שדכנ'ט...

די אלמנה רויטעלט זיך און ווערט ערנסט:

— וואָס, דו גיסט עפּעס צו לייזען?

— אז ביי דיר איז זעהר טהייער...

— נעהם... דיר וועל איך לאָזען ביליגער...

דער אונטער־שמש געהט צו צום קאָשיק, קלייבט אויס דריי צופוילטע עפּעלעך און פרעגט:

— וואָס, למשל, ווּעסטו הייסען בעצאָהלען דערפאַר?...

— העז א ביסעל... — ענטפערט די אלמנה. — די גרעסטע עפּעל האָט ער אויסגעקליבען... כ'מיין... צוליעב דיר — א קאָ־פּיקע.

— ביי דיר איז אן אמת'ער אפּטייק! — דינגט זיך דער אונטער־שמש... — אזוינע דריי עפּעלעך א קאָפּיקע... און א גראָשען ווּעסטו ניט נעהמען?....

— איך קען ניט, בנאמנות... — שווערט זיך די אידענע.

— נו ווי דו ווילסט זיך.... — וויל אריינלעגען דער אונ־טער־שמש די עפּעלעך צוריק...

די אידענע דערלעגט איהם נאָך אַ קליין עפּעלע:

— נא, האָסטו פּיער...

— ווּעסטו דערלעגען אַ פינפטע! — שמייכעלט ער.

די אַלמנה זוכט אַ קליינעם עפּעלע, געפינט און גיט עס דעם אונטער־שמש....

— ביזט אַ בערייסערין! — קלאָגט ער זיך און צאָהלט ענדליך אָב.

דער זעלווער, דערזעהענדיג פון ווייטען די אידענע מיט די עפּעל, איז ווי אויפגעריכט געוואָרען און האָט עס געמאָלדען דעם דאַלהינעווער:

— דאַלהינעווער, די עפּעל זיינען דאָ!

— עס איז אַ צו גרויסע הוצאה. — מורמעלט דער דאַל־הינעווער...

— וואָס איז שייך... — שפּאַרט זיך דער זעלווער. — מען איז דאָך ניט מעהר ווי אַ מענש....

— נו, מילא, קויף... איך שטעה צו צו אַ חלק...

דער פרוש האָט אַ שטילען זיפץ געטהאָן און איז צוגעגאַנגען צו דער אידענע.

ער האָט זי אָנגעקוקט מיט זיינע גרויסע אויגען און זיך בעגעגענט מיט איהרע...

זי האָט זיי פערשעהמט אַראָבגעלאָזען...

נאָכדעם ווי דער זעלווער האָט איינגעהאַנדעלט צעהן עפּע־לעך פאַר גאַנצע צוויי קאָפּיקעס, איז ער אַוועק מיט זיי צום דאַלהינעווער.

דער פרוש איז געבליבען אויג אויף אויג מיט דער אַלמנה.

— אַזוי שפּעט... — האָט ער אַ מורמעל געטהאָן...

— וואָס זאָל מען טהאָן? — האָט זי שטיל געענטפערט.

— מען וויל לייזען...

— יאַ, — האָט דער פרוש געמורמעלט, און האָט זי שוין דרייסטער אָנגעקוקט... לייזען... איך פערשטעה...

ער האָט אינסטינקטיוו אויפגעהויבען די אויגען צום ווייבערשען שוהל אין דער הויף.

— אין דער הויף איז פינסטער... — האָט ער ווי סתם אין דער וועלט אריין א מורמעל געטהאָן.

— וואָס זאָגט איהר?... — האָט זי איהם געפרעגט...

— איך מיין אין דער ווייבערשער שוהל, אויבען, איז גאָר פינסטער.... — האָט דער פרוש געשטאַמעלט...

— אנטקעגען וואָס זאָגט איהר דאָס?... — האָט די אלמנה זיך געוואונדערט...

— אָט, איך מיין גלאַט.. מען קארגט... אויך דאָרט האָט געדארפט ברענען א לעמפעל.. .שטענדיג איז דאָרט ביי נאכט פינסטער.

ער האָט זיך אומגעקוקט. דער אונטער־שמש איז געזעסען ווייט אין א ווינקעל און געקייט די עפּעלעך. דער זעלוועה מיט'ן דאלהינעוועה האָבען זיך אויך פערוקט אין א ווינקעל און האָבען זיך געטהיילט מיט די סחורה. חיים דער מלמד האָט שוין, אָנגעשפּארט דעם קאָפּ אויף א סטענדער, שטארק געכראָפּעט. יענקעל דער הונד איז ערגעץ ארוים.

דער פרוש איז געשטאַנען ווי צוגעשמידט צום אָרט, געקוקט אויף דער אלמנה און געטראכט:

— און פאר וואָס טאקע ניט?...

די אלמנה האָט עפּעס דערפיהלט. זי האָט שעהמעוודיג אראָבגעלאָזט דאָס טיכעל ניעדריגער איבער'ן קאָפּ און זיך געקליבען ארויסצוגעהן....

— איהר געהט שוין?... — האָט דער פרוש א שטאַמעל געטהאָן....

— וואָס זאָל מען טהאָן?... מען מוז געהן..

— ווייט?...

— יאָ, אזש נעבען בית־עולם...

— אַ שאָד, א שאָד! — האָט ער געזיפצט... אזא מהלך...

ער האָט ווידער געהויבן די אויגן צום ווייבערשען שוהל, וואו די קליינע פענסטערלעך האָבן געקוקט ווי שווארצע אויגען און גערופען צו עפּעס שווער־זינדיגעס....

— א גוטע נאכט! — האָט די אלמנה אויסגערופען און איז ארוים מיט'ן קאַשיק.

דער פּרוש האָט לאנג זי נאָכגעקוקט, און אז די אלמנה איז שוין ווייט געווען האָט ער זיך מיט א זיפץ צוריק אומגעקעהרט צו די צוויי ישיבה־בחורים און זיך אָנגערופען:

— און וואָס מיינט איהר איז אויסען די אידענע... וואָס זי קומט אהער?...

— זי וויל לייזען... — האָט דער דאלהינעווער געענטפערט....

— און איך בין זי חושד אין עפּעס אנדערש... — האָט דער פּרוש מאָדנע געשמייכעלט...

— זי זאָל עפּעס וועלען גנב'ענען, מיינט איהר? — האָט דער דאלהינעווער געפרעגט בתמימות...

— ווער ווייס?... — האָט דער פּרוש געענטפערט... און האָט זיך גלייך אָבגעהאקט.

און מיט די ווערטער איז ער אבגעגאנגען אויף עטליכע טריט צוריק, נאָכדעם צוגעגאנגען צום פענסטער און זיך איינגעגראָבען מיט די אויגען צו יענער זייט, וואו דער שטעדטעלשער בית־עולם געפינט זיך...

דער דאלהינעווער מיט'ן זעלווען האָבען איהם צוגעטראָגען אן עפּעלע....

— עסט, פּרוש...

ער האָט זיך אָבגעקעהרט פון פענסטער ווי ערוואכט פון א חלום און זיך אָנגערופען:

— א יישר...

אויפעסענדיג דאָס עפּעל, איז ער ווי בערוהיגט געווארען און איז אויפגעלעגט געוואָרען צום רוהיגען דענקען:

— מיר האָבען אַ מאָל געהערט וועגען קיום פון דער וועלט...

— האָט ער אָנגעהויבען, אָבווישענדיג די וואָנסעס, וואָס זיינען איהם נאָס געוואָרען פון דעם געפּרוּוירענעם עפּעלע. — דער קיום פון דער וועלט איז אַ גרויסער סוד... און ניט נאָר פון דער וועלט... פון יעדען מענשען... יעדער מענש איז אַ וועלט און זיין לעבען איז אַ סוד... אנו, פּרובט טרעפען...

ער האָט זי אָנגעקוקט און גוטמוטהיג זיך צולאַכט...

חיים דער מלמד האָט פון שטענדער אַרויס זיך שטאַרק צוכראָפּעט....

— ס'אַרא מין כראָפּען אַ ביסעל... — האָט דער זעלווער גערעדט...

— טשעפּעט איהם ניט! — האָט דער פּרוש גוטהערציג געבעטען. — גליקליך איז דער מענש, וואָס שלאָפט.... איך וועל מיך טאַקע אויך אַ ביסעל צושפּארען. איך בין עפּעס זעהר מיעד....

ביי די ווערטער איז ער אַוועק צו אַ ווינקעלסטער באַנק, אויסגעטהאָן דעם ראָק, אונטערגעלעגט צו־קאָפּענס און זיך אויסגעצויגען אין דער לענג פון דער באַנק...

אין עטליכע מינוט איז ער איינגעשלאָפען און געזעהן אין חלום די אידענע מיט די עפּעל. ער האָט פון חלום גע־שטרעקט די הענד און אָנגעכאַפּט דעם סטענדער, וואָס איז גע־שטאַנען נעבען זיין צו־קאָפּענס...

דער סטענדער האָט זיך צושאָקעלט הין און צוריק, האָט אָבער גלייך בעקומען זיין גלייכגעוויכט און איז געבליבען שטעהן, אַרומגענומען פון שלאָפענדיגען פּרוש...

די צווייטע מוטער רחל.

אין די וואָכיגע טעג איז רחל געווען פערנומען מיט דער שטוב, מיט די קלענערע קינדער און מיט דער בעל־הבית'ישקייט. ארבייט איז געווען לרוב און עס איז איהר קוים געלונגען אראָב'גנב'נען פון פריהמאָרגען א וואָסערע האלב שעה אויף צו דאווגען און אבלייענען די נויטיגסטע תחינה פון טאָג. דערצו האָט זי שוין געמוזט אויפשטעהן פריהער פאר אלעמען, אפילו פריהער פאר איהר מאן יעקב'ן, וועלכער פלעגט אלע טאָג געהן דאווגען אין בית־מדרש ותיקין און פלעגט שוין דאָרטען בלייבען ביז א זייגער צוועלף בייטאָג. אין דער דאָזיגער האלב שעה פלעגט זי זיך אבער ניט קענען ארייגטהאָן אין דעם זין פון די ווערטער, וואָס זי פלעגט פליסטערען אין דער שטיל מעהר אוים געוועהנהייט. דער קאָפּ איז איהר געווען פערנומען מיט אלערליי ארבייטען, וואָס זי האָט צו טהאָן און די ווערטער האָבען זיך געשאָטען פון מויל ווי מאשינאל, ווי עמיצער, ניט זי אליין, וואָלט מיט עפּעס א הענטעל ערגיץ בעוועגט.

דערפאר אבער שבת איז רחל געוואָרען אן אנדערע. ווי נאָר דער טשאָלענט איז פרייטאג פארנאכט געוואָרען פערדרוקט אין אויווען, און דער אויווען איז פער'חתמה'ט געוואָרען מיט אַ דיקען נאסען האנטוך, וואָס האָט זיך ווי מיט א שפּרוך פעסט געהאלטען אָן דער „זאסלאָנקע", נאָכדעם ווי ער

איז פערטריקענט געוואָרען, — איז שוין רחל געוואָרען איינגאַנ־צען איבערגעביטען. אראָבוואָרפען די וואָכיגע קליידער, אָנ־געטהאָן איהר איינפאכע אָבער זויבערע שבת־קלייד, אויפ׳ן אויסגעוואַשענעם קאָפּ אָנגעטהאָן די ווייסע טוך ביז איבער׳ן שטערען, די ברעגען פערשטעקט הינטער די אויערען, — האָט איהר פּנים אָנגענומען דאָס געשטאַלט פון א פרוי פון די אור־אַלטע צייטען, פון די צייטען פון די אמהות... איהרע צוויי שוואַרצע אויגען, האָבען בעקומען שטראַלען און האָבען זיך גע־צויגען ערגעץ אין אַנדערע ווייטע וועלטען...

די קלענערע קינדער, מיידעלעך, האָבען נאָכדעם ווי די מאַמע האָט ליכט אבגעבענשט זי ארומגערינגעלט און געטוליעט זיך צו איהר קלייד און געקוקט אויף איהר מיט ארויפגעריסענע אויגעלעך און געפּלאַפּעלט:

— א שעהנע מאַמע !

און אפילו די דערוואַקסענערע טאָכטער האָט אויך ניט גע־קענט אבדרייסען איהרע בליקען פון איהר מוטער רחל, וועלכע איז געזעסען ביי די ליכט און געלייענט א ספר אויף עברי־טייטש....

און אין וואָס פאַר א ספר רחל האָט פרייטאג צו־נאַכט און שבת בייטאָג ניט געלעזען, איז אַלץ געווען בעשריבען פון דער מוטער רחל. מיט דער מוטער רחל איז רחל געווען ווי איין גוף מיט איין נשמה, און מאַנכע־מאָל האָט זיך רחל׳ן געדאַכט, אז זי אליין האָט מיט יענער איין גורל. איהר מאַן יעקב האָט זי ליעב, ווי דאָס לעבען. כאָטש בפירוש זאָגען האָט ער עס איהר קיינ־מאָל ניט. ער איז אויך ווי יעקב אבינו א יושב־אוהל. ער האָט ווי יענער יעקב, דעם ערשטען יאָהר נאָך דער חתונה, אוועקגע־לאָזט איהר טאַטען דעם ישוב׳ניק, וואו ער האָט ניט געקענט זיצען און לערנען, און האָט איהם געמוזט העלפען אין פעלד — און איז מיט איהר אוועקגעפאָהרען אין שטעדטעל צווישען אידען.

איהר טאַטע האָט זיך נאָגעיאָגט און איהר מאַן יעקב האָט איהם שטרענג געזאָגט:

— שווער לעבען, איך קען ניט וואוינען ביי אייך אין דאָרף צווישען גויים... לאָזט מיך מיט מיין ווייב רחל, לעבען צווישען אידען!

און דער טאַטע איהרער איז ענדליך מרוצה געוואָרען, האָט זיי געגעבען מתנות און זיי האָבען זיך בעזעצט אין א אידישען שטעדטעל.

אויך מיט קינדער האָט די ערשטע צייט פּאַסירט מיט איהר ווי מיט דער מוטער רחל. עס איז אוועק א פּאָר יאָהר און זי האָט קיין קינד ניט געבאָרען. זי האָט זיך געשראָקען טאַמער וועט יעקב בייז ווערען און וועט זי, לויט'ן אידישען דין אין צעהן יאהר ארום געבען גט... אָבער גאָט האָט איהר געבעט צוגעהערט און זי האָט אין דריי יאָהר ארום נאָך דער חתונה געבאָרען א קינד. נאָכדעם אין צוויי יאָהר ארום א צווייטע. ביז וואנען זי האָט פערמעגט פיער קינדערלעך.

און אָט־אָט, וועט זי געבוירען א פינפטע... דאָס וועט שוין זיין דאָס לעצטע קינד....

און ביי דעם דאָזיגען געדאנק ציטערט זי אויף. די מוטער רחל איז ביים לעצטען קינד געשטאָרבען.

און עס בעפאַלט איהר א הייליגע שרעק.

זי מאכט זיך אליין פאָרווירפע, וואָס זי נעהמט זיך אזוי איבער און גלייכט זיך צו דער מוטער רחל... וואָס האָט זי זיך איינגערעדט אז מיט איהר קען פּאַסירען דאָסזעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל! יענע איז געשטאָרבען אויפ'ן מיטען וועג. עס איז געווען אין די צייטען ווען יעקב האָט געמוזט אנטלויפען פון עשו'ן. זי אָבער לעבט אין א רוהיג קליין שטעדטעל. „א סמיכת־הפרשה!“ לאַכט זי פון זיך אליין...

אָבער אז זי איז געקומען צו דער שטעל אין טייטש־חומש, וואו עס ווערט דערצעהלט וועגען דעם טויט פון רחל,

האָט זי זיך צואווינט מעהר ווי ביי די טרויעריגסטע שטעלען. פאר איהרע אויגען האָט זיך געמאָהלט, ווי אַזוי רחל'ן בעפאלען אין מיטען וועג די וועהען, יעקב מיט די קינדער שטעהען ארום איהר מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ און ווייסען ניט וואָס צו טהאָן. און אָט ווערט געבוירען אויף א מיטען פעלד בנימין, און רחל לאָזט ארוים איהר הייליגע נשמה... די אייגענע קינדער גראבען פאר איהר א קבר אין מיטען פעלד און זיי געהען אלע אוועק, איבערלאָזענדיג איהר קבר אליין...

דאָס הארץ פערדריקט איהר מעהר און מעהר. גראד איז יעקב איצטער אין שטוב. זי שעהמט זיך פאר איהם און שטיקט די טרעהרען. זי קען זיך אבער לאנג ניט איינהאלטען און לאָזט ארוים א יאָמערליך געוויין.

— וואָס עפּעס אין מיטען דערינען? — פרעגט יעקב מיט א בנעימות'דיגען שמייכעלע. געהט צו צום טייטש־חומש, קוקט זיך איין און רעדט נאָך בנעימות'ער:

— וישלח... דאכט זיך א שעהנע סדרא... וואָס־זשע איז דאָ צו וויינען?

רחל ווישט אוים די אויגען. איהר מאַנ'ס שמייכעל און רוהיגע רייד טרייסטען און צערטלען איהר. זי ענטפערט ווי פערשעהמט:

— די סדרא איז זעהר א שעהנע... איך לייען דאָ ווי אזוי די מוטער רחל שטארבט נעבעך אין מיטען וועג, געהענדיג צו קינד.

יעקב ווערט ערנסט, גלעט די לאנגע באָרד, וועלבע האָט שוין גראָהע פעדעם און מורמעלט:

— דער מוטער רחל'ס קבר איז נאָך עד היום דאָ אין ארץ־ישראל.. א סך אידען זיינען אויף איהר קבר מתפלל. אפשר טאקע צוליעב דעם האָט גאָט אזוי געמאכט.. אָט צו דוד המלך'ס קבר קען מען טאקע ניט צוטרעטען. פערצוימט און פערשלאָסען

מיט צעהנדליגער שלעסער... אַט ווייגען זיך אידען איצטער אוים אויף איהר קבר...

און יעקב גערט צו נעהענטער צו רחל'ן, פליסטערט איהר אריין עפּעס אין אויער, און רחל, רויט ווערענדיג, ענטפערט מיט אן אראָבגעלאָזטען קאָפּ:

— ווער ווייס.... קען זיין די טעג...

און צוואווייגט זיך ווידער...

— וויין ניט נארעלע... טרייסט זי יעקב... אדרבא, דארפסט זיך פרעהען... ס'וועט שוין זיין א מוזיניקעל... אויב א אינגעל וועט עס טאקע הייסען בנימין, נאָך מיינעם א ברודער...

דאָס לעצטע דערשרעקט רחל'ן אינגאנצען. פונקט ווי מיט רחל'ן: אויך איהר קינד וועט הייסען בנימין.

און ווי זי וואָלט זיך געוואָלט ראטעווען פון אן אונגליק, בעט זי זיך:

— מיר וועלען דאמאָלט טראכטען וועגען א נאָמען... אויב א אינגעל...

— ניין, פארוואָס טאקע ניט שוין — עקשן'ט זיך גראד איין יעקב — בנימין איז זעהר שעהן... אויב נאָר א אינגעל וועט ער טאקע הייסען בנימין....

און ניט בעמערקענדיג רחל'ס שווידערען האָט ער זיך אויפגעשטעלט:

— מען דארף געהן אין בית־מדרש הערען עפּעס נייעס. מען זאָגט, אז די צייטונגען שרייבען וועגען מלחמה....

אין עטליכע טעג ארום איז רחל געלעגען געוואָרען...

זי האָט מיט ליעבע געטוליעט צו זיך דאָס נײ־געבאָרען קינד, א אינגעלע, און האָט עס נאָך פאר'ן ברית שוין גערופען בנימין'דל מיינס....

זי האָט זיך געפיהלט, ווי זי וואָלט ניצול געוואָרען פון א זיכערען טויט. און כאָטש דאָס קינד וועט טאקע הייסען

בנימין, אָבער דאָס זעלבע וואָס מיט דער מוטער רחל איז גע־שעהען קען שוין מיט איהר ניט געשעהען. עס איז שוין דער דריטער טאָג און זי פיהלט זיך שוין גאָר ניש'קשה'דיג. זי זאָגט שוין איפלו דער עלטערער טאָכטער, וואָס צו קאָכען פאר יעקב'ן אויף וועטשערע....

פון צייט צו צייט אָבער, איבערהויפט איידער זי דרימעלט איין פון שוואכקייט, טראָגט זיך דורך פאר איהרע אויגען א פעלד, א קבר, פון קבר שטייגט ארויס א בלאַסע געשטאַלט מיט צושפרייטע הענד און רופט:

רחל!

די קינפּעטאָרען כאַפּט זיך אויף פון דרימעל, ווישט איבער איהרע אויגען און בעהערשט פון דער זעהונג ליעגט זי אזוי פערטראַכט עטליכע מינוט.

זי טראַכט וועגען די צייטען פון חומש, וועגען עשו און זיי־נע מחנות, וועגען יעקב'ס אנטלויפען און דאנקט גאָט, וואָס זי האָט א ווארעם בעט אונטער א דאַך און קען ערציהען איהרע קינדער און אכטונג געבען אויף איהר ליעבען מאַן.

און זי דרימעלט ווידער איין.

און אָט זעהט זי ווידער דאָס וויסטע פעלד, דעם איינזאַ־מען קבר, ער שפּאַלט זיך אויף צוויי און די מוטער רחל שטייגט ארויס פון איהם, לאָזט זיך שפּרייזען איבער'ן פעלד מיט גרוי־סע טריט און איהר ווייסע קלייד צושפּרייט דער ווינד איבער אלע זייטען:

— רחל! רחל! רחל!

— רחל! — וועקט מען איהר שטאַרקער — רחל! קום!

זי כאַפּט זיך אויף, קוקט שטאַר ארום זיך און זעהט נעבען בעט שטעהן איהר יעקב'ן.

— ווער האָט מיך גערופען, הא?

—איך... דיין מאַן יעקב...—פּליסטערט יעקב מיט א גע־

בראַכענער שטים — רחל, מיר מוזען געהן... דער שונא איז אין שטאָדט... גאָט זאָל זיך מרחם זיין...

רחל האָט געריבען די אויגען און ניט געקאָנט בעגרייפען. געדאכט האָט זיך איהר, אז דאָס מיינט איהר יעקב דעם שונא עשו'ן... זי האָט ליעב געשמייכעלט און געענטפערט...

— דאנקען גאָט... איך ליעג אין דער ווארעם... בנימינדעל וועט אויסוואקסען א רב...

— רחל'ע, קום! טהו זיך ווי עס איז אָז... פערשטעהסט... מיר האָבען דיר ניט געוואָלט אויסזאָגען... עס איז א מלחמה... דער שונא איז שוין לעבען שטעדטעל... מען מוז אנטלויפען... אפילו קינפּעטאָרענס... וואָס זאָל מען טהאָן... גאָט וויל אזוי... א פינסטערע צייט...

ערשט איצט האָט רחל פערשטאַנען, וואָס איהר איז... איהר קאָפּ איז געוואָרען לעער, ווי מען וואָלט אַלע איהרע געדאנקען אויסגעשעפּט, בלויז פאר די אויגען האָט זיך געטראָגען דאָס וויסטע פעלד און דער קבר פון דער מוטער רחל...

די ערדה אידען האָבען זיך לאנגזאם געשלעפּט איבער'ן וויסטען פעלד צוליעב די קליינע קינדער, און איבערהויפּט צו־ליעב דער קינפּעטאָרין רחל, וועלכע מען האָט געטראָגען אויף די הענד און יעדער צו־שנעלער טראָט האָט איהר פערשאפט וועהען אין בויך....

עס האָט געגאָסען א קאַלטער פייכטער רעגען... רחל'ס גע־זיכט איז געווען איבערגעדעקט, אבער דורך דעם קליינעם שפּאַלט פון דעם איבערדעק האָט זי דאָס גרויסע וויסטע פעלד געזעהען און האָט געזוכט מיט די אויגען יענעם פּלאַץ, וואו מען וועט גראבען פאר איהר א קבר....

— יעקב! — האָט זי אויסגערופען פון אונטער'ן צודעק.

— וואָס איז. מיין לעבען...

— ס'איז נאָך ווייט צו א שטאָדט... צו אידען...

— ווייט... אבער מיר וועלען קומען... גאָט וועט אונז ברענגען...

— יעקב... וואו וועסטו מיך בעגראָבען... אין מיטען פעלד..

— רעד ניט רחל... האָט ער זיך געבעטען.

— טאָמער געפינט זיך א בערגעלע, בעגראָב מיך דאָרטען..

די עדה איז געגאנגען אלץ ווייטער, ווייטער....

רחל האָט דערפיהלט, אז באלד קומט עס... די יסורים האָבען איהר אָבגעלאָזט, אבער עס האָט איהר בעפאלען א שוואכקייט. זי האָט דערפיהלט זיך אזוי גרינג, אז זי וואָלט געקענט פליהען... זי האָט געפּרובט מאכען מיט די הענד, זי האָט אבער ניט געקענט....

זי האָט נאָר געוועגדעט איהרע בליקען אין אלע צוויי זייטען און געזוכט א בערגעל, א פּאסיגען פּלאַץ פאר א קבר...

דאָס פעלד איז אבער געלעגען פלאך...

די עדה איז געגאנגען ווייטער און ווייטער...

ענדליך איז מען צוגעקומען צו א בוים, וואָס איז געוואקסען אין מיטען פעלד.

דער בוים האָט גערוישט מיט די אומעטיגע צווייגען און האָט פערבעטען:

— רוהט זיך אב, אידען!

— אָט דאָ! — האָט רחל געמורמעלט.. בעסער ווי אין מיטען פעלד....

זי האָט געווארפען א פריינדליכען דאנקבארען בליק צום בוים, האָט א זיפץ געטהאָן און איהר נשמה איז ארויס...

דער רב, וואָס איז מיט דער עדה געגאנגען האָט געמאכט א הספד און געזאָגט:

— זי האָט א גרויסע זכיה! זי איז געשטארבען אין מיטען וועג, ווי די מוטער רחל... מיר וועלען זי דאָ בעגראבען...

און די גאנצע עדה אידען האָט דערפיהלט די גרויסקייט

פון דער שעה. עס האָט אויף אַלע א וועה געטהאָן דער גייסט פון די אַלטע צייטען פון די אבות.

קיינער האָט די היילינקייט ניט געשטערט מיט קיין טרער. אפילו דער הימעל האָט איינגעהאַלטען זיינע טרערען, ווען מען האָט פאר רחל געגראבען דעם קבר.

די זון האָט ארויסגעקוקט....

זי האָט בעלויכטען דעם קבר פון דער צווייטער מוטער רחל...

און די עדה אידען האָבען זיך געלאָזט אין וועג מיט זיכערע און פעסטע טריט...

זיי האָבען זיך ערוואָרבען א צווייטע מוטער רחל...

— גרויסע צייטען! — האָט דער רב געמורמעלט....

.1914

דער נגיד.

ווי נאָר די ערשטע פריהלינגס־שטראהלען פלעגען פאלען מיט זייער ערשטען פרישען חן אויף די ווארשויער שטיינערנע גאַסען, פלעגט לייבען אָנהויבען ציהען א היים אין דעם קליי־נעם שטעדטעל, וועלכעס ער האָט פערלאָזט צו פופצעהן יאָהר און וואו ער איז זינט דעמאלט, שוין א יאָהר זעקס, ניט געווען.

ער פלעגט אבער ניט בלייבען ביים ווערען אליין. לייבע האָט ביים אוועקפאָהרען צוגעזאָגט דעם טאַטען צו ווערען א מענש, וואָס דאָס האָט געהייסען אויפ'ן טאַטענס לשון פערדיע־נען געלד, און אָט אין דעם זין איז ער נאָך גאר קיין מענש ניט...

אמת, לויט זיין אייגענער איבערצייגונג, איז ער יא אַ מענש געוואָרען, איז שטארק בעלעזען אין דער אידישער, פוילי־שער און רוסישער ליטעראטור, קאן זיך האַלטען צווישען מענ־שען, האָט איידעלע יונגע בחורים'לעך פאר חברים, האָט שוין אפילו א מיידעל, מיט וועלכער ער פיהרט כמעט ווי אַ ליעבע. חאָטש גערעדט דערפון האָבען זיי ביידע נאָך ניט. אָבער פאר דעם טאַטען איז ער נאָך אלץ קיין מענש ניט, — געלד פער־דיענט ער זעהר ווייניג, ער ווארפט זיך קוים דורך מיט לעבענס־מיטעל, אמאָל פון א לעקציע, אמאָל פון איבערשרייבען, און אמאָל לעבט מען צוזאמען מיט חברים.

און אָהן געלד קומען אהיים, ווייסט לייבע, וועט ער זיין ביים אָרימען טאַטען זעהר א ניט געווינשטער גאַסט.

מאכט זיך אָבער אַ מעשה, אַז לייבע קריגט אַן אַרבייט אויף גאַנצע פופציג רובעל! און עס קומט אוים דווקא אַ פּאָר וואָכען פאַר פּסח. דאָ האָט שוין דער געדאַנק וועגען פאָהרען אַהיים אָנגעהויבען אַרבייטען אַזוי שטאַרק, אַז לייבע האָט שוין ניט געקאָנט ביישטעהן און האָט זיך געקליבען אין וועג.

פון די פופציג רובל האָט לייבע געטראַכט, עס זאָל איהם בלייבען אַהיים ברענגען האָטש אַ גאַנצען פינף און צוואַנציגער... קיין גרויסע סומע איז עס נאַטירליך ניט, אָבער לויט ער גע־דענקט נאָך, איז ביי זיי אין שטעדטעל חיים זעלדעס פער־רעכענט פאַר אַן עושר און ער פערמאָגט אינגאַנצען הונדערט רובל. אין אַזוי פיעל, געדענקט ער, האָט מען יענעם גע־שאַצט. ווי באַלד אַזוי, טרייסט זיך לייבע, קאָן מען זיך שוין מיט אַ פינף און צוואַנציגער ווייזען פאַר'ן טאַטען...

האָט ער אָבער דעם חשבון שלעכט געמאַכט. דער אַנצוג האָט געקאָסט ניט ווי ער האָט געמיינט צוועלף רובל, נאָר טאַקע גאַנצע פופצעהן, ווייל פאַר צוועלף רובל איז די סחורה געווען אין צו־גרויסע קעסטלעך; סחורות אין אַזוי קעסטלעך האָט דער־מאָהנט לייבע'ן די פּאָר רייכע בעלי־הגופ'ן פון שטעדטעל. דער הוט האָט אויך געקאָסט מיט אַ קערבעל מעהר ווי ער האָט גע־רעכענט; דערצו האָבען זיך אונטערגערוקט עטליכע אַלטע חובות, וואָס מען האָט געמוזט אָבצאָהלען, חאָטש עס האָט זיך שטאַרק ניט געוואָלט... מיט איין וואָרט, לייבען איז געבליבען באַרע פופצעהן קערבלעך. דאַרף קאָסטען די רייזע אַהיים, אַ שטעדטעל אין לאָמזשער גובערניע, איבער דריי רובל, בלייבט איהם ריין געלד סך־הכל אַ צוועלף קערבלעך. דאַרף ער האָבען אויף צוריקפאָהרען אַ דרייערל. הייסט עס, אַז ער פערמאָגט אַרום אַכט קערבלעך...

פאָהרט לייבע אַהיים. נאָך אַ זעקס־יעהריגען וואַלגערען זיך אין וואַרשוי קומען מיט אַזאַ סומע, איז אַ מאוסע מעשה — דער טאַטע וועט איהם אָבגעבען זעהר אַ שלעכטען ברוך־

הבא, וועט איהם זאָגען שטעכווערטלעך, וועט איהם ברענגען פּסוקים און אגדתות, אז אַהן געלד איז מען גאָר קיין מענש ניט, וועט איהם איינטייטשען, אז עני חשוב כמת, ווי רש״י מאכט אויף א געוויסען פּסוק, וועלכען לייבע האָט שוין אין ווארשוי פערגעסען... ער וועט בייז פון איהם חוזק מאַכען און וועט ברומען, לויט זיין שטייגער:

— אָבגעווען זעקס יאָהר אין אזא כרך און געבראכט אכט קערבלעך....

און לייבע קוקט ארויס פון פענסטער פון וואגאָן, עס פליהען פארביי טאנצענדיג און שפּרינגענדיג דערפער, פעלדער, וועלדער, און עס דאכט זיך איהם, אז דאָס אַלץ מאכט חוזק פון זיינע אכט קערבלעך, וואָס ער וויל שענקען זיין טאטען נאָך א זעקס־יעהריגען וואלגערען זיך אין אזא כרך...

אז דער צוג האָט זיך אבגעשטעלט, האָט לייבע געזעהן, ווי פון די איבעריגע וואגאָנעס זיינען ארויס דריי אידען, צוויי פון זיי האָט ער דערקענט: דאָס זיינען געווען שכנים. עס האָט איהם גלייך א ציה געטהאָן צו זיי, געוואָלט זיי געבען שלום־עליכם און פרעגען, וואָס מאכען די עלטערען; נאָר ער האָט זיך באלד מישב געווען, אז עס איז גלייכער ניט לאָזען זיך דער־קענען. ער איז שוין אזוי אָבגעוואהנט פון די דאָזיגע אידען, אז ער וועט מיט זיי ניט וויסען, וואָס צו ריידען, און זיי קאָנען נאָך פון איהם מאכען א געלעכטער. ער געדענקט פון אמאָל נאָך, אז פון א דייטש, בפרט פון אן אָרימען דייטש, מאכען די אידען חוזק.

צום שטעדטעל איז געווען צוצוגעהן א וויאָרסט וועגס. ביי דער פּלאטפּארם זיינען געשטאַנען צוויי פוהרלעך, שטעד־טישע בעל־העגלות. ער געדענקט אפילו, ווי זיי הייסען. איינער איז הירשעל פּעשעס, א איד א ליץ, און דער צווייטער, ישראל מישעס, א בייזער און שוויינענדיגער איד. וואָלט איהם געווען פרעהליכער אויפ׳ן הארצען, וואָלט ער אודאי געפאָהרען מיט׳ן

לץ, לייבע אליין האָט ליעב אַ גלייכווערטעל. נאָר איצט האָט לייבע בעסער אויסגעקליבען דעם בייזען און שווייגענדיגען, באָטש דער לץ האָט איהם מיט אַ שמייכעל געוואָרענט:

— איהר וועט, יונגער־מאַן, קומען מיט איהם אויף שבועות צו די ערשטע סדרים.

לייבע האָט זיך פון וויץ פערקרימט אויף אַ שמייכעל, האָט זיך אריינגעזעצט צום שווייגענדיגען אין וואָגען, וועלכער איז געווען אָנגעפּאַקט מיט טוכלע שטרוי, אַזש עס איז איהם פער־גאַנגען אין נאָז אריין...

דער שווייגענדיגער האָט זיך שווייגענדיג אוועקגעזעצט אויף דער קעלניע, אַ שמיץ געטהאָן דאָס פערד און האָט איבער־געיאָגט דעם לץ מיט זיין דאַר פערדעל.

לייבען איז דאָס געפעלען געוואָרען, האָט צופריעדען גע־שמייכעלט און זיך געשטאַרקט:

— וואָס עס וועט זיין, דאָס וועט זיין!

צופאָהרענדיג צום טאַטענס שטיבעל, וועלכעס האָט זיך פאַר די זעקס יאָהר אביסעל אראָבגעזעצט און איז נידריגער גע־וואָרען אַזוי, אַז די צוויי פענסטער האָבען דערגרייכט אַזש די ערד, האָט לייבע מיט אַ שטאַרק קלאַפּענדיגען הארצען אָבגע־שטעלט דעם בעל־העגלה, רופענדיג צוטומעלטערהייד:

— דאָ, דאָ, ר׳ ישראל, דאָ, דאָ! שטעלט זיך... טפּררר...

דער שווייגענדיגער האָט זיך אומגעקוקט צו איהם ווי פער־וואונדערט, ארויסגעזייהט צווישען די צייהן: „ביזט זלמן אליה׳ס בחור׳ל? נאַ, האָסטו אַ שלום עליכם“.

איידער לייבע איז נאָך אראָבגעקראָכען פון וואָגען, זיינען שוין פון שטיבעל ארויסגעפלויגען אַ חאַליאַסטרע פון זעקס קינ־דער, פון דריי ביז ניין יאָהר אַלט, אַ מיידעל פון אַ יאָהר זעכ־צעהן מיט צוויי שוואַרצע דינע צעפּלעך און הינטער אַ אידענע מיט פערקאַשערטע קלייד און ארבעל, האַלטענדיג אין האנד אַ פּייכטען בעזים, און דאָס אַלץ האָט אין איין קול אויסגעשאָסען:

— לייבע!

לייבע איז דערשראָקען געוואָרען און איז פאַר שרעק גע־בליבען הענגען אויפ'ן ברעג וואָגען, ניט אהין און ניט אהער.

— נו, קריך אראָב, — האָט דער בעל־העגלה בעפוילען,— און בעצאָהל דעם צעהנעריל. איך האָב ניט קיין צייט...

לייבע איז אראָב פון וואָגען, האָט ארויסגענומען דעם טיים־טער און גראבלענדיג זיך ארויסגעוואָרפען א דריי־רובל'דיגע...

אלע שטעהענדיגע האָבען זיך א ווארף געטהאָן אויפצור־הויבען. די עלטערע שוועסטער מיט די צוויי שווארצע דינע צעפעלעך האָט די ערשטע אויפגעהויבען און ניט ווי מיט איהר קול א געשריי געגעבען:

— דריי רובל!

— פאַמעלעך, ווי דו האלסט, — האָט די מאַמע מיט א שטראהלענדען געזיכט געוואָרענט, — גיב איהם צוריק.

— איך וועל עס ניט אויפעסען! — האָט די שוועסטער זיך בעליידיגט און האָט עס דערלאנגט צוריק לייבען. א פערשעמטער האָט ער דאָס געלד צוריק אריינגעלעגט אין טייסטער און פער־רוקט איהם אין בוזעם־טאַש.

— פאַמעלעך, מיין זוהן, ווי דו האלסט דאָס געלד, — האָט די מאַמע געוואָרענט מיט א ווייכקייט, לאָזענדיג זיך געהן מיט לייבען אין שטיבעל, וואו עס האָט זיך ערשט אָנגעהויבען דאָס קושען זיך און וויינען פאַר שמחה.

קומענדיג צו זיך, האָט לייבע געפרעגט:

— וואו איז דער טאַטע?

— דער טאַטע, מיין זוהן, איז אוועק אויפ'ן דאָרף. ביי א גוי האָט זיך געמאכט קויפען א פּעקעלע חזיר־האָהר, קאָן זיין א פערטעלע פרנסה... ער דאַרף באלד קומען.

לייבע האָט א זיפץ געטהאָן...

אין א שעה ארום איז געקומען דער טאַטע, וועלכען דער נייין־יעהריגער בערעלע איז שוין געלאָפען אנטקעגען נאָך אויפ'ן גאַס און אָנגעזאָגט די בשורה.

דעם טאַטענ׳ס באָרד, וועלכע לייבע גערענקט א לאַנגע און א שוואַרצע, איז פאַר דער צייט גראָה געוואָרען, די פּלייצע געבויגענער, און די אויגען טונקעלער געוואָרען.... נאָכ׳ן אָפּ־ציעלען שלום־עליכם האָט דער טאַטע געפרעגט:

— נו, לייבע, וואָס האָסטו אויפגעטהאָן אין די זעקס יאָהר? קיין בריוועלעך האָסטו ניט געשריבען... קיין עולה ניט. א בריעף קאָסט געלד.... האָסטו חאָטש אביסעל געלד געבראַכט?...

— וואו — געלד? — האָט לייבע סקעפּטיש געענטפערט לייכטער אָבזיפצענדיג.

— גאָר קיין געלד ניט געבראַכט, גאָר ניט? — האָט דער טאַטע אנגעשטעלט די אויגען אויפ׳ן זוהן, ווי פער׳חדוש׳ט און בייז צוזאַמען.

— גאָרניט!

— גאָרניט!!! ווי קאָן דאָס זיין!

לייבע האָט געשוויגען.

— אַן עולה, א גרויסע עולה! — האָט דער טאַטע גע־שטראָפט, געשוויגען א ווייַלע און ווידער גערעדט:

— פונדעסטוועגען א דריי רובל׳דיגע... כ׳מיין! עפּיס—צו־שטייער אויף יום־טוב...

— איך האָב ביי זיך א רובל צוועלף.. — האָט לייבע זיך ארויסגעהאַפּט מיט דער גאַנצער סומע....

דער טאַטע האָט זיך ראש אויפגעשטעלט, געמאַכט א טריט צוריק, א טריט פאָראויס, גענומען די באָרד אין האַנד און מיט א ווייכען מוסר־טאָן זיך אָבגערופען:

— הען אביסעל... האָסטו דאָך יאָ געלד... צוועלף רובל, וואָס הייסט?.... צוועלף רובל איז געלד... הען אביסעל... א מענש קומט צופאַהרען און דערשרעקט מיך: האָט גאָרנישט געבראַכט... איז אַן עולה; אָבער צוועלף רובל... צוועלף רובל איז געלד... ביזטו דאָך עפּעס א שטיקעל מענש...

— אז מיר וואָלטען געהאַט מיט צוויי וואָכען צוריק צוועלף

רובל, וואָלטען מיר געקאָנט פערדיענען נאָך דריי, — האָט זיך ענדליך די מוטער אריינגעמישט: עס האָט זיך געמאכט צו קוי־פען ביי א גוי א פוד וואָל — איז ניט געווען מיט וואָס צו קויפען, האָט אָבגעקויפט חיים זעלדעס און איז נתעשר געוואָרען — פערדיענט דריי רובל...

— א קלייניגקייט צוועלף רובל, — איז דער טאַטע ווידער אריין אין התפעלות, — אז מען האָט צוועלף רובל, איז מען א נגיד ביי אונז...

און אין א ווײַלע ארום, נאָך א קורצער הכנה, האָט ער ארויסגעריסען ווי מיט געוואַלד א מין בקשה:

— דו וועסט מיר טאַקע באָרגען אויף יום־טוב א דריי רובל'דיגע...

נאָר דאָ האָט די מאמע איבערגעריסען מיט רוגזא:

— שוין! ערשט געקומען! ער בארגט שוין! ניטאָ וואס צו באָרגען....

— ניין, כ'מיין ניט... האָט זיך דער טאַטע פערענטפערט... איך מיין טאַקע פון זיינטוועגען — מאכען טאַקע א שעהנערען יום־טוב, צוקויפען מצה, מעהר מעד... אפשר טאַקע קויפען א קוואָרט וויין, א צעהנדליג אייער...

— איך וועל דיר געבען! — האָט זיך לייבע אָנגעחאַפּט מיט פרייד... איך וועל דיר געבען פינף רובל...

— ניין, חס־וחלילה... — האָט דער טאַטע זיך צוהיצט, פינף רובל דארף איך ניט... ס'איז גענוג דריי... דריי איז די והותר! די והותר!

נאָר לייבע האָט ארויסגענומען דעם טייסטער, אויפגע־עפענט און ארויסגענומען א 5־רובל'דיגע און דערלאַנגט דעם טאַטען...

— גיסט טאַקע פינף! — האָט דער טאַטע, ווי פערשעמט פון גליק, איבערגעפרעגט.

— פינף! פינף! טאַטע!

— נו, ביזטו אַ מענש!

דער טאַטע האָט עס געהאַלטען אַ ווײַלע אין האַנד און זיך ענדליך פערזאָרגט:

— כ׳ווייס גאָרניט, וואו צובייט מען עס.... סיידען ביי משה דעם בעקער, ער האָט עס אַביסעל „געשניטען“ געלד. פערדיענט אודאי אַ 25־ער פון פסח׳דיגע מעהל... אַ קלייניגקייט... עפּעס אויפטהאָן. אַז מען האָט אַ 5־רובל׳דיגען, איז מען, מיין לענט אין קעשענע און זיך אָנגערופען:

— צו פסח האָבען מיר נאָך צוויי טעג, איך רעכען מאָרגען נאָך ארויסגעהן אויפ׳ן דאָרף, מיט אַ 5־רובל׳דיגען קאָן מען עפּעס אויפטהאָן. אַז מען האָט אַ 5־רובל׳דיגען, איז מען מיין זוהן, אַ נגיד...

אין אַ האַלבע שעה אַרום, מען ווייסט ניט ווי אַזוי, האָט זיך איבער׳ן שטעדטעל צוטראָגען די ידיעה, אַז לייבע, זלמן אליה׳ס בחור׳ל, וואָס איז אוועקגעפאָהרען אַ שנעק קיין ווארשוי, איז איצט געקומען אויף פסח אַהיים צום אָרימען טאַטען און געבראַכט אַ מטמון מיט געלד.

אָרימע ווייבער האָבען זיך געבענשט און די מאַנסביל האָבען פאַר קנאה אונטערגעזיפצט און טרויעריג געברומט:

— ביי לייטען קינדער!...

דער רייכער.

גרונם דער בארשטער ליעגט אין בעט, ווארפט זיך אום אויףביידע זייטען, גלעט דעם שטערן, מאכט צו פעסט מיט די הענד די אויגען און עס העלפט ניט — ער קען ניט אנטשלאפען ווערען, ער האט א ווילדע שרעקעניש: פאר'ן שלאף האט ער עפעס גאר ניט ווילענדיג א „רעכען" געטהאן זיין פערמעגען און האלטענדיג נאך גאר אין מיטען רעכענונג, איז שוין אויסגעקור־מען קרוב צו פונפצעהן טויזענד רובעל.... גאנץ גענוי ווי פיעל עס וואלט נאך דער חשבון אויסגעקומען, וויים ער ניט, ווייל מעהר האט ער ניט געוואלט רעכענען, איהם האט זיך געדאכט, אז אויב ער וועט וויסען קלאר זיין אייגענס, וועלען זיך אלע אין שטעדטעל דערוויסען דערפון, און דאמאלס.... א, דאמאלס איז ער אונגליקליך: מען וועט איהם נאכטהאן, מען וועט שטעלען מאשינעס צו בארשטען וואל, ער וועט דאס ניט אויסהאלטען, ער וועט משוגע ווערען פאר הארצוועהטאג....

גרונם'ן איז פון זיין טאטען געבליבען ירושה א האלב־איינגעפאלענע נידעריגע שטוב, מיט א „פאבריק". אין שטעד־טעל האט מען אפילו ניט געוואוסט, אז זיי האבען די זכיה צו האבען ביי זיך א פאבריק, דען די פאבריק איז בעשטאנען פון א קליין — נידריגען אלטען געביי, וואס האט געהאט דאס אויסזעהן פון א שטעלכיל, און קיינער האט גאר ניט חושד גע־ווען, אז אזא מין שטעלכיל קען הייסען „פאבריק" און געבען שעהן פרנסה. וואס אינוועניג אין „פאבריק" האט זיך געטהאן,

האָט קיינער ניט געוואוסט, אָדער דונקעל געוואוסט. פאַרבייגע־הענדיג דאָס שטעלכיל, פלעגט זיך הערען א מין גרילצען פון וואלצען. און מען האָט זיך געשטויסען, אז דאָ מוז אינוועניג זיין עפּעס א מאשינע. אינווייניג האָט גרונם קיינעם ניט אריינגעלאָזט. טאָמער פלעגט זיך טרעפען א נייגיעריגער, וואָס פלעגט פאַרבייגעהענדיג ווע׳לען „חאַפען א קוק״, פלעגט גרונם, צי דאָס ווייב, צי די קינדער, לויט גרונם׳ס בעפעהל, מיט כעס אָוועקטרייבען:

— געהט אייך, דאָ איז ניטאָ וואס צו קוקען!

דאָס גאנצע לעבען האָט גרונם געלעבט אין איין שרעק, אין איין פלאַטער׳ן: מען וועט זיך דערוויסען פון זיין פּרנסה און מען וועט שטעלען מאשינעס אויף בארשטען וואָל... דאָס שטעד־טעל איז אזוי געדריקט, יעדער זוכט געשעפט ווי מיט ליכט. נייע קראַמען איז שוין ניטאָ וואו צו מאכען, די שענקען ליע־גען שוין אין גוי׳עשע הענד... די „וועלט״ איז אזוי געשלאָגען! צו אזא געשעפט, ווי זיינס, וועט מען זיך צוחאַפּען ווי הונגעריגע הינד צו א ביין...

און ווען עס איז אָנגעקומען דער הערבסט און ארום גרונם׳ס שטוב פלעגען זיך ארום שטעלען צעהנדליגע פויערשע פוהרען, וועלכע פלעגען קומען בארשטען זייער וואָל, פלעגט ער דאמאָלס אומגעהן, ווי צומישט... ווען ער וואָלט געקענט שטעלען א הויכען פּארקאַן פאר זיין שטוב, אז קיינער, קיינער זאָל ניט קענען צוקומען צו איהם, קיינער זאָל ניט זעהן זיין פּדיון!...

אָדער וואָלטען די וואלצען חאָטש ניט אזוי גערוישט, ניט אזוי געגרילצט!... וואָלטען די פויער׳ן, א רוח אין זיי, ניט אזוי געטומעלט!...

אָדער וואָלטען אלע, וואָס געהען פאַרביי זיין שטוב, בלינד און טויב געוואָרען!...

אז דער פּדיון פלעגט אביסעל שטילער ווערען, פלעגט ער

זיך פיהלען גרינגער. ער פלעגט ארויסגעהן אין גאס, אין מארק. דעם קאפ פלעגט ער אראבלאזען, און פלעגט זיך קלאגען אויף שלעכטע צייטען.

— וואס וועט דאס זיין, אידען, וואס קיין פרנסה איז ניטא? — פלעגט ער זיך ביטער קלאגען פאר אלעמען, אויס־שטעלענדיג פערצווייפעלט די אויגען און ארויסלאזענדיג גרוי־סע, שווערע זיפצען.

— ביי אייך אויך ניטא? — פלעגט איהם איין אנדערער קאלט א פרעג טהאן.

גרונם'ן פלעגט פון אזא פראגע זיך אברייסען אין האר־צען. איהם האט זיך געדאכט, אז דאס לאכט מען פון איהם, און ער פלעגט זיך נאך מעהר איינבויגען, פונאנדערהוסטען זיך, ווי א נוטה למות'ער און נאכדעם ענטפערען:

— ביי אייך אויך ניטא? — א קשיא! ווער איז נאך אזוי געדריקט, ווי איך? מיין פרנסה ווינש איך ניט דעם ערגס־טען שונא, מען הארוועט טאג און נאכט מיט ווייב און קינ־דער, און קוים, קוים, וואס מען האט דאס שטיקעלע ברויט, מען געהט קריעה־ובלויה...

און ער פלעגט זיך אזוי ביטער צוזיפצען, אז יעדער פלעגט איהם מיטפיהלען, און מען פלעגט איהם געריהרט טרייסטען:

— מילא, וואס זאל מען טהאן, ר' גרונם, עס זיינען היינט אלע געשעפטען געשלאגען, איהר זענט ניט איינער.

נאך אזא טרייסטען פלעגט גרונם רוהיגער ווערען: מען גלויבט מיר, מען גלויבט מיר! פלעגט א שטיין אראב פון זיין הארצען.

און ניט גלויבען איהם איז טאקע אונמעגליך געווען: זיין קליינע דארע פיגור, די איינגעפאלענע באקען, די רויטליכע אוי־גען, זיין גאנצער הילוך, איבערהויפט דאס היטעל, וואס האט אין מיטען געהאט א ריס, — דאס אלץ האט גע'טענה'ט פאר איהם, אז ער איז איין אונגליקליכער, ארימער איד...

און וואָס א יאָהר האָט אַלץ זיין פערמעגען מעהר געוואַק־סען און גלייך מיט'ן פערמעגען האָט אויפגעוואַקסען זיין שרעק: טאָמער וועט מען אין שטעדטעל דערגעהן, און ער האָט זיך בעמיהט איינצורעדען זיך אַליין, אַז ער איז אָרים, אַז אויף דער עלטער וועט איהם אויסקומען צו שטאַרבען אין פרעמדע תכריכים.

און דאָס ווייב און קינדער זיינען אומגעגאַנגען אָבגעריסען און אָבגעשליסען, דאָס גאַנצע געזינד האָט אויסגעזעהן ווי א חברה שלעפּער מיט הונגעריגע מיעדע פּנים'ער.

— גרונם, אפשר נעהמען אויף שבת א פּאָר פונט פליישׁ?

— פלעגט דאָס ווייב אמאָל פאַרלעגען.

און גרונם פלעגט א פערציטערטער בלייבען:

— קוילען ווילסטו אונז, גזלנ'טע, ווילסט מיך אויסגעבען, דאָס שטעדטעל זאָל זיך דערוויסען...

און דאָס ווייב פלעגט בלייבען שטיל, זי האָט איהם געגעּ־בען געזעכט און פלעגט אויף שבת נעהמען נאָר א פונט פלייש.

קוקענדיג אויף די קינדער, ווי זיי געהען אבגעשליסען, האָט איהם זיין פאָטערליך הארץ געבראָכען און וועה געטהאָן, ווי מען וואָלט עס מיט גלאָז געשניטען, נאָר מאַכען זיי א בגד האָט ער פּאָרט ניט געקענט ביי זיך פּועל'ן:

— איך טאָר ניט! איך טאָר ניט! פלעגט ער זיך אליין פערענטפערען.

אַז אַ קינד פלעגט זיך פּאָר א יום־טוב צעוויינען, מען זאָל איהם עפּעס אויפנעהען, פלעגט ער טרויעריג ענטפערען.

— נאַרישע קינדער, דאנקט גאָט, אַז איהר האָט ברויט, באַלד וועט קיין ברויט אויך ניט זיין, באַלד וועט אונז אויסקו־מען אָנטהאָן א טאָרבע און געהן איבער די הייזער...

א טויט שרעקעניש פלעגט אָנפאַלען אויף די קינדער. זיי פלעגען גלייך שטיל ווערען און מיט שרעק טראַכטען וועגען דער לייוועגטענער טאָרבע, וואָס זיי וועלען באַלד דארפען אָנטהאָן.

דערזעהענדיג די קינדערס שרעק, פלעגט גרונם גלייך רוהיג ווערען — ער איז זיכער מיט זיין ארימקייט, אפילו די אייגענע קינדער גלויבען איהם... און אויס דאנקבארקייט פלעגט ער אונ־טערגעהן צום עלטער'ן אינגעל, א קניפ טהאן איהם אין בעקעל און זאגען:

— זיי ניט אומעטיג, מיין זוהן, אראבפאלען ביי זיך טאר מען ניט, דער אויבערשטער וועט נאך רחמנות האבען...

די יאהרען זיינען געפלויגען, די מאשינע אין שטעלכיל האט ביי גרונם'ן שטארק געארבייט, זיין קאפיטאל איז אלץ גרעסער געווארען, און ער האט נאך אלץ געציטערט: טאמער וועט מען שטעלען נאך מאשינעס.

און ער האט נאך אלץ געטראגען דאס זעלבע היטעל מיט דעם ריס אין מיטען....

דאס געלד האט ער קיינעם ניט פערליהען. ער האט מורא געהאט מען זאל זיך ניט דערוויסען, און גאנצע פעק מיט אסיג־נאציעס זיינען געלעגען אין א גרויסען קאסטען אונטער'ן בעט.

ער האט דאס געלד אפילו צעהלען ניט געוואלט, ער האט אליין ניט געוואלט וויסען, וויפיעל געלד ער האט, צו וואס זאל ער האבען אומזיסטע שרעק?

ער האט זיך אבער איינמאל ניט געקענט איינהאלטען און האט געפרובט א רעכען טהאן די פעקלעך אסיגנאציעס.

און וואס מעהר ער האט געצעהלט, איז זיין שרעק אלץ מעהר געוואקסען, ביז ער האט אויפגעהערט צו צעהלען און ער האט פערהאקט די קאסטען...

ער איז געלעגען אין בעט און ניט געקענט אנטשלאפען ווערען.

— וועה צו מיר — טראכט ער מיט שרעק — אזוי פיעל געלד... מען וועט זיך דערוויסען... צו וואס האב איך געדארפט

צעהלען, א פינסטערע שעה אויף מיר געווען, מאָרגען וועט וויסען די גאַנצע שטאָדט, אַלע וועלען שטעלען מאַשינעס, מען וועט דען קוקען אויף מיר?

עס גיסט איהם אָב מיט א קאַלטען שוויים, און ער נעהמט זיך אַליין צו בערוהיגען:

— קיינער האָט דאָך ניט געזעהן. איך וועל מאָרגען ערגעץ ניט געהן. וואָס דאַרף איך וועמען האָבען? איך בין קראַנק, וועל איך ליעגען אין בעט.

ער רייבט דעם שטערען, די הענד ציטערען איהם, דאָס האַרץ קלאַפּט.

— ניין! קראַנק זיין טויג ניט — קלערט ער ווייטער— מען קען נאָך קומען מיך מבקר חולה זיין. און א קשיא אויף א מעשה — איך קען מיך אויסרעדען זיך... פונפצעהן טויז....

ער פערהאַלט זיך דאָס מויל מיט דער האַנד.

— איך וועל מיך זיכער אויסרעדען, די צונג זאָל מיר בע־סער אָבדאָרען....

נאָר איהם דאַכט זיך, אַז די סומע פופצעהן טויזענד שפּרינגט איהם פון מויל אַרויס, און מאָרגען, ווי ער וועט נאָר עפענען דאָס מויל עפּעס צו זאָגען, וועט עס גלייך אַרויסשפּרינ־גען ...

א שוידער נעהמט איהם דורך. ער דערמאַנט זיך, ווי עמי־צער האָט אַמאָל איהם געזאָגט (ער געדענקט בשום אופן ניט: ווער), אַז קיין סודות איז אויף דער וועלט ניטאָ...

— עס, ס'א ליעגען — טרייסט ער זיך מיט שרעק — ביי א נאַר איז קיין סוד ניטאָ... איך וועל ניש־קשה איינהאַלטען. א מכה זיי... קיינער וועט ביי מיר ניט וויסען, קיינער ניט!... ווער האָט דאָס מיר געזאָגט, אַז קיין סודות זיינען ניטאָ? ווער פאַרט? אודאי א שוטה!...

ער וויל זיך דערמאָהנען, נאָר די געדאַנקען טומלען זיך.

און ער קאן ניט. און באלד גיט איהם אין קאפ ווי מיט א האמער א קלאפ:

— עוף השמים יוליך את הקול! דער פויגעל וועט אויסזאָגען... שלמה המלך האט דאך זיכער געוואוסט, שרעקט ער זגך.

— וואו זיינען דאָ פייגלעך, נארישקייט! ער דערמאנט זיך, אז נעכטען איז א סאראָקע געשטאנען אויפ׳ן דאך פון שטעלכיל...

— משוגע בין איך, שפייט ער אויס... וועה איז מיר, איך קען טאקי משוגע ווערען.

די רעיונות זיינע פלאָנטערן זיך, אין מוח קריכען אום עפּעס ווי ווערים די ווערטער: שלמה המלך... די פויגעל... ניטאָ קיין סודות.... א סאראָקע... אין די אויערען הערט ער א גרילצען פון מאשינעס: מען האט אומעטום אין שטעדטיל מאשינעס געשטעלט...

איהם הויבט זיך דער מח. ער קריכט אראָב פון בעט און שטעלט זיך מיט שטארע אויגען אין מיטען שטוב. ער קוקט אויף דאָס קליין־לעמפּעלע, וואָס ברענט אזוי דונקעל און טרויעריג אויפ׳ן טיש, אויף וועלכע עס ליעגט א האלבער לעבעל שווארץ ברויט. ער בעטראכט זיין גאנצע שטוב, ווי ער וואָלט ערשט אריין אין איהר....

און אָט שטעלט ער זיך ביי זיין ווייב׳ס בעט! זי קרעכצט אזוי הערצרייסענדיג, אזוי פערצווייפעלט — איהרע אויסגעדאַרטע באקען זיינען ווי טויט, די פלאכע ברוסט זיך שווער — — ער שטעלט זיך נעבען דעם צווייטען בעט, וואו די קינדערלעך שלאָפען — — טויטע פנים׳ער, אויסגעדארטע, איבערגעדעקט מיט אלטע שמאטעס.

— אפילו קיין קאָלדרע אין שטוב ניטאָ! — קרעכצט ער.

ער דערמאנט זיך ווידער אַן דאָס געלד, וואָס ער האט איבערגעצעהלט....

— ניין, ניין! — קרעכצט ער, — ס׳איז א ליעגען, א ליע־

גען! איך האָב ניט קיין געלד. איך בין אַ ביטערער אביון, איין אונגליקליכער!... איך האָב גאר נישט, גאָר נישט, גאָר נישט, איך האָב ניט וואָס מורא צו האָבען...

ער ווערט אביסעל רוהיגער, ער קוקט אויף די שלאָפענדיגע ווייב און קינדער און רעדט זיכער ארוים:

— איך האָב גאר נישט, גאָר נישט; קיינער וועט קיין מאשינעס ניט שטעלען!... איך בין אַן אביון!...

אברהם דער שוסטער.

אברהם דער שוסטער איז א הויכער, דארער זקן, מיט א לאנגער באָרד, נאָך לענגערע פּאות'ן און מיט א גרויסען שטע־רען; ווען א פרעמדער מענש זאָל איהם בעגעגענען אמאָל אין דער פריה פון דאוונען מיט'ן גרויסען טלית־זאק אונטער'ן אָרים, וואָלט ער זיכער געמיינט, אז דאס געהט דער רב פון'ם שטעד־טעל, אָדער אזוי א שעהנער בעל־הבית. אמת, אברהם אליין האָט זיך טאקע געהאלטען גאנץ גרוים און מיט זיין מלאכה זיך כּלל ניט געשעמט, און זייט ער האָט געהערט פון א מגיד, אז ר' יוחנן דער גרויסער תנא ר' יוחנן, איז געווען א שוסטער, איז ער ווי שטאָלץ מיט זיין מלאכה געוואָרען, און אז עס פלעגט אמאָל קומען צו רעד וועגען שוסטעריי פלעגט ער שטענדיג ארויסטרעטען מיט פייער צו אבשלאָגען די, וואָס זיינען געגען דער מלאכה און פלעגט ענדיגען זיין ווארימע רעדע מיט די ווער־טער:

— וואָס דאַרפט איהר מעהר, ר' יוחנן, דער גרויסער תנא, איז אויך געווען א שוסטער, אויך געצויגען די דראטווע...

דאָס לעצטע פלעגט ער שוין אויסלאָזען לאכענדיג, אויף וואָס ער פלעגט באלד חרטה קריעגען — ס'טייטש! ער לאכט פון א תנא! און כדי ר' יוחנן זאָל אויף איהם דארט קיין פאר־איבעל ניט האָבען, פלעגט ער גלייך זיך פערכאָפּען:

— רעכענט אייך, ער אליין האָט די דראָטווע ניט געצוי־גען, ער האָט געווים געהאלטען פועלים...

דאָך פלעגט אברהם׳ן וועניג העלפען זיי פערטהיידיגען די שוסטעריי און זיין בעריהמען זיך מיט זיין קאָלעגע ר׳ יוחנן: קיין כבוד, נאָך וועלכע ער האָט זיך געיאָגט, האָט ער קיינמאָל ניט געהאט. אפילו דאָס „שניידערשע קלייזעל“, וואָס איז געווען שטענדיג טאָלעראנט מיט אלערליי בעלי מלאכות, האָט איהם קיינמאָל קיין רעכטע „עליה“ ניט געגעבען, אויסער אמאָל, על פי טעות, האָט מען איהם געגעבען אחרון, און שמחת תורה פלעגט מען איהם געבען די הקפה „עוזר דלים“. נאָר דאָס איז געווען ניט דערפאר, ווייל ער איז א שוסטער, נאָר דערפאר וואָס ער איז געווען א האלבער שוסטער, אָדער ווי מען האָט איהם גערופען אין שטעדטעל „א לאטוטניק“. ד. ה. קיין גאנצע שיך און שטיוועל פלעגט ער ניט נעהען, ער פלעגט נאָר לאטעס לעגען. ער האָט אפילו זיך בעריהמט, אז אמאָל, אמאָל פלעגט ער גאנצע שיך אויך נעהען, נאָר זייט עס איז ארוים די וויסטע מאָדע מיט די „שמאָלע נעזער“ האָט ער אויפגעהערט— ער וויל זיך ניט נאריש מאכען... אמת, לאטעס פלעגט ער לעגען איינס אין דער וועלט! אפילו די שטעדטיל׳שע שוסטער, וואָס פלעגען שטענדיג „ריידען“ איינער אויפ׳ן צווייטען, האָבען אויך ניט געהאט א העזה אויסצוזעצען חסרונות אין אברהם׳ס א לאַ־טע. נאָר דאָך פלעגען אלע אין שטעדטעל פון איהם קיין גרוי־סען פירוש ניט מאכען, פארקעהרט, ביי א געלעגענהייט פלעגט מען פון איהם אבלאכען. זיין שטאָלץ האָט דערפון געליטען און ביי א צייט פלעגט ער זיך אָן די אלעמען נוקם זיין.

די צייט פלעגט ער אלע יאָהר ערווארטען מיט גרוים אונ־געדולד. ער איז געווען זיכער, אז זי וועט קומען, זי מוז קומען! דער אייבערשטער וועט ניט משנה זיין דעם סדר פון ששת־ימי בראשית און אָסיען מוז זיין אלע יאהר און רעגענס וועלען געהן. אָסיען, ווייס אברהם, מוז רעגענען. ער האָט שוין אָבגעלעבט אזוי פיעל יאָהרען און עס האָט נאָך קיינמאָל ניט געטראָפען, אז עס זאָל ניט רעגענען; און פון רעגען, ווייס אברהם, ווערט אין

שטערטעל א גרויסע בלאָטע, אזא בלאָטע וועלכע ער דאַרף האָבען, אויף וועלכע ער בעט גאָט. ווי דער פּויער בעט גאָט דעם רעגען אויף ברויט אזוי בעט ער אויך גאָט, נאָר ניט אויף ברויט אליין, אויך ער זאָל זיך קענען רעכענען מיט די שטערטעלשע בעל־הבתים, וועלכע לאַכען אָפּ פון איהם.

און אז אברהם זיצט סכות און עס הייבט אָן גיעסען א קאַלטער הערבסט־רעגען, איילט ער זיך ניט צו געהן אין שטוב, ביז וואַנען זיין אַלטע פּעשע רופט איהם ניט אריין מיט גרויסע קולות:

— משוגענער איינער! ווער זיצט עס אין אזא גאָס־רעגען אין סכה! דו ווילסט זיין פרימער פאַר'ן רב! די יויך ווערט אָן דעם טעם פון דעם רעגען.

— ניש־קשה, ניש־קשה! — טרייסט ער זי צופריעדענערהייט, שוין אריינגעהענדיג אין שטוב. — איך האָב ניט קיין מורא פאַר הייגטיגען רעגען, פון אַזאַ רעגען וועט זיך „שטעלען" די בלאָטע! נאַרעלע, די בלאָטע....

— נו, דאנקען גאָט טאַקי פאַר דער בלאָטע! — ענטפערט פּעשע מיט א פרום־פּנים; זי דערמאַנט זיך, אז די גאַנצע חיונה האָבען זיי טאַקע פון דער אָסיען־בלאָטע.

און אברהם ענדיגט דאַס עסען אין שטוב, די אויגען אָבער קוקען דורכ'ן פענסטער אין גאַס אריין און זיין האַרץ וואַקסט פאַר פרייד, זעהענדיג, ווי די ערד ווערט שוין ווייכליך, ער דערקענט שוין די סמנים פון זיין ליעבער בלאָטע....

און אז עס גיט א שיין די זון ווערט אברהם דערשראָקען צום טויט! איהם דאַכט זיך, אז זי וויל איהם אוועקנעהמען דאָס ברויט... נאָר ניט לאַנג שיינט די הערבסט־זון: א וואָלקען פערשטעלט זי באַלד און אברהם ווערט ווייטער פרעהליך און זינגט פאַראָדירענדיג דאַס קינדישע ליעדעל:

גאָט, גאָט גיעב א רעגען
פון אברהם שוסטער'ס וועגען.

און גאָט הערט צו אברהם׳ס געבעט — א גאַנץ סכות רע־גענט און רעגענט, אידישע קינדער טרויערען, וואָס זיי האָבען א פערשטערטען יום־טוב, קענען ניט ארויסגעהן אויפ׳ן גאס א ווײלע, אברהם אבער איז שטארק צופריעדען: אין גאס האָט זיך שוין אויסגעבילדעט די בעוואוסטע אָסיענדיגע בלאָטע, נקבות בלײבען אָפט שטעהן אין דער מיטען גאס פערצווײפעלט, לאָ־זענדיג אמאָל די שוך; קלײנע קינדער טראָגט מען איבער אויף די הענד און מאנסבילען ראטעווען זיך אַרום מיט גרויס בריה־בריה־שאפט...

דאָ לאכט שוין אברהם פון דער זון! אזא קלײנע טעלער וועט ניט זײן ביכולת אויסטריקענען אזא גרויסע בלאָטע, און אפילו אז מעהר קײן רעגען זאָל ניט געהען, וועט זי אויך שטעהן נאָך א פּאָר חדשים שטארקע. נאָר אברהם טרײסט זיך, עס וועט נאָך רעגענען, ער האָט דערויף זײן כלל: אָסיען מוז רע־גענען!

איבער יום־טוב רוהט ער זיך אויס און קלויבט כוחות; ער ווייסט, אז נאָך יום־טוב וועט ער מוזען ארבײטען ביז שפּעט אין דער נאכט ארײן, ער וועט זײן פערוואָרפען מיט מלאכה.

און אויף מאָרגען נאָך סכות הײבט זיך טאקע אָן בײ איהם א יריד אין שטיבעל, וועלכער שטעהט גאַנצע דרײ חדשים און א מאָל מעהר. מען טראָגט איהם שיך פון אַלע זײטען, די בלאָטע איז גרויס און יעדערער וויל זיך פערזאָרגען מיט גאַנצע שיך, אויסער דעם רײסט זיך אין בלאָטע מעהר ווי א גאַנץ יאָהר!

אברהם האָט גוט אין זינען, אז פון דעם יריד לעבט ער א גאַנץ יאָהר. אמת, עס מאכט זיך אין א טרוקענער צײט אויך לאַטעס צו לעגען, אבער דאמאָלס איז ער ניט אזא יחסן: די גע־הויבענע שוסטער פון די „שמאָלע געזליך“ זיצען דאמאָלס אָהן ארבײט און שעמען זיך ניט אונטער צושלאָגען איהם פרנסה, און דעריבער בענוצט ער זיך מיט זײן איצטיגע „יחסנות“ און „רײסט„ פון טויט און פון לעבעדיג, ער מאכט שרעקליכע טאק־

סעס, ווער רעדט, פאר א פאר פאדמיאטקעס אונטערשלאגען קען מען שוין ביי איהם ניט אבדינגען קיין גראשען, עס מעג זיין ווער עס איז, אפילו א נאהענטער, ארימער שכן; און אז יענער פרובט זיך צו דינגען:

— סטייטש, ר' אברהם, פאר וואס קומט אייך אזוי פיעל? ענטפערט אברהם קאלט:

— איך נייט אייך דען חלילה? אייך לויהנט נישט, — טראגט אייך אריין צו בעריל דעם שוסטער, ער איז אויך א גאנץ גוטער שוסטער, ער מאכט דאך עפעס „שמאלע נעז־לעך"...

די לעצטע ווערטער פלעגט ער אויסלאזען מיט אן איראָ־נישען טאָן, ווי ער וואלט געזאגט: ניט אלע מאל טויג פאר אייך בעריל דער שוסטער, איהר דארפט מיך אויך האבען... ער וויל זיין זיכער, צי דארף מען איהם טאקע האבען און ער גיט א קוק אין פענסטער און ער ווערט נאך שטייפער ביי זיך: די גאס איז פערפלייצט מיט שיטערען קויט, חאטש טרענק זיך! — אוי, דארפט איהר מיך! שמייכעלט ער און גיט אפילו ניט א קוק אין יענער זייט, וואו דער קונד שטעהט מיט די שיך און וויל אראבדינגען א צעהנעריל. אברהם פיהלט, אז איצט איז די צייט צו אברעכענען זיך מיט זיינע שונאים, וואס לאכען פון איהם, און ער איז זיך נוקם מיט הארטע מקחים...

אט אזוי האט זיך אברהם דער לאטוטניק אבגעלעבט ביז אין טיעפער עלטער, אלץ געצויגען די חיונה פון דער שטעדטיל־שער בלאטע און געדאנקט גאט, וואס ער האט בעשאפען קלוג די וועלט, אז עס מוז זיין א צייט אין יאהר, ווען אין שטעד־טעל ווערט א בלאטע און זיינע לאטעס געהען שטארק אן. דערפאר האט אין זיינע אויגען די בלאטע דעם שעהנסטען חן געהאט, אפשר א סך מעהר חן, ווי דער בלאהער ים ביי א פאעט... און אז ער פלעגט דורכגעהן אמאל אין מארק קויפען

שטיקלעך רימען אין די פעל־קראַמען, פלעגט ער מיט שטאָלץ בעטראַכטען די מיט קויט פערגאָסענע גאַסען און דעם מאַרק, וואו עס פלעגען טרעטען די שעהנסטע בעלי־בתים מיט פערקאַ־שערטע פאָלעס, אונטערברומענדיג:

— נגנגנו א בלאָטע, זאָל מען בעהיט ווערען!... אודאי גע־פעלט זיי ניט — פלעגט ער דעמאָלט טראַכטען, זיי קענען לע־בען אָהן איהר, און פאַר מיר אַרט זיי דען?...

און אז איינער פון זיינע קונדען, קומענדיג צו איהם, פלעגט זיך אמאָל קלאָגען, אז פון דער בלאָטע איז שוין ניט אויסצור־האַלטען, גאָט וואָלט שוין עפּעס רחמנות האָבען עס זאָל טרוקען ווערען, פלעגט דאַמאָלס אברהם ווערען מלא כעס; בעווייזען דעם כעס האָט ער ניט געקענט, נאָר דעם „קונד“ האָט ער שוין געקנס'ט מיט א צווייער העכער אויף יעדער לאַטע, טראַכטענדיג ביי זיך:

— רעד ניט קיין נאַרישקייט!...

איינמאָל אין מיטען זומער — עס איז נאָך געווען א שטיק צייט צו אברהם'ס „לאַטעס־סעזאָן“, איז ער דורכגעגאַנגען דעם מאַרק און האָט דערזעהן א גרויסע קופּע שטיינער ליעגט סאַמע אין מיטען מאַרק. איהם איז די זאַך קשה געוואָרען. וואָס זאָל עס בעדייטען? און ער איז צוגעגאַנגען צו א קרעמער פרעגען: אויף וואָס דאַרף מען אזוי פיעל שטיינער?

— אזוי פיעל? — האָט נאָכגעקרימט איראָניש דער קרעמער — דאָס איז ביי אייך אויך א פולע?! וואַרט נאָר, וועט איהר זעהען ווי עס וועט זיין צעהנמאָל אזוי פיעל, הונדערט מאָל אזוי פיעל.

— אָבער אויף וואָס דאַרף מען אזוי פיעל שטיינער? — האָט זיך אברהם נאָך מעהר געוואונדערט.

— איהר זענט א היעגער צי ניט? האָט דער קרעמער גע־כעסט, — איהר ווייסט דען ניט, אז מען וועט אין גיכען ברוקי־

רען דאָס שטעדטעל, לכתחילה דעם מאַרק, נאָכדעם די גאַסען.

— ברוקירען... ברוקירען ?... וואָס הייסט ברוקירען ? — האָט אברהם זיך אָנגעהויבען קראַצען אין פּאָטיליצע, ווי ער וואָלט זיך וועלען דערמאָנען עפּעס א שרעקליכע זאַך.

— מען זאָגט טאַקי סטאַאריי יאק מאַליי ! האָט דער קרע־מער געשמייכעלט — וואָס פערשטעהט איהר דאָ ניט ? מען וועט אויסברוקירען דאָס שטעדטעל מיט אָט די שטיינער אָט — עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין.

מעהר קיין פּירושים האָט שוין אברהם ניט געדאַרפט. די לעצטע ווערטער : עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין, האָבען איהם ווי א דונער געטראָפען.

דאָך אין גאַנצען האָט עס דאָס ניט פערשטאַנען און גע־הענדיג צוריק אהיים, ווי א דערשלאָגענער, האָט ער צו זיך אליין גערעדט, מאַכענדיג מיט די הענד : וואָס הייסט עס זאָל מעהר קיין בלאָטע ניט זיין ? קען דאָס זיין, דאָס שטעדטעל זאָל פּלוצים אויסגעטריקענט ווערען ?...

ער האָט זיך אָבער דערמאָנט, וואָס איינער, א קונד זיי־נער, האָט איהם אמאָל דערצעהלט, אז עס זיינען פאַרהאַן אין דער וועלט „אזעלכע גרויסע שטעדט, וואָס זיינען געברוקירט און דאָרטען איז שטענדיג טרוקען", — ער איז אריינגעקומען אין שטוב, ווי צומישט.

— אוים בלאָטע ! — האָט ער געברומט, — מען דאַרף שוין מיך נישט !

זיין „אַלטע" פּעשע האָט נישט פערשטאַנען, וואָס ער רעדט און האָט געמיינט, אז ער איז משוגע געוואָרען.

— וואָס שרייסטו ? — האָט זי זיך געבייזערט — וועלכע בלאָטע ? אין מיטען זומער ווילסטו בלאָטע, קאַרג איז דיר דען אַסיען.

— הערסט דאָך ! די גזלנים ווילען, אז אין אַסיען זאָל אויך

קיין בלאָטע ניט זיין, פערשטעהסט? ! זיין ווילען אונז זעצען צו דער עלטער אָהן ברויט.

— וועלכע גזלנים, וואָס פּלוידערסטו? — האָט זיך שוין פּעשע דערשראָקען אויף איין אמת.

אברהם האָט אליין ניט געוואוסט ווער זיינען דאָס די גזלנים, נאָר זיין כעס האָט אין איהם געברענט און ער האָט אויסגעלאָזט איילענדיג:

— „זיי" געפעלט ניט די בלאָטע! פערשטעהסט? גרויסע פּריצים זיינען זיי! זיי גלייכען זיך אויף צו די גרויסע שטעדט און האָבען זיך מישב געווען ברוקירען די גאסען, וואָס זאָגסטו צו זייערע יאָהרען?

— א קויל איז מיר געשעהן — האָט פּעשע פערבראכען מיט די הענד — מיר זיינען דאך אונגליקליך. פון וואנען וועלען מיר איצט לעבען?

— געה, פרעג דיך ביי זיי! — האָט ער מיט גאל געענטפערט. זיי ארט דען עפּעס פאר אונז? דו מיינסט! אז גאנץ שטעדטעל טראגט מיר פון נאָך סכות אן ארבייט פאר רחמנות אויף מיר? אז זיי וועלען קענען זיך קענען בעגעהן אָהן מיר וועלען „זיי" אודאי זיין צופריעדען, די גזלנים!

— און דו רעכענסט, אז מען וועט שוין גאָרניט רייסען די שיך? — האָט פּעשע געפרעגט מיט א טאָן, אין וועלכען עס איז נאָך געלעגען א שטיקעל האָפנונג.

— בהמה! רייסען וועט מען רייסען. אויף ברוק רייסט זיך אויך, אבער ניט אזוי ווי פריהער, אויף שטיין טרעט זיך אָב נאָר די פּאָדעשווע אליין און אין בלאָטע אבער ווערט צעפּוילט דער לעדער און דאָס איז ביי מיר דער עיקר...

* * *

אַלע טאג פלעגט אברהם ארויסגעהן אויפ'ן מארק זעהן וואָס הערט זיך עפּעס מכח דעם ברוק, און גלייך מיט דער קופּע שטיי־

נער, פלעגט וואקסען זיין וואונד אין הארץ, און ער איז אומגע־גאנגען ווי א קראנקער.

דאך האט ער געהאפט, אז ניט אזוי גיך וועט מען ברוקי־רען. והא ראיה, ער געדענקט, אז צו דער באד האט מען אויך אזוי אמאל אנגעהויבען פיהרען שטיינער און ציגעל און אלע טאג דאכט זיך, פלעגט מען אנהויבען צו מויערען, פון דעסטוועגען האט זיך עס געצויגען שעהנע עטליכע יאהר. און ער פלעגט זיך טרייסטען, אז דער ברוק וועט נאך אויך געדויערען ביז זיין לעצ־טען טאג....

נאר זיין האפנונג איז געווען אומזיסט!

אין דעם זעלבען זומער, אין א שעהנעם פריה־מארגען דורכגעהענדיג דעם מארק, האט ער דערזעהן אין מיטען שטעהט א רעדיל מענשען. דאס הארץ האט איהם ווי געזאגט, דאס איז ניט צו גוטען. ער האט זיך דורכגעשטופט דורכ׳ן רעדיל און הענד און פיס האבען איהם אנגעהויבען צו טרייסלען: ער האט דערזעהן קאצאפעס שטעהען מיט גרויסע האמערס און די הענד און צוקלאפען די שטיינער, אזש עס הילכט אין דער לופט. דער ארומיגער עולם שטעהט און פרעהט זיך:

— איצט וועט זיין א לעבען! — זאגט איינער.

— שייך א לעבען! — האלט אונטער א צווייטער. א ווערטעלע צו זאגען: פטור ווערען פון דער בלאטע!

איינער פון רעדעל, א שטעדטעל׳שער לץ, האט בעמערקט אברהם׳ן שטעהענדיג און האט אנגעהויבען טרייבען שפאס מיט איהם:

— איהר זעהט ר׳ אברהם וואס מען טהוט? איהר ווייסט, אז אייך וועט עס זיין א היזק צו דער פרנסה!

— א סמיכת הפרשה! — האט זיך אברהם געמאכט כלומר׳שט ניט פערשטעהענדיג. וואס געהערט דער ברוק צו מיין ארבייט?

— עס האט א גרויסע שייכות! — האט דער לץ נישט

אויפגעהערט צו שפּאסען: — אין דער טריקעניש וועלען זיך ביי אונז די שטיוועל אזוי ניט רייסען און איהר וועט האָבען וועניגער לאַטעס צו לעגען.

— וועט ער נעהען נייע שטיוועל! — האָט זיך געפונען צווישען חברה נאָך א לץ.

— קיין נייע קען ער נעביך ניט, ווי קומט ער דערצו, דאָס איז א געבוירענער לאַטוטניק.

— נישקשה, ער וועט זיך אויסלערנען! ער האָט א גרויסען שטערען.

אלע האָבען געלאַכט.

דאָ האָט זיך שוין אברהם ניט געקענט איינהאַלטען. מען האָט איהם אָנגעגריפען אין ביין אריין און ער האָט זיין גאַל ארויסגעגאָסען:

— ליידאקעס, וואָס מיינט א י ה ר אייך? איהר וועט די וועלט איבערמאַכען?! אזוי לאַנג קרענקט איהר, ווי לאַנג עס וועט נאָך זיין בלאָטע, איהר וועט נאָך אָנקומען צו מיר מיט אייערע צעפּוילטע שטיוועל פּעריכטען, די הויט וועל איך פון אייך דאמאָלס שינדען, די הויט!...

— הוררא! האָט עפּעס איינער א יונגאַץ אויסגעשריען, און דער צופריעדענער עולם פון ברוק האָט פרעהליך אונטערגעהאַלטען און דער לץ האָט געשריגען העכער פאַר אלעמען.

— ר' אברהם! אוים בלאָטע! עס וועט ניט זיין מעהר קיין בלאָטע, אוים בלאָטע!... הוררא!

אין דעם קומענדען אָסיען איז דער ברוק נאָך ניט פערטיג געוואָרען, די בלאָטע איז געווען די זעלבע, נאָר אברהם'ן איז שוין ניט בעשערט געווען קלויבען נחת פון איהר און פערדיענען צעהנערלעך: די לעצטע סצענע אויפ'ן מארק האָט אויף איהם זעהר שלעכט געווירקט, ער איז נאָך דעם ארומגעגאַנגען א פּאָר

וואָכען א קראנקער, האָט זיך אוועק געלעגט אין בעט און איז געשטארבען.

די וואָס זיינען געוועזען ביי זיין יציאת נשמה, האָבען לאַכענדיג דערצעהלט, אז זיינע לעצטע ווערטער זיינען געוועזען:

— גזלנים! אוים בלאָטע!...

דערפאר אבער אין א יאָהר נאָך זיין טויט איז דער ברוק פארטיג געוואָרען און פעשע, וועלכע האָט עס דערלעבט צו זעהן, פלעגט שטענדיג בעדויערען איהר אלטען בזה הלשון:

— אברהם, אברהם! אז דו וואָלסט איצטער אויפגעשטאַנען פון קבר, וואָלסט א קוק טהאָן וואָס פון דער בלאָטע איז געוואָרען, וואָלסטו נאָך א מאָל געשטאָרבען....

אריה־לייזערס פערד,

עס איז געווען אין יענע צייטען, ווען בראנפען איז געווען
אַ אידישע פּרנסה, ניט נאָר „שענקען" האָבען אידען געמעגט,
נאָר אפילו „טרייבען" בראנפען איז געווען אַ כשר'ע זאך.

דעמאָלט האָט מאיר טעמקין, אַ איד אַ גביר, אויפגעשטעלט
אַ גרויסע ברוי־הויז, העט הינטערען שטעדטעל, וואו דאָס קליי־
נע, שמאָלע טייכעלע האָט רוהיג געפלאָסען.

פון'ם טייכעלע איז גלייך געוואָרען אַ תל. וואסער
מיט בראנפען האָבען ניט געקענט הויזען. דאָס וואסער איז גע־
וואָרען מוטנע, געדיכט און האָט בעקומען אַ פּנים פון אן אראָב־
געוואָרפענעם גבאי...

אָבער דאָס שטעדטעלע איז דערפאר פרעהליך געוואָרען
און האָט אויפגעלעבט. ערשטענס, האָט דאָס ברוי־הויז אַ פיער־
פינף מאָל אַ טאָג געפייפט, געהודזשיעט און געקלונגען, און
כאָטש געפרעהט האָבען זיך דערמיט בלויז די קליינע קינדער און
חדר־אינגלעך, האָבען אבער אויך דערפון הנאה געהאט די
גרויסע אידען מיט לאנגע בערד און האָבען זיך געוויצעלט:

— וואָס זאָגט איהר ווי עס פייפט! פונקט ווי אין אַ כרך!

— איך האָב מורא אז עס וועט אונז צום סוף אלעמען
אנפייפען.

די ווייבער ווידער זיינען געווען צופריעדען מיט דעם
פייפען, הודזשיען און קלינגען דערפאר, ווייל זיי האָבען די
דאָזיגע קולות אויסגעניצט פאר אַ זייגער, וועלכען ניט יעדע

שטערטעלשע הויז האָט פערמעגט. געפייפט האָט עס צוועלף אזייגער, געקלונגען זעקס און געהודזשיעט אכט א זייגער. די ווייבער האָבען ביי די דאָזיגע צייט־סימפּטאָמען געדוקט טשאַ־לענט, פער'חתמ'עט די אויוועז און געבענשט ליכט...

צווייטענס, האָט דאָס שטערטעלע אויפגעלעבט, ווייל ארום ברוי־הויז האָבען געארבייט א מעכאניק, א פּאָר־מעכא־ניק, א ווייגער און א מאשיניסט, — א חברה וואָס מען האָט אראָבגעבראכט מיט זייערע ווייבער און קינדער פון גרויסע שטערט און געלעבט האָבען זיי ווי די גראפען. אלע טאָג האָבען זיי געקויפט פלייש, געגעסען אין מיטען וואָך ווייצענס און האָ־בען געגעבען צו לייזען „גאָלד"...

דערצו האָט דאָס ברוי־הויז געפאָדערט א גאנצע צאָהל אקציזניקעס. אמת, מאיר טעמקין איז געווען א איד אויף וועל־כען מען האָט זיך געקענט פערלאָזען. אבער די מלוכה געטרויט קיינעם ניט און די דאָזיגע אקציזניקעס האָבען די ערשטע צייט שטארק געהיט און געצעהלט די „גראדען" פון די בראנפען מיט גרויס איבערגעבענהייט. שפּעטער אָבער, אז זיי האָבען א־פּנים זיך איבערצייגט, אז מאיר טעמקין איז א איד, וועלכען מען קען געטרויען, אז ער וועט דעם בראנפען ניט פאלשעווען, האָבען זיי שוין גאנצענע טעג ארומגעשפּאצירט איבער'ן שטע־טעל, געמאכט חוזק פון עלטערע אידען מיט צופלאָכטענע בערד, דערפאר אבער האָבען זיי מיט די מיידלעך זיך בעגאנגען „וועזש־ליווא", און ניט איין שטעדטעלשע מיידעל האָט ביינאכט אין חלום געזעהען א הויכען, שלאנקען אקציזניק מיט גאָלדענע קנעפּ און מיט בלאָנדע, שעהנע וואָנסעם...

און ווער ווייס צי נאָר אין חלום אליין?

און עס האָט זיך טאָקע שפּעטער ארויסגעוויזען, אז ציפּ־קעלע משה־חיים דעם בעקער'ס האָט געהאלטען מיט אן אקציז־ניק אזוי ווייט, אז זי האָט שפּעטער געמוזט פאָהרען צו איהרער א מוהמען אין דער גוברניע אויף א פּאָר מאָנאט צו גאסט... כאָטש

נאָהענטע מענשען האָבען געוואוסט, אז חיים־משה דער בעקער האָט זיין גאנצע משפּחה אין שטעדטעל, און די מארק־ווייבער, וואָס האָבען אין מיטען וואָך געהאַט געבוג צייט, האָבען דעם דאָזיגען ענין ארומגערעדט פון אַלע זייטען. מען האָט זיך גע־סוד'עט, ארויסגעשפּרונגען אַלע ווײלע מיט א געלעכטער און כדי יוצא־זיין אויף פאר גאָט — פון צייט צו צייט אונטערגע־זיפצט אויף אזא מעשה רע...

אָבער פרעהליך איז געווען.

דריטענס, האָט מען זיך געכאפּט, אז דאָס ברוי־הויז, וואָס טרייבט בראנפען בלויז פאר גויים און וואָס יעדעס גלעזעל קאָסט אזוי טייער, — ארבייט ארוים פון זיך אזא מין פּסולת, וואָס, אז מען גיעט עס טרינקען די קיה, ווערען זיי פעט און גיעבען מילך צוויימאָל אזוי פיעל... און דאָס דאָזיגע פּסולת מיט דעם נאָמען „ברייע", גיסט מען פּשוט אין טייך...

האָבען זיך די באַלעבאסטעס, וואָס האָבען געהאַט בהמות, אנגעכאפּט אן די דאָזיגע ברייע ווי אָן א קוואַל פון אייביגען לע־בען, וועגען וועלכען עס דערצעהלט זיך אין טייטש־חומש...

און די ווייבער וואָס האָבען געשפּייזט זייערע קיה מיט די דאָזיגע ברייע האָבען דערצעהלט וואונדער: די קיה זיינען געוואָרען דאָפּעלט דיק, פון מעהר מילך געבען איז שוין אָבגע־רעדט, דאָס האָט ניט יעדע באַלעבאסטע גערען דערצעהלט: עין־הרע איז שולט אין א בהמה פּונקט ווי אין א מענשען, להבדיל, און ס'איז א סברא, אז נאָך מעהר ווי אין א מענשען. נאָר האָט מען דען בעשיינפּערליך ניט געזעהען, אז ביי די קיה, וואָס ווערען געשפּייזט מיט די ברייע, וואַקסט די אייטער פון טאָג צו טאָג! מען קען דאָך די אויגען ניט צומאַכען!

איז אבער א שטערעניש, וואָס דאָס ברוי־הויז געפינט זיך א מהלך וועגס. עס איז ניט אזוי לייכט יעדען טאָג צו געהן מיט צוויי עמער און א קאָראָמיסלע אויף די פּלייצעס נאָך דער דאָ־זיגער ברייע. די ברייע איז געדיכט און וועגט אָהן א שיעור.

דערצו איז דאָס טאַקי ניט שעהן צושלעפּען זיך איבער אַלע גאַסען מיט א קאַראַמיסלע אויף די אַקסלען... אַזוינס האָבען זיך ערלויבט די אָרימע באַלעבאָסטעס, איז דאָס אדער גאַנץ פריה אָדער גאַנץ שפּעט, ווען עס איז געווען פינסטערליך.

ביז עס האָט דערפון ערפאַהרען אריה־לייזער דער שינדער..

אריה־לייזער מיט זיינע צוויי בנים האָט געוואוינט ערגעץ אין עק שטעדטעל, אין א גוי'עשע „כאַלופּקע", וואָס האָט אויך פערמאָגט א שטאַל. מיט זיין פּרנסה האָט ער זיך ניט גע־שעהמט, אָבער צופריעדען פון איהר איז ער ניט געווען. ער אַליין האָט זיך געהאַלטען פאַר א פערד־הענדלער, אָבער אין שטעדטעל האָט מען איהם גערופען „דער שינדער". אין אמת'ן איז אין דעם פאַל דאָס שטעדטעל גערעכט געווען. אריה־לייזער איז געווען מעהר שינדער ווי פערד־הענדלער. אמת, געקויפט האָט ער פערד, אָבער געקויפט האָט ער זיי צוליעב די פעל... דער טייערסטער פּרייז, וואָס אריה־ליב האָט געצאָהלט פאַר א פערד, איז געווען א דריי־רובלדיגע. דאָס זיינען געווען פערד — זקנים, בלינדע, הינקעדיגע, וואָס האָבען געהאַט צו דערלעבען זייערע לעצטע טעג און אמאָל זייערע לעצטע שעה'ן, און אָט דאַמאָלס פלעגט דער פויער צי דער בעל־הגוף זיי פערקויפען אריה־לייזער'ן.

דער מסחר פלעגט צוגעהן אויף אזא'ן אופן:

— אריה־לייזער — קלאַפּט איהם א פויער אין קליין פענסטעריל פון זיין שטיבעלע — איך האָב פאַר דיר א פעל...

אריה־לייזער געהט פויל ארויס פון שטיבעל, נאָך איהם די צוויי בנים, יאשקע און פיישע, אַלע דריי מיט פערכמורעטע געזיכטער, וואָס קוקען ארויס אונטער די גרויסע ווינטערדיגע היטלען, וואָס זיי טראָגען אין אַלע צייטען פון יאָהר. זיי גיעבען זיך אַלע דריי, ווי לויט א קאָמאַנדע, א קראַץ מיט זייערע שווע־רע גופים, איינגעהילטע אין וואַטאָווע מלבושים, און נעהמען זיך

צו בעטראַכטען דאָס בעשעפעניש, וואָס שטעהט נאָך דערוויי־לעבעדיג און איז גלייכגילטיג צו דער גאַנצער וועלט...

— איז וואָס ווּעסטו ווּעלען, פּאכאָם, פאַר דער דאָזיגער פעל? פרעגט אריה־לייזער, בעקוקענדיג דאָס פערד וואָס זיין פעל איז איבריגענס שטאַרק צופליקט.

דאָס אַלטע, קראַנקע פערד לעגט זיך דערווייליע אנידער אויף דער ערד און כאַפּט א דרימעל. עס איז מיעד. א לע־בען אָבגעאַרבייט אויף פעלדער, געאַקערט, געזייהט, געשלעפּט די תבואות אין די שייערען — עס איז מיעד. ליעגט עס און רוהט זיך אוים נעבען אריה־לייזער'ס שטיבעל.

און אריה־לייזער לאָזט עס ליעגען. ליעגענדיגערהייט קען ער די פעל בעסער בעטראַכטען. ער מעסט זי, טאַפּט זי. די זיהן העלפען איהם און ענדליך ווערט מען מושוה — דריי רובל . . .

און אויף אזא אופן קלייבט זיך אָן אמאָל ביי אריה־לייזער'ן אין שטאַל, ביי א זעקס פערד און דערלעבען דאָרט די לעצטע טעג, שעה'ן און מינוטען.

ביז אריה־לייזער מיט די בנים טהוען זיי זייער רעכט...

אָפטמאָל דאכט זיך אריה־לייזער'ן, אז א פערדיל קוקט איהם אריין מיט א פראַגע אין די אויגען: ווען? . . .

און אמאָל בעמערקט אריה־לייזער, אז דאָס פערד קען נאָך לעבען ביי א האַלב יאָהר און ברענגען נוצען. דעמאָלט רופט ער ישראל־בער דעם בעל־העגלה און פערקויפט איהם פאַר א פינפעריל, דערביי נעהמט ער אבער אוים א תנאי:

— ישראל־בער, ווי באַלד דאָס פערד וועט האַלטען ביים טויט — ברענגט איהם צוריק צו מיר. מיר וועלען שוין מושוה ווערען . . .

אָבער אז דער „קאָך" פון די „ברייע" איז דערגאַנגען צו אריה־לייזער'ן, האָט ער בעשלאָסען זיינע צום טויט פער־

משפט'ע פערד, אויסנוצען פאר א נייער פרנסה . . .

ער האָט גלייך פעריכט דאָס וואָגענדעל, וואָס ביי איהם האָט זיך אין שטאל ארומגעוואלגערט, צוגעמאכט צו איהם אזא מין שטאנג צו וועלכען מען זאל קענען וואָס מעהר פערד שפאנען האָט געקויפט א פאָס מיט אַן עמער און אין א העלען פריה־מאָרגען האָט זיך איבער די שטעדטעלשע גאסען בעווי־זען אריה־לייזער זיצענדיג אויף זיין וואָגען, געשפאנט אין דער ברייט מיט זעקס פערד, פוןביידע זייטען זענען נאָכגעגאנגען זיינע צוויי בנים און האָבען הילכיג אויסגעשריען:

— ברייע! ברייע! ברייע!

זיינען די ווייבער ארויסגעלאָפען מיט עמערס, די קינדער נאָך זיי און ארום אריה־לייזער'ס וואָגען האָבען זיך אויסגע־שטעלט א גאנצע רייהע מיט ווייבער, קינדער און עלטערע אי־דען, און האָבען מיט גרויס דרך־ארץ בעטראכט דעם נייעם עושר פון שטעדטעל, אריה־לייזער שינדער, וואָס קען זיך ער־לויבען ארויספאָהרען אין א זעקס־פערדיגען שפאן . . . און די ווייבער האָבען דערפאר געצאָהלט ניט געדונגענערהייט א צעהנעריל פאר יעדען עמער ברייע, וואָס אריה־לייזער האָט זיי צוגעשטעלט . . .

צופריעדענגעשטעלט די גאס ווייבער, וואָס האָבען בהמות פערמאָגט, האָט אריה־לייזער א שמיץ געטהאָן די זעקס נאָך לעבעדיגע פערדלעך און זיך געריהרט ווייטער . . .

אין דער צווייטער גאס אָבער האָט שוין אריה־לייזער פערמאָגט בלויז פינף פערד. דאָס עלסטע פערד איז געפאלען ביים בארג . . .

האָבען איהם די זיהן אויסגעשפאנט און מיט גרויס מיה אוועקגעפיהרט אהיים, קוים א לעבעדיגען.

אין דער דריטער גאס איז אנידערגעפאלען א צווייט פערד. איז שוין אריה־לייזער געוואָרען אביסעל געפאלען ביי זיך. פיער פערד איז ניט זעקס און ער האָט געמוזט בכבודו

ובעצמו אראַבקריכעו פון פאַס, וואו ער איז געזעסן ווי א שררה, און זיך נעהמען שטופּען דעם וואָגען.

דערווײַלע זײַנען אָנגעקומען די צוויי בנים און צוגענומען דאָס צווייטע אנידערגעפאַלענע פערד...

אזוי האָט עס פאַסירט יעדען טאָג. ארויסגעפאָהרען מיט זעקס און געקומען אהיים צוריק מיט פיער, אמאָל מיט דריי, זעלטען מיט פינף און קיינמאָל ניט מיט אלע זעקס. אָבער אַ דאנק דער דאָזיגער ניצליכקייט, וואָס ער האָט בעקומען פון די פערד, וואָס זענען געווען פער׳משפּט צו געטויטעט ווערען, האָט זיך ענדליך ביי אריה־לייזער׳ן ענטוויקעלט א געפיהל פון ליעבע צו זיי.

צו די אנידערגעפאלע פערד פלעגט ער רופען אמאָל זיין גוי־עשען שכן, אנטאָן, וועלכער איז געווען א גרויסער מומחה. און ניט זעלטען האָט איהם געלונגען צו פערלענגערען די טעג פון דעם דאָזיגען פער׳משפּט׳ן מין . . .

די געזינטערע פלעגט ער שפייזען פון דער פולער האנד מיט היי. ביי א בעסערען פרנסה־טאָג האָט ער אפילו געקויפט פאר זיי א טעפעל האָבער און ער האָט געקוקט מיט הנאה ווי די אויסגעדארטע, פערמוטשעטע פערד כראָמטשקען מיט די עטליכע איבערגעבליבענע ציינער און קוקען איהם מיט ברייט־געעפענטע פייכטע אויגען, פול מיט דאנקבארקייט . . .

דאָמאָלט פלעגט ער דאָס פערדעל א גלעט טהאָן און פער־שפּרעכען איהם אויף שטום־לשון, צו האלטען איהם אזוי לאנג, ווי גאָט אליין וועט וועלען . . . .

ער איז איהם שוין מוחל די פעל... זאָל בעסער דאָס פערד זי אליין טראָגען געזונטערהייט. . .

און אז עס אריבער א שטיק צייט און אריה־לייזער האָט אָבגעשפּאָרט עטליכע רובל פון דעם ברייען־פיהרען, האָט ער בעקומען א השגה צו קויפען ניט נאָר די פעל פון די פערד, נאָר טאקי אַן עכט פערד.

אַ שאָד נאָר, וואָס אין שטאַל געפינען זיך ביי איהם נאָך פיער פערד, וואָס ער האָט געקויפט בלויז פאר דער פעל . . . זיי האָבען איהם אזוי געטריי געדיענט, אז ער וועט שוין ניט האָבען קיין הארץ צו בענוצען זיך מיט זייער פעל . . . ווען ער וואָלט די פיער פערד געקענט פערקויפען פאר צוועלף קער־בליך ; אָבנעהמען, הייסט עס דעם קרן און דערלעגען נאָך אַ צעהנרובעלדיגע, — קען ער קויפען אַ יונג־פערדיל און האָ־דעווען עס . . .

פון אזא פערד וואָלט ער איצט, אויף זיין עלטערע יאָהרען נחת געהאט . . .

— שוין גענוג מיט אלטווארג ! האָט ער פעסט בעשלאָ־סען . . .

דער העברעאַישער לעהרער.

אַז עס זיינען דאָ אויף דער וועלט גבירים, האָט יעקב־ליב אַלע מאָל געוואוסט און דערין קיינמאָל ניט געצווייפעלט. אפילו ווען ער איז נאָך געווען אַ בחור'ל אין דער היים, אין דעם אָרימען שטעדטעלע האָט זיך שוין דאמאָלס צווישען די אָרימע און דערשלאָגענע איינוואוינער געפונען אַ איד, וואָס האָט געוואוינט אַבגעזונדערט פון אַלע, ערגיץ העט ווייט, אַזש נעבען דער פּאָסט, אין דעם פּריסטאַוו'ס הויז. דאָרטען וואו די בוי־מער הויבען זיך אַן און וואו עס געפינען זיך די ארומגעצוימטע די הויפען מיט די גערטענדלעך און בלומען . . .

וואָס אַזוינס ביים גביר אין הויז קומט פאָר, האָט ער ניט געוואוסט. געהענדיג אמאָל אין יענער גאס שבת שפּאַצירען מיט חברים, פלעגט ער אפילו זיין אַ בעלן אריינקוקען אין איי־גע פון די פענסטער פון דעם גביר'ס הויז, כדי צו כאַפּען בלויז דעם שניט... אָבער די גאַרדינען, כאָטש מיט לעכלעך, פלעגען אַלץ פערשטעלען און פאר יעקב־ליב'ן איז געבליבען דאָס איני־ווענינסטע פון הויז אַ סוד, אַ רעטעניש.

אָבער געוואוסט האָט יעקב־ליב נאָך אפילו דעמאָלט, אַז דער דאָזיגער גביר, וואָס וואוינט ביי זיי אין שטעדטעל איז ניט פון די אמת'ע גרויסע גבירים. אין די גרויסע שטעדט ערשט דאָרטען זיינען זיי דאָ אין די צעהנדליגע און זייערע וואוינונ־גען פערנעהמען אַן אויג!

אבער יעקב־ליב האָט קיינמאָל ניט געטראַכט אַמאָל זוכה זיין צו געפינען זיך אין אַזוינע הייזער און זעהען ווי אַזוי געהט דאָרטען צו. אבער צו שמועסען וועגען גבירים און גביר׳ישע הייזער האָט ער אַלע מאָל געהאַט א שוואַכקייט. ער פלעגט שטענדיג איבערשפּארען זיינע חברים, וועלכע פלעגען אַמאָל פערקארגען אין צימערען אין די גביר׳ישע הייזער. אַליין האָט יעקב־ליב געוואוסט פון דריי חדרים׳לעך, וואָס זיין טאַטענס וואוינונג האָט פערנומען: א פאָרהייזעל פון ברעטער צונויפגעשלאָגען, א קיך און א פינסטערער חדר, וואו מען פלעגט אַלע צוזאמען שלאָפען; אבער די גביר׳ישע הייזער האָט ער איינגעטיילט אין גאַנצע פיער־און־צוואַנציג חדרים. פון דער דאָזיגער צאָהל פלעגט ער ניט וועלען אפילו קיין איינציגען חדר אראָבלאָזען.

— ווי אַזוי, אדרבא, זיינען דאָ פיער־און־צוואַנציג? — פלעגט א חבר אָן עקשן זיך ניט לאָזען איינשמועסען.

און יעקב־ליב פלעגט נעהמען מאַכען דעם חשבון:

— אַ זאַל איז איינס... א קאַבינעט צו שלאָפען איז צוויי... א קאַבינעט צו שפּיעלען פּיאַנאָ איז דריי... א קאַבינעט צו עסען איז פיער... א קאַבינעט פאַר געסט איז פינף...

— נו, וואו זיינען נאָך? — פלעגט א חבר מאָהנען מיט אָן איראָנישען שמייכעלע.

— וואַרט, וואַרט! — פלעגט יעקב־ליב צוקאָכט ווערען — אָט באַלד האָסטו נאָך...

און ער פלעגט פערקנייטשען דעם שטערען און זיך דערמאָהנען אָן די איבעריגע נויטיגע צימערען, אָדער ווי ער פלעגט זיי רופען מיט גדלות — קאַבינעטען...

— אַ קאַבינעט פאַר טיי טרינקען...

— טיי טרינקט מען וואו מען עסט! — שפּאַרט זיך א חבר...

— א סך ווייסטו — לאַכט איהם אויס יעקב־ליב — פאַר

טיי איז דאָ א בעזונדער קאבינעט...

— נו, זאָל זיין פאר טיי אויך בעזונדער — גיט נאָך דער חבר — אָבער פיער־און־צוואנציג צימערען... וואו זיינען די איבעריגע? ווייז אהער די איבעריגע!

און יעקב־ליב פלעגט זיך ברעכען דעם קאָפּ, פאר וואָס און פאר וועמען נוצט מען אוים די איבעריגע צימערען, און ער האָט געטיילט צימערען פון דער פולער האנד. דעם גביר אליין דריי צימערען, דער גביר'טע דריי און פאר יעדער גביר'יש קינד האָט ער אבגעגעבען צוויי...

און נאָכ'ן חשבון האָט זיך פערביי דעם אינגעל יעקב־ליב'ס אויגען געטראגען א גרויס גביריש הויז מיט פיער־און־צוואנציג ליכטיגע, גרויסע און רייך־מעבלירטע צימערען...

און זיין פנים האָט געשטראהלט פאר גליק!

ערשט מיט יאָהרען שפּעטער, אז יעקב ליב האָט זיך אי־בערגעצויגען אין א גרויסער שטאָדט, וואו ער האָט שוין געהאט א ווייב מיט עטליכע קינדער, און האָט זיך גענומען צו געבען העברעאישע לעקציעס, האָט ער ערפאהרען, וואָס איז אזוינס א גביר'ישע הויז....

אליין האָט ער געוואוינט אין א אידישער אָרימער גאס. זיינע צימערן איבערצוצעהלען איז ניט געווען שווער. א פינס־טערען חדר צום שלאָפען, וואָס זיין טאטענ'ס דירה האָט פער־מעגט, האָט אויך פערמעגט זיין איצטיגע דירה, פונקט ווי עס וואָלט איהם איבערגעגאנגען בירושה, אבער דערפאר האָט יעקב ליב, אלס העברעאישער לעהרער, געהאט די געלעגענהייט יע־דען טאָג אנצוקוקען עטליכע גבירה'שע הייזער, מיט א סך גרוי־סע און ליכטיגע צימערן.

עפענען די טהיר פלעגען איהם דאָס רוב די דיענסטמייד־לעך. דאָס זיינען געווען שעהנע, שלאנקע מיידלעך מיט בויגזאמע קערפּערס און מיט קלוגע, שמייכלענדיגע אויגען, און מיט שעה־

נע פריזירטע קעפּ. יעדעס מאָל, בעגעגענדיג זיך מיט זייערע בליקען, פלעגט יעקב ליב פיהלען זיך ווי פערלאָרען, און יעדעס מאָל פלעגט איהם דאָס דיענסטמיידעל מיט א פריינדליכען שמייכעלע דערמאָנען אויסצוטאָן דעם אויבערמאנטעל און אויפ־הענגען אָט־דאָ־אָ, אָנווייזענדיג אויף די הענג־שטעקלעך אין דער וואנד פון דעם לאנגען קאָרידאָר.

אויפהענגען דעם מאנטעל פלעגט ער זיך סטארען וואָס ווייטער פון די איבעריגע מלבושים... איהם פלעגט זיך דאכטען, אז זיין מאנטעל האָט ניט די ווערטה צו הענגען צווישען די אי־בריגע געהויבענע מאנטלען. ווארפענדיג א בליק אויפ׳ן אויפגע־האנגענעם מאנטעל זיינעם, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער האָט צו איהם פּרעטענזיעס: אלמאי האָט ער איהם בעסער ניט פערשטופּט ערגעץ אין א ווינקעל ביחידות...

לאָזענדיג זיך געהען צום שילער׳ס צימער, פלעגט ער כאַ־פּען א בליק אין די אָפענע טהירען, וואָס האָבען געפיהרט אין פערשידענע צימערן, זאַלען און קאבינעטען... אין אלע צימערן האָט געהערשט א שטילקייט פון אנדער וועלט, און דערזעהענדיג זיין פּנים אין די שפּיגלען, וועלכע האָבען זיך געפונען אויף זיין דורכגאנג, פלעגט זיך איהם דאכטען, אז ער איז דאָ א פרעמדער, א פערבלאָנזשעטער....

אבער אריינקומענדיג אין שילער׳ס צימער, פלעגט ער זיך בערוהיגען. אויפ׳ן ווייכען שטוהל איז שוין געזעסען דאָס געלאָקטע קינד מיט דעם ביכעל אָפען און געוואַרט מיט רעס־פּעקט אויפ׳ן לעהרער. יעקב ליב זעצט זיך פּאָרזיכטיג אוועק אויפ׳ן צווייטען ווייכען שטוהל, ציהט אָן אן ערנסט שטרענגען פּנים, וואָס דאָס קומט איהם אָן ניט לייכט אין דער געגענוואַרט פון׳ם שעהנעם, רייכען קינד און אין שעהנעם רייכען צימער, און ער נעהמט זיך צום לערנען...

די מוטערס קומען אָפּט אריין אין דער צייט פון לעקציע. דאָס זיינען שעהנע פרויען, מיט ליכטיגע געזיכטער, מיט ענט־

בלויזטע העלזער, מיט קלינגענע אנגענעהמע שטימען... יעקב ליב שטעלט זיך אויף פאר דער מוטער...

— אך, ביטע זיצט... זיצט... נו, ער וועט קענען?

— אָ, יאַ... יאַ... א וואויל קינד... אַ פייערדיג קעפעל — שמייכעלט יעקב ליב.

די מוטער צולאכט זיך גוטמוטהיג פון'ם וואָרט „א פייער־דיג קעפעל", און כדי צו פערגלעטען איהר פעהלער, רופט זי זיך אָן:

— נאָך דער לעקציע, הערר לעהרער, וועט איהר אריין אין זאל וועלען מיר טרינקען טהעע...

יעקב ליב ווערט בלאס און רויט... ער שטאמעלט אויס א דאנק, און וויל וויזען, אז ער לערנט גוט, אז ער איז ניט פון די לעהרער, וואָס נעהמען געלד אומזיסט, און ער ווענדעט זיך צום שילער מיט שטרענגקייט:

— נו, אָב, אבי, אביך, אביהו...

און נאָך דער לעקציע געהט יעקב ליב אריין אין זאל. ווייכע טעפיכען אונטער די פיס, שפיגלען, בילדער אויף די ווענד, און די קאנאפען, און די ברייטע שטוהלען, און דער גאנצער גלאנץ און די יונגע שעהנע מוטער מיט'ן הויכען קלאָרען האלז, מיט'ן פולען קלאָרען פנים, מיט די שווארצע חנ'עוודיגע, שטאָל־צע און גרויסמוטיגע אויגען... און יעקב ליב איז ווי א פאראלי־זירטער... וואו זאָל ער זיך זעצען? און ווי אזוי וועט ער טרינ־קען טיי....

און ניט נאָר טיי אליין, צו דער טיי שטעהען זילבערנע טאַצען מיט פערשיעדענע געבעקס און איינגעמאכטסען, און פרוכט איז אויך דאָ, און גאָפּלען און מעסער, גאר אנדערע ווי ער איז געוועהנט צו נוצען... ער זאל כאָטש קיין נאַרישקייט ניט טהאָן.

וועט ער טאקי טרינקען בלויז טיי אליין. צו טיי טרינקען דארף מען ניט קיין גרויסע חכמות...

אָבער די יונגע שעהנע מוטער איז אזא פריינדליכע: דוקא ער זאָל נעהמען אָט דאָס ביסעל איינגעמאכטס... מהיכא תיתי ער וועט נעהמען... אבער ווי אזוי וועט ער נאָכהער דאָס מויל אָבווישען, אז דאָס טיכעל האָט ער גאָר איבערגעלאָזען אין מאנטעל....

— אך, איהר זוכט א סערוועטעל... אָט האָט איהר דאָך א סערוועטעל...

און די יונגע מוטער דערלאנגט איהם א סערוועטעל, און יעקב ליב דערגעהט שוין די חכמה פון עסען איינגעמאכטס מיט'ן גאָפּעל און ווישען דאָס מויל מיט'ן סערוועטעל. און די טיי איז אזוי רויט און בערוישענד ווי וויין און ער ווערט שוין גאָר פרעהליך און אויפגעלעגט, און עס פליהט ביי איהם ארויס פון מויל:

— א שעהנע דירה...

די יונגע מוטער שמייכעלט און ענטפערט:

— יא... מיר זיינען צופריעדען...

— איך מיין דאָ זאָל זיך געפינען א פיער און צוואנציג צימערן.... — קומט איהם גראדע אין קאָפּ אריין די אינגעלשע צאָהל, און ער דערמאָנט זיך אָן זיין קינדהייט און אָן די אינגלעך מיט וועלכע ער פלעגט זיך שפּארען....

אָבער די מוטער ענטפערט שמייכלענדיג:

— ניין, אזוי פיעל ניט...

און דער שילער קלינגט אויס:

— נייען צימערן!

און די מוטער וועלענדיג צופריעדען שטעלען איהר קינד'ס לעהרער, לאדט איהם איין צו מאכען א שפּאציער איבער די צי־מערן.

יעקב ליב פיהלט זיך ווי א בן־מלך אין די מעשה'לעך, וואָס ער האָט קינדווייז געהערט, וואָס א בת־מלכה פיהרט איהם ארום אין א פּאלאץ פון איין חדר אין דעם אנדערן און איין חדר

איז שעהנער פאַר דעם אנדערן: גאָלד און זילבער, און בילדער און אוצרות... יעקב ליב בעטראַכט אַלץ מיט היילינען רעס־פּעקט, גלעט זיין שילער דאָס גאָלדענע קעפּעלע און מורמעלט מיט אינגעלשער הנאה:

—שעהן ווי גאָלד! גרויסאַרטיגע צימערן! זעהר! זעהר! זעהר!

ער ווייס שוין ווי א גבירה'שע הויז זעהט אויס; קיין פיער און צוואַנציג צימערן טאַקע ניט... ער האָט אינגעלווייז איבערגעטריבען. אבער די נייען צימערן קלעקען אויך...

און קומענדיג אהיים אין אבענד פון די גבירה'שע היי־זער, שוועבען פאַר זיינע אויגען די שעהנע שילער און שילע־רינס, די יונגע, בויגזאַמע און שטאַרקע קערפּערס פון די דיענסט־מיידלעך, די שטאָלצע און פיינע פיגורען פון די מוטערס...

— איך וועל דיר מאַכען א הערינג, יעקב ליב! — דאָס שלאָגט איהם איבער זיין ווייבעל, וועלכע איז אַלט א יאָהר פינף און דרייסיג, אבער רעדט שוין הייזעריגלעך און געהט ארום איבער'ן שטוב אביסעל איינגעבויגען פון די פיעלע אר־בייט ארום שטוב און ארום די קינדער...

און אז יעקב ליב לעגט זיך שלאָפען אין פינסטערען צי־מערל, וועלכער, ווי איהם דאַכט זיך, איז איהם איבערגעגאַנגען בירושה, חלום'ן זיך איהם דאָרטען זאַלען, ליכטיגע צימערן, יונגע שעהנע מוטערס און בויגיגע, שלאַנקע, שמייכלענדיגע דיענסטען.

און ער שמייכעלט אין שלאָף...

אויף די הויכע בערג.

די שטעדטעלע איז געלעגען אין א טהאָל; די זעקס גאַסען, מיט'ן מארק, מיט'ן שוהל־הויף וואָס דאָס שטעדטעל האָט געצעהלט איז מעהר ווי א האלב יאָהר אין א גרויסער בלאָטע געווען איינגעטונקט. די איינוואָהנער פון דער שטעדטעל האָבען זיך צו דער בלאָטע אזוי צוגעוועהנט, אז זיי האָבען גאר ניט געקענט זיך פאָרשטעלען, אז עס קען אנדערש זיין. פערקעהרט, זומער צייט, אין די גרויסע היצען, ווען די זונן פלעגט ווי עס איז די בלאָטע פארט בייקומען און ס'איז טרוקען געוואָרען, פלעגען זיך פיעלע פון שטעדטעלע ווי חדוש'ען און איינער צום אנדערען פלעגט זאָגען:

— וואָס זאָגט איהר, ווי ס'איז טרוקען!..

נאָר ס'איז געווען שווער צו וויסען, צו זיינען זיי צופריעדען דערמיט, צו ניט. יעדענפאלס זיינען זיי צו דער טריקעניש ניט געוועהנט געווען און אין די טרוקענע טעג פלעגען זיי זיך פיהלען ווי ניט אין זייער היים, ווי זיי וואָלטען פערבלאָנדזשעט ערגעץ אין א נייעם אָרט און יעדערען האָט זיך גערדאכט, אז עס פעהלט עפּעס. נאָר לאנג פלעגט אפילו זומער די טריקעניש ניט אָנהאלטען. א קליין רעגענדעל פלעגט גענוג זיין די טהאָליגע ערד פון שטעדטעלע בענעצען און עס זאָל צוריק בלאָטע ווערען און דאָס שטעדטעלע פלעגט צוריק בעקומען איהר געהעריגען פּנים.

ניט ווייט פון שטעדטעלע האָט זיך דאָך אַ פּלאַץ געפּור־נען, וואו ס'איז שטענדיג טרוקען געוועזן, און ניט נאָר טרוקען, אפילו גרין, און ניט נאָר גרין, וואָס דאָס אַליין וואָלט ניט גע־צויגען די אויפמערקזאַמקייט פון די שטעדטעלשע אידען, דער פּלאַץ האָט אויך בערג געהאַט, וועלכע האָבען געהייסען די הויכע בערג.

ווער עס וועט חושד זיין די שטעדטעלשע אידען, אַז די הויכע בערג האָבען ביי זיי געהייסען בלשון סגי נהור, ווייל זיי זיינען גאָר ניט הויך געוועזן, וועט זיך שטאַרק טועה זיין. אמת, די בערג זיינען גאָר ניט הויך געוועזן, אויף זיי צו שטייגען האָט מען ניט געדאַרפט האָבען קיין פּיהרער און קיין בעגלייטער. דער העכסטער פון די בערג איז געוועזן ווי די הויך פון אַ שטעדר־טעלשע הויז און די שטעדטעלשע הייזער זיינען ניט בעזונדערס הויך געוועזן. אָבער דאָך האָט מען די בערג גאַנץ אויפריכטיג גערופען די הויכע, ווייל קיין העכערע האָבען די שטעדטעלשע אידען טאַקע קיינמאָל ניט געזעהן, און דערפאַר האָט דער דאָ־זיגער געגענד וואס איז געלעגען גאָר נאָהענט, כמעט הארט ביי'ן שטעדטעל, געשפּיעלט אַ בעדייטענדע ראָלע אין דעם לע־בען פון די איינוואָהנער פון שטעדטעל אין טהאָל... עס האָט דאָך זיי ווי הנאה געטהאָן, וואָס גאָט האָט זייער שטעדטעל ניט אין גאַנצען פערקאַרגט און האָט זיי געגעבען אַ צולאָג אַ שעהנעם גרינעם פּלאַץ מיט בערג...

פון וואַנען עס האָבען זיך גענומען ביי'ן שטעדטעל די בערג, האָט קיינער ניט געוואוסט. אַ חדוש איז דאָס טאַקע גע־וועזן: דער גאַנצער געגענד ווייט ארום האָט קיין בערג ניט גע־האַט. אַלטע לייט האָבען טאַקע דערצעהלט, אַז ס'איז אַ סברא, אַז די בערג זיינען געמאַכטע: בשעת נאַפּאָלעאָן איז דורכגע־גאַנגען דאָס שטעדטעל מיט זיין חיל האָט מען די דאָזיגע בערג געמאַכט, אויסגראַבענדיג ארום די ערד, ווי דער שטייגער איז אין אַ מלחמה... געגלויבט האָט מען אָבער דערין זעהר

שוואך. און בכלל וואס געהט ווענען אַן די היסטאָריע פון די בערג. זיי זיינען דא איז זעהר אַנגעלעגט. הלואי וואָלט דאָס שטעדטעל נאָך עפּעס שעהנעס פערמעגט, ווי למשל א טייך. א טייך האָט אין שטעדטעל געפהלט, דאָס שטעדטעל האָט נויטיג ווי לעבען געדאַרפט האָבען א טייך, די ווייבער זיינען טאקע אויסגעריסען געוואָרען, ניט האָבענדיג וואו צו וואשען די גרעט. נאָר אַז קיין טייך האָט זיי גאָט ניט געגעבען, זאָלען זיי האָבען כאָטש בערג, אַלץ בעסער ווי גאָר נישט...

און געליעבט האָבען די שטעדטעלשע איינוואָהנער זייערע בערג. קומט דער ליעבער זומער, א שבת נאָך מיטאג. אידען למדנים, וואָס דאָס שטעדטעלע האָט ניט קיין סך פערמעגט, געהען אוועק אין בית־המדרש לערנען, אַלטע לייט כאַפּען א דרעמעל אין שטוב. די בעלי מלאכות אבער, די יונגע לייט און קינדער — איבערהויפּט די קינדער — לאָזען זיך אוועק צו די בערג. סאָלידע, סטאַטעטשנע יונגע לייט קריכען אויף זיי אַרויף, ציהען זיך אויס אויף זיי, ווי געבאַרענע בערג־לייט און קוקען אַראָפּ אויף דער געפלעקטער מחנה וואָס געפינט זיך אונטען און פיהלען זיך עפּעס האָפערדיג און שטייף... מאנכע קומט אַן דאָס אַרויפקריעכען שווער און זיי קומט צו הילף א מעהר ספּריטנער; מען נעהמט זיך פאַר די הענד און מען לאָזט א אידען ניט פאַלען...

די קינדער אבער, ווי בעפרייטע פויגעלעך פון שטייגלעך, פליהען אַרויף און אַראָפּ, מאַכענדיג דערביי פערשיעדענע קונצען. די טאַטעס מיט די מאַמעס וואָרענען...

— קינדער, איהר וועט זיך נהרג'ען... היט זיך, ווי איהר פליהט.

נאָר די קינדער, דערזעהענדיג נאָך פון ווייטען די בערג, בעקומען אַזא מוטה, אַז ניט נאָר אויף אַזוינע בערג, זיי וואָלטען אפילו אַרויפגעקלעטערט אויף א סך העכערע בערג, און אַז אַנ־

דער אינגעלע, א שטיקעל עזות פּנים, מיט צופּלאָמטע בעקעלעך שרייט חוזק'דיג אוים:

— אַ גרויסע זאַך! אויך מיר א קונץ אויף אזוינע בערג צו פליהען. איך וואָלט געקענט ארויפקריכען אויף אַ בארג ביז די וואָלקענם הויך...

נאַטירליך געהט ניט אוועק א שבת אָהן אַ פּאסירונג. א מאנכער אינגעלע, א צו שטארקער שטיפער, צו האסטיג אראָב־לאָזענדיג זיך פון א בארג, פאלט און צושלאָגט זיך, נאָר קיין סכנה שטעקט קיין מאל ניט. אדרבה, דער פערזעעטער עולם אויף די בערג צולאכט זיך און דאָס אינגעלע שטעהט אויף און נעהמט זיך פליהען צוריק מיט מעהר מוטה, וועלענדיג דערמיט אויסקויפען זיין חרפּה, וואָס ער איז אראָפּגעפאלען...

זיינען אבער אידען אין גלות... אין פלוג גענומען איז דאָס שטעדטעל זייערע, אין גאנצען זייערע: דער בית־המדרש, די מרחץ להבדיל, די קראָמען, די בלאָטע: אלץ איז דאכט זיך זייערע, איבערגעגאנגען זיי בירושה פון אור־אור עלטערן. און מאנכמאָל פערגעסען זיי טאקע זיך צו פיעל. מיינען אז די גאנצע וועלט איז זייערע, אפילו די הויכע בערג....

קומט אבער פריהער צו שפּעטער צוגעהן א גוי, א פּראָסטער גוי און גיט זיי אנצוהערענעש, אז אלץ איז ניט זייערע, אפילו די בלאָטע ניט... נאָר אזוי ווי זיי זיינען א פערשאָלטען פאָלק, מען האָט זיי ניט וואו אהין צו טהאָן, לאָזט מען זיי וואָהנען אין די שטעדטלעך אין דער בלאָטע, אבער צו די בערג קריכט ניט...

און די שטעדטעלשע אידען האָט מען א לאנגע צייט, א צו לאנגע צייט געשוויגען, וואס זיי פערנעהמען א גאנצען שבת די בערג. פארוואס מען האָט זיי אזוי לאנג געשווי־גען, איז טאָקע א וואונדער. ווירקליך, די שטעד־טעלשע אידען האָבען זיך צו גוט געפיהלט דעם שבת'די־

גען טאג אויף די בערג, אז מען זאל זיי דאס ערלויבען.

נאר די שטעדטעלשע נאטשאלסטווא האט שוין לאנג גע־ווארפען אן אויג, אז די אידען פערנעהמען צו פיעל דעם שעהנס־טען פלאץ אין שטעדטעל. אמת — נאר איינמאל אין וואך, אבער איינמאל אין וואך קומט זיי דאס אויך ניט.

און אט האט דער פריסטאוו זיך א מאל מיישב געווען און זיך געלאזט בויען דארט א הויז....

איידער דאס הויז איז פערטיג געווארען האט יעדער איד זיך יעדען שבת אין דער שטיל זיך געזעגענט מיט די הויכע בערג, וויסענדיג, אז דער פריסטאוו וועט דא וואהנען וועט זיין שוין אונמעגליך צו קומען אהער. מיט א געדריקט הארץ האט יעדער געקוקט אויף דער נייער געביידע, וואס איז פון וואך צו וואך העכער געווארען און דערמיט אלץ ניעדעריגער, ניעדערי־גער געבויגט די שטעדטעלשע אידען.

אז דאס הויז איז פערטיג געווארען איז אין שטעדטעל געווען א קלעהר צו מעג מען נאך שבת געהן אויף די בערג צו ניט.... מאנכע האבען גע׳פסק׳ענט, אז דער פריסטאוו איז ניט קיין גזלן, ער מעג זיך דארט וואהנען, אבער שפאציערען ארום די הויכע בערג א ביסעל ווייטער פון זיין שטוב מעג מען; מאנ־כע האבען די זאך מחמיר געווען און האבען געזאגט, אז עס פאסט ניט...

נאר סיי־ווי־סיי איז דאס מישב זיין זיך אומזיסט געווען. א מחנה אינגלעך, וועלכע האבען זיך דעם ערשטען שבת, מאכענ־דיג זיך כאילו לא ידעו פון דעם פריסטאוו, געלאזען מיט דער אלטער פרעהליכקייט צו די הויכע בערג, זיינען נעבעך באלד געקומען צו פליהען צוריק מיט א געוויין אויפ׳ן שול־הויף...

— וואס איז קינדער?... — האט מען זיי געפרעגט...

— דעם פריסטאוו׳ס הינד... — האט איין אינגעל אויסגע־בליפעט....

— וואו זיינט איהר געווען?...

— אויף די הויכע בערג...

— נו?...

— נו... האָט דעם פּריסטאַוו'ס שייגעץ אַנגערייצט די הינט אויף אונז...

אַן עלטערער איד האָט זיך אָנגערופן:

— וואָס־זשע לויפט איהר אויף די הויכע בערג?... און אז ניט קיין הינט דאַרף מען לויפען אַהין... שפּיעלט אייך דאָ אויפ'ן שול־הויף...

פון דאַמאָלס אָן שפּיעלען זיך די קינדער שבת אויפ'ן שוהל־הויף, די עלטערע שלאָפען אדער זיצען אויף די גאַניקעס און ס'דאַכט זיך, אַז דאָס שטעדטעלע פייערט איהר שבת ווי געוועהנליך, אין דער שטיל אָבער בענקט פיעלע נאָך די הויכע בערג, פון וועלכע מען האָט זיי פאַר אומזיסט פערטריבען...

דער פרומער שניידער.

1.

די איינוואָהנער פון קלעמענקע האָבען פון פוצען און ציירען זיך ניט שטארק געהאלטען. אין מיטען דער וואָך איז יעדער בגד א בגד געווען, און דער שעהנסטער בעל־הבית, ווי אהרן לייזער דער אייזענקרעמער, וואָס האָט געהאַט פון גערווירען אָן א הדרת פנים, פלעגט זיך אין א הייסען זומערטאָג ניט שעהמען שטעהן ביי זיין קראם, אין רעכטען צענטער פון מארק, — אין איינע הויזען, און די הויזען אליין האָבען געהאַט הינטען צוויי גרויסע קיילעכדיגע העלע לאטעס; אין א ווינטער טאג, ווידער, אין א שטארקען פראסט, — פלעגט ער שטעהן ביים קראם אין א פויערישען שעפסען־פעלצעל, פערגאַרטעלט מיט א שטריק...

אביסעל פערפוצט האָט מען זיך שוין שבת און איבערהויפט יום טוב.

יעדער בעל־הבית, רייך צו אָרים, האָט פערמאָגט, נאָך פון דער חתונה, א שווארצען, לאנגען סורדוק הינטען מיט א שפּאַלט, אויסגעזעהען האָט דער דאָזיגער סורדוק, וועדליג די צאָהל יאָהרען פון דער חתונה אָן. ביי יונגע לייט, נאטירליך, איז דער דאָזיגער סורדוק ניי געווען, ביי עלטערע בעלי בתים — אלט און אבגעטראָגען, די קנעפּ אויסגעדריפּעלט און די עלענבויגענס מיט רונדע לאטקלעך, אבער שוין פון זעלבען שטאָף.

פלעגט אזא מין סורדוק שטארק אלט און אבגעניצט ווערען, איז געווען א סגולה מאכען איהם צוריק שפּאָגעל ניי. דערויף איז געווען א מומחה שלמה דער שניידער. איבערנעהען א סורדוק אויף דער לינקער זייט איז ביי איהם געווען איינע פון די לייכטסטע און אנגענעהמסטע זאכען. — מיט א נייעם — פלעגט ער זאָגען — איז צרות מיט'ן „שניט“. ווייל שלמה דער שניידער איז געווען שטארק קורצזיכטיג און צושניידענדיג א נייעם בגד פלעגט ער דאָס רוב „פערשניידען“ און עס פלעגט זיין יללות.

ביים איבערנעהען דארף ער שוין גאָרנישט שניידען, נור „טרענען“. צוטרענען דעם מלבוש פלעגט ער איינס און צוויי, מיט א מין נקמה־געפיהל, גלייך איבערקעהרען אלץ אויף דער לינקער זייט, און צוריק פערנעהט, און עס איז ווידער ארויס א נייער בגד... מ'האָט געדארפט האָבען א ווייט אויג און זיין בכלל א שטארקער מבין אויף בגדים צו דערקענען, אז עס איז אַן אלט, נור איבערבערגענעהנטען בגד. דאָס רוב טאַקע פלעגט מען דעם איבערגענעהטען בגד אננעהמען פאר א נייעם און ווינשען „תתחדש“, אָדער „פערניצט געזונד“, און מען האָט געדארפט ביישטעהן אן אמת'ען נסיון אויסצוזאָגען דעם אמת. דערויף זיינען געווען מסוגל בלויז שטארקערע נאַטורען. דאָס רוב פלעגט מען דעם „תתחדש“ אַננעהמען מיט אן ערנסט פּנים און דעם סוד פון איבערנעהען נישט מגלה זיין. א מאָל האָט עס אויך געפאסט צו מסחר, צו קרעדיט... זאָל מען טאקע מיינען, אז עס איז א ניי בגד! אדרבא!... אבער אויך איבערנעהען א בגד איז שוין געווען, ווי די בעלי־בתים האָבען זיך אויסגעדריקט, א „צו טהייערער ביסען“. שלמה דער שניידער איז געווען א איד א יקרן, און אויך א שטיקעל כעסן. אויסגעבעטען א מקח, איז געווען פערפאלען. כאָטש פון „פעסטע פרייזען“ האָט נאָך דאָמאָלס די וועלט ניט געוואוסט. ער איז אבער געווען זיכער אין זיין השלמה, איינגעגלויבט אין זיין גרויסען טאלענט פון

אלט ניי צו מאכען. איבערהויפט ערב יום־טוב, די צייט, ווען מען פלעגט דאָס רוב די בגדים זיך לאָזען איבערנעהען — האָט דער מקח א מאָל דערגרייכט ביז צעהן גולדען, וואָס ניט יעדער בעל־הבית איז עס ביכולת.

די וועלט אבער געהט אימער פאָרווערטס, ווי מען דריקט זיך היינט אויס. אויך אין קלעמענקע, ווי אָבגעשטאָנען זי איז ניט געווען, האָט דאָך די עקאָנאָמישע לאגע, די קאָנקורענץ, דאָס זוכען פרנסה, שטענדיג עפּעס נייעס אויסגעפונען.

און איינע פון די דאָזיגע נייעסען איז געווען דאָס „טאָנ־דעט־געשעפט", וואָס א געוויסער בריה, האלב־שניידער און האלב־סוחר, חיים אָרטשעס, האָט אויפגעעפענט אין א העלען פריה־מאָרגען, א צוויי וואָכען פאר פסח..

חיים אורטשעס איז בכלל געווען א מענש מיט א גרויסען קאָפּ, פון פאך א שניידער, האָט ער זיין מלאכה ניט ליעב געהאָט און האָט איהם שטענדיג געצויגען צו מסחר, צו געשעפט...

געשעפטען פלעגט ער עפּענען מיט איינע פינף פינגער, אזוי ווי מיט א שפּרונג. אין א שעהנעם העלען זונטאג זעהט מען איהם שטעהן אויפ'ן מארק מיט א „בעזמען", מיט וואָג אין האנד, און שרייט:

— היי, ליודזי, ליאָן פּאָקופּאָוו... — ס'הייסט: היי, מענשען, איך קויף פלאקס, אהער!...

א צווייטען זונטאג שטעהט ער שוין מיט א וואגען און פון איין זייט קויפט ער ביי די פויערען געטריקענטע שוועמלעך, חזיר־האָר, און פון דער צווייטער זייט פערקויפט ער זיי אליין צוריק: זאלץ, זייף און „מאזש" צו שמירען די רעדער. א גרויסער קאָפּ געווען!

אבער געגאנגען איז איהם דוקא ניט! ליוט האָבען געזאָגט, אז עס קומט איהם דערפאר, וואָס ער איז צו היציג, צו ספּריטנע, ער וואָלט וועלען מיט איין מאָל די גאנצע וועלט איינגעהמען, מיט איין מאָל נתעשר ווערען. אזעלכע סאָרט אידען בכלל

פלעגען אין קלעמענקע ברעכען רוק און לענד. קלעמענקער מסחר האָט ליעב געהאַט בהדרגה, פּאַוואָליע, געלאַסען.

אָבער דאָס „טאַנדעט-געשעפט" וואָלט טאַקע גוט געגאַנ־גען. און חיים ארטשעם וואָלט מיט זיין דאַזיגען איינ־פאַל געקענט אי אַליין רייך ווערען און לייטען טהאָן טובות, ווייל די קליידער, וואָס ער האָט פערקויפט, זיינען געווען גאַלע מציאות.

דארף זיך אָבער מאַכען א מעשה...

ווי עס וועט דאָ ווייטער דערצעהלט ווערען.

2.

געבראַכט די אַלטע קליידער האָט חיים ארטשעם, ווי געֿ זאָגט, אַזש פון דער גובערניע, וואָס האָט זיך פון קלעמענקע געפונען 24 שעה רייזע מיט'ן אַקס און אַנדערהאַלבען שעה רייזע מיט דער באַהן. נור אַזוי ווי מיט דער באַהן האָט גע־קאָסט א בילעט 42 קאָפּ. (פאַרוואָס עפּעס דוקא צוויי און פער־ציג און ניט פערציג גלייך — האָט קלעמענקע ניט געקענט פערשטעהן און האָט זיך שטארק געבראַכען דעם קאָפּ דערויף — קלעמענקע האָט ליעב געהאַט א גלייכען מספר!) און צו פאָה־רען מיט דער בויד נור 25 קאָפּיקעס, איז מען בעסער גע־פאָהרען מיט דער בויד. אמת מיט דער באַהן האָט געדויערט, ווי מען זעהט פון אויבען, מיט 22 און א האַלבע שעה וועניגער, אָבער צייט האָט מען דוקא געהאַט און מיט דער בויד איז א סך זיכערער. וואָרים די „באַהן" איז דאָך פאָרט ניט מעהר ווי א מאַשין, וואָס קען אין מיטען דערינען פּלאַצען... דאָס פערדעל אָבער כאָטש עס שלעפּט זיך, וועט קומען בשלום! חיים אר־טשעם אָבער אַלס ספּריטנער און האַסטיגער מענש איז געפאָה־רען מיט דער באַהן, ווי אַן אמת'ער סוחר און די אָנגעקויפטע פּעק אַלטוואַרג האָט ער אָבגעשיקט מיט באַגאַזש...

רעקלאַמירט זיין נייעם געשעפט האָט ער אויך ווי אַן אמת'ער סוחר. קודם האָט ער גערופען צו זיך דעם

פרוש, וועלכען ער פלעגט צאָהלען וואכער, און איהם געבעטען, ער זאָל איהם עפּעס אויסצאצקען א מודעה'לע, אז עס זאָל קנאַקען, האלב עברי־טייטש און האלב לשון־קודש; דער כתב זאָל זיין ווי געדרוקט, גע'„כתיבה'ט", הייסט עס, און אָנהויבען זאָל זיך כדומה אזוי:

להוי ידוע, אז אזוי ווי עס איז ערב יום־טוב און די מצוה פון אויספּוצען זיך לכבוד יום־טוב איז דאָך זעהר גרויס, לכן בין איך מודיע, אז איך האָב געבראַכט מעיר חבירה (דאָס האָט ער געמיינט די גובערניע) די בעסטע, טייערסטע מלבושים, סיי פאר גברים און סיי פאר נשים און סיי פאר טף... די בגדים זיינען אַלטע, געטראָגענע, אבער זיי זיינען שעהנער און שטארקער און נייער פאר די, וואָס ווערט גענעהט בק"ק'נו קלעמענקע... און וועגען מכח — איז בחצי חנם און א סך בגדים כמעט אין גאנצען בחנם...

דער פרוש האָט עס איבערגעשריעבען אויף זיין לשון, צו־געזאָלצען מיט פּסוקים פון „מגילת אסתר", „שיר השירים" און „רות", געפּעפּערט מיט א פּאָר מאמרי־חז"ל און חיים ארטשעס האָט עס געלאָזט איבערשרייבען אין גאנצע ניין עקזעמפּליאַרען. צוויי עקזעמפליארען אין יעדער בית־מדרש: איינעם ביים טהיר אינוועניג און דעם צווייטען — אין דרויסען, און איינעם להבדיל, ביי דער טהיר פון באָד...

נאַטירליך. האָט עס איהם עפּעס געקאָסט. די שמשים האָבען זיך לכתחילה געקווינקעלט: א מודעה וועגען קליידער! וואָס הייסט עס? היתכן! אבער אז מען שמירט, פאָהרט מען — חיים אָרטשעס מיט זיין גרויסען קאָפּ און גרויסע אינטואציע, ווי מען רופט עס היינט, האָט די שמשים געגעבען צו גרויסע קופּערנע מטבעות, און ס'איז רעכט געוואָרען. דעם בעדער, להבדיל, האָט ער גארנישט געגעבען, ווייל חיים ארטשעס איז געווען אן אפטער גאסט אין באָד. „די באָד — פלעגט ער זאגען — צושלאָגט איהם זייער היציגע געבליטען!"

אין קלעמענקע, נאָכ'ן איבערלייענען די מודעות, איז געווארען א גרויסער „ראַזרוך". די ערשטע האָבען זיך צום טאָגדעט געשעפּט געלאָזט די ווייבער, וואָס קויפען זיך פון תמיד אויף מציאות....

און אז די ווייבער האָבען בעשטעטיגט אז די מציאות זיינען טאַקע זעהר גרויס, האָבען זיך שוין אויך אַ לאָז געטהאָן די קלענערע בעלי־בתים. גערעכענט האָבען זיי לכתחילה קויפען עפּעס א קלייניגקייט, א זשילעט, א פּאָר תחתונים, נור ארייגפאַלענדיג צו חיים ארטשעס אין די הענד און אין מויל, האָט מען שוין מיט זשילעט, צו מיט הויזען אליין ניט געקענט ארויס...

— וואָס הייסט עפּעס א זשילעט? וואָס הייסט עפּעס א פּאָר הויזען? און פארוואס טאַקע ניט א סורדוק אויך? ! אז איך לאָז אייך ארום און ארום, שוין מיט אָט דער „פּאפּרוסקע צו פערבינדען די הויזען" — א טהייערע פּאפּרוסקע — לאָז איך אייך — טרעפט פאר וויפיעל? פאר צוועלף גידלען!... מעסט אָן דעם סורדוק... הא, וואָס זאָגט איהר? קורץ! זענט איהר, זייט מוחל, א בטלן, וואָס הייסט קורץ!... זענט איהר דען א פּוילישער איד, וואָס איהר טאָרט ניט קורץ טראָגען, און ווער זאָגט דען, אז עס איז קורץ... עס איז אביסעל קורצליך, ווי עס פאָדערט די היינטיגע מאָדע... וואָס זענט איהר, אַן אלטער מאַן... וואָס?... אָט בעצאָהלט און טראָגט געזונד... איהר זעהט דאָך אוים ווי אַן אמת'ער מאָנארכע... קוקט זיך נור אָן, אָט האָט איהר א שפּיגעלע... אָט אָ, נעבען דעם מזרח...

דער בעל־הבית האָט זיך אָנגעקוקט. ער גיעט א גלעט דאָס בערדעל און זאָגט:

— מילא... ווי זאָגט איהר — א מציאה...

און אָט אזוי האָט זיך א עדה אידען אנגעטהאָן אין שעהנע אַלטע, אבער ווי נייע קליידער...

דער איינציגער חסרון, א ביסעל קורצליך...

נור ווי באלד אז אלע האָבען געמאַכט ווי יד אחת... בפרט,

אַז יום־טוב אין בית־מדרש ביין דאַוונען געהט מען דאָך אין טלית, וועט עס זיין ניט אַזוי קענטיג...

3.

האָבען זיך טאַקע דעם ערשטען טאָג יום־טוב די קלעמענ־קער אידען אויסגעפּוצט אין זייערע „נייע" קליידער און מיט קלאַפּענדיגע הערצער אוועק יעדער אין זיין בית־מדרש.

שלמה דער שניידער, וואָס האָט, צוליעב די דאָזיגע גע־קויפטע מלבושים, אַ שלעכטען ערב פּסח געהאַט, איז געווען זעהר בייז און פאַרביטערט. דערזעהענדיג אין זיין קלייזעל איי־נעם אַן אָרימען, אָבער שעהנעם בעל־הבית אין אַזוי ווי אַ נייעם סורדוק, איז ער צו איהם צוגעגאַנגען, געטאַפּט, פערזשמורעט מיט די אויגלעך, די סחורה, און זיך קאַלטבלוטיג אָנגערופען:

— אויך ?... חיים ארטשעם ?...

— יאַ — האָט דער בעל־הבית אַ מורמעל געטהאָן...

— פיין... פיין! פערניצט געזונד!

— עט, — האָט דער בעל־הבית ווי אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד — ס'הייסט עס איז דאָך פאַרט אַן אַלטער בגד, אַ געניצטער....

שלמה דער שניידער איז צוגעגאַנגען צו נאָך אַ בעל־הבית. ווידער געטאַפּט די סחורה פון סורדוק, ווידער געזשמורעט מיט די אויגלעך, געביסען די ליפּען און דאָס אייגענע גע־פרעגט:

— אויך ביי חיים ארטשעם ?...

— יאַ, אַלע האָבען געקויפט...

— איך, מיין, אַז עס איז צו קורץ אויף אייך, — האָט ער ווי גלייכגילטיג אויסגעמורמעלט.

דער צווייטער בעל־הבית האָט זיך ווי פערשעמט.

— קורציליך!... דערפאַר איז דאָס אָבער ביליגער...

— אַזוי ? ביליגער!... — האָט שלמה שוין זיין כעס ניט געקאָנט איינהאַלטען — אַזוי ? ביליג! — און וואָס איז עפּעס

מכח אידישקייט? הא, אידישקייט! — האָט ער צום סוף געבײלט די פּויסטען.

דער צווייטער בעל־הבית האָט זיך ווי דערשראָקען, זיך גיך פּערדעקט מיט׳ן טלית און ארויסגעמורמעלט:

— כ׳מיין, ליגט דען די אידישקייט אין בגד?

נאָר דאָ האָט שלמה דעם שניידער פּלוצים בעפליגעלט א געטליכער רעיון. זיין פּנים האָט זיך אָנגעצונדען, ווי מיט א פייער, די אויגען האָבען געפינקעלט און ער האָט הויך אויסגע־דונערט:

— און וואס איז מכח שעטנז? הא? מכח שעטנז?

דער אויסגעשריי איז געווען אזוי שטארק, אז דער עולם האָט זיך א לאָז געטהאָן צו שלמה׳ן.

די עטליכע דאַוונער אין די קירצליכע רעק, געקויפט ביי חיים ארטשעס, האָבען זיך מיט שרעק אבגערוקט...

— ניין, קומט טאקע אהער — האָט שלמה דער שניידער געדונערט — איך וויל טאקע אנקוקען...

און פּלוצים האָט ער אבגעהאקט און זיך נאָך העכער צו־שריען:

— איך וואָלט וועלען וויסען, וואָס זאגט אונזער רב... קטניות, האָט ער אויף פּסח גע׳אסר׳ט און בגדים מיט שעטנז האָט ער מתיר געמאכט... ניין, איך וויל איהם אליין געהן פרעגען...

און שלמה דער שניידער איז הענדום־פּענדום ארויסגעלאָ־פען פון קלייזעל, וואו ער האָט געדאַווענט און זיך געלאָזט צום „גרויסען" בית־מדרש, צום רב...

אין גרויסען בית־מדרש האָט מען שוין געהאלטען ביי פּטום־הקטורות. דער רב, וועלכער האָט שוין אבגעדאַווענט ותיקין, איז געזעסען אין ווינקעל, אין מזרח־וואנד, און זיך גע־שאָקעלט איבער א גמרא.

— רבי! — האָט איהם שלמה ווי אויפגעוועקט — א עדה

אידען האָבען זיך אָנגעטהאָן אין שעטנז און איהר שווייגט!

דער רב, א קליינער און א דארער, אין א לאנגער שווארצער זופּיצע, איז פערציטערט געבליבען און מיט גלעזערנע אויגען אָנגעקוקט שלמה'ן:

— וואָס הייסט שעטנז? וועה איז מיר — פון וואנען?

ווייזט זיך ארויס, אז דער רב האָט פון חיים ארטשעס נייעם געשעפט גאָר ניט אָנגעהויבען צו וויסען.

אויסהערענדיג שלמה דעם שניידער'ס טענה, האָט ער זיך אָנגערופען מיט א ציטערנדיגען קול:

— אודאי איז דאָס שעטנז, ווי באלד מען האָט דאס גע־בראכט פון דער פרעמדער און מען ווייסט ניט ווער עס האָט זיי גענייהט און מיט וועלכע פאָדים... אפילו א חשש פאר שעטנז איז דאָך אויך דמי לשעטנז! — האָט ער אויסגעזונגען מיט א גמרא־ניגון.

און באלד איז שוין דער שמש געשטאנען אויף דער בימה, געגעבען א שטארקען פּאטש מיט כעס און גרימצאָרן און מיט זיין הייזעריגער שטימע אויסגערופען א שטרענגען איסור אויף די מלבושים פון כרך...

אויף מאָרגען אין דער פריה זיינען די זעלביגע בעל־הבתים פערשעהמטע און אראָבגעפאלענע געקומען אין זייערע אלטע אויסגעריבענע סורדוקען און הויזען.

שלמה דער שניידער איז ווידער צוגעגאנגען צו א פּאָר בעלי־בתים פון נעכטען, נאָכגעקוקט, צו טראגען זיי ניט ווידער די געקויפטע מלבושים, און איבערצייגענדיג זיך, סיי מיט די אויגען, וועלכע ער האָט פערזשומערט, סיי מיט די הענד, מיט וועלכע ער האָט געטאפּט, האָט ער שוין א פרעהליכער און פריינדליכער צו איינעם געזאָגט:

— וואָס פעהלט דען ד ע ם סורדוק? נור אביסעלע איבערנעהען... אם ירצה השם נאָך יום־טוב, טראגט אריין, איך וועל אייך, ניט אם יום־טוב רעדענדיג, חלילה, ניט בערייסען...

און איז מיט א נצחון־געפיהל אוועק צו זיין „שטאָדט“, און זיך גענומען דאווענען מיט כונה, ווי אַ ערליכער, אמת׳ער איד, וואָס האָט פערהיט אַ עדה אידען פון אזא זינד, ווי שעטנז.

דער ערוואַרבענער בית־עולם.

דאָס שטעדטעלע איז געווען אָבגעזונדערט פון דער גאַנצער וועלט. זעלטען ווען עס פלעגט אהין פערבלאָנזשען אַ קלאַנג פון די גרויסע אָדער אפילו קלענערע שטעדט. קיינער האָט זיך אין איהר ניט געניויטיגט און זי אין קיינעם ניט. זי האָט געהאט איהר אייגען אויסקומעניש פון זיך אליין. קארטאָפעל פון די אייגענע פעלדער, ברויט פון אייגענעם ווינד־מיהל און פלייש פון איהרע אייגענע שאָף. וואָס אנבעטרעפט קליידער איז לייבע דער שניידער געווען א גאון אין זיין פאַך און האָט גענעהט סיי פאר פרויען און מענער. אמת, די סחורה אויף די קליידער האָט מען געבראכט פון דער גרויסער שטאָדט, אבער דאָס האָט געטהאָן יענקיל, כמעט דער איינציגער קרעמער אין שטעדטעלע, און איינמאָל א יאָהר פלעגט ער פאָהרען אין דער גובערניע אריין נאָך פערשיעדענע סחורות. אבער יענקיל איז געווען זעהר א שטילער מענש. אין שטעדטעלע האָט מען ניט גע־ברויכט צו האָבען קיין שרייער צו פערקויפען די סחורה. און ער פלעגט זיין נסיעה מאכען אזוי שטיל, אז עס איז אויסגעקומען כמעט ווי געהיימניספול: איינמאָל אין יאָהר ווערט יענקיל פער־פאלען אויף צוויי טעג און ניטאָ איהם, קומענדיג צוריק פלע־גען ערשט איניגע, ניט אלע ערפאהרען וואו ער איז געווען. נייגיעריגע פלעגען איהם בעפאלען:

— וואָס הערט זיך יענקיל אין דער וועלט?

אָבער יענקיל האָט גאר ניט דערצעהלט. לויט זיין שיטה איז אויסגעקומען, אז עס איז ניטאָ וואָס צו דערצעהלען — עס איז אַלץ נארישקייטען! איינמאָל נאָר, אז מען האָט איהם צו־געדריקט צו דער וואנד. ער מוז עפּעס דערצעהלען! האָט ער א שמייכעל געטהאָן, א גלעט געטהאָן די שווארצע באָרד און גע־ענטפערט:

— כדומה, למשל — הונדערט שטעדטלעך צוזאמענגע־נומען... אָט דאָס איז אין גאנצען: הונדערט מאָל אזוי פיעל ווי אונזער שטעדטעל, איז בכן וואָס איז דער וואונדער, אז עס טומעלט דאָרט?...

אָט דאָס איז געווען דער איינציגער גרוס פון דער גרויסער וועלט וואָס די שטעדטעלשע מענשען, אידען, נאַטירליך, האָבען בעקומען איין מאָל אין א יובל.

אבער אויב די שטעדטעלשע אידען האָבען ניט געוואוסט פון אן אמת׳. לעבען, (חאָטש זיי האָט זיך געדאכט, אז ערשט זיי לעבען א גוטען טאָג!) האָבען זיי אויך ניט געוואוסט פון אן אמת׳ן טויט. שוין אָבגערעדט דערפון וואָס א דאנק די קליינע צאָהל מענשען, וואָס זי האָט פערמעגט איז די שטערבליכקייט בכלל, ווי די סטאטיסטיקער דריקען זיך אויס, געווען דאָרט זעהר א קליינע כמעט ווי נול — האָט די שטעדטעלע קיין אייגענעם בית־עולם ניט פערמעגט. די עטליכע זקנים האָבען זיך איינגע־עקשנ׳ט און געלעבט און געלעבט, נאָכאנאנד גע־לעבט. אויף הענדיל דעם בייגעל בעקער האָט שוין דאָס שטעדטעלע אזש פעריבעל געהאט, דער איז שוין געווען א זקן, וואָס אלע האָבען זיינע יאָהרען פערגעסען. מען האָט גע־צעהלט און געצעהלט ביז מען איז צוטומעלט געוואָרען. כאָטש נעהם און הויב אָן צעהלען אויף דאָס ניי!... אמת, איין זקן איז דאָרט ענדליך געניינגט געוואָרען צו שטארבען. איז ער זיך מישב און נעהמט און פאָהרט אוועק קיין ארץ ישראל. ערשט דאָרט איז ער טאקע אין א האלב יאָהר ארום געשטאָר־

בען, אָבער דאָס דאָזיגע געשעהעניש איז מען אין שטעדטעלע ערפאהרען ערשט העט אין יאָהרען ארום. דאָס האָט טאַקע דערצעהלט דער אלטער הענדיל. דערצעהלט האָט ער עס מיט א שמייכעל אין בית מדרש בין מנחה למעריב אין א וואָ־בעדיגען טאָג:

— וואָס זאָגט איהר אידען צום אלטען העניך!... ער האָט גענומען און געשטארבען!

און די אידען האָבען עס ניט געקענט בעגרייפען און זיי האָבען דעם דאָזיגען וואונדער ערקלעהרט מיט ארץ־ישראל... זיי זיינען געווען זיכער, אז ווען ער רוקט זיך ניט פון שטעדטעל וואָלט ער נאָך דעם אלטען הענדיל איבערגעלעבט... אבער דער־פאר זיינען זיי איהם מקנא געווען, וואָס קיין חבוט הקבר און קיין ווערים וועט ער דאָרטען ניט האָבען...

נאָך אזא עקשנות ניט צו שטארבען פון די אלטע איז במילא פערשטענדליך, פארוואס א מת איז דאָרט געווען אזא זעלטענ־הייט! — אמת, די מיטעל־יעהריגע מענשען האָבען זיך װעניגער געַ׳עקשנ׳ט, און עס פלעגט זיך ווען ניט ווען טרעפען, אז איי־נער אָדער איינע דוקא אין די מיטעלע יאָהרען פלעגט מסוכן קראַנק ווערען. אבער אזוי ווי קיין דאָקטאר איז אין שטעדטעל ניט געווען פלעגט מען דעם חולה אוועקפיהרען אין דער נאָהענ־טער גרעסערער שטעדטעל אריין און דאָרט פלעגט מען שוין דאָס רוב שטארבען, און אויפ׳ן דאָרטיגען בית־עולם פלעגט מען דעם מת אויך טאַקע בעגראבען.

אויף אזא אופן האָט דאָס שטעדטעלע ניט געהאַט קיין אייגענעם בית־עולם.

שפאַצירענדיג אמאָל שבת, צי יום טוב ארום שטעדטעל פלעגען אנדערע, פילאָזאָפיש געשטימטע, בעל־בתים זיך צו־שמועסען, אז אין שטעדטעל פעהלט א בית־עולם... און אפילו אין מיטען־וואָכיגע טעג, פלעגט זיך אויך איינער אין מיטענ־דרינען א זאָג טהאָן:

— און וואָס וועט זיין מכח א בית־עולם?...

בלויז די זקנים האָבען דעם דאָזיגען חסרון אין שטעדטעל דיפּלאָמאַטיש פערשוויגען, אבער די מיטעל־יעהריגע און אפילו די גאַנץ יונגע האָבען זיך געהאַלטען שטאָל און אייזען, אז מען האָט אין שטעדטעל געדאַרפט האָבען נויטיג ווי לעבען א בית־עולם...

די מעהר כלל־טהוער פון שטעדטעל האָבען שוין אפילו פערדופען אן אסיפה, וואו עס איז העפטיג ארומגערעדט געוואָרען די דאָזיגע וויכטיגע פראגע. אויף איין אסיפה איז אפילו געקומען הענדיל דער אלטער. ער איז געווען דער ראש המדברים און געגעבען צו פערשטעהן, אז א בית־עולם איז נאָך דערווייל אן איבעריגע זאַך. עס איז זיך ניטאָ וואָס צו איילען...

די אינגערע וואָס האָבען דוקא געגלויבט אז עס איז דאָ א טויט אויף דער וועלט און פריהער אָדער שפּעטער מוז א מענש שטאַרבען, האָבען זיך פעסט געשטעלט פאר א בית־עולם. איינער, חיים דער סטאָליער, האָט שוין אפילו אָנגעוואָרפען דעם פּלאַן וואו און ווי אזוי ער זאָל געמאַכט ווערען. נאָר אזוי ווי א לאַנגע צייט נאָך דער אסיפה איז דאָרט פארט קיינער נישט געשטאַרבען, איז די בית־עולם־פראגע ווידער פערגעסען געוואָרען.

אזוי האָט זיך עס געצויגען יאָהרען!

ביז וואנען עס איז אויסגעבראָכען געוואָרען דער קריעג.

נאָך איידער דער קריעג איז אָפיציעל ערקלעהרט געוואָרען, האָבען זיך שוין אין שטעדטעלע בעוויזען סאָלדאַטען, טאַקע פון דעם אייגענעם קיסר. אייגענע מענשען הייסט עס. יענקיל דער קרעמער האָט גערעכענט מאַכען גוטע געשעפטען: סאָלדאַטען, האָט ער אמאָל געהערט, גיבען פיין צו לייזען... די דאָזיגע סאָלדאַטען אבער זיינען געווען פון אן אנדער סאָרט. סחורה האָבען זיי אפילו גענומען א סך, אבער צאָהלען האָבען זיי ניט געוואָלט, האָטש טענה מיט זיי פון היינט ביז איבער א יאָהר.

איז ער געפאלען אויף א שכל און האָט פערשלאָסען אין גאנצען די קראם: זאָל דאכטען, אז עס איז א יום־טוב. האָבען זיי די קראם אליין אויפגעעפענט און צונומען די רעשט ביסעל סחורה, וואָס איז זיי נויטיג געווען, נאָכדעם האָבען זיי גענומען צו יענקלען אליין:

— ווי אזוי האָסטו געוואגט די קראם צו פערשליסען פאר וואיענע מענשען?

און איינער האָט אָנגעשטעלט פונקט קעגען יענקיל'ס ברוסט די ביקס.

יענקיל איז געווען זיכער, אז דאָס איז נאָר א המצאה פון א סאָלדאט, ער וועט דאך ניט געהן אין אן אמת שיסען אומ־זיסט און אומנישט א מענשען!

און יענקיל האָט זיך גוטמוטיג צושמייכעלט: ווי איינער זאָגט:

— וואָס הייסט! דו וועסט שיעסען אויף אן אייגענעם מענשען? ווארט ביז דער שונא וועט אָנקומען!.. וועסט גענוג ארבייט האָבען!

אָבער דער סאָלדאט האָט דעם שמייכעל אָנגענומען פאר א בעליידיגונג און אין א וויילע ארום איז שוין יענקיל געלע־גען אויסגעצויגען נעבען זיין קראם מיט פערגלאָצטע אויגען און אן אָפענעם מויל, ווי פער'חדוש'ט גוף דער גאנצער מעשה!...
דאן האָט דאָס שטעדטעלע דערזעהן זיך מיט'ן טויט פנים אל פנים...

אפילו הענדיל דער אלטער האָט שוין פערשטאַנען, אז א בית־עולם איז א וויכטיגע זאך און אז טויט איז יא אויף דער וועלט בנמצא.

מיט א פאָר טעג שפעטער האָט זיך אָנגעהויבען א זוכעניש אויף שפיאָנען. העניך דער קצב וואָס האָט געפיהרט צוויי אָק־סען פון א דארף איז בעטראכט געווארען פאר א צושטעלער

פאַר דעם שונא'ס אַרמעע. אין צוויי טעג אַרום איז ער גע־האַנגען געוואָרען פאַר אין די אויגען.

נאָך שפּעטער איז דעם שונא'ס חיל אָנגעקומען. די שלאַכט איז פאַרגעקומען הינטער'ן שטעדטעל.

די שראַפּנעלען און קוילען זיינען געפלויגען איבער'ן שטעד־טעל ווי אַ האָגעל. די אידען האָבען זיך בעהאַלטען וואו זיי האָבען נאָר געקענט.

אָבער וועה איז געווען צו דער בעהעלטעניש. נאָך אַ דריי־טאָגיגער שלאַכט האָבען די שטעדטעלשע אידען פאַרמעגט ביי אַ צוועלף הרוגים.

אַזוי פיעל מתים האָבען זיי זיך ניט געקענט פאָרשטע־לען. ניט זייענדיג בעהאַוועגט אין דעם דאָזיגען מין האָט מען די הרוגים געוועקט, ווי איינגעשלאָפענע. קיינער איז אָבער ניט אויפגעשטאַנען. — אַלע טויט.

ערשט איצט איז די פראַגע וועגען אַ בית־עולם געוואָרען אַ נויטווענדיגקייט.

אפילו הענדיל דער אַלטער, וואָס האָט זיך אויך איצט אויסגעדרעהט פון טויט האָט צוגעגעבען:

— יאַ, איצט מוזען מיר האָבען אַ בית־עולם!.. עס איז די ריכטיגע צייט!...

אָבער איינער פון די איינגערע האָט אַ מאַך געטהאָן מיט דער האַנד:

— איצט איז פון דער גאַנצער שטעדטעל געוואָרען אַ בית־עולם!..

דאָס קליינע שטיבעל.

דאָס שטיבעלע, וואו אהרן־ליב, אַן אָרימער תבואה־הענדלער, האָט געוואוינט מיט זיין זעקס־נפשות׳דיגער פאמיליע, — דאָס שטיבעלע איז געווען אַ קליינס און איז בעשטאַנען נאָר פון צוויי חדרים, אויב מען זאָל דעם אויווען, וואָס איז געווען כלומר׳שט אַבגעצוימט מיט אַ דורכגעלעכערט שפּאַניש ווענטעל, אויך אַריינגעהמען אין חשבון. אהרן־ליב איז געווען אין חדרים ניט שטארק געניט און דער אַבגעצוימטער אויווען איז ביי איהם געווען פערעכענט פאַר אַ בעזונדער חדר, דערפאַר אַבער, דאָס ווייב, ביילע, וואָס האָט געשטאַמט שוין פון אַ רייכערער פאמיליע, האָט דערפון חוזק געמאַכט און שטענדיג פאַרגעוואָרפען אהרן־ליב׳ן זיין נחלה, און אויב אהרן־ליב פלעגט זיך איינעקשנ׳ען און האַלטען זיך ביי זיינס, אַז דאָס שטיבעל בעשטעהט בפירוש פון צוויי חדרים, ווייל דער אויווען איז פאַרט אַבגעצוימט, פלעגט זיך ביילע ניט פוילען, אויפהויבען מיט די הענד דאָס גאַנצע שפּאַנישע ווענדטיל און פערוואַרפען אויפ׳ן אויווען, דעמאָלט פלעגט ערשט אהרן־ליב מוזען מיט שווייגען אליין מודה זיין, אַז זיין שטיבעל האָט טאַקע נאָר איין חדר. נאָר אהרן־ליב פלעגט אויך דעמאָלט זיין שטאָלץ ניט פערליערען. אדרבה, ער פלעגט נעהמען אין האַנד אריין די גראָה־געוואָרענע באָרד, אַ הוסט טהאָן, מיט אַ רחבות אויסשפּייען אויפ׳ן מיטען פּאָדלאָגע, מעשה בעל־הבית, און זיך אָנרופען:

— אבי אַז אייגענס! קיין שכן'טע ביזטו גאָט צו דאַנקען ניט!

ערשט דעמאָלט פלעגטביילע ווייבער ווערען, אַראָבנעהמען צוריק פון אויווען דאָס שפּאַנישע ווענדטיל, אַוועקשטעלען אויפ'ן פריהעריגען פּלאַץ און פלעגט מודה זיין:

— אַז אייגענס איז טאַקע אַן אייגענס.

דערזעהענדיג צוריק דעם אויווען אָבגעצוימט מיט'ן ווענ־טעל פלעגט אהרן־ליב ווידער זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און אויסרופען:

— עס איז פּאַרט צוויי חדרים!...

— תּרח! פלעגט שוין ביילע ווידער בייז ווערען. זאָג כאָטש א חדר מיט א קיך!...

אויף דער פּשרה פלעגט שוין אהרן־ליב איינגעהן.

—א קיך — פלעגט ער גוטמוטהיג מורמלען — געהט אויך ניט באַרוועס....

און מאַן און ווייב פלעגען אויף א צייט שלום ווערען...

דאָס אייגענשאַפט פון שטיבעל וואָלט שוין ניט אַזוי אויסגעמאַכט, ווי דאָס, וואָס דאָס שטיבעל איז געווען א צו־אַלטס. און ניט נאָר אין דער צאָהל פון די חדרים איז מאַן און ווייב ניט געווען איינשטימיג, נאָר אפילו אין דער צאָהל יאָהרען, וואָס דאָס קליינע שטיבעל האָט געצעהלט. לויט אהרן־ליב'ס רעכענונג איז דאָס שטיבעל אינגאַנצען אַלט געווען א יאָהר אַכ־ציג, ניינציג, ד. ה. געבויעט האָט עס זיין זיידע. ביילע אָבער, וואָס איז אויך געווען א געבוירענע אין דעם זעלבען שטעד־טעל און ווייס די גאַנצע געשיכטע פון אהרן־ליב'ס משפּחה, — ביילע האָט היסטאָרישע דאָקומענטען, אַז דאָס שטיבעל איז שוין אַלט א יאָהר 150. און אַז אהרן־ליב פלעגט שווער אָנקומען אויפצואווייזען די אמת'ע עלטער פונ'ם שטיבעל, פלעגט ער זיך ווידער לאָזען אויף א שלום:

— און אז 150 יאָהר ביזטו בדלות. אדרבא, וואָס עלטער בעסער. הלואי זאָלען מיר דעם שטיבעל׳ס יאָהרען דערלעבען. דערלעבען.

פלעגט אָבער ביילע אויפוויזען, אז דאָס שטיבעל שמעקט שוין מיט קברות־בלעטער, פון די שינדלען פון דאַך איז קיין זכר ניט געבליבען און ווען ניט דער דיק־בעוואַקסענער מאָך אויפ׳ן דאַך, וואָלט דער רעגען און שניי אין שטוב אינווייניג אריינגעקאַפּעט. — און הלואי זאָל איך ליגען זאָגען — פלעגט זי ענדיגען שטארק פּעסימיסטיש — דאָס שטיבעל וועט אמאָל ביי א זאווערוכע נאָך איינפאלען און זאָל גאָט נאָר אויסהיטען, וואָס פאר אן אומגליק עס קאָן טרעפען...

אזא נבואה האָט אהרן־ליב׳ן צייטענווייס געשראָקען. און ארויסגעהענדיג פון שטוב אין־דער־פריה דאוונען פלעגט ער ניט איינמאָל זיך אוועקשטעלען ביין שטיבעל, בעטראַכטען די ווענד, דעם דאַך און פלעגט משער זיין, אז דאָס שטיבעל שטעהט טאַקע בחזקת סכנה... און אין יענעם טאָג פלעגט ער ביים בענ־שען שטארק מכוון זיין דאָס ווארט את ביתי, טייטשענדיג אין געדאנק ניט ווי דער פשט איז מיין הויזגעזינד, נאָר מיין שטי־בעל... און חאַטש ער האָט געוואוסט, אז גאָט איז א יודע מחשבות, פלעגט ער דאַך זיך ניט פערלאָזען אויף דער מחשבה אליין און פלעגט מיט די ליפּען שטיל אויסריידען: את ביתי — מיין שטיבעל...

אז ער בעגעהט ניט קיין עולה קעגען זיין הויזגעזינד איז ער געווען זיכער, וואָרים אויסער ביתי איז דאַך דא בפירוש את אשתי ואת זרעי. און עס איז טאַקע א סברא, בעדאַכט ער זיך דעמאָלט, אז את ביתי מיינט מען טאַקע אין פשטות דאָס שטי־בעל, וואָרים ווען ניט, צו וואָס דאַרף שטעהען את אשתי ואת זרעי?...

אבער אויפ׳ן בענשען אליין פערלאָזען זיך איז צו־ריזיקאַ־ליש, כאָטש אהרן־ליב איז א איד א מאמין... און אז דאָס שטי־

בעלע האָט אין א ווינטערדיגען אָווענד ביי א גרויסען שטורם אזוי ווי קנאק געטהאָן איז אהרן־ליב, וועלכער איז דער אייני ציגער אין שטיבעל נאָך ניט געשלאָפען, שטארק אונרוהיג געי ווארען: גאָט זאָל היטען וואָס קאָן זיך טרעפען. דאָס שטיבעל שטעהט שוין באמת אויף משקלות.

אויף מאָרגען האָט ער געהענדיג צוריק פון דאווגען אָבי געשטעלט לייזער דעם טשעסלער, וועלכער איז אויך געגאנגען פון דאווגען, און ווי א חולה ווענדט זיך צו א דאקטאָר האָט ער זיך געווענדעט צום אלטען טשעסלער.

— איך האָב געוואָלט ביי אייך עפּעס א פרעג טהאָן, ר' לייזער.

— נו, נו... — האָט דער טשעסלער רוהיג, ווי זיין שטייי גער, אבגעענטפערט און געפּיפּקעט די לאנגע ליולקע...

— דאָס הייסט, איך האָב געוואָלט, אז איהר זאָלט זיך מטריח זיין אָנקוקען מיין שטיבעל... עפּעס דאכט מיר, אז זי זינקט אונטער אביסעל אין דער ערד אריין... עס הייסט, ניט קיין זסך, גאָט צו דאנקען, די פענסטער דערגרייכען נאָך, גאָט צו דאנקען, ביז די פּריזבעס, נאָר דער פונדאמענט, וואָלט איך שווערען, איז אריין א ביסעל אין דער ערד, דאָס הייסט, עס האָט זיך אראבגעזעצט...

— מיר וועלען אָנקוקען, וועלען מיר זעהן... — האָט לייי זער געענטפערט רוהיג, טאקע ווי א דאקטאָר, וואָס האָט צו טהאָן מיט א סך חולאים, און וואָס — מישטיינס געזאָגט — געהט איהם אָן, וואָס איין מענשעלע איז ערגעץ מסוכן קראנק.

און כאָטש אהרן־ליב איז געוועזן א איד א בעל־הבית, א למדן, א יחסן, און לייזער דער טשעסלער — ניט מעהר ווי א איד א בעל־מלאכה, האָט דאָך אהרן־ליב אין דער מינוט געפּיהלט א טיעפע אכטונג צום לעצטען און האָט זיך געפּיהלט, אז אין יענעמס הענד ליגט זיין גאנץ לעבען.. זאָל נאָר יענער אויסי ריידען א שלעכט וואָרט און דאָס שטיבעלע איז קאַפּוט.

דעריבער האָט ער געהענדיג ניט געהאַט קיין העזה קיין סך צו דולען א קאָפּ לייזער טשעסלער, נאָר נאָך א לאַנגע פּויזע האָט ער איידעל און ווייך א פרעג געטהאָן:

— איהר קענט דאָך, ר׳ לייזער, מיין שטיבעל...

— א שאלה! — האָט לייזער אבגעענטפערט און אהרן־ליב איז געוואָרען פון ענטפער, ווי געהויבענער...

צוקומענדיג צום שטיבעל האָט אהרן־ליב זיך דער ערשטער אבגעשטעלט און זיך געווענדעט מיט הכנעה...

— איצט, זענט מוחל, ר׳ לייזער, בעטראַכט עס און זאָגט אייער מיינונג...

— מיר וועלען שוין זאָגען! איז לייזער שוין באמת שטאָלץ געוואָרען און גענומען אבגעבען זיך אליין גרויס כבוד, רעדענדיג אויף „מיר", האָט ארויסגענומען די ליולקע פון מויל, ווי זי וואָלט איהם געשטערט צו קוקען און אריינגעלעגט אין בוזעם, צוגעגאַנגען צו די פּריזבעס, וואס זיינען געווען פער־וועהט מיט שניי, א טאָפּ געטהאָן די ווינקלען פון די וואַנד, פון איין אָרט ארויסגעשלעפּט א ביסעל טרוקענע „פּולווער", געריבען עס מיט גרויס מבינות צווישען די פינגער, ארויסגענומען פון בוזעם צוריק די ליולקע און געשוויגען.

— איז וואָס זאָגט איהר, ר׳ לייזער?... — האָט אהרן־ליב ניט געקאָנט אויסוואַרטען...

— וואָס איז דאָ וואָס צו זאָגען? — האָט ר׳ לייזער גע־ענטפערט און האָט פערדרויכערט צוריק די ליולקע — דאָס שטי־בעל דאַרף האָבען א תיקון...

— א גרויסען תיקון?... — האָט אהרן־ליב מיט דער־שראָקענע אויגען איבערגעפרעגט.

— פערשטעהט זיך, אז ניט קיין קליינעם... — האָט לייי־זער זיך אלץ געהאַלטען ביי זיין רוהיגען, קאַלטען טאָן... מען דאַרף עס אונטערהויבען אויף אכט בערווענעס אין א וואַנד און

דארף א נייעם פונדאמענט און מען דארף נייע באלקענס און א דעכעל א נייעס וועט מען שוין במילא דארפען...

— דאס הייסט, מען דארף בויען א נייע שטוב, — האט אהרן־ליב ביטער געשמייכעלט... דאס איז אבער ניט ביי מיי־נע כחות... איך וויל נאר וויסען, צי איז חלילה קיין סכנה ניטא דערווייל, ביז גאט וועט העלפען, צו בלייבען וואוינען נאך...

— קיין גאט בין איך ניט, — האט ר׳ לייזער ווי חוזק געמאכט, אז עס זאלען זיין שטילע פאנאדעס איז קיין סכנה ניט....

„אבגעזאגט הייסט עס", האט אהרן־ליב אין געדאנק אויס־געטייטשט ר׳ לייזערס ענטפער און מיט א געבראכענעם קול האט ער געזאגט:

— אזוי צי אזוי, א יישר אייך, ר׳ לייזער, פאר אייער טרחא.

פון דעם דאזיגען יישר איז דער רוהיגער ר׳ לייזער אבי־סעל ווייכער געווארען און האט דאך געפונען א טרייסט־ווארט:

— עט.. קיין סכנות איז ניטא... מען וואוינט אין ערגערע שטיבלעך ביי אונז... גאט איז א פאטער...

און איז אוועק...

האטש די לעצטע ווערטער פון ר׳ לייזער'ן האבען אהרן־ליב'ן אביסעל צוריק בערוהיגט, איז ער דאך א גאנצען טאג אומגעגאנגען ווי צודולט. אלע ווײַלע געהויבען די אויגען צום באלקען, געטאפט אינווייניג די ווענד, די פענסטער, אזוי אז ביילע האט עס בעמערקט און געפרעגט איהם:

— וואס טאפסטו א גאנצען טאג...

— וואס טאפ איך, וואס — האט ער צודולט געענטפערט

— איך טאפ גאר ניט...

און אין אוועגד, ווען אלע זיינען אין שטיבעל געשלאפען, האט ער ארויסגענומען פון אלטען אלמער דעם צוויי קאפיקענעם לוח׳ל און געזוכט די „וועטערונג".

דער לוח האָט צוגעזאָגט אויף א פּאָר חדשים פרעסט, שפּע־
טער רעגענס! ווינטער ערשט אין א האלב יאָהר ארום...
און אהרן־ליב האָט זיך אביסעל בערוהיגט...

דער וואלד און שטוב,

וואָלף פריידעס איז געווען א שטרענגער טאַטע, האָט קיינ־מאָל ניט ערלויבט זיין אינגעל זאָל זיך שפּיעלען, אז משה'לע פּלעגט זיך אין א פרייער צייט ארויסכאַפּען אויפ'ן הויף אָדער אין גאַס נעבען שטוב, פּלעגט שוין וואָלף איהם היטען דורכ'ן פענסטער און אכטונג געבען, אז ער „זאָל ניט איבערקעהרען די וועלט". — איבערקעהרען די וועלט האָט ביי וואָלף פריידעס געהייסען ווען משה'לע פלעגט זיך איינבויגען, אויפהויבען א שפּענדעל און עס א ווארף טהאָן. דערפאַר פלעגט משה'לע גלייך בערויבט ווערען פון זיין פרייהייט!

— אין שטוב אריין, יונגאטש דו! — פלעגט וואָלף אז אויפגעקאָכטער איהם רופען דורכ'ן פענסטער, וועלכען ער האָט צוליעב דעם עקסטרא א ביסעל אויפגעעפענט און משה'לע לאָזט זיך אריין צוריק אין שטוב, שטעלט זיך אוועק מיט אן אראָב־געלאָזטען קאָפּ און ווארט אויף א פּסק.

— וואָס האָסטו דאָרטען געטהאָן?

— גאָר נישט... — פערטיידיגט זיך משה'לע.

— אזוי גאָר, גאָר ניט... דו ביזט נאָך צו אַלע צרות א ליג־נער אויך... ווערט וואָלף נאָך בייזער און נעהמט זיך צו משה'־לעס אויער...

און משה'לע האלט פאר א גליק, אבקומען די שטראָף מיט'ן אויער אליין... כאָטש דער וועהטאָג איז גענוג גרויס, אבער צו שמייסען קומט דאָס ניט.

שמיץ בעקומט משה'לע ווען ער גנבה'ט זיך ארויס אין א זו־מערדיגען טאָג פון דער היים, ווערט פערלוירען אויף עטליכע שעה און נאָך א שטרענגער אויספארשונג געפינט מען אויס, אז ער איז געוועזן מיט א „חברה" אין וואלד.

— אין וואלד גאָר לויפען! זינגט צו דער טאַטע נאָך יע־דער שמיץ, א שייגעץ ביזטו! וועניג שכר לימוד צאָהל איך פאר דיר? ניט געגעבען ערשט דיין רבי'ן א בלוטיגען פינפעריל?...

אליץ וועט דער שטרענגער וואָלף מוחל זיין משה'לען אין א צייט ארום, אבער דעם וואלד וועט ער איהם שטענדיג דער־מאָהנען.

— איך וואָלט געוואָלט וויסען, וואָס האָסטו געטהאָן דאָר־טען אין וואלד? — נעהמט ער איהם אמאָל אויף א פערהער אין א פאָר חדשים ארום...

און משה'לע שטעהט א פערשעהמטער און ווייס ניט וואָס צו ענטפערען.

ערב שבועות לאכט משה'לע פון טאַטען. דאָס הייסט ניט אין דער הויך לאכט ער, נאָר ביי זיך אין הארצען, גלייך ווי ער דאוועגט אָב ווענדט ער זיך צו דער מאַמען:

— גיב מיר עסען, וואָרים איך האָב ניט קיין צייט, איך מוז געהען אין וואלד...

ער זאָגט עס אזוי הויך, אז דער טאַטע זאָל הערען.

ער וויל זיך דאָס נוקם זיין אן טאַטען, דער טאַטע ווייס אז משה'לע געהט היינט אין וואלד ניט צו שטיפען, נאָר צו־ליעב גרינס אויף שבועות. אזוינס פערוועהרען איהם קען ער ניט, עס איז פאָרט א מנהג ביי אידען, כאָטש אז ער וויל קאָן ער זאגען, אז דאָס איז ניט שטארק־אידישליך. אבער ווי באלד א מנהג איז פערפאלען און ער ווענדעט זיך צו משה'לען:

— אָבער דו זאָלסט געהן ווי א מענש, ניט לויפען, ניט

צורייסען די בגדים, ניט צושניידען די פינגער און ניט פֿער־טשעפּען זיך מיט שקצים...

משה'לע פֿערשפּרעכט אז ער וועט ניט עובר זיין אויף קיין שום לאו פֿון דעם טאַטענ'ס תורה. אין הארצען אָבער לאַכט ער זיך אויס: היינט מעג ער אַלץ. עס איז ערב שבועות און ער מוז פֿערזאָרגען מיט גרינס, היינט זיינען אַלע מיט איהם: די עלטערע שוועסטער, די מיטעלע, די מאַמע און אפילו דער זיידע, וועלכער קומט איהם אַלע מאָל מוסר'ן, כאָטש משה'לע וויים ניט וואָס וויל פֿון איהם דער זיידע — קיינער וועט איהם היינט, ערב שבועות ניט שטערען צו געהן אין וואַלד מיט חברים נאָך גרינס.

א זייגער צוויי איז שוין משה'לע צוריק מיט'ן גרינס, וועל־כעס ער האָט געבראַכט אין צוויי גרויסע בינטלעך. ער בינדט זיי אויס, לעגט זיי אוועק אין מיטען שטוב, און הויבט אָן מיט דער הילף פֿון דער עלטערער שוועסטער אָנשטעקען די גרי־נע ריטלעך אין די שפּאַלטען פֿון דעם באַלקען, ארום די פֿענס־טער, ביים טהיר און וואו נאָר עס לאָזט זיך און לאָזט זיך ניט...

— ווי עס שמעקט א מחיה! — קוויקט זיך די מוטער, שטעהענדיג ביים אויווען.

אויף די שוועסטער קוועלען אָן פֿון דעם אנגענעהמען וואַלד־ריח, וואָס די ריטלעך האָבען ארויסגעדופטעט אין שטוב. דער טאַטע אליין געהט צו, נעהמט א ריטעל, לעגט איהם צו צום נאָז, ווי מען לעגט א הינערשע פֿעדער צום נאָז פֿון א מת און אויך ער לעבט אב. אבער נתפעל ווערען פּאַסט איהם ניט. עס איז דאָך פּאָרט ניט מעהר ווי ריטלעך פֿון א וואַלד. וואָס פֿאר א ווערטה האָט עס פֿאר אָן עלטערען מענשען, ווי ער...

אָבער, אז משה'לע זעהט ווי אזוי דער טאַטע נעהמט אַלע ווייל א ניי ריטעלע און לעגט עס צו צום נאָז און שמעקט, דער־פֿיהלט ער זיך אזוי געהויבען, אז ער הויבט אָן צו בעפֿעהלען דער שוועסטער:

— קלויב אויף די ריטלעך און שטעק זיי אָן אַט דאָ לע־בען אַלמער...

דאָס מיינט ער דערמיט, זי זאָל ביים טאַטען צונעהמען די ריטלעך...

דאָס איז זיין נקמה וואָס ער נעהמט פון טאַטען פאַר די שמיץ, וואָס ער האָט איהם געגעבען, ווען ער איז אין א וואָ־כענדיגען טאָג געווען א מאָל אין וואַלד...

ערב שבועות טהוט ער איהם אָב. ער ברענגט איהם א גאַנ־צען וואַלד אין שטוב אריין און ער מוז נעבעך שווייגען, דער שטרענגער טאַטע.

לייכטער.

די פּאָר האַלב־זילבערנע לייכטער וואָס פּנחס האָט בעקו־מען צו דער חתונה, אַלס דרשה־געשאַנק פון אַן אַלטער מוהמען, זיינען ביז אַ צעהן יאָהר נאָך דער חתונה אָבגעהיט געוואָרען אויפ'ן שעהנסטען אופן. אויב מען האָט וואָס געדאַרפט „פאַר־זעצען" אין ענגע צייטען און סיי פּנחס, סיי זיין ווייב גאָלע, האָבען זיך געבראָכען דעם קאָפּ וואָס מען זאָל אַוועקטראָגען צו לייבע דעם וואָכערניק, איז דער גורל אויף די לייכטער קיינ־מאָל ניט אויסגעפאַלען. ניט דערלעבען וועט לייבע דער וואָכער־ניק צו האָבען די זכיה, אַז מען זאָל איהם אַוועקטראָגען די לייכטער! אַ קישען איז אַפּילו אויך אַ שאַד און דערצו נאָך איז פון אַ קישען די בזיונות גרעסער: ווי מען זאָל זיך ניט קליגלען און איינוויקלען זי אַזוי, עס זאָל אויסזעהן ווי אַ געוועהנליך פּע־קעל, דערקענט מען גלייך, אַז עס איז אַ קישען. אודאי איז גלייכ־בער דער יום־טוב'דיגער אויבער־בגד. ווען לייבע דער וואָכערניק וואָלט ניט געווען אַזאַ מבין אויף סחורה און וואָלט דאָס בגד ניט אָבגעשאַצט אין צוועלף גילדען.

ווער רעדט נאָך, אַז פּנחס האָט דעם דאָזיגען יום־טוב־דיגען בגד גענומען נוצען צייטענווייז אויך אין דער וואָכען און דער אויבערשלאַק איז אַביסעל אָבגעבלאַקירט געוואָרען, האָט שוין לייבע דער וואָכערניק מעהר ווי אַ קערבעל אויף איהם ניט געוואָלט בארגען. ער וואָלט אויך דאָס קערבעל ניט געבאָרגט, ווען ער וואָלט געזעהן דאָס קיילעכדיגע קליין לאַטקעלע, וואָס

דער דאָזיגער יום־טוב׳דיגער בגד האָט פערמאגט. צום גליק איז אָבער לייבע געווען א קורצזיכטיגער און האָט די קונציג־געלעג־טע לאַטקעלע ניט דערזעהן.

אבער אין א בעל־הביתישקייט געפינט זיך נאָך גאָט צו דאנקען וואָס צו פערזעצען. א מעשענער סאַמאָוואר איז אויך עפּעס ווערט. אז מען שייערט איהם אויס גלאנצט ער ווי גאָלד און ביי לייבע דעם וואכערניק צושפּיעלט זיך אזוי דער יצר־הרע צו איהם, אז ער בארגט אויף איהם, אזש אנדערהאלבען קערבלעך, ניט קוקענדיג וואָס צווישען די פּיעלע משכנות, וואָס ער פערמאָגט, זיינען דאָ אודאי ביי א צעהן סאַמאָווארען.

מיט איין וואָרט — צו די לייכטער איז דאָס אונגליק א לאנגע צייט ניט דערגאנגען. ערשטענס איז נאָך די נויט ניט געווען קיינמאָל אזוי גרויס, אמת, אין די ערשטע צעהן יאָהר נאָך דער חתונה האָט שוין פּנחת פערמאָגט ביי א זעקס קינדערלעך. צום גליק אָבער זיינען די פּיער עלטערע געווען מיידלעך און אין חדר האָט מען זיי ניט בעדארפט שיקען. די איינגלעך זיינען נאָך געווען קליין: דאָס מוזיניקעל איז אלט געווען סך הכל צוויי יאָהר, און דער אנדערער איינגעלע פּיער יאָהר. דערצו האָט נאָך פּנחס געהאט שטיצע פון זיין שווער, ביי וועלכען ער האָט געמאָהנט ביי א פופציג רובעל, וואָס איהם איז געקומען צום נדן און דער שווער פלעגט פון צייט צו צייט צוואווארפען א פּאָר רובעל, ניט אזוי אויפ׳ן חוב פון׳ם נדן, וועלכען דער שווער האָט געלייקענט, נאָר צוליעב דער טאָכטער, וואָס האָט געהאט פון פּנחס׳ן אויסגעריסענע יאָהרען און ער האָט איהר אלץ פאר־געוואָרפען, אז איהר טאטע האָט איהם אָנגעזעצט!

עס זיינען אָבער פערגאנגען נאָך עטליכע יאָהר, דער שווער איז, כאָטש נאָך ניט געשטאָרבען, אָבער ער איז אזוי פער־אָרימט געוואָרען, אז ער איז געווען טויט לעבעדיגערהייט. פּאָ־דערן ביי איהם דעם אלטען חוב וואָס עס קומט איהם פון די פופציג רובעל נדן איז אן אונמעגליכע זאך . . . פּנחס

האָט שוין געדאַנקט גאָט, אַז דער שווער לאָזט א י ה ם צו רוה. פּאַרזעצען איז שוין ניט געווען וואָס. דער סאַמאָוואַר איז שוין אויך ביי לייבע'ן געבליבען און ווערליג ער בעריהמט זיך, האָט ער איהם שוין פערקויפט, ווייל פּנחס האָט צו לאַנג איהם ניט אויסגעלייזט און „פּאַ זאַקאַנו", האָט ער געהאט רעכט צו בענדיק האָט איהם ניט פערקויפט, ער וויל נאָר אַזוי צוריק איהם ניט אָבגעבען, ווייל דער סאַמאָוואַר איז אַ מציאה אַ פינף רובל און געבאָרגט האָט ער אויף איהם בלויז אַנדערהאַלבען רובעל. אָבער פּנחס האָט אפילו ניט געפּרובט פּראָטעסטירען, ווייל ניט נאָר האָט ער דעם סאַמאָוואַר ניט געקאָנט אויסלייזען, נאָר ער האָט געדאַרפט אָנקומען ווידער צו לייבען מיט נייע משכנות. הלואי וואָלט נאָר געווען וואָס צו פערזעצען!

דער יום-טוב'דיגער בגד איז שוין פאַר דער צייט געוואָרען ניט נאָר וואָכעדיג, נאָר אין גאַנצען צוריסען אַזוי, אַז אין דער וואָכען איהם טראָגען איז שוין אויך ניט געווען קיין גרויס כבוד... בלייבען נאָך די קישענס, איז צוויי, די אמת'ע פּוכאָווע, ליגען שוין טאַקע ביים וואָכערניק, און פאַר די אַנדערע צוויי שטעלט זיך איין געלע; זי זאָגט, אַז מעהר לאָזט זי ניט פערזעצען קיין בעטגעוואַנט.

— וואָס-זשע, ווערסטו פערזעצען, חכמה מיינע? — האָט איינמאָל פּנחס אַ פרעג איהר געטהאָן, ווען אין שטוב האָט שוין געפעהלט ניט נאָר אויף שבת, נאָר אויף אַ געבעקס ברויט.

— ווייס איך וואָס? — האָט געלע געקנייטשט דעם אַזוי אויך געקנייטשטען שטערן — פון מיינעטוועגען וואָלט איך פערזעצט די נשמה מיינע . . .

— די נשמה דיינע דאַרף לייבע ניט . . . — האָט פּנחס נאָך געהאַט מוט צו וויצלען זיך (פון דער נאַטור איז פּנחס טאַקע געווען אַ וויצלער!)

— נו, טאָ פערזעץ דעם טלית און תפילין! — האָט געלע מיט גאַל געזאָגט.

— ווי באַלד אַז שוין יאָ אַזוי ווייט, איז דאָך גלייכער די

לייכטער... — האָט פּנחס דיפּלאָמאַטיש אנגעדייטעט, און נאָך א קורצען שווייגען האָט ער ערקלעהרט דעם שכל:

—דעם טלית און תפילין, פערשטעהט זיך, מוז איך האָבען אלע טאָג און די לייכטער דארפסט דאָך האָבען בלויז איינמאָל א וואָך... און אז מען וויל בענטשט מען ליכט אויף ציגעל . . .

געלע האָט געוואָלט אויסזידלען איהם פאַר דעם דאָזיגען העזה׳דיגען פאָרשלאָג אָבער אנשטאָט זידלען האָט זי זיך צעוויינט.

—טאָמער האָב איך נאָך פיער שטיקלעך לייכטער, ווילסטו דאָס אויך אוועקטראָגען צו „איהם“, צום גזלן.

פּנחס, בטבע א ווייכהערציגער מענש, האָט קיין טרערען ניט געקאָנט פערטראָגען און ער האָט בעשלאָסען מעהר די לייכטער ניט צו דערמאָנען.

אָבער אז די נויט איז אין א פּאָר וואָכען ארום אויסגעוואקסען, אז זי האָט שוין ענג געמאכט דאָס גאַנצע שטיבעל און מען איז שיעור ניט דערשטיקט געוואָרען, איז פּנחס, אזוי זיצענדיג און טראכטענדיג וואָס צו פערזעצען אויסער די לייכטער און טלית און תפילין, — פּלוצים בעלויכטען געוואָרען פון א גרויסער אידעע.

ער האָט זיך אויפגעהויבען פון אָרט. זיך דורכגעגאַנגען איבער׳ן שטוב, האָט פון גרויס אויפרעגונג ארויפגעטראָטען אויף א הענטעלע פון א קינד, וואָס איז ארומגעקראָכען אויף דער פּאָדלאָגע, און ניט נעהמענדיג אין אכט דאָס געוויין פון קינד, האָט ער זיין אידעע הויך אויפ׳ן קול געמאָלדען אין שטוב:

ער האָט אָנגעהויבען מיט א קליינער הקדמה:

— געלע, דו וועסט גאָר ניט טרעפען, וואָס פאַר א פּלאַן איך האָב.

— דיינע פּלענער! — האָט געלע אפּיקורסיש געמורמעלט:

— דו וועסט הערען, וועסטו זיך כאַפּען פאַר׳ן קאָפּ.

— פאר'ן קאפ כאפ איך מיך שוין, — האט געלע געזיפצט
— ער ווערט מיר סיי־ווי־סיי צופלאצט . . .
— וועסט זעהען געלע ווי גוט עס וועט זיין . . .
— נו, נו, לאמיך שוין הערען ! — איז געלע אליין געווארען אונגעדולדיג.
— טו הער מיט קאפ ! — האט פנחס זי אויפמערקזאם געמאכט — איך וועל טאקע לייבע דעם גזלן אוועקטראגען צו פערזעצען די לייכטער. אי וואס ? פרייטאג וועסטו דארפען בענשען ליכט און אויף ציגעל בענשען ווילסטו ניט, וועל איך איהם פרייטאג פארנאכט אוועקטראגען דעם טלית און תפילין און אויסלייזען צוריק די לייכטער. שבת דארף מען דאך ניט קיין תפילין, אי וואס א טלית אויף שבת אין דער פריה ? וועל איך, פערשטעהסטו מיך, שבת דאווענען ותיקין און וועל „כאפען“ דיין טאטענ'ס טלית — פערשטעהסטו דעם פלאן ! . . .
געלע האט יא פערשטאנען און ניט פערשטאנען און ענדליך האט זי זיך אבגערופען :
— נו, און זונטאג ?
— זונטאג, בהמה דו, טראג איך אוועק צוריק די לייכטער און לייז אויס דעם טלית און תפילין...
— ביז־וואנען־זשע וועט זיך עס ציהען אזא מעשה ? — האט געלע שוין נאכגיעביג א פרעג געטהאן.
— ביז וואנען גאט וועט העלפען. — האט פנחס זיך געפרובט צו־חנפה'נען צו געלע'ן און צו גאט, וואס ער האט פארביידע מורא געהאט . . .
אבער געלע האט זיך געכאפט, אז ווי אזוי קאן גאט העלפען, אז מען פערזעצט לייכטער און א טלית.
— מיר דאכט דוקא פערקעהרט, אז ער קאן נאך שטראפען . . . — האט זי זיך צוזיפצט : מען האנדעלט מיט זיינע הייליגע זאכען.

אבער דא איז שוין פנחס אוועק א ביסעל אויף אן אפּיקור־סישען דרך און האט ווי פאר זיך א מורמעל געטהאן :

— עט, שטראפען . . . מעהרער שטראפען קען ער שוין ניט . . . און עס איז געבליבען ביי פנחס'ן אוועקצוטראגען גלייך די לייכטער . . . .

ער האט זיי איינגעוויקעלט אין א ווייס סערוועטעל און מיט א געבראכען געמיט איז ער ארוים פון שטוב, לאזענדיג געלען א וויינענדיגע.

דעם גאנצען וועג האט ער געמאכט פּלענער, ווי אזוי צו האנדלען מיט'ן וואכערניק, צי זאל ער איהם דערצעהלען, אז ער האט בדעה זיי פרייטאג אויסצולייזען, אדער דערווייל מאכען א שוויגג.

לייבע דער וואכערניק, א הויכער מאגערער איד, מיט האלב־פערמאכטע אויגען האט בעטראכט די לייכטער, זיי אבגעוואויגען, און זיי אבגעשאצט אין זעקס רובעל ; און אזוי ווי ער בארגט נאר א דריט־חלק, וואס עס איז ווערט, האט ער אויסגערעכענט מיט דעם שטיקעל בליי־פעדער, וואס ער האט א דאנק איהר קורצקייט קוים איינגעהאלטען צווישען די פינגער, אז ער בארגט דערויף צוויי רובעל און אזוי ווי ער וויים שוין פון פריהער, אז זיי וועלען ליגען א יאהר זיכער, נעהמט ער שוין אראב די צוויי קאפּיקעס א וואך פּראצענט . . . און אזוי ווי דאס יאהר דארף זיין א עיבור יאהר, הייסט עס זעקס און פופציג וואכען — רעכענט ער אראב שוין זעקס־און־פופציג מאל צוויי :

— וויפיעל איז זעקס־און־פופציג מאל צוויי — האט לייבע פערזשמורעט די קליינע אויגעלעך — האבען מיר א קימא לן . . . א קימא לן . . . א רובעל מיט צוועלף . . . פון צוויי רובעל אז מ'נעהמט אראב א רובעל מיט צוועלף — בלייבט איבער — האבען מיר א קימא לן . . . א קימא לן . . . אכט־און־אכציג קאפּיקעס האט ער ענדליך אויסגעחשבונ'ט און

ווישענדיג זיך דעם שוויים, האָט ער ווייכהערציג צוגעגעבען:
— הייסט עס, ר' פּנחס, בעקומט איהר אכט־און־אכציג קאָפּיקעס . . .

אָבער כאַפּענדיג זיך, אז ער איז שוין צו גוטהערציג, איז ער גלייך געוואָרען שטרענגער און האָט זיך אָנגערופען:
— איך בין אָבער אייך מתרה, ר' פּנחס, אז מעהר ווי א יאָהר זאָלט איהר עס ניט לאָזען ליגען, וואָרים ווען ניט, וועט זיין מיט די לייכטער אזוי ווי מיט'ן סאַמאָוואר . . .

פּנחס איז געשטאַנען און געציטערט ווי א בלאַט. דאָס קופּקעלע קופּער־געלט. האלב אין פערזשאַווערטע מטבעות וואָס לייבע דער וואָכערניק האָט מיט ציטערענדיגע הענט פאר איהם אויסגעלעגט, האָט איהם אָנגעקוקט ווי מיט חוזק און דראָהונג.

די לייכטער, אויסגעשייערטע און פינקעלדיגע, זיינען געשטאַנען געגענאיבער אויף'ן טיש און האָבען זיך געבעטען צוריק. דאָס האָט דער וואָכערניק גלייך בעמערקט און ער האָט זיי. אלע פיער געבונדען און אוועקגעלעגט זיי אונטען אין אזא מין קאַסטען, וואָס האָט אויסגעזעהען ווי אן ארון . . .

מיט גרויס שרעק האָט פּנחס צוגענומען דאָס קופּקעלע געלט, איין מטבע איז אראָבגעפאַלען אויף דער ערד און איהר קלאַנג איז געווען אזוי דומפּיג און שווער.

פּנחס האָט זיך איינגעבויגען, די מטבעה אויפגעהויבען און מיט א זיפץ זיך געלאָזט געהן אהיים.

אויף'ן גאַס האָט ער זיך אָבער בעטראַכט, אז אהיים געהן טאָר ער ניט. ער מוז פריהער אריבערגעהן צום שווער און זעהן בעזאָרגען דעם טלית אויף שבת ותיקין.

אָבער דער גאַנצער פּלאַן וואָס האָט איהם פריהער אזוי בעגייסטערט, האָט ביי איהם פערלוירען זיין רייץ. ערשטענס האָט ער זיך דערמאָנט, אז דער שווער דאַוועגט אליין ותיקין און צווייטענס, האָט פּנחס זיך געכאַפּט, אז לייבע דער וואָ־

בערניק וועט ניט וועלען חלופ'ן די לייכטער אויפ'ן טלית און תפילין.

און פאר זיינע אויגען האָט שוין געשוועבט דער ערשטער פרייטאָג־צו־נאַכט, אויפ'ן טיש ליגען פיער ציגעל, אויף די ציגעל ברענען פיער ליכט און געלע שטעהט איבער זיי א פער־וויינטע און בעטריעבטע . . . .

און ער האָט זיך געלאָזט געהן מיט וואקעלדיגע טריט, ניט וויסענדיג אליין וואוהין: צום שוּער אָדער אהיים צו געלען . . . און אפשר גאָר צוריק צו לייבע'ן — אָבנעהמען די פיער האלב זילבערנע לייכטער, אויב יענער וועט נאָר געבען . . .

ער איז דאָך אן אמת'ער גזלן! . . .

דער מאמעס פעדערען.

אויסער די צוויי גרויסע קישענס האטביילקע אויך געהאט א פערענע, וואס די מוטער האט איהר געגעבען אין וועג אריין קיין אמעריקא. די דאזיגע פערענע האט פערמאגט דריי ציכען. די ערשטע צוויי זיינען געווען פון ווייסען לייוועט און די אונטערשטע א רויטע. געגעבען האט עס איהר די מוטער מיט דער כונה, אז ביילקע זאל דארטען קריגען א רעכטען חתן. עס איז אבער געגאנגען א יאהר נאך א יאהר, ביילקע האט שוין געארבייט אין צעהנדליגער שעפער, זיך בעקענט מיט צעהנדליגער באיעס, מיט אייניגע פון צייט־צו־צייט אפילו א כלה געוועזען, — דאס בעטגעוואנט איז אבער אלץ געבליבען פאר איהר אליין. —

די געשיכטע פון די צוויי קישענס איז פאר ביילקען דונקעל געווען. זי האט ניט געוואוסט, ווען האט די מאמע זיי אנגעשלאגען און דערפאר האבען זיי אויף איהר קיינמאל קיין איינדרוק ניט געמאכט, דערפאר אבער האט זי געוואוסט, אז די פערענע האט די מוטער איהרע בעקומען צו איהר חתונה. שוין א געשיכטע פון פופציג יאהר און ווען זי פלעגט אראבציהען די אויבערשטע צוויי ציכען און דערזעהן די אונטערשטע, די רויטע, פלעגט איהר הארץ אנהויבען העפטיג צו קלאפען. עס האט זיך איהר געדאכט, אז די דאזיגע רויטע ציך איז אנגעפיקעוועט מיט פאסירונגען פון איהר מאמעס לעבען.

אינווייניג אין הארצען פלעגט איהר עפּעס אנהויבען צו וויינען און זי פלעגט צוריק אָנטהאָן די אויבערשטע ציכען, וועלכע זיינען שוין געווען געמאכט דאָ אין אמעריקאַ און זייער יחוס איז געווען ניט גרויס — געוועהנליכע ווייסע ציכען אָהן פּער־גאַנגענהייטען און אָהן סודות.

עס זיינען אריבער נאָך אַ פּאָר יאָהר אין דער פרעמד און די שטאַרקע, פּערצייטיגע רויטע ציך האָבּן אָנגעהויבען צו צוציהען זיך, צוגעהן און קליינע פעדערלעך פלעגען זיך ארויס־שפּארען פון אינווייניג.ביילקע פלעגט אין דער פריה, ווען זי פלעגט זיך איילען אין שאַפּ צו געהן, מוזען לענגער קאַמען איהרע שוין שיטערער געוואָרענע האָר און ארויסנעהמען פון דאָרט די פעדערלעך, וואָס זיינען איבער נאַכט אַנגעקראָכען פון דער אלטער ציך ארויס . . .

ביילקע האָט מיט שרעק בעמערקט, אז די דאָזיגע פופ־ציג־יעהריגע רויטע ציך הויבט זיך אָן צו רייסען און פריהער אָדער שפּעטער, וועט זי מוזען די פעדערען איבערשיטען אין אַ נייער ציך. זי האָט עס אָבער אָבגעלעגט פון טאָג צו טאָג, פון וואָך צו וואָך און פון חודש צו חודש. ניט דאָס, וואָס זי איז פערנומען געווען האָט איהר געשטערט דעריין. אויך ניט דאָס געלט וואָס אַ נייע ציך דאַרף קאָסטען האָט איהר אָבגעהאלטען. איהר הארץ האָט זיך געשראָקען אויפצומאַכען די דאָזיגע אלטע ציך, וואו עס ליגען די פעדערען, וועלכע איהר מוטער האָט נאָך אָנגעשאָטען מיט איבער פופציג יאָהר צוריק! עפּעס האָט זיך דער בעקענדיגער ביילקע געדאַכט אז זי האָט קיין רעכט ניט צו עפענען דאָס, וואָס פופציג יאָהר נאָכאַנאַנד איז געווען פערדעקט און בעהאלטען אונטער אַ שטאַרקער, רויטער ציך. . .

ענדליך האָט אָבער ביילקע דערזעהן, אז לענגער וואַרטען קאָן מען שוין ניט. די פעדערען קריכען אַלץ מעהר ארויס און אויב עס איז איהר אַ שאַד צו שיידען זיך מיט דעם וואָס איז

אלט פופציג יאָהר, ווי די רויטע ציך, זיינען דאָך די פעדערען אליין אויך אזוי אלט און זיינען נאָך מעהר טייער !

און איינמאָל, אין אַ פרייען זונטאָגדיגען פריהמאָרגען, האָט זי זיך גענומען איבערשיטען די פעדערען אין א נייער אונ־שטערטער ציך.

געוואוינט האָטביילקע אין א צימערעל ביי איהרע לאַנדס־לייט. די מיסעס, אויך אַן עלטערע פרוי האָט איהר מוטער גוט געקענט און ווען ביילקע האָט איהר מיט א שמייכעל אי־בערגעגעבען, אז זי געהט איבערשיטען די פעדערען אין א נייער ציך, האָט יענע געענטפערט :

— געוויס, שוין צייט, די ציך איז שוין אַלט אריבער פופ־ציג יאָהר ! אַ קליינינקייט — אַמאָליגע שטאָף !

ביילקע איז אריין צוריק אין איהר צימערעל, האָט גע־נומען די פערינע און זי בעטראַכט נאָך אַ מאָל ! די אונטער־שטע ציך איז שוין ווירקליך געווען אלט און צודריבעלט, לענגער האַלטען אין איהר די פעדערען האָט מען שוין ניט געקענט. מיט א קלאַפּעדיגען הארצען האָט זי זיך גענומען זי אויפצור־עפענען . . .

זי האָט אריינגעלעגט די האַנט איהרע אינווייניג און איהר האָט זיך געדאַכט, אז זי האָט אָנגעריהרט אַזוינס, וואָס איז שוין לאַנג געשטאָרבען און צוריק לעבעדיג געוואָרען. די פעדערען האָבען זיך צולאָזען אין דער לופטען, זיי זיינען גע־פלויגען איבער׳ן צימערעל, און ניט געהאט קיין מאַכט זיך אראָבצולאָזען אויף דער ערד.

און איבערשיטענדיג די פעדערען אין דער נייער ציך, וואָס איז געמאַכט געוואָרען שוין דאָ, אין אמעריקא פון א ביליגער לייוועַנד, און פערנעהענדיג זי צוריק — האָט ביילקע דערפיהלט, ווי זי האָט אָבגעטהאָן עפּעס א שרעקליכען פער־ברעכען. איהר אַלטע מוטער איז געשטאַנען פאַר איהר און טרויריג געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ, און, דאַכט זיך, געשטראָפט :

—אזוי, ביילקע ? — האסט מיינע פעדערן, אויף וועלכע איך האב יאָהרען אָבגע־חלומ'ט, איבערגעשאָטען אין א פרעמ־דער ציך. מיינע איז דיר ניט אָנגעשטאַנען !

זי האט אויפגעהויבען צוריק די אלטע ציך, האָט זי שטארק געדריקט צו זיך און א שטראָם טרערען האט ארויסגעשפּארט פון איהרע אויגען.

די פעדערן וואס זיינען געפלויגען און זיך אומגעדרעהט אין דער לופט, האבען ווי בעמערקט איהרע טרערען, און האָבען זיך צוגעקלעבט אָן איהר פייכטען געזיכט.

און אריינגעהענדיג צוריק אין צימער מיט די צוגעקלעבטע פעדערען צום נאסען געזיכט, האָט די בעל־הבית'טע געלאכט און געזאָגט :

— ביילקע, וואו האסטו עס געקראגען א ווייסע באָרד ?...

ביילקע האָט זיך בעמיהט צוריק צו שמייכלען, זי האָט אָבער זיך ניט געקענט בעהערשען און דערמאָהנענדיג זיך אָן דער מאמעס פּערענע און אָן איהר אייגען איינזאמען לעבען איז זי שנעל צוריק אין צימערעל אריינגעלאָפען, האָט אויפ־געהויבען די רויטע ציך פון דער ערד, האָט זי זיך שטארקער צוואויינט און דורך די טרערען, גערופען נאָכאַנאַנד — מאַמע, מאַמע !. . . .

די ציך האָט זיך ווי בעוועגט אין ביילקעס האנט און די פּעדערלעך, וואס האָבען זיך דאָ און דאָרט נאָך ארומגעיאָגט איבער'ן צימערעל, זיינען זיך צוזאמען געקומען אלע צו ביילקען, זיך ארומגעקלעפּט ארום איהר געזיכט און האָבען איהר גע־טרייסט און געבראכט גרוסען פון איהר מאַמען, פון פופציג יאָהר צוריק, ווען זי איז געווען יונג און שעהן און גליקליך . . .

און פאר ביילקע'ן האָט דורכגעשוועבט דאָס גאנצע לעבען פון דער מאַמען. זי האָט זיך דערמאָנט אָן א ווינטער־נאַכט אין דער היים. זי, ביילקע, איז נאָך א קליין מיידעלע געווען, אָבער דאָס וואָס די מאמע האָט דערצעהלט, האָט זי אלץ פער־

שטאַנען, צו פּופּצעהן יאָהר האָט די מאַמע חתונה געהאַט . . .
דעמאָלט האָט דאָס געהייסען שוין ניט גאָר קיין יונג מיידעל...
אַלע האָבען געלאַכט, ווען די מאַמע מיט איהר גוטען שמייכעלע
האָט עס דערצעהלט . . . די עלטערע שוועסטער, וועלכע איז
דעמאָלט אַלט געווען זיבצעהן יאָהר האָט זיך פערשעמט, און
זי אַליין,ביילקע, אַ צעהן־יעהריגע מיידעל, האָט דעמאָלט בע־
שלאָסען אַז זי וועט אויך חתונה האָבען צו פּופּצעהן יאָהר . . .

און אָט האָט זיך אַלץ איבערגעדרעהט — די מאַמע איז
איצט אַליין, די קינדער זיינען זיך צופאָהרען און זי, ביילקע איז
שוין באַלד צוויי מאָל פּופּצעהן און דער מאַמעס פּערינע האָט
שוין ארומגעוואַנדערט אויף באַהנען און שיפען, און דאָ, אין
אַלערליי צימערען — און אָט האָט זי דעם לעצטען זכר פון
איהר אויסגעטהאָן!

און דעם גאַנצען זונטאַגדיגען טאָג האָט זיך ביילקע גע־
פיהלט, ווי זי האָט אָבגעמעקט אַ שטיק פערגאַנגענהייט פון
דער מאַמען, פון איהר און איז געבליבען ביי אַ טרויריגער גע־
גענוואַרט און ביי אַ פערשלייערטער צוקונפט, פון וועלכער עס
איז אַזוי שווער דעם שלייער ארונטעצורייסען . . . .

און אויף מאָרגען ווען זי איז שוין געשטאַנען אין שאַפּ נע־
בען דער ניט גאָר בעקאַנטער מיידעל, מיט וועלכער זי האָט
צוזאַמען געאַרבייט און ווען יענע האָט איהר קאַלטבלוטיג גע־
פרעגט: נו, וואָס הערט זיך? האָט ביילקע זיך ניט געקאָנט
איינהאַלטען און איהר דערצעהלט:

— איך האָב נעכטען מיין פּערענע איבערגעשאָטען.

דאָס מיידעל האָט אַ גענעץ געטהאָן און האָט געענטפערט:

— אַ וויכטיגע זאַך — אַ פּערענע!

האָט איהר ביילקע גענומען ערקלערען, אַז די פּערענע איז
שוין אַלט פּופציג יאָהר און אַז איהר מאַמע האָט איהר בעקו־
מען צו איהר חתונה, האָט זיך שוין דאָס מיידעל פעראינטערע־
סירט.

— און ווייסטו, ווי אלט ס'איז געווען מיין מאַמע צו דער חתונה ?

— וויפיעל ? איז שוין יענע נייגעריג געוואָרען.

— פופצעהן יאָהר ! . . . האָט ביילקע ענטדעקט.

—יאָ, אַמאָל פלעגט מען חתונה האָבען יונג — האָט דאָס מיידעל שוין צו זיך אליין געמורמעלט און האָט א שטילען זיפץ געטהאָן . . .

דער טויטער־לעבעדיגער

(ערצעהלונג)

צווישען די אלע עלטערע מענשען, וועלכע האבען זיך מיר אין מיין זכרון איינגעפרעסט איז אויך געוועזן העניך דער שניידער, וועלכער האט געוואוינט אין אונזער גאס. אז איך בין געוועזן א צוועלף־יעהריגער אינגעל איז שוין העניך געוועזן א איד מיט א גראהער בארד און פלעגט אלע אין דער פריה מיט א געבויגענעם רוקען פערבייגעהן אונזער הויז מיט'ן טלית און תפילין, — דאס פלעגט ער געהן אין און פון בית־מדרש.

אפטמאל פלעגט ער זיך אבשטעלען כאפען א שמועס מיט מיין טאטע'ן, וועלכער פלעגט שטעהען אויפ'ן הויף מיט א גראבען טיטונעס פאפיראס אין מויל. מיין טאטע, א פריינדליכער מענש, פלעגט דעם דאזיגען עהרליכען ארבייטער ניט אזוי שנעל אבלאזען. פריהער פלעגט מען רעדען וועגען וועטער, נאכדעם וועגען מקחים אויף פערשיעדענע סחורות און שפעטער פלעגט מען אריבערגעהן אויף פערזענליכע פראגען.

צו דער פערזעהנליכער פראגע האט געהערט אויך די פראגע וועגען העניך'ס עלטערען זוהן, וועלכער איז אין אמעריקא. מיין טאטע וועלכער האט זעהר שטארק געהאלטען פון אמעריקא איז שטענדיג נייגעריג געוועזן צו וויסען, וואס העניך'ס זוהן שרייבט פון דארטען און וויפיעל ער פערדיענט. העניך פלעגט מיט א שטראהלענדען געזיכט דערצעהלען, אז זיין זוהן איז דארטען גליקליך. ער מאכט אויף היגע געלט צוואנציג רובעל

די וואך און דערצו פלעגט ער צולעגען מיט א שמייכעל:
„בעט ער מיך איך זאל קומען צו איהם. איך מיט מיין גיכער האנט וועל דארטען געהן אין גאלד!“.

— אזוי שרייבט ער טאקע, „געהן אין גאלד!“ — פלעגט העניך איבערגעבען דעם תוך פון זיין זוהן'ס בריעף.

און אז מיין טאטע פלעגט איהם צורעדען, ער זאל טאקע פאהרען, פלעגט העניך א שמייכעל טהאן, אנווייזען אויף זיין גראהער בארד און ענטפערען:

— ניין. איך בין שוין צו־אלט!

איך, וואס איך האב ליעב געהאט זיך צוצוהערען צו די שמועסען פון עלטערע מענשען, כאטש מיין טאטע פלעגט מיך שטענדיג אוועקטרייבען, פלעג דעמאלס בעטראכטען העניך'ס בארד און האב זיך משער געוועז. אז ער איז שוין א איד א זקן.

שפעטער, אז איך האב מיין שטעדטעל פערלאזט און פלעג אמאל זיך בעגעגענען ערגעץ מיט אן ערשט אנגעקומענעם פון דער היים, פלעג איך נאכפרעגען אויף אלע איבערגעבליבענע אין מיין גאס. צווישען דיעזע אלע האב איך ניט פערגעסען העניך דעם שניידער. פארגעשטעלט האב איך זיך שוין אן אלטען מאן מיט א ווייסער בארד. קיין גענויע גרוס האב איך אבער פון איהם ניט בעקומען. נאך שפעטער, אז איך האב געפרעגט וועגען איהם, האט מען געדריקט מיט די פלייצעס: „העניך דער שניידער? דאכט זיך ער איז געשטארבען“.

און איך האב זיך גלייך פארגעשטעלט דעם שטעדטעלשען בית־עולם, וואו עס ליעגט העניך דער אלטער שטילער שניידער פון אונזער גאס. אזוי ווי קיין למדן איז ער ניט געוועז האב איך זיך אויך פאר איינוועגס פארגעשטעלט די שורה אין וועלכער ער ליעגט; אויך די מצבה האב איך פאר די אויגען געזעהען. דאס איז געוועז א פראסטער ניט אויסגעארבייטער

שטיין, אויף וועלכען עס זיינען געשטאַנען די פּאָר ווערטער:
פּה נקבר ר׳ העניך בן זרח החייט...

און דערמאָנענדיג זיך פון צייט צו צייט אָן מיין שטעדטעל מיט אַלע איהרע לעבעדיגע און געשטאָרבענע פלעג איך אויך אָן איהם זיך דערמאָנען, און כאָטש קיין גרויס שייכות האָב איך צו דעם דאָזיגען שניידער קיינמאָל ניט געהאַט, פלעגט ביי מיר די ערינערונג וועגען איהם ארויסרופען א פילאָזאָפישע שטימונג: געוועזן א מענש און געשטאָרבען, אפילו קיין זכר ניט געבליבען...

קומענדיג קיין אמעריקא פלעג איך פון צייט צו צייט זיך בעגעגענען מיט מיינע לאַנדסלייט. דאָס רוב זיינען דאָס געווען קינדער פון די פערשטאָרבענע טאַטעס, וועלכע איך האָב דער־קענט טאַקע פון דער ערינערונג, ווי אזוי אמאָל האָבען זייערע טאַטעס אויסגעזעהען. זיי האָבען געהאַט דעמזעלבען אויסדרוק אויפ׳ן פּנים, דיזעלבע אויגען און די זיהן פון די פרימערע לאַנדסלייט האָבען אויסגעזעהען אינגאַנצען ווי די טאַטעס, א דאַנק דעם, וואָס זיי האָבען ניט געשווירען זייערע בערד.

א דאַנק די דאָזיגע עהנליכקייט האָב איך זיך בעגעגענט ניט זעלטען מיט געשטאָרבענע. מיין שרעק פלעגט די ערשטע צייט זיין זעהר גרויס, וויסענדיג גענוי, אַז דער און דער איז שוין לאַנג געשטאָרבען און אָט זעה איך איהם שטעהען פאַר מיר. ערשט געוואָהר ווערענדיג, אַז דאָס איז בלויז א זוהן, וועלכער איז עהנליך צום טאַטע׳ן, פלעג איך זיך בערוהיגען און פלעג בעשליסען, אַז די אמת׳ע אונשטערבליכקייט בעשטעהט טאַקע אין קינדער. אויף דער דאָזיגער מיינונג האָב איך גע־בויט א גאַנצע פילאָזאָפישע סיסטעם און האָב זי פון צייט צו צייט מינדליך איבערגעגעבען מיינע פריינד, צווישען וועלכע עס האָבען זיך געפונען פיעלע, וואָס זענען געווען געגנער פון חתונה און קינדער האָבען...

* * *

אין דער צייט פון דעם גרויסען שניידער־סטרייק האָט מיך מיינער א בעקאנטער ארבייטער ־ פיהרער מיטגענומען אין א האָל, וואו עס האָט געדארפט פאָרקומען א מיטינג פון די סטרייקער. אזוי ווי דער מיטינג האָט זיך נאָך ניט אָנגעהויבען האָט מיין פריינד מיך געלאָזען אין האָל צווישען די ארבייטער, וועלכע זיינען שוין געווען פערזאמעלט אין א גענוגענדער צאָהל און ער אליין איז אוועק צו דער פּלאטפאָרם.

איך האָב זיך מיט גרויס נייגיערדע צוגעהערט צום גערויש און געטומעל פון די פערזאמעלטע, אין וועלכע עס האָבען זיך געפונען איינגערע, עלטערע און זאָגאר איינינגע גאנץ אלטע אידען. די דאָזיגע אלטע האָבען מיך אינטערעסירט מעהר ווי די אלע אנדערע. איבערהויפּט האָב איך געשענקט מיין אויפמערקזאמקייט א גאנץ אלטינקען אידען, וואָס איז, וואָס מעהר איך האָב איהם בעטראכט, מיר אלץ מעהר בעקאנט פאָרגעקומען. איך האָב אָנגעשטרענגט מיין כח הזכרון און האָב ענדליך, ווי אויסגעשריען :

— מיין גאָט, דאָס איז דאָך דער אלטער העניך דער שניידער פון אונזער גאס . . .

אָנפאנג איז מיין שרעק געווען אזוי גרויס, אז איך האָב זיך אָבגערוקט עטליכע טריט אהינטער און האָב מורא געהאט זיך צו בעגעגענען מיט דעם דאָזיגען מת . . . באלד אָבער האָב איך זיך דערמאָנט, אז דער דאָזיגער העניך האָט געהאט א זוהן אין אמעריקא, הייסט עס, אז דאָס איז דער זוהן, וועלכער איז עהנליך צום טאַטען. די דאָזיגע השערה האָט מיך שוין אביסעל בערוהיגט. איך בין צו איהם צוגעגאנגען, זיך איינגעקוקט אין איהם און דאָך נישט גאָר אָהן שרעק, איהם געפרעגט :

— זייט איהר נישט העניך דעם שניידער'ס זוהן ?....

— וואָס עפּעס א זוהן ? — האָט דער אלטער ווי מיט א חוזק־טאָן איבערגעפרעגט — פאַר וואָס טאַקע ניט העניך אליין !. . . .

— העניך אליין ?! — האָב איך אויפגעשפּרינגען פאַר שרעק.

— וואָס־זשע האָט איהר זיך דערשראָקען ? — האָט ער מיך פערוואונדערט אָנגעקוקט.

— איך... — האָב איך גענומען שטאַמלען — איך האָב געהערט... אז איהר זענט געשטאָרבען !...

— געשטאָרבען ! — האָט ער זיך צולאַכט מיט א געלעכטער ווי פון יענער וועלט — פאַר וואָס זאָל איך עפּעס שטאַרבען ?...

— אזוי... אזוי... — האָב איך זיך שוין גענומען בערוהיגען — איז דאָס געווען א פאַלשער גערוס, בין איך זעהר צופריעדען . . .

און פאַרשטעלענדיג זיך פאַר איהם האָט ער זיך מיט מיר זעהר דערפרעהט און געענטפערט :

— א שאלה, צי איך קען אייך !... אייער טאַטע, זאָל לעבען האָט טאַקי מיך צוגערעדט, איך זאָל פאָהרען קיין אמעריקא... איך וועל דאָס איהם קיינמאָל ניט פערגעסען ! וואָס וואָלט איך דאָרטען געטהאָן אין אזא העק ?...

— און ווי געהט עס אייך דאָ ? — האָב איך איהם געפרעגט...

— דאָ איז ווי א מאָל.. א מאָל ארבייט מען און א מאָל סטרייקט מען... עס הייסט אין אונזער טרייד סטרייקט מען מעהר ווי מען ארבייט... אָבער וועדליג מען זאָגט, וועלען מיר געווינען...

הערענדיג די דאָזיגע אָפּטימיסטישע ווערטער פון דעם שניידער, וועלכען איך האָב געהאַלטען שוין לאַנג פאַר טויט, האָב איך א שמייכעל געטהאָן און איהם צוגעגעבען מוטה :

— יאָ, ר׳ העניך, איהר וועט געווינען . . .

ר׳ העניך האָט א גלעט געטהאָן זיין גראָהע צוגעשאָרענע

בערדיל, האט מיך מיט ברייטקייט אנגעקוקט און געזאגט:

— וואס דען... מיר זיינען געשטארבען, חלילה, צי וואס? מיר וועלען קעמפפען ביז די לעצטע כחות. לאמיר זיך טאקע צוזעצען, אט איז א פרייער פלאץ...

דער אלטער העניך האט זיך צעגעזעצט, אבגעאטהעמט און געזאגט:

— וואס מיינט איהר, איך בין שוין ניט קיין אינגעלע, איך בין שוין קרוב צו זיבעציג.... איך וועל זיך ניט געהן נאריש מאכען אויף די עלטערע יאהרען און גלאט סטרייקען... מיר וועלען מוזען געווינען!...

—אבער דערוייל, ר' העניך וואס טוהט איהר? — בין איך געווארען נייגעריג.

דערוויל, איז טאקי שלעכט... איך בין ביי מיין זוהן... נאר אויף איהם איז נעביך אויך א רחמנות, ווייל ער אליין סטרייקט אויך....

איך האב געוואלט דעם אלטען שניידער פונאנדערפרעגען וועגען זיין לעבען פאר דער גאנצער צייט, וואס איך האב איהם געהאלטען פאר טויט, אבער אזוי ווי דער טשערמאן האט גע־מאלדען, אז דער מיטינג איז שוין געעפענט, איז מיין „גע־שטארבענער" שניידער, אויף אן אמת לעבעדיג געווארען. ער האט אנגעשטעלט מויל און אויערען צו הערען דעם רעדנער און אין זיינע אויגען האט געגלאנצט א פייעריל פון אייביגער יו־גענד. . .

יענער בריעף.

איך בין געזעסען ביי מיין פריינד הערמאַן שטיין אין אָפיס. עס איז געוועזען אַ זייגער צוועלף מיטאָג צייט. אין אָפיס איז שוין קיינער ניט געווען. די טייפּרייטערין איז נאָר וואָס ארויס צו כאַפּען אַ לאָנטש. מר. שטיין, אַ מאַן פון אַ יאָהר עטליכע און פיערציג, מיט אַ גוטמוטיגען אויסדרוק אויפ׳ן מיעדליכען פּנים, האָט געהאַלטען אַ פּעקיל בריעף וואָס דער בריעפטרעגער האָט נאָר וואָס אריינגעטראָגען צוזאמען מיט אַ רעקאָמאַנדירטען בריעף, און ניט געהאט אפילו בדיעה זיי אויפ־צומאַכען. איך האָב איהם דערויף אויפמערקזאם געמאכט:

— פאַרוואָס עפענט איהר ניט די בריעף?

—עט האָט ער מיט אַ שמייכעל אַ מאַך געטהאָן מיט דער האנד. זיי אינטערעסירען מיך זעהר וועניג. איך וויים כמעט לויט׳ן האנטשריפט וואָס אינוועניג געפינט זיך. פּוסטע מעשיות.

און טיעף פערטראכטענדיג זיך אַ קליינע וויילע האָט ער זיך ברייט צושמייכעלט און זיך אָנגערופען:

— ווי אלץ פערליערט דעם רייץ, ווען מען בעזיצט עס.

— צום ביישפּיעל? בין איך נייגעריג געוואָרען.

— איך מיין עס טאקע ענטקעגען די בריעף — האָט שטיין גוטמוטהיג געשמייכעלט — איצט זיינען זיי פאר מיר ווי אַ משא. די מעהרסטע בריעף לייענט דורך די טייפּרייטערין. און ווירק־ליך, וואָס פאר אַ העכערען אינטערעס קענען אויפוועקען די

געשעפטס־בריעף. אלע ווי איינע: מאי דיער סער! עס עקעלט מיך שוין אב. אמאל... אמאל... אך, אמאליגע בריעף!...

מר שטיין האט זיך ווי פערחלום'ט, ליעבליך צושמייכעלט און האט פארגעזעצט.

אליין ווי איהר ווייסט, שטאם איך פון א קליין־שטעדטיל אין ליטא. די שטעדטילשע פאסט, וואס האט זיך געפונען ערגעץ העט הינטערען שטעדטיל, דארט וואו עס זיינען גע־שטאנען אלע „קאזיאנע" הייזער, איז פאר מיר געווען איינע פון די געהיימניספולסטע געביידען אין דער וועלט. דער בריעף־טרעגער, א הויכער דארער שגץ, וואס האט איבער'ן שטעדטיל די פאר צעהנדליג בריעף צוטראגען, האט זיך מיר פארגעשטעלט פאר איינעם פון די גרעסטע שררות. מיר חדר־איינגלעך, וואס האבען ליעב געהאט צו שטעלען פראגען: וועלכער „נאטשאל־ניק" איז גרעסער פאר'ן אנדערען, צי דער „פריסטאוו", צי דער „סליעדראוואטיעל", פלעגען אין איין וועג שוין שטעלען די פראגע: ווער איז גרעסער דער פאצטאליאן, צי דער „אוריאד־ניק". און אז אוריאדניק, דארפט איהר וויסען, איז ביי אונז איינגלעך געווען איינער פון די גרעסטע טשינען . . .

אלס איינגעל פלעג איך ליעב האבען צו נאכקוקען דעם דא־זיגע הויבען שגץ מיט'ן מונדיר מיט די גאלדענע קנעפ, מיט דער קאקארדע אויפ'ן היטעל, ווי אזוי ער געהט ארום איבער'ן גאס און לאזט דורך צעהנדליגער הייזער און ערשט איין מאל אין א נאווינע טראגט ער ערגעץ אריין א בריעף. דאס דאזיגע הויז האב איך בעטראכט פאר די אינטערעסאנטסטע אין גאס.

אז איך פלעג אמאל זיצען פארביי אונזער הייזעל און איהם זעהן פארבייגעהן, פלעגט זיך מיר דאכטען, אז עפעס קוקט ער צו אונזער הויז. דאס הארץ מיינס פלעגט אנהויבען דעמאלט שטארק צו קלאפען: ווער ווייס: אפשר פאר מיין טאטען א בריעף? כאטש געוואוסט האב איך, אז דאס איז איינע פון די אונמעגליכסטע זאכען אין דער וועלט. פון וועמען

קענען מיר בעקומען בריעף, אז אונזער גאַנצע משפּחה, די זיי־דעס און באָבעס, פעטערס און מוהמעס וואוינען אַלע אין איין גאַס... טאַמער פלעגט זיך אַמאָל מאַכען אַ חתונה ביי דער משפּחה פלעגט מען אויך די איינלאַדונגען שיקען מיט'ן שמש. אַ קליין ניעדריג, ווילד בעוואַקסענער איד מיט אַ קול פון אַ באַנדורע:

— האָט מען געלאָזט בעטען צו חיים זעלדעס אויף דער חתונה היינטיגען פרייטאָג — פלעגט ער אַרויסברומען.

דאָס איז געווען דער איינציגער איינלאַדער און די איינ־לאַדונג איז געווען שטענדיג בעל פּה, נישט חלילה בכתב. דאָס האָט די מחותנים פיעל ביליגער געקאָסט.

זיץ איך אַזוי איינמאָל, ביין חזמנים אַרום ראש השנה צייט פאַר אונזער הייזעל און זעה ווי עס געהט פערביי דער בריעפטרעגער און קוקט אַזוי דאָ אויף מיר דאָ אויפ'ן הויז, לעזט דערווייל פערטיעפט אין אַדרעס אויף אַ קאָנווערט, קנייטשט דעם שטערן, קוקט ווידער אויף מיר און שטעלט זיך ענדליך אָב נעבען מיר און גיט מיר אַ פרעג:

— יאָסעל שטיין... גדיע....

כאָטש מיין טאַטע האָט טאַקע אַזוי געהייסען, בין איך דאָך גלייך ניט געפאַלען, אַז דאָס מיינט מען אונז און איך האָב צוטומעלט פאַר דער זכיה אַליין וואָס דער „פּאָטשטאַליאָן“ איז צו מיר צוגעגאַנגען מיט אַ פראַגע, געענטפערט, „ניע זנאַיו. גאָספּאָדין פּאָטשטאַליאָן“. אָבער אַז דער בריעפטרעגער איז אָבגעגאַנגען עטליכע טריט ווייטער, האָב איך זיך געכאַפּט, אַז מיין טאַטע הייסט דאָך טאַקע שטיין. ווי אַ משוגענער בין איך אריינגעלאָפען אין שטוב און ווילד צושריען זיך:

— טאַטע! גיכער, אַ בריעף!

דער טאַטע, וועלכער איז אין שטוב ארומגעגאַנגען אָהן אַ ראָק, די מאַמע און די איבעריגע הויזיגע, עלטערע שוועסטער

און ברידער האָבען זיך גלייך נאָך מיר ארויסגעלאָזט הענדום פענדום אויפ'ן גאס. איך בין געלאָפען פאָראויס אַניאָגען דעם פאַטשטאַליאָן.

— העי גאַספּאַדין פאַטשטאַליאָן... יאָסעל שטיין... „טוט"! „טוט"...

דער בריעפטרעגער האָט זיך אומגעקעהרט, פריהער זיך צו־שמייכעלט, נאָכהער דערזעהענדיג די גאַנצע חברה האָט ער זיך געכאַפּט, אז עס פאַסט איהם ניט צו זיין פאַניע בראַט, האָט ער אָנגענומען א ברוגז'דיגע און הערשערישע מינע און זיך צובייזערט:

— וואָס זענט איהר אַלע ארויסגעלאָפען! ווער איז יאָ־סעל שטיין?

— יאָ... יאָ! האָט מיין פאָטער אויסגעשטרעקט ביידע הענד...

דער פאַטשטאַליאָן האָט אָנגעקוקט מיין טאַטענס צושראָ־קענעם פּנים, האָט געוואָלט א שמייכעל טהאָן, אָבער זיך פער־כאַפּט צוריק אויף א בייזער מינע און אויסגעשריען:

— נאַ!

דער עלטערער ברודער האָט דעם טאַטען אריינגעשושקעט:

— גיב איהם א שישער...

— א שישער איז צופיעל... — האָט די מאַמע געזאָגט.

— א זעקסערעל... — האָט דער ברודער ווי בעפוילען.

דער טאַטע האָט מיט א פרעהליכען זיפצעלע (מיין טאַטע האָט געקענט פרעהליך זיפצען) ארויסגענומען פון די הויזענקע־שענעם א זעקסער און נאָכרופענדיג דעם פאַטשטאַליאָן, וועל־כער איז שוין געווען אוועק, האָט ער איהם אומגעקעהרט און מיט הכנעה דערלאַנגט.

דאָ האָט דער בריעפטרעגער גלייך געביטען זיין „בעציהונג" צו אונז און האָט אויף אַן אמת א שמייכעל געטהאָן און בעדאַנקט.

איך בין געווען איבערגליקליך פון דער דאָזיגער זכיה.

זייט דאַן פלעג איך דעם בריעפטרעגער אָנקוקען ווי א בעקאַנטען און פלעג יעדעס מאָל בעגעגענדיג איהם שוין פרעגען:

— יאַסעל שטיין... יעסט פּיסמאָ.

און ער פלעגט אָפּיציעל, אָבער ווערליג אזא טשינאָווניק גאַנץ איידעל ענטפערען:

— ניעט, בראַט....

וואָס אַנבעטרעפט דעם בריעף, איז ער געווען פון מיין טאַטענס א חבר, מיט וועלכען ער האָט אמאָל געלערנט אין איין ישיבה. שפּעטער איז דער חבר רייך געוואָרען, לויט ווי מען האָט בעמערקט פון דעם בריעף און ער פרעגט נאָך אויפ׳ן טאַטען.

דער אדרעס צוריק איז געווזען: גאַראַד הערסאָן, יע־קאַטערינאָסלאַווסקאַיאַ אוליצאַ, דאָם פּעטראָווא נומער שעסט...

איך געדענק דעם אדרעס ווי איצטער.

איך האָב עס דעמאָלט איינגעחזר׳ט ווי א ליעד און פלעג עס זינגען:

גאַראַד הערסאָן

יעקאַטערינאָסלאַווסקאַיאַ אוליצאַ

דאָם פּעטראָווא

נומער שעסט...

מיינע חברים, די חדר אינגלעך, וואָס האָבען ניט געוואוסט, אַז עס איז דאָ אויף דער וועלט א שטאָדט הערסאָן איז דאָס דאָזיגע ליעד מיינס אזוי געפעלען געוואָרען, אַז זיי האָבען עס אויך אויסגעלערנט אויף אויסוועניג און מיר פלעגען ווינטער צייט, געהענדיג ביי נאַכט פון חדר דאָס דאָזיגע ליעד הויך זינגען, אזוי האָט עס זיך שפּעטער פערשפּרייט איבער׳ן גאַנצען שטעדטיל און מיר דאַכט, אַז דאָס איז געבליבען איצט איינע פון אונזערע פאָלקס ליעדער...

אבער ניט דאָס אין גאַנצען בין איך אויסען. די הויפּט זאַך

איז, אז דער דאָזיגער איינציגער בריעף, וואָס מיין טאַטע האָט בעקומען האָט אין אונזער הויז געמאַכט א גאַנצע איבערקערעניש. דער טאַטע פלעגט יעדען טאָג דעם בריעף ארויסנעהמען און פאַרלעזען איינמאָל הויך און נאָכדעם פאַר זיך, אין דער שטיל, און פלעגט א לאַנגע צייט ארומגעהן א פערטראַכטער...

דער עלטערער ברודער, א בחור׳ל פון א יאָהר זעכצעהן פלעגט, אז דער טאַטע איז ניט געווען אין שטוב ארויסנעהמען דעם בריעף, וועלכען דער טאַטע פלעגט „גוט“ בעהאַלטען אויפ׳ן אַלמער אונטער׳ן טלית און תפילין, און פלעגט די הויפט זאַך בעטראַכטען דעם קאָנווערט מיט די שטעמפּלען און נאָכדעם פלעגט ער אומגעהן הין און צוריק איבער׳ן שטוב און מורמלען: הערסאָן : הערסאָן...

און איך האָב געזעהען, אז מיין ברודער איז געוואָרען ענג די וועלט.... עס האָט איהם ערגיץ געצויגען.

און אזוי איז ער איינמאָל אין דער פריה פערשוואונדען געוואָרען.

שפּעטער איז אוועקגעפאָהרען די שוועסטער. ביז אין פער־לויף פון עטליכע יאָהר זיינען מיר זיך אַלע צופאָהרען.

און אָנגעמאַכט האָט עס אַלץ דער איינציגער בריעף, וואָס מיין טאַטע האָט בעקומען פון א ווייטען חבר...

יאָ, יענעם בריעף קען איך ניט פערגעסען! — האָט מיין חבר מיט א פערבענקטען שמייכעל געענדיגט זיין עראינערונג.

און דערביי האָט ער נאָכלעסיג געעפענט די בריעף, וואָס ער האָט נאָר וואָס בעקומען פון דער צווייטער פּאָסט, דורכגעקוקט און איינעם נאָכ׳ן אַנדערען געוואָרפען אין קאָרב...

די לעצטע געסט.

בערע גימפּעל'ס, איז אַ געוועזענער בעל־הבית, וואָס האָט שוין לאַנג מיט דער פערהאַוועטער, פערטראַמעטער וועלט גע־קוויטירט די חשבונות. ער איז שטענדיג געווען אַ בית־מדרש־איד; אהיים פלעגט ער בלויז קומען עסען און שפּעט אין אָבענד — שלאָפען. אבער די אייגענע היים איז איהם שטענ־דיג ענג געווען. עפּעס דרעהט זיך דאָרטען ארום אַ אידענע, וואָס איז אין אַ געוויסען זין געווען אמאָל זיין ווייב, אבער וואָס געהט איהם לחלוטין ניט אָן. דאָס אמת'ע לעבען איז אין בית־מדרש.

אבער נאָכדעם ווי ער האָט זיינע קינדער אויסגעגעבען אין ווייטע שטעדט איז איהם זיין אייגענע היים נאָך פרעמדער גע־וואָרען. שפּעטער איז אויך דאָס ווייב איהם געשטאָרבען און ער איז אינגאַנצען געבליבען לעבען אין בית־מדרש.

דער בית־מדרש איז געוואָרען זיין היים.

מיט זיין היים איז ער געווען צופריעדען און גליקליך. דער בית־מדרש איז גרויס, ספרים וויפיעל דאָס הארץ געלוסט! אויך די באַנק, וועלכע ער האָט אויסגעקליבען צום שלאָפען איז געגוג ברייט פאַר זיין מאָגערען, אויסגעדאַרטען גוף.

מעהר פון אלץ אבער איז ער געווען גליקליך מיט דער שטענדיגער פרעהליכקייט אין בית־מדרש. ווינטער, פאַר טאָג, ווען אין אלע הייזער איז פינסטער און דרויסען איז אַזוי מרה־שחורה'דיג שטיל, איז שוין אין בית־מדרש ליכטיג און בעלעבט. עס איז שוין דאָ דעם רב'ס זוהן, דער מתמיד, וואָס הוידעט זיך

איבער׳ן שטענדער מיט דער אָפענער גמרא און דאָס קול גלינגט ווי א גלאָק. אויך דער אַלטער משה, דער קרעמער, וואָס קומט דאַוונען ותיקין איז ביי בערע גימפּעל׳ס אַן אנגעלעגטער גאַסט. משה דער קרעמער איז, אפילו א איד א שווייגער, אבער ער שווייגט אַזוי פרעהליך. רייבט די הענט און קוקט זיך אַלע ווײַלע איבער מיט בערע גימפּעלס און ביידע זעהען אויס ווי צוויי פערליעבטע, וואָס האָבען שוין ניט איבער וואָס צו רעדען, דער־פאַר איז אָבער דאָ וועגען וואָס צו טראַכטען... באַלד קומט אַן וועלוועל דער בעקער מיט א גוטען שמייכעלע אויפ׳ן לוסטיגען פּנים און מיט א וויצעלע, וואָס בערע גימפּעלס האָט שוין פיעל מאָל געהערט, אבער איז איהם שטענדיג ניי און אָנגעלעגט.

אויך העניך דער שוסטער, וועלכער איז פון די ערשטע וואָס קומען אין בית־מדרש צו ותיקין איז ביי בערע׳ן א חשוב׳ער איד! ווארים אַז בערע גימפּעלס טראַכט זיך גוט אריין אין דעם ענין איז ר׳ יוחנן אויך געווען א שוסטער, בפרט אַז העניך אַליין איז שוין לאַנג אויס שוסטער און דעם „וואַרשטאַט״ פיהרען איצט גאָר זיינע בנים... העניך אַליין האָט זיך גענומען צו תהלים, און צו א גרינגען פּרק׳ל משניות...

די און די אנדערע עטליכע אידען, וואָס קומען די ערשטע אין בית־מדרש אריין זיינען געווען בערע גימפּעל׳ס געסט. בע־רען האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס קומען זיי צו איהם און ער האָט געהאַלטען פאַר זיין חוב צו זיין א מכניס אורח און יעדען אויפ־נעהמען מיט א פריינדליכען פּנים. בסבר פנים יפות! מיט די בערערטע געסט צו שמועסען זיך, מיט די שווייגענדע צו שוויי־גען און מיט אבלים — אַזוינע זיינען אויך געווען — צו פּילאָ־זאָפירען וועגען העכערע ענינים, וואָס זיינען ווייט פון געוועהנ־ליכע שמועסען...

נאָכ׳ן ותיקין צוגעהען זיך די דאָזיגע אידען, און עס קומען שוין אַן גאָר אנדערע דאַוונער, די אמת׳ע בעלי־בתים. מיט זיי איז בערע גימפּעלס אודאי און אודאי געקניפּט און געבונדען.

דאָס זיינען אַלע זיינע געסט, פאַר זיי האָט ער דעם אמת'ן גו־טען שמעק־טאַבאַק... און אפילו די וואָס קומען שוין צום דריטען מנין, די סוחרים'לעך און מאַרק־מענשען און זיינען שטאַרק פאַר־שמייעט, נעהמט זיי בערע גימפּעלס אויך אויף ווי געסט, און אז זיי האַלטען שוין ביי עלנו און שפּייען אויס אין איילעניש, פּרובט זיך בערע גימפּעלס מאַנכע פון זיי צו פאַרהאַלטען:

— איהר האָט נאָך צייט, עס איז נאָך קיין ניין נישטאָ. און בערע באַפּט זיך דערווייל אז מען דאַרף אָנציהען דעם זייגער. דאָס איז שוין זיין אַרבייט, דער שמש מעג זיך אויף איהם פאַר־לאָזען!...

אָבער אפילו נאָך די דריי מנינים, איז דער בית־מדרש אויך ניט לעדיג. דעם רב'ס זוהן דער מתמיד קומט נאָכ'ן אָנבייסען ווידער לערנען און בערע גימפּעלס טראָגט איהם צו די גמרא. שפּעטער קומט אַריין פּנחס דער תּלמוד־תּורה מלמד א קוק טהאָן דעם זייגער. אָבער אזוי ווי דער דאָזיגער פּנחס איז שטאַרק קורצזיכטיג מוז ער אָנקומען צו בערע גימפּעלס און בערע גימ־פּעלס ענטפערט איהם אויף די מינוטען:

— צוויי מיט דריי־פערטעל מינוט צו איינס.

נאָך שפּעטער פאַלט אַריין א איד, א קרעמער, וואָס זיין קראָם איז הינטער'ן בית־מדרש און אזוי ווי דער פּדיון איז קליין צושמועסט ער זיך מיט בערען וועגען געכטיגען מגיד, וועגען פּוילישען קלויסטער, וואָס די מלוכה געהט פאַרשליסען. נאָכדעם פאַלט אַריין נאָך א איד פון גאַס כלומרשט נעהמען א גמרא. אָבער אזוי ווי דער שמועס איז שטאַרק עניג'דיג בלייבט ער שוין איבער און איז מבטל די צייט מיט בערע גימפּעלס. דער־ווייל קומט אָן סתם א בעל־הבית'ישער בחור'ל, וואָס איז שוין האַלב א סוחר אין טאַטענס געשעפט און האַלב נאָך א בן־תּורה. אָבער בערע גימפּעלס נעהמט אויך אזוינעם צו ווי איינעם וואָס איז צו איהם געקומען.

אין פאַרלויף פון טאָג קומען אַריין אין בית־מדרש אַלער־

ליי מענשען. און מיט יעדערען האלט בערע פאר זיין חוב צו שמועסען אביסעל. ווייל ווער א ספר און געפינט ניט אזוי גיך אין דעם גרויסען אפּענעם אלמער, מיט די צעהנדליגע פּאלי־צעס, לויפט בערע צו און פערזשמורענדיג די אויגען לויפט ער דורך אלע רוקענס פון אויבען ביז אראָב. געפינענדיג דעם ספר, נעהמט ער איהם ארויס, בעטראַכט איהם, עפענט אויף און לעזט איהם איבער דעם שער בלאַט:

— אַט האָט איהם דעם יערות דבש... שוין! איהר זיינט טאַקע א מבין אויף א ספר... און אז איינער וויל דעם ידיו אמונה, האָט ער אויך א גוט וואָרט:

— דער ידיו אמונה... איך גיב אייך שוין... א זעלטענער ספר.

בייטאָג קומען אריין מיט רעש און געפילדער מחנות אינג־לעך פון תלמוד־תורה און פון די חדרים וואס „ליגען" אין בית־מדרש־געגענד. דער שמש, א בייזליכער איד, האָט בדעה זיי גלייך ארויסצוטרייבען מיט זיין געוועהנליכען נוסח: „ארוים שקצים פון בית־מדרש. קיין זוואניע זאָל פון אייך ניט בלייבען". אבער בערע גימפּעלס, וואס האָט זיך שוין איינגעבילדעט, אז דער בית־מדרש איז זיין היים, דערלאָזט עס ניט. די קינדער קו־מען צו איהם. ער האָט די קינדער ליעב און ער שטעלט זיך איין פאר זיי:

— וואָס אַרט אייך, אז די קינדער קומען אין בית־מדרש? אדרבא, עס איז דאָך בעסער, ווי זיי וואָלטען געשטיפּט אין מי־טען מארק ווי שקצים, להבדיל...

און אז דער שמש בלייבט אבהענדיג נאָך אזא ארויסטרע־טונג און בעגניגענט זיך בלויז מיט א קרומען בליק, וואס ער וואַרפט אויף די קינדער — רופט צו בערע גימפּעלס איינעם פון דער כאַליאַסטרע אינגלעך, נעהמט אַן מיט צוויי מיטעלסטע פינגער דעם אינגעל'ס פערפלאַמט בעקעל און אנבויגענדיג זיך צו איהם, פרעגט ער מיט א פריינדליכען שמייכעל:

— לערנסט שוין אינגעלע גמרא ?
דער אינגעלע ענטפערט מיט א שטאָלץ : יע...
— וועלכע ?
— לקח טוב !...
בערע גימפּעל צולאכט זיך שטאַרק :
— לקח טוב ?... הם... עס איז ניט קיין גמרא. אבער אזוי ווי גמרא.. וועסט שוין גרייכען צו גמרא אויך.
— און דו, אינגעלע ? — ווענדעט ער זיך צו א צווייטען.
— איך לערן חומש מיט רשי ! קלינגט אב א קינדערשער ענטפער און בערע גימפּעלס מוטיגט איהם :
— פיין, פיין אינגעלע...
און בערע גימפּעלס לאזט איהם שוין ניט אב און נעהמט איהם פערהערען :
— וואס איז דער טייטש : „ויתרוצצו" ?
— האָבען זיך געשטויסען...
— ריכטיג... — קוועלט בערע.
ער פערקנייטשט דעם שטערען און פרעגט נאָך עפּעס :
— וויפיעל זיהן האָט געהאט נח ?...
דאָס ווייסט דאָס אינגעלע אודאי. ער צולאכט זיך און ענטפערט :
— וויפיעל נח איז קיין קונץ ניט צו וויסען... איך וויים אפילו וויפיעל זיהן יעקב האָב געהאט.
— אדרבא לאָמיר הערען.
— צוועלף ! קלינגט אויס דאָס אינגעלע און הויבט אָן צעהלען :
— ראובן, שמעון, לוי...
— איך זעה, אז דו קענסט — האקט איהם איבער בערע גימפּעלס.
און אויספרעגענדיג נאָך עטליכע קינדער וועגען זייער למוד נעהמט ער זיך צו עולם־הזה זאכען :

— וואָס האָסטו אינגעלע, היינט געגעסען?...

אָבער דערויף בעקומט ער שוין ניט קיין געניויע תשובה. ווייל, ערשטענס ווייסען די אינגלעך, אז די שאלה איז שוין ניט ערנסט, נאָר צו שפּיעלען זיך מיט זיי און צווייטענס האָבען ניט אלע תלמיד־תורה אינגלעך געגעסען אזוינע מאכלים, וואָס האָבען אָפּיציעלע נעמען און איינער שיסט אויס מיט א גע־לעכטער:

— ברויט מיט „נישט"...

די איבעריגע צולאַכען זיך און הויבען אָן פּאַטשען מיט די הענטלעך און זינגען:

— ברויט מיט נישט! ברויט מיט נישט!

דערזעהט שוין בערע גימפּעלס, אז די אינגלעך ווערען צו־לאָזען און קענען נאָך „אויפ'ן קאָפּ ארויפקריכען", מאכט ער זיך שטרענג און שטילט זיי איין:

— היינט געגנוג... געהט לערנען..

און אז די אינגלעך הויבען זיך אָן צוגעהן פּערדריסט עס איהם און ער רופט זיי צו:

— קומט, קינדער, אלע טאָג, אהער... געוועהנט זיך צו צו א בית־מדרש...

ווינטער סטאַרעט ער זיך, אז דער אויוועז זאָל שטענדיג ווארים זיין. איבערהויפּט אכט א זייגער אין אבענד, ווען די קינדער געהען פון די חדרים און לויפען אריין אין בית־מדרש זיך אָנוואַרימען. דעם מעהר־פערפרוירענעם אינגעל פיהרט ער אליין צו צום אויוועז און זוכט פאר איהם אויס, טאַפּענדיג מיט די הענט, דעם וואַרימסטען פּלאַץ:

— אָט דאָ, אינגעלע, איז גוט ווארים... פּאַמעלעך, ברען ניט אָב די הענט!...

אזוי זיינען יאהרען געגאַנגען. בערע גימפּעלס האָט נאָך אלס געוואוינט אין בית־מדרש. אבער פון די געסט וואָס פלעגען

צו איהם קומען האָבען שוין פיעל געפעהלט. ווער עס איז געשטאָרבען, ווער עס איז אין אמעריקא אוועקגעפאָהרען, און די איבעריגע זיינען שוין ווייט פון בית־מדרש אוועקגעגאנגען...

בערע האָט אָנגעהויבען וואס ווייטער מעהר איינצוזעהן, אז דער בית־מדרש איז ניט דאָס, וואס אמאָל, און ער האָט זיך אָנגעהויבען צו בעקלאָגען פאר די, וואס זיינען נאָך יא געקומען אין מיטען טאָג.

— מען קומט שוין ניט מעהר צו מיר...

ער האָט זיך אבער גלייך פערכאפּט:

— איך מיין: אין בית־מדרש.

דאָס פערכאַפּען זיך איז אבער געווען ניט קיין אויפריכ־טיגס, אויסען איז ער געווען דאָס, וואס מען קומט ניט צו איהם. געדאכט האָט זיך איהם, אז מיט דעם וואס מען פערלאָזט דעם בית־מדרש פערלאָזט מען דאָס איהם, און ער האָט זיך גע־פיהלט, ווי בעליידיגט און פלעגט זיך אוועקשטעלען ביים פענס־טער פון בית־מדרש, ארויסקוקען דרויסען און זוכען מיט די אל־טע אויגען די אמאָליגע געסט זיינע...

אָבער ער האָט קיינעם ניט בעמערקט.

אויך די תלמוד תורה איז איצט גאָר אן אנדערע געוואָרען. די מלוכה האָט זיך אריינגעמישט און מען לערנט דאָרטען מיט בענק, ווי אין די שקאָלעס... די מלמדים מוזען זיין געשטודירטע און די קינדער קומען ניט אהער, ווי אמאָל...

און בלייבענדיג איינער אליין פון נאָכ׳ן דאווענען אין דער פריה ביז מנחה, פלעגט ער אומגעהן און מורמלען:

— מען קומט נישט, מען קומט נישט...

און וואָס ווייטער איז אויך אין דער פריה און מנחה צייט דער בית־מדרש לעדיגער געוואָרען. דער מנין וואס איז אין מי־טען וואָך קוים צוזאמענגעקליבען געוואָרען האָט אבגעדאוועגט אין דער גיך און גלייך נאָכ׳ן דאווענען זיינען זיך אלע צוגאנגען

און בערע'ן איבערגעלאָזען אליין מיט'ן שווייגענדיגען אונטער־שמש...

אָבער אויך דער אונטער־שמש פלעגט אוועקגעהן אין מארק אריין און בערע פלעגט בלייבען איינער אליין...

און איינער אליין פלעגט ער ארומגעהן פון ספרים אלמער צום פענסטער און מיעד ווערענדיג פלעגט ער זיך אנידערזעצען און קלאָגען אין דער שטיל. גלאצענדיג די אויגען צו דער ווים־טער בימה איבערגעצויגען מיט דער טונקעלער מפה:

— קיינער קומט ניט!...

* * *

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, אין עמוד האָט שוואך געצאנקט א שטיקעל ליכט, וואס איז געבליבען פון נעכטיגען יאהר־צייט.

בערע איז געלעגען אויף דער באנק ניט ווייט פון טיר און שטול, מיט נחת־רוח געקרעכצט...

ער האָט געפיהלט אין זיין גאנצען גוף א מאָדנע נייע מין מיעדקייט, א מיעדקייט, וואס דערפרישט מעהר ווי די יונגסטע כחות... ער האָט זיך דערפיהלט גרינג ווי א פעדער. אָט דאכט זיך הויבט ער זיך אויף און פליהט אוועק ערגעץ...

ער האָט צוגעמאכט די אויגען און מיט צוגעמאכטע אוי־גען האָט ער געזעהן, ווי עס עפענט זיך די טהיר פון בית־מדרש און איינע נאָך די אנדערע קומען אריין אלערליי אידען, מיט ווייסע און שווארצע און רויטע בערד.. זיי געהען און געהען און געהען און הינטער זיי געהען גאנצע רייהען אינגלעך מיט גמרות אונטער די הענט און זייערע אויגעלאך שטראלען מיט ליכט און פרייד... אָט איז שוין פול דער בית־מדרש מיט זיי און זיי געהען נאָך און נאָך. און אָט זיינען זיי אלע שטעהן געבליבען און פון דער גאנצער מחנה האָט זיך אויסגעטיילט א הויכער זקן מיט א לאנגער ווייסער באָרד און זיך געלאָזען געהן מיט שטאָלצע גע־מאסטענע טריט און ברייט אויסגעשפרייטע הענד — גלייך צו

בערע גימפעלס. דער זקן האָט געזונגען:

— מיר זיינען געקומען, מיר זיינען געקומען!

בערע האָט געוואָלט אויפשפּרינגען און די אלע אנגעקומע־נע געסט בעגריסען און אויפנעהמען זיי ווי אמאָל, ער האָט אָבער ניט געקענט בעוועגען זיך מיט קיין אבר:

די ליפּען בלויז האָבען קוים געמורמעלט:

— געקומען, געקומען!

— — — — — — — — — — — — — — — — —

דאָס צאנקענדע יאהר־צייט ליכטעל אין עמוד האָט זיך א הויב געטהאָן מיט א קנאק זיך אראָבגעלאָזט צוריק און איז פער־לאָשען געוואָרען...

אינהאַלט:

אמאָליגע מענשען — — — — — — — — — — — 7
דעם זיידענס לעמטערן — — — — — — — — 16
דער בוים — — — — — — — — — — — — 22
יאָזעפּ אין דער אידישער גאַס — — — — — 32
ספרים — — — — — — — — — — — — — 43
דער מאָדערנער אליהו הנביא — — — — — 49
די נייע קנעלונג — — — — — — — — — — 56
די פערשפּעטיגטע מלוכה — — — — — — — 64
דער עיבור — — — — — — — — — — — — 71
פּלאַקס — — — — — — — — — — — — 78
די קליאַטשע — — — — — — — — — — — 96
דאָס טייבעל — — — — — — — — — — — 105
דער ווייטער יאריד — — — — — — — — — 112
דער פּרוש — — — — — — — — — — — 121
די צווייטע מוטער רחל — — — — — — — — 133
דער נגיד — — — — — — — — — — — — 142
אברהם דער שוסטער — — — — — — — — — 158
אריה־לייזער׳ס פערד — — — — — — — — 169
דער העברעאישער לעהרער — — — — — — — 177
אויף די הויכע בערג — — — — — — — — 184
דער פרומער שניידער — — — — — — — — 190
דער ערוואָרבענער בית־עולם — — — — — 200

דאָס קליינע שטיבעל — — — — — — — — 206
דער וואַלד און שטוב — — — — — — — 213
לייכטער — — — — — — — — — — — 217
דער מאַמעס פעדערעז — — — — — — 225
דער טויטער־לעבעדיגער — — — — — — 231
יענער בריעף — — — — — — — — 237
די לעצטע געסט — — — — — — — — 243